

СЕМИЛІТОЧКА

Українські
народні
казки

СЕМИЛІТОЧКА

*Українські народні казки
у записах та публікаціях
письменників
XIX — поч. XX ст.*

*Для молодшого та середнього
шкільного віку*

*Художник
КОСТЯНТИН МУЗИКА*

Київ «Веселка» 1990

*Особливість і цінність цього видання
полягає в тому, що збірник складають
найяскравіші записи та публікації
українських народних казок, зроблені
українськими письменниками XIX — поч.
XX століття. Його сторінки несуть живий
аромат, живі барви розмовної стихії
різних регіонів України того часу.*

Упорядкування, передмова та примітки
кандидата філологічних наук
Л. Ф. Дунаєвської

Рецензент
кандидат філологічних наук
О. Ю. Бріцина

Редактор
А. П. Демиденко

С $\frac{4803640104-233}{M206(04)-90}$ 87.90.
ISBN 5-301-00655-X (2-й з-д)

© Лідія Дунаєвська, 1990,
упорядкування, передмова, примітки.
© Костянтин Музика, 1990, ілюстрації.

Золота криниця

Любий друже! Чи задумувався ти над тим, чому живуть і не вмирають народні казки? А безсмертні вони тому, що в них живе і не вмирає сам народ, його мудрість, віра і незгасаюче працелюбство, його джерельна совість та іскрометний жарт. Бо вони упродовж віків були і залишаються чарівними проповідниками доброти й милосердя, яких сьогодні так болісно не вистачає у людських взаєминах. Створювані за сивої давнини, казки, як і уся усна народна творчість, переказувалися із вуст у уста, від одного оповідача до другого, передаючи аромат свого часу, змальовуючи фольклорний портрет тої місцевості, де розповідалися. Перегортаючи сторінки улюблених казок, ти зрозумієш, що казки — то наші великі вчителі, що спочатку виховують, а вже потім розважають. У казках народ завжди цінує Людину! Не за її соціальним становищем, а за тим, яка вона: добра чи зла, правдива чи підступна, що несе своїм існуванням іншим людям.

Знаходячи в навколишньому «живому» світові чимало схожого до своєї людської поведінки, звичок, наші предки у своїй уяві зображували його подібним до себе — вівці, коти, кози, собаки, кури, зайці, лисиці, вовки, ведмеді тощо в казках говорять, співають, сватаються, одружуються, ходять один до одного в гості, бенкетують, колядують, судяться і т. п. Тобто картини людського життя передаються алегоріями — через образи тварин.

Для української народної казки притаманне зображення краси героя не детальним описуванням зовніш-

ності (це може бути зроблено кількома штрихами: позолочена голова, дороги — мідні, золоті, срібні — шати, відповідно, такий же кінь; викреслено кількома словами: «такий гарний, що й ну!», «такий, що на світі другого такого немає»), а відтворенням чуйності, неодмінно скромності і добрих справ. Не випадково герої довго приховують у казках свою справжню подобу, постають спочатку навіть у потворному вигляді («Царівна-жаба», «Про ужа-царевича та його вірну жону» тощо). Цей традиційний засіб протиставлення використовується з метою захоплення, зміни настроїв читача (слухача).

Чоловіча доблесть виявляється у казках тільки благородством вчинків — у визволенні рідної землі від зміїв або чужоземних напасників, у врятуванні красуні від наглої смерті або завоюванні її серця лицарськими достоїнствами. Богатир-завойовник, носій зла, нечестивець, грабіжник в українських казках неминуче осуджується і гине або, зганьблений і вщент переможений, проганяється геть.

Вірність жінки коханому, материнському обов'язку, готовність до самопожертви заради дітей, чоловіка, брата, батька є тим золотим ідеалом моралі, який зустрічаємо у фольклорі всіх народів.

Система образів української народної казки, її динаміка, діалогізована мова надають оповідачеві широких можливостей для звукової імпровізації — кожного персонажа «грати», наближають її (як ні один інший жанр прозового фольклору) до театру одного актора.

Спробуй і ти, дорогий друже, прочитати будь-яку казочку вголос (особливо добре так читаються казки про тварин) — і відчуєш, що ця гра побудована на мистецьких законах художньої умовності — гротеску. Гротеск у казці — своєрідне художнє вираження людської фантазії. Здавалося б, чи може маленька миша допомогти всьому сімейству вирвати ріпку? А за цим смішним зворушливим сюжетом, що об'єднує ціле

гроно персонажів, постає народна мудрість: «Що не комар, то й сила».

Справді, у казках про тварин, чарівних і соціально-побутових — у таких різних за формою, способом зображення оповідях ми бачимо побут українського народу.

Особливо гумористичного настрою надає гротеск так званим докучливим (комулятивним) казкам («Дід, баба і курочка-рябушечка», «Як півник до моря по воду ходив»). Ну що б, здавалося, за біда, що розбилося яєчко, але стільки галасу і горя, стільки переживань, що мимоволі усміхнешся: так буває в житті — якась дрібничка обростає такою «славою», що згодом вже чути про неї, як про важливу подію.

Казка, як невелике емоційне оповідання повчально-розважального змісту, побудована так, що ми часто відразу розпізнаємо у ній установку на вигадку. Цьому сприяє так звана казкова обрядовість — традиційні зачини і кінцівки, які «обрамлюють» оповідь: «Був собі...», «В якомусь царстві, в якомусь государстві був собі» або: «І я там був, мед-вино пив, у роті не було, а по бороді текло», «От вам казка, а мені бубликів в'язка, мені колосок, а вам грошей мішок...»

Обрядовість, традиційність казки допомагає оповідачеві дотримуватися певної форми, властивої лише цьому жанрові. І тому часто один і той же сюжет, записаний у різних місцях від різних казкарів, має чимало спільного й водночас відмінного.

Наш збірник охоплює народні казки в записах, обробках та публікаціях письменників ХІХ—поч. ХХ ст. Адже українське казкознавство було започатковане саме письменниками, які добре усвідомлювали непересічну вартість усного народного слова, звертали до нього, вчилися його запашної краси. Не випадково ж уся українська література минулого століття наскрізь просякнута мотивами народних балад, дум, легенд, казок, дихає дотепністю у прислів'ях, ліричністю у піснях. І якщо пісні записувалися і публікувалися у

збірниках, періодичних виданнях ще в кінці XVII ст., а в іноземних джерелах на початку XVI ст., то казки — значно пізніше, і привертали увагу діячів культури, в першу чергу, як основа для творів, а тоді вже як «незалежний» фольклорний океан.

І. Котляревський, з його обробкою народних казок та анекдотів про солдатів («Москаль-чарівник»), Г. Квітка-Основ'яненко («Салдацький патрет», «Конотопська відьма», «Маруся»), М. Гоголь («Вечори на хуторі біля Диканьки», «Майська ніч», «Вій» тощо), О. Пушкін («Брати-розбійники», написані на українському фольклорному матеріалі), О. Бодянський («Наські українські казки запорожця Іська Материнки»), О. Стороженко («Українські оповідання»), Г. і С. Карпенки («Твори російською і малоросійською мовою»), П. Гулак-Артемовський, Є. Гребінка, Л. Боровиковський з байками, «приказками», «побрехеньками», що сягають до народних пластів,— це ті, хто перший усвідомив справжнє значення народної прози і своїми творами готував ґрунт для культивування народної казки.

Художній рівень казок залежить від рівня майстерності записувача. Бо фольклорний твір на відміну від авторського завжди позначений імпровізацією. Бо в народному казкареві живуть і нуртують цілі покоління народу.

В текстах записаних казок часом в око впадають окремі «неправильності», які, здавалося б, слід було відредагувати, проте глибокі знавці народної мови, серед яких П. Чубинський та І. Рудченко, не вважали за потрібне чинити це, очевидно, вбачаючи в цих «неправильностях» ознаку живої мовної стихії.

Чи не найперші публікації народних казок здійснюються письменниками І. Срезневським (кілька творів у літературному альманасі «Галатея», 1829 р.), М. Костомаровим (дві казки у «Молодику» І. Бецького, 1843 р.), І. Головацьким (шістнадцять казок в альманасі «Вінок русинам на обжинки», 1847 р.) та іншими.

Ці поодинокі фольклорні квіти, зібрані в народі і подані на показ громадськості, мобілізували багатьох українських діячів літератури і культури. Такі письменники, як М. Максимович, П. Куліш, Д. Мордовець, К. Шейковський, М. Драгоманов, І. Манжура, І. Никлович, В. Шухевич та інші вже в першій половині XIX ст. не тільки записують, публікують народні казки та легенди, але й аналізують їх, шукаючи наукові засади дослідження.

У своєму дуже цікавому збірнику «Записки о Южной Руси» П. Куліш, наприклад, подає ряд творів фольклорної прози у записах відомого російського художника Л. Жемчужникова, котрий передав йому пакунок казок, записаних «слово в слово» у Пирятинському повіті на Полтавщині, і так характеризує його сподвижницьку працю: «Але він записував усе підряд з любов'ю антикваря, який не нехтує нічим, і в самому прахові, накопиченому на руїнах часу, шукає слідів минулого. Він мав рацію, бо, зробивши вибірку на самому плині казки, легко у відкинутому смітті згубити таке дорогоцінне слово, як **свічадо**, або який-небудь характерний дріб'язок»¹.

Турбота про збереження «повнокровності» фольклорної прози стає для багатьох з них справою життя. Перший видавець окремого збірника українських народних казок І. Рудченко писав М. Костомарову: «Самі здорові знаєте, як то нелегко добути того скарбу — добра народного. Через те уже й дрижиш над ним, може, й занадто: боїшся й слова викинути»².

У першому і другому випусках народних казок зустрічаємо записи письменників-збирачів, серед них: Панаса Мирного, М. Костомарова, М. Номиса, О. Шипацького-Ілліча, Марусі М. з Немирова. За псевдонімом «Маруся М. з Немирова» певні сучасні дослідники

¹ Куліш П. Сказки и сказочники // Записки о Южной Руси.— С.-Пб., 1857.— С. 16—17.

² ІЛ, ф. № 5, № 1242.— Арк. 103 зв.

розпізнають ім'я Марка Вовчка, яка зі своїм чоловіком, відомим етнографом О. Марковичем, чимало енергії віддала збиранню українського фольклору. Саме народні оповідання та інші твори пробудили в ній письменницьке обдаровання та відчуття емоційного багатства, мелодійності української мови.

Під впливом пісенного й оповідального фольклору сформувався талант відомого автора «Співомовок», записувача народних пісень і прози С. Руданського. Із щоденників Т. Шевченка відомо про те, як він любив слухати і занотовувати для себе народні пісні, розповіді, перекази, казки.

У другій половині XIX ст. з виходом «Народних південноруських казок» починається інтенсивне збирання творів цього жанру.

Чималу кількість казкових матеріалів видруковано в 60-х роках минулого століття на сторінках журналу «Основа». Сюди надсилав фольклорні записи автор першого українського соціально-побутового роману А. Свидницький.

1876 року відомий критик, дядько Лесі Українки по матері М. Драгоманов видає чималий збірник «Малоросійські перекази й оповідання», куди ввійшли казки, записані І. Рудченком, І. Манжурою, І. Никловичем, М. Костомаровим та іншими. Визначний фольклорист, справжній герой на ниві народознавства письменник П. Чубинський 1878 р. опублікував II том фольклорно-етнографічних матеріалів «Праці етнографічно-статистичної експедиції в Західно-Руський край». Семитомне видання «Праць...» П. Чубинського було удостоєне золотої медалі Російського географічного товариства і медалі Міжнародного конгресу в Парижі. Увесь II том «Праць...» присвячений народним казкам.

В II-й половині XIX ст. особливо помітним явищем у казкознавстві стала видавнича діяльність І. Франка та його соратника М. Павлика.

І. Франко знаний і як автор чудових літературних

казок — збірник «Коли ще звірі говорили», «Фарбований лис», казка-поема «Лис Микита».

Тема витівок, хитрощів лиса у літературі ХІХ ст. була вже не новою. Перші опрацювання її, за свідченням І. Франка, у 940 році зроблені лотарінгським монахом під назвою «Вихід невольника»¹.

Особливого розповсюдження сюжети про лисячі витівки в різних художніх і філософських трактуваннях набули в ХІ—ХІІ століттях на нідерландському та французькому ґрунті. Повісті на цю тему з французької мови перероблялися німцями, італійцями, бельгійцями, сербами, росіянами, українцями. «Те саме оповідання записано навіть з уст півдиких муринів-готтентотів у полудневій Африці, де воно було занесене європейськими проповідниками разом з наукою Христової віри; віра Христова у них не прийнялася, а оповідання про лиса і вовка лишилося в їх тямці»².

Та найкраще до І. Франка ця тема була втілена у поемі Гете «Рейнеке-Лис» (1793 р.). Про лиса написав і Панас Мирний, але його твір не став таким популярним, як Франкова поема. Очевидно, І. Франко, котрий неодноразово звертався до народної казки і як до дослідницького, і як до художнього матеріалу, тонше відчував можливості її поетики, і сила його могутнього поетичного таланту проявилася тут найповніше.

У рукописних фондах Інституту літератури АН УРСР зберігаються казки в записах І. Франка та М. Павлика, ще не опубліковані. На жаль, за характером нашого збірника цілий ряд із них ми не можемо подати. Справа науковців опублікувати їх у наукових виданнях.

Друга половина — кінець ХІХ ст. переконують, що

¹ Франко І. Хто такий «Лис Микита» і звідки він родом?: Передм. до четв. вид. // Твори: В 50 т. — К., 1976. — Т. 4 — С. 64.

² Франко І. Хто такий «Лис Микита» і звідки він родом? — С. 36.

письменництво України не послаблює, а навпаки, ще пильніше звертається до народної творчості. Проте в огнищі революційних подій втрачаються цінні фольклорні полотна, особливо проза, яка, на відміну від пісні, вимагає особливого вміння записувати.

Сподвижницькій збирацькій діяльності присвятив своє життя і відомий поет і прозаїк, автор славетного словника української мови, критик, педагог, етнограф і фольклорист, людина щедрого букету обдаровань Б. Грінченко. Видання «Етнографічні матеріали, зібрані в Чернігівській і сусідніх з нею губерніях» (Вип. I—III, Чернігів, 1895—1897), збірки казок, анекдотів для дорослих і для дітей, що якнайповніше враховують вікові особливості, свідчать про його подвиг на цьому терені.

У 1890, 1894 рр. український письменник І. Манжура видав дві збірки «Казки, прислів'я і т. ін., записані в Катеринославській та Харківській губерніях» та «Малоросійські казки, прислів'я та повір'я, записані І. Манжурою». Записи І. Манжури відзначаються тонким відчуттям гумору, особливо рясно серед них творів соціально-побутового змісту.

Серед фольклорних надбань минулого століття і записи казок, виконані письменницями Ганною Барвінок, Лесею Українкою, її матір'ю Оленою Пчілкою, Софією Тобілевич. Записи Ганни Барвінок, як і Лесі Українки, публікувалися в часописах для дітей «Молодій Україні» та «Дзвінку». Віднайдену Ганною Барвінок казочку «Кривенька уточка» опублікував у «Народних південноруських казках» І. Рудченко. Леся Українка по пам'яті записала «Казку про котика і півника», «Дивну сопілку» і «Казку про Івашка» так, як вона їх чула в дитинстві на Ковельщині.

У «Дзвінку» низку казок, переважно про тварин, за підписом Бабуся, опублікувала Олена Пчілка. Розраховуючи на найменших, письменниця іноді пом'якшувала кінцівку казки, переслідуючи при цьому чисто розважальну мету. «Казка про коржика» у переказі

Олени Пчілки, на відміну від народної «Колобок», наприклад, записаної Панасом Мирним, завершується так: коржик співає-співає в лисички на носі... Вона його — гам! А у неї зуб — трісь! (Це коржик, поки гуляв по лісі, так висох, що хитрунці й не вдалося його з'їсти). І побіг коржик додому. А дід з бабою зраділи, що він повернувся, і вирішили його не їсти — хай живе!

По пам'яті записала казки, почуті в роки дитинства на Вінниччині, і С. Тобілевич — письменниця, перекладачка, фольклористка, акторка, дружина класика української драматургії І. Карпенка-Карого (І. Тобілевича). Софія Тобілевич збирила понад 1000 народних пісень, казок, анекдотів із різних регіонів України.

Отже, наш юний друже, книжка пропонує твоїй увазі українські народні казки в записах та публікаціях письменників ХІХ—початку ХХ ст., творчість більшості яких ти вивчаєш у школі. Прочитавши ці казки вдумливо і неквапно, ти переконаєшся, що лише той письменник, котрий занурився серцем у безмірну глибочінь фольклору, досягнув відшліфованості його поетики, мудрості народної філософії, секретів психології поетичного мислення, стає духовним виразником свого народу.

Українська література щаслива на такі таланти: Т. Шевченко, І. Франко, С. Руданський, Панас Мирний, І. Рудченко, Леся Українка, Марко Вовчок, М. Старицький та ін. Сьогодні, в час правдивого погляду на нашу історію, ми заново відкриваємо для себе імена тих, котрі зробили значний внесок і в життєпис української фольклористики — М. Максимовича, І. Срезневського, П. Куліша, П. Чубинського, М. Драгоманова, М. Костомарова, Ганни Барвінок, І. Верхратського, Олени Пчілки, Я. Головацького, Б. Грінченка, В. Шухевича, І. Манжури та багатьох інших.

Збирання, публікування народних творів, намагання сформувані наукові засади вітчизняної фольклористики, пошуки найвдаліших принципів публікації,

класифікації зібраного матеріалу, удосконалення методів збирання — все це сподвижництво наших літературних класиків.

І. Рудченко згадував: «Казка кажеється швидко; той, що розкажує, по двічі вам одного казати не стане. Оце, було, просиш розказати казку. Розкажує той, ти й слухаєш. Як розкаже вже до кінця, то ти береш мерщій піро та папір і давай списувати, щоб чого не забути. Списуєш-списуєш, аж утомишся. Прочитаєш сам собі: ні! Здається, мов не так. Просиш знову розказати. Марна праця!..»¹

Сьогодні, володіючи звуковою технікою, ми можемо здійснювати й звукові записи казок, чим зробимо неоціненну послугу для нащадків. І повинні цією вдячною справою займатися всі, хто ратує за народну культуру, включаючи і школярів. Звичайно, нелегко письмово фіксувати казки, легенди, перекази.

Народна творчість, народне мистецтво — могутнє духовне древо. Бурштиновими краплями проступає на ньому чарівна живиця поезії, фантастичних мрій наших предтеч, збережена у прекрасних казках. Із золотої криниці рідних казок ми черпаємо скарби народної мудрості, благородства. А скільки дотепних висловів знайдемо в казках! Скільки влучних слів запам'ятаємо! Як замилуємося красою живого народного слова!

Лідія Дунаєвська

¹ Відділ рукописів і рідкісних книг Бібліотеки Академії наук СРСР // Зібрання І. Рудченка, № 105. Арк. 17.

Казки про тварин

Казка про котика та півника

Були собі котик та півник, і були вони у великій приязні. Котик, було, у скрипочку грає, а півник пісеньки співає. Котик, було, йде їсти добувати, а півник вдома сидить та хати глядить. То котик, було, йдучи наказує:

— Ти ж тут нікого не пускай та й сам не виходь, хоч би хто й кликав.

— Добре, добре,— каже півник, засуне хату та й сидить, аж поки котик вернеться.

Навідала півника лисиця та й надумала його підманити. Підійде під віконце, як котика нема вдома, та й підмовляє:

— Ходи, ходи, півнику, до мене, у мене золота пшениця, медяна водиця.

А півник їй:

— То-ток, то-ток, не велів коток!

Бачить лисиця, що так не бере, прийшла раз уночі, насипала півникові попід вікном золотої пшениці, а сама засіла за кущем. Тільки що котик вийшов по здобич, а півник одсунув кватирку та й виглядає. Бачить: нікого нема, тільки пшеничка попід вікном розсипана. Понадився півник:

— Піду-но я трошки поклюю, нікого нема, ніхто мене не зобачить, то й котикові не скаже.

Тільки півник за поріг, а лиска — за нього та й помчала до своєї хати. А він кричить:

— *Котику-братику,
Несе мене лиска*

*По каменю-мосту
На своєму хвосту.
Порятуй мене!*

Котик поки почув, поки завернувся (далеко був), то вже й опізнився лиску доганяти. Біг-біг, не здогнав, вернувся додому та й плаче, а далі надумався, узяв скрипку та писану кайстру та й пішов до лисиччиної хатки.

А в лисиці було штири дочки та їден син. То стара лисиця на влови пішла, а дітям наказала півника глядіти та окріп гріти, щоб ото вже, як вернеться, зарізати його та обпатрити.

— Глядіть же,— наказала,— нікого не пускайте.

Та й пішла.

А котик підійшов під вікно та й заграв, ще й приспівує:

*— Ой у лиски, в лиски новий двір
Та чотири дочки на вибір,
П'ятий синко
Ще й Пилипко.
Вийди, лисе, подивися,
Чи хороше граю!*

От найстарша лисичівна не втерпіла та й каже до менших:

— Ви тут посидьте, а я піду подивлюсь: що воно там так хороше грає?

Тільки що вийшла, а котик її — цок у лобок та в писану кайстру! А сам знову грає:

*— Ой у лиски, в лиски новий двір
Та чотири дочки на вибір,
П'ятий синко
Ще й Пилипко.
Вийди, лисе, подивися,
Чи хороше граю!*

Не втерпіла й друга лисичівна та й собі ви-йшла, а він і ту — цок у лобок та в писану кай-стру! Так усіх штирох виманив. А синко Пилип-ко жде-пожде сестричок — не вертаються.

— Піду-но,— каже,— позганяю, а то мати прийде, битиме.

Та й вийшов з хати. От котик і його — цок у лобок та в писану кайстру! А потім почепив кай-стру на сухій вербі, сам — у хату, знайшов півни-ка, розв'язав, взяли вони удвох усю лисиччину страву поїли, горщика з окропом вивернули, гор-шки-миски побили, а самі втекли додому.

Та вже потім півник довіку слухав котика.

Лисиця та кіт

У лісі да жила лисиця, а біля того ліса да жив собі чоловік. У того чоловіка да був кіт. Він колись добре мишей ловив, а далі, як осліп, дак і пере-став. А хазяїн його жаловав. Він не хотів його убивать, да завіз його в ліс, да там і покинув. Коли — йде лисиця да й каже:

— Здоров був, Котофей Матвійович! А чого ти прийшов?

От він і каже:

— А що ж,— каже,— мене да мій хазяїн любив, покіль я бачив, а як я перестав бачить, дак і перестав мишей ловить,— а колись здорово ловив,— дак він пожалів мене вбить да й одвіз в ліс. Мені тепер і прийшлось пропадять.

А лисиця да й каже:

— Стережи мене, Котофей Матвійович, дак я тебе буду хлібом годувать.

От він і каже:

— Добре, сестричко-лисичко!

Вона йому построїла котовку і городець чималий дала.

От одного дня да й приходить заєць, да у ту капусточку — хрим-хрим! А кіт в вікно да на зайця,— да хвіст задрав, да — фррр!.. Заєць злякавсь да й побіг розказувать медвідю, вовку і дикому кабану.

А медвідь і каже:

— Знаєте що? Зробім греміданський обід да позовім і їх... Я,— каже,— украду у чоловіка меду, а ти, вовче, украдь сала, а ти, кабане, накопай коріння, а ти, зайче, позовеш їх обідать.

От вони наготовили всього, як медвідь казав, а заєць побіг звать. Підійшов під вікно да й каже:

— Просимо вашої милості, лисичко-сестричко з Котофеєм Матвійовичем, до нас на обід.

Да й — маха! А медвідь і каже:

— Чи ти ж казав, щоб свої ложки побрали?

— Ох, мені лишечко,— каже заєць,— я й забувсь!

Да й побіг знов. Підійшов під вікно да й каже:

— Да й беріть ложки!

— Добре, добре,— каже лисиця.

От вони йдуть. Кіт задрав хвіст да зараз до сала:

— Мя-у! Мя-у!..

А вони злякались кота, да поховались в кущі, да й думали, що він каже: «Ма-ло! Ма-ло!», да й кажуть:

— А, бісів сину! Ми усім наготовили, а тепер — він один, да ще каже: «Мало!»

Медвідь же да сидів на дубі, а ті по кущах. От кабан (сказано — свиня!) не усидів да й повернувся. Кіт думав, що там миш, та туди:

— Фррр!..

Він з-під куща да на другий кущ. Вовк ізлякавсь да відтіль, да тоді під дуба. Медвідь з дуба — да на кущ... Заєць — відтіль да навтьоки!

А кіт zostавсь. Сидить да сало їсть, а лисиця — мед. Поїли гарненько собі да й пішли додому.

Лисичка-сестричка і вовк-панібрат

Як була собі лисичка, та зробила хатку, та й живе. А це приходять холоди. От лисичка змерзла та й побігла в село вогню добувати, щоб витопити. Прибігає до одної баби та й каже:

— Здорові були, бабусю! З неділею... Позичте мені огню, я вам одслужу.

— Добре,— каже,— лисичко-сестричко. Сідай, погрійся трохи, поки я пиріжечки повибираю з печі!

А баба макові пиріжки пекла. От баба вибира пиріжки та на столі кладе, щоб прохололи; а лисичка підгледіла, та за пиріг, та з хати... Виїла мачок з середини, а туди напхала сміттячка, стулила та й біжить.

От біжить, а хлопці товар женуть до води.

— Здорові були, хлопці!

— Здорова, лисичко-сестричко!

— Проміняйте мені бичка-третячка за маковий пиріжок!

— Добре,— кажуть.

— Тільки,— каже,— тепер не їжте, а як я вибіжу з села, то тоді.

От помінялись. Лисичка за бичка — та в ліс... А хлопці до пиріжка — аж там сміттячко...

От побігла лисичка до своєї хатки, вирубала дерево, зробила санки, запрягла бичка — і їде. Аж біжить вовк:

— Здорова, лисичко-сестричко!

— Здоров, вовчику-братуку!

— Де ти взяла бичка-третячка та санки?

— Зробила собі!

— Підвези ж,— каже,— мене, лисичко-сестричко!

— Е, куди я тебе візьму? Ти мені й санки поламаєш!

— Ні,— каже,— я тільки одну ніжку положу.

— Ну, клади!

От од'їхали трохи, вовк і каже:

— Положу я, лисичко-сестричко, й другу ніжку!

— Е, вовчику-братику, ти мені й санки поламаєш!

— Ні,— каже,— не поламаю!

— Ну, клади!

Вовк і положив.

Їдуть, їдуть, коли це щось — трісь.

— Е, вовчику-братику, ти мені вже й санки ламаєш!

— Ні, лисичко-сестричко, то я орішок розкусив.

— Ну, гляди!

От їдуть...

— Положу я, лисичко-сестричко, й третю ніжку! — каже вовк.

— Куди ти положиш? Ти мені санки поламаєш!.. Чим я тоді дровець привезу?

— Ні,— каже,— не поламаю.

— Ну, клади.

Вовк положив і третю ногу. Коли це — трісь!

— Ой лихо! — каже лисичка.— Йди собі геть, вовчику,— ти мені зовсім санки поламаєш.

— Ні, то я орішок розкусив!

— Дай же й мені!

— Нема,— каже,— останній!..

Їдуть собі та їдуть. Вовчик і каже:

— Сяду я зовсім, лисичко!

— Куди ти сядеш, вовчику-братику? Й санки розламаєш!

— Я помаленьку,— каже.

— Ну, гляди!

От вовчик тільки що сів, а санки так і розпались... Лисичка тоді давай його лаять! Лаяла-лаяла та й каже:

— Піди ж, сякий-такий сину, дровець нарубай, і на санки вирубай, і приволочи!

— Як же я,— каже вовчик,— вирубаю, коли я не знаю, якого дерева?

— Е, сякий-такий сину! Як санчата ламать, так і знав, а дровець вирубати, то й ні!

Каришувала його, каришувала...

— Як увійдеш,— каже,— в ліс, то кажи: «Рубайся, дерево, й пряме й криве! Рубайся, дерево, й пряме й криве!»

Вовк і пішов.

От приходить у ліс та й каже:

— Рубайся, дерево, криве й криве! Рубайся, дерево, криве й криве!

Дерево й нарубалось. Таке корячкувате, що й на палицю не вибереш — не то на полозок! Приносить вовчик до лисички те дерево. Вона як подивилась, давай його знов батькувати...

— Ти,— каже,— сякий-такий сину, не так казав, як я тобі веліла!

— Ні, лисичко-сестричко, я,— каже,— стояв та все казав: «Рубайся, дерево, криве й криве!»

— Е, бісів сину, й того недотепний! Ну, сиди ж ти тут,— я сама піду нарубаю.

Та й пішла.

От сидить вовк сам собі — так їсти хочеться! Обшукав він скрізь лисиччину хатку — нема нічого. Він думав-думав. «Давай,— каже,— з'їм бичка та й утечу!» От взяв, проїв дірку у бичка, з середини все виїв, а туди горобців напустив і соломою заткнув, а сам — драла... Приходить лисичка, зробила санчата, сіла:

— Гей, бичок-третячок!

Аж бичок не везе. Вона його батогом... Як ударила, а віхоть соломи й випав, а горобці — хррр!..

— А, сучого сина вовчик!.. Постій же,— каже,— я тобі згадаю!

Та й пішла.

Лягла на шляху та й лежить. Їдуть чумаки з рибою; вона притаїлась, мов нежива. Чумаки дивляться — аж лисиця.

— Візьмім,— кажуть,— братця, та продамо, буде за що хоч погрітися!

Скинули її на останній віз та й поїхали. Їдуть та й їдуть. А лисичка-сестричка бачить, що вони не дивляться, та все кида по рибиці на дорогу, все кида... От як накидала вже багато, тоді нишком і сама злізла. Чумаки ж поїхали собі далі, а вона позбирала рибку, сіла та й їсть.

Коли це біжить вовчик:

— Здорова була, лисичко-сестричко!

— Здоров, вовчику-братику!

— Що ти робиш, лисичко-сестричко?

— Рибу,— каже,— їм.

— Дай же й мені!

— Піди собі налови.

— Так як же я наловлю, коли я не вмію?

— Ну, як знаєш, а я не дам і кісточки!

— Так хоч навчи мене, як наловить.

А лисичка й дума: «Постій же! Ти мого бичка-третячка з'їв,— тепер я тобі оддячу!»

— А так,— каже,— піди до ополонки, устроми в ополонку хвіст та потихеньку води й приказуй: «Ловись, рибко, мала й велика! Ловись, рибко, мала й велика!» То вона й наловиться.

— Ну, спасибі тобі за науку! — каже вовчик.

От прибігає вовчик до ополонки, устроїв в ополонку хвіст.

— Ловись,— каже,— рибко, мала й велика!

А лисичка з очерету:

— Мерзни, мерзни, вовчий хвіст!

А мороз надворі такий, що аж шкварчить! Вовчик усе хвостиком водить та:

— Ловись, рибко, мала й велика!

А лисичка:

— Мерзни, мерзни, вовчий хвіст!

Поти ловив вовчик рибу, поки хвіст так і прикипів в ополонці!.. Тоді лисичка в село.

— Ідіть, люди, вовка бить!

Люди як вискочать — з кочергами, з рогачами, з сокирами... Вбили того вовка... А лисичка й досі живе у своїй хатці.

Про козу-дерезу

Був собі дід та баба, і у їх було дві дочки: одна Горпинка, а друга Кулинка. Накупив дід коз і загадав їх пасти старшій дочці. От Горпинка пасе кози да й пасе цілий день, а увечері напоїла да й гонить додому. А дід став на воротях у червоних чоботях да й питає:

— Кози мої милі, кози мої любі, чи пили ви, чи їли?

А кози й одказують діду:

— Ні, дідусю, не пили ми нічого і не їли; тільки бігли через мосточок, ухватили кленовий листочок, бігли через гребельку, ухватили води капельку.

Розсердився дід на свою старшу дочку та й прогнав її із своєї хати. На другий день посилає дід пасти свою другу дочку Кулинку. Пасла вона кози цілий день, а увечері напоїла їх і погнала додому. Дід ізнов став на воротях у червоних чоботях та й питає:

— Кози мої милі, кози мої любі, чи ви пили, чи ви їли?

— Ні, дідусю, не пили і не їли, тільки бігли через мосточок, ухватили кленовий листочок, бігли через гребельку, ухватили води капельку.

Дід і цюю дочку прогнав од себе. На третій день посилає дід пасти кози свою бабу. Баба пасла кози цілий день і увечері напоїла їх да й жене додому. Дід став на воротях у червоних чоботях да й питає:

— Кози мої милі, кози мої любі, чи ви пили, чи ви їли?

— Ні, дідусю, не пили й не їли, тільки бігли через мосточок, ухватили кленовий листочок, бігли через гребельку, ухватили води капельку.

Дід і бабу прогнав од себе. На другий день жене сам дід пасти кози. Пасе да й пасе, аж до самого вечора, а ввечері напоїв їх да й погнав додому. А сам забіг вперед, став на воротях у червоних чоботях да й питає:

— Кози мої милі, кози мої любі, чи ви пили, чи ви їли?

— Ні, дідусю, і не пили, і не їли; тільки як бігли через мосточок, ухватили кленовий листочок, бігли через гребельку, ухватили води капельку.

Розсердився дід і давай різать усіх кіз, а одна коза якось і втекла у ліс. Біжить коза, не оглядається. Коли на дорозі стоїть хатка. А в тій хатці жив заєць, і його тоді не було дома. От коза убігла у хатку, залізла на піч да й сидить там. Коли прискакав до неї зайчик. Чує, аж там ворочається щось таке. От він і питає:

— Хто єсть у моїй хатці?

— Я коза-дереза, півбока луплена, за три копи куплена; тупу, тупу ногами, сколю тебе рогами і ніжками затопчу, хвостиком замету.

Ізлякався заєць та й втік із хати, сів під дубом да й плаче. Іде коло його вовк і питає:

— Чого ти, зайчику, плачеш?

— В моїй хаті живе якийсь страшний звір, ніде мені тепер і жить.

— Не плач, зайчику, я поїду і вижену його. Пішов вовк до хати зайця і питає:

— Хто тут такий у заячій хаті?

Коза отвітила йому так само, як і зайцю.

Ізлякався вовк — дай, боже, ноги! Ізнов заєць сів під дубом да й плаче. Іде коло його лисичка.

— Чого ти, зайчику, плачеш?

Зайчик розказав і лисичці своє горе.

— Не плач, зайчику, ось я поїду його зараз вижену.

Прийшла лисичка до зайчикової хати і каже:

— Хто, хто в заячій хаті?

Коза і їй так же отвітила. Лисичка злякалась та й утікла в ліс. Аж ось лізе рак.

— Чого це ти, зайчику, плачеш?

Заєць і раку розказав.

— От же я вижену його!

Поліз рак у саму хату, зліз на піч та як ущипне козу. Коза з переляку як упаде з печі да на піл — і дух випустила, а заєць з раком стали умісті жити да поживати да добра наживати.

Солом'яний бичок

Жив собі дід та баба. Дід служив на майдані майданщиком, а баба сиділа дома, мички пряла. І такі вони бідні — нічого не мають! Що зароблять — то проїдять, та й нема. От баба і напалась на діда:

— Зроби та й зроби мені, діду, солом'яного бичка й осмоли його смолою.

— Що ти, дурна, говориш, навіщо тобі той бичок здався?

— Зроби, я вже знаю навіщо.

Дід — нічого робить — взяв зробив солом'яного бичка й осмолити його смолою.

Переночували. От на ранок баба набрала мичок і погнала солом'яного бичка пасти; сама сіла під могилою, пряде кужіль і приказує:

— Пасись, пасись, бичку, на травиці, поки я мички попряду! Пасись, пасись, бичку, на травиці, поки я мички попряду!

Поти пряла, поки й задрімала. Коли це з темного лісу, з великого бору біжить ведмідь. Наскочив на бичка.

— Хто ти такий? — питає. — Скажи мені!
А бичок і каже:

— Я — бичок-третячок, з соломи зроблений,
смолою засмолений.

Ведмідь каже:

— Коли ти солом'яний, смолою засмолений,
то дай мені смоли обідраний бік залатати!

Бичок нічого, мовчить. Ведмідь тоді його зараз
за бік, давай смолу оддирати. Оддирав-оддирав,
та й зав'яз зубами, та ніяк і не вирве. Сіпав, сі-
пав — ні! Затяг того бичка бозна-куди. От баба
прокидається, аж бичка і нема.

— Ох, мені лихо велике! Де це мій бичок дівся?
Мабуть, він уже додому пішов.

Та мерщій днище та гребінь на плечі та додому.
Коли дивиться — ведмідь у бору бичка тягає.
Вона до діда:

— Діду, діду, бичок наш ведмедя привів, — іди
його вбий!

Дід вискочив, оддер ведмедя, взяв і закинув його
у погріб.

От на другий день, ще ні світ, ні зоря, баба уже
набрала кужелю і погнала на толоку бичка пасти.
Сама сіла під могилою, пряде кужіль і прика-
зує:

— Пасись, пасись, бичку, на травиці, поки я
мички попряду! Пасись, пасись, бичку, на трави-
ці, поки я мички попряду!

Поти пряла, поки й задрімала. Коли це з тем-
ного лісу, з великого бору вибігає сірий вовк та до
бичка:

— Хто ти такий, скажи мені!

— Я — бичок-третячок, з соломи зроблений,
смолою засмолений.

— Коли ти смолою засмолений, — каже вовк, —
то дай і мені смоли засмолити бік, а то сучого сина
собаки обідрали.

— Бери!

Вовк зразу до боку, хотів смолу оддерти. Драв драв та зубами й застряв, що ніяк уже і не оддере. Що хоче назад — то ніяк... Він так вовтузається з тим бичком! Прокидається баба — аж бичка уже й не видно. Вона подумала: «Мабуть, мій бичок додому побрів». Та й пішла. Коли дивиться — вовк бичка тягає. Вона побігла, дідові сказала. Дід і вовчика у погріб укинув.

Погнала баба і на третій день бичка пасти. Сіла під могилою та й заснула. Біжить лисичка.

— Хто ти такий? — питає бичка.

— Я — бичок-третячок, з соломи зроблений, смолою засмолений.

— Дай і мені смоли, голубчику, приложити до боку; хорти трохи шкури не зняли!

— Бери!

Ув'язла і лисиця зубами, ніяк не вирветься. Баба дідові сказала. Він укинув у погріб і лисичку. А далі й зайчика-побігайчика піймали.

От як назбиралось їх, дід сів над лядою у погребі, давай гострити ніж. Ведмідь його й питає:

— Діду, навіщо ти ніж гостриш?

— Щоб з тебе шкуру знять та зробить з тієї шкури і собі, й бабі кожухи.

— Ой не ріж мене, дідусю, пусти лучче на волю; я тобі багато меду принесу.

— Ну, гляди!

Взяв і випустив ведмедика. Сів над лядою, знов ножа гострить. Вовк його й питає:

— Діду, навіщо ти ножа гостриш?

— Щоб з тебе шкуру знять та на зиму теплу шапку пошить.

— Ой не ріж мене, дідусю, я тобі за це цілу отару овечок прижену.

— Гляди!

І вовка випустив. Сидить та ще ножа гострить. Лисичка виткнула мордочку, питає:

— Скажи мені, будь ласка, дідусю, навіщо ти ножа гостриш?

— У лисички,— каже,— гарна шкурка на опушку й на комірець, хочу знять.

— Ой не знімай з мене, дідусю, шкури, я тобі і гусей, і курей принесу!

— Ну, гляди!

І лисичку пустив. Остався один зайчик. Дід і на того ножа гострить. Зайчик його питає, а він і каже:

— У зайчика шкура м'якенька, тепленька,— будуть мені на зиму рукавички і капелюх.

— Ой не ріж мене, дідусю, я тобі стьожок, сережок, намиста доброго нанесу, тільки пусти на волю!

Пустив і того.

От переночували ту ніч, коли на ранок, ще ні світ, ні зоря, аж — дер-дер! Щось до діда в двері. Баба прокинулась:

— Діду, діду! Щось до нас у двері шкряботить; піди подивись.

Дід вийшов, коли то ведмідь цілий улик меду припер. Дід узяв мед, та тільки що ліг, аж у двері знову — дер-дер! Коли вийшов — аж повен двір овець вовк понагонив. От незабаром лисичка принесла гусей, курей — усякої птиці. Зайчик пона-носив стьожок, серьог, намиста доброго... І дід рад, і баба рада. Взяли попродали овечки та на-купили волів, та став дід ходити тими волами у дорогу, та так розбагатіли, що не треба лучче.

А бичок, як не стало вже треба, поти стояв на сонці, поки й розтав.

Козел і баран

Був собі чоловік та жінка, мали вони козла й барана.

— Ох, жінко,— каже чоловік,— проженемо ми цього барана і козла, а то вже вони у нас дурно хліб їдять... А забирайтесь, козел і баран, собі з богом, щоб ви не були у мене і в дворі.

Пошили вони собі торбу та й пішли.

Ідуть та й ідуть. Посеред поля лежить вовча голова. От баран дужий, та не сміливий; а козел сміливий, та не дужий.

— Бери, баране, голову, бо ти дужий.

— Ох, бери ти, козле, бо ти сміливий.

Узяли вдвох і вкинули в торбу. Ідуть та ідуть; коли горить вогонь.

— Ходімо й ми туди, та переночуємо, щоб нас вовки не з'їли.

— Приходять туди, аж то вовки кашу варять.

— А, здорові, молодці!

— А, драстуйте, братці, драстуйте!.. Ще каша не кипить, м'ясо буде з вас...

Ох, там баран уже злякався, а козел давно уже злякався. Козел і одумавсь:

— А подай, лишень, баране, отую вовчю голову.

От баран і приніс.

— Та не цю, а подай більшу,— каже козел.

Баран знову цупить ту ж саму.

— Та подай ще більшу.

Ох, тут уже вовки злякались. Стали вони думати-гадати, як би відціля утекти.

— Славна, братці, кумпанія, і каша гарна кипить, та нічим долить; піду я по воду.

Як пішов вовк по воду: «Хай вам абищо з вашою кумпанією!»

Як зачав другий того дожидати, став думати-гадати, як би й собі відтіля удрати:

— Е, вражий сину, пішов та й сидить, нічим каші долить; ось візьму я ломаку та прижену його, як собаку.

Як побіг, так і той не вернувся. А третій сидів-сидів:

— Ось піду лишень я, так я їх прижену.

Як побіг, так і той рад, що втік.

— Ох, нумо, брате, скоріше хвататься, щоб нам оцю кашу поїсти та з куреня убраться.

Ох, як одумався вовк:

— Е, щоб нам трьом та козла і барана бояться?! Ось ходімо, ми їх поїмо, вражих синів.

Прийшли. Аж ті добре шатались, уже з куреня убрались. Як побігли, та й на дуба забрались.

Стали вовки думати-гадати, як би козла та барана нагнати. Як стали йти і найшли їх на дубі. Козел смілиший — ізліз на самий верх, а баран несміливий — так нижче.

— Ох, лягай,— кажуть вовки ковтуноватому вовкові,— ти старший; та й ворожи, чи не побачимо їх.

Як ліг вовк догори і почав ворожити. Баран сидить на гіллі та так дрижить: як упаде, да на вовка. Козел сміливий не став зівати, а як закричить:

— Подай мені ворожбита!

Вовки як схватились та насилу відтіля убрались.

Мурашок сильніший від орла

Орел казав мурашкові, що він дуже мудрий. А мурашок каже:

— Я тому мудрий, бо я дужий. Ану візьми ти кавалок олова, який-єс сам завеликий та загрубий, та винеси на смереку у самий вершок!

Орел не міг підоймити від землі, а мурашок, який він завеликий, який він загрубий, такий

кавалок узяв, виніс на сам вершок смереки, припочив там трохи та назад ізніс.

— За тото буду твоїм дітям очі виїдати, коли меш їх виводити,— сказав мурашок.

Тому тепер виводиться орел у березні, коли ще мурашок нема.

Лисиччина учта

Закликала лисиця журавля в гості до себе. Зварила молочної кашки — дуже смачної! — і подала на тарілочці.

Дзьобав, дзьобав журавель ту кашку — нічого не вдіє, не захопить своїм дзьобом каші, бо мілка мисочка! А лисичка дивиться та ще й припрошує:

— Їж, голубе, їж, мій сусідоньку!

Так ні! Не захопить журавель кашки! Так і не зміг поживитися.

— Ну,— каже лисичка,— коли ти так гордуєш моєю учтою, то треба хоч самій із'їсти, щоб моя праця дармо не пропала!

Та й почала лизати кашку, бо їй же саме добре лизати з мисочки.

Зібрався журавель додому, а сам думає: «Ну, стривай же, голубко!»

А лисичці сказав:

— Бувай здорова! Та прошу тебе, приходь до мене завтра на обід!

— Добре, добре! — каже лисичка.— Прийду!

Другого дня прибігла лисичка до журавля на обід. Журавель наварив меду, такого доброго-доброго, та й поставив у пляшці з довгою вузькою шийкою.

Ну, це вже для гості невлад! Лисичка і сьак, і так, і язиком — ніяк не здобуде медку!

— Ну,— каже журавель,— щось мій медок усе цілий, треба вже самому випити, чи що!..— Та й став пити, засаджуючи свого довгого дзьоба в пляшку. А лисичка тільки дивилася.

Ворона й рак

(Народна приповідка)

Якось-то виліз на землю рак із своєї печери, а ворона поблизу стрибала, побачила та й ухопила його.

Вхопила, держить у дзьобові міцно та й думає, як би то за нього краще взятися, щоб із'їсти.

Бачить рак, що непереливки, та й пустився на хитрощі. Каже вороні:

— Ой, вороно, вороно! Знав я твого батька — що ж то за хороший птах був! Розумний який, боже!

— Угу,— каже ворона, а сама так цупко держить рака, не розтуляє дзьоба ні трішки.

— Ой, вороно, вороно! — промовляє знову рак.— Знав я й твою матір, і що ж то за моторна та мила птаха була — куди іншим воронам до неї!

— Угу! — знову обережно проказує ворона.

— Ой, вороно, вороно! — таки одно править рак,— знав я й братів твоїх та сестер; що ж то за гарні та вдатні були! Сказано — хорошого роду!

— Угу! — все однаково відмовляє ворона.

— Але ж,— каже рак,— ти всіх їх переважила: такої прехорошої, такої розумної, такої премилої птахи і в світі нема! Правда ж?

Від тих слів ворона так стішилася, що забула за все та й гукнула:

— Еге!

Мовивши тєє, ворона і розщепила рота; рак тоді — плюсь у воду! Тільки його й бачила ворона!

Отак-то піддував рак ворону, а чим: облесливим словом! Велику силу має воно...

Бідний вовк

Ото був собі такий бідний вовк, що трохи не здох з голоду; ніде нічого не пійма. От, та й пішов він до бога просити їсти. Приходить до бога та приставився таким бідним, таким бідним, що ще гіршим, ніж був.

— Боже,— каже,— милостивий! Дай чого їсти, а то пропаду з голоду.

— А чого тобі їсти? — каже бог.

— Чого дай, то дай.

— Отам на лугах пасеться попова кобила, вона ніяк не підбіжить, от ту й з'їж!

От вовк мерщій од бога, трюх-трюх,— так біжить! Та до кобили:

— Здорова була, кобило! Казав бог, щоб я тебе з'їв.

— Що ж ти таке, що ти будеш мене їсти?

— Вовк! — каже.

— Та брешеш — собака!

— Їй-богу,— каже,— вовк.

— Ну, коли ж ти вовк, з чого ж ти починати-меш мене їсти?

— А з голови! — каже.

— Е, вовчику,— каже,— вовчику! Коли вже ти наважив мене з'їсти, то починай мене з хвоста; то поки доїси до середини,— а я все буду пастиись,— та й доситішаю; тоді ти й закусиш си-теньким.

— Чи так, то й так! — каже вовк та зараз до хвоста...

Як потягне за хвіст, як вихоне та кобила задом, як дасть копитами в пику... Вовк не зна вже, чи на сім, чи на тім світі... А кобила як дремене! Аж курява встала. От вовк сидить собі та й дума:

«Чи я не дурний, чи я не скажений... Чому було не хватати за горло?!»

От він уп'ять потяг до бога просить їсти.

— Боже,— каже,— милостивий! Дай чого хоч трохи попоїсти, а то опухну з голоду.

— Хіба,— каже,— тобі кобили трохи?

[Вовк] лає:

— Хай,— каже,— з неї шкуру живцем на гамани злуплять! Не то не наївся, та трохи пики не розбила...

— Ну, коли ж так,— каже бог,— то піди, отам, над яром, такий ситий баран пасеться, то ти його й з'їж.

Пішов вовк. Баран пасеться над яром.

— Здоров, баране!

— Здоров.

— Казав бог, щоб я тебе з'їв.

— А що ти таке, що ти будеш мене їсти?

Каже:

— Вовк!

— Та брешеш — собака!

— Ні, їй-богу,— каже,— вовк!

— А коли ж ти вовк, то як ти мене їстимеш?

— А як їстиму?! З голови почну, та й увесь мій!..

— Е, вовчику,— каже,— вовчику! Коли вже наважив мене їсти, то стань краще от над оцим яром і рот роззяв, а я сам так туди й ускочу.

— Ставай,— каже.

От став він якраз над кручею — така круча! — роззявив рот — так тая пасть аж зяє: от би проковтнув! А баран як розженеться, як вчистить у лоб. Він — беркиць у яр... Добре наївся!.. Тоді сів сердега та й плаче:

— Чи я не дурний, чи я не скажений... Чи то видано, щоб живе м'ясо та само у рот ускочило?!

Дунав, дунав... От пішов знов до бога просить їсти.

— Боже,— каже,— милостивий, боже милосердний! Чого дай, то дай попоїсти, а то пропаду з голоду.

Бог каже:

— Такий з тебе їдець! Тобі якби само у рот ускочило... Та вже що з тобою казати: піди, там чоловік на дорозі загубив сало — то й твоє: воно нікуди не втече.

Послухав. Прийшов на місце — аж лежить сало. Він сів та й дума:

— Добре,— каже,— з'їм я його, а воно ж солоне — пити захочеться... Піду спершу нап'юся, а тоді вже...

Пішов. Поки там до річки та од річки, а чоловік оглядівся, що нема сала, повернувся — коли лежить. Узяв тоє сало. Приходить вовк — нема сала. От він сів та й плаче:

— Чи я не дурний, чи я не скажений! Хто ж таки не ївши п'є?

Сидів, сидів... Так їсти — аж-аж-аж!.. Йде знову до бога просити.

— Боже,— каже,— милостивий, боже милосердний! Чого дай, то дай попоїсти, а то віку не доживу...

— Та й обрид уже ти,— каже,— з тією їжею! Та що вже з тобою казати: піди, там недалеко села пасеться свиня, оту й з'їж!

Пішов.

— Здоров, свине!

— Здоров.

— Казав бог, щоб я тебе з'їв.

— А що ти таке, що ти будеш мене їсти?

Каже:

— Вовк!

— Брешеш — собака!

— Ні,— каже,— вовк!

— Хіба ж,— каже,— вовкові їсти нічого?

— Нічого,— каже.

— Коли ж,— каже,— нічого, то сідай на мене, я тебе повезу на село. У нас тепер вибирають усяке начальство, може, й тебе виберуть.

— Чи так, то й так! Вези!

Сів на свиню. Прибігли в село. Вона як закувіка — аж вовк перелякався.

— Чого се ти,— каже,— кричиш?

— Та це ж я,— каже,— скликаю громаду, щоб тебе швидше вибрали на начальство.

Коли це люди як сунуть з хат — з кочергами, з рогачами, з лопатами... Хто що запопав... У вовка аж дух сперло, так перелякався (непереливки вже йому!), — потихеньку до свині:

— Скажи — чого це такого народу біжить?

— Та це ж,— каже,— для тебе.

От народ як зсадив вовка, як почав пірчить — то вже йому й не хочеться: насилу живий виврався!

Як дерне — та прямо до бога.

— Боже,— каже,— милостивий, боже милосердний! Дай чого-небудь хоч кришечку попоїсти, а то от-от віку кінець.

Бог каже:

— Піди, там он йде кравець,— нападеш та й поживишся.

Ледве потопав. Перестріва на дорозі.

— Здоров, чоловіче!

— Здоров.

— Казав бог, щоб я тебе з'їв.

— А що ти таке, що станеш мене їсти?

Каже:

— Вовк!

— Брешеш — собака!

— Ні,— каже,— їй-богу, вовк.

— Та й малий же,— каже,— з біса; ану, я тебе поміряю.

Та як укрутить у хвіст руку — давай мірять! Міряв його, міряв... Уже тому вовкові й дихать не хочеться, а він усе його міря:

— Аршин! І вздовж [і вшир!].

Поти міряв, що аж хвіст у руці залишився... Вовк як чкурне!.. Та вже годі до бога, та побіг до вовків:

— Вовчики-братики! Таке й таке лихо!

Вони давай гнаться, давай гнаться за тим кравцем. Що тут у світі робити? Бачить — біда! Аж стоїть дерево. Він на те дерево; заліз аж на саму верховину. А вовки так те дерево й оступили, так зубами й клацають... Вовк і каже:

— Ні,— каже,— браця — нічого з цього не буде! От як зробим: я стану на землі, а ви усе на мене, усе на мене — один зверх одного; аж поки досягнем його.

Стали один зверх одного — така драбина! Тоді верхній:

— Ану, злізай, будемо тебе їсти!

— Аа-а! — каже,— вовчики-братики, поми-луйте мене, не їжте!

— Ні,— каже,— не можна; злізай!

— Постойте ж,— каже,— я на сход душі хоч табаки понюхаю.

Тільки що нюхнув та — ачхи! А спідньому вчулось, що він верхнього міря та каже: аршин! Та як присяде — так усі й покотились... От-такий ворох!.. А він тоді драла... Вони за ним; піймали і розірвали. А чоловік тоді зліз з дерева.

— Спасибі,— каже,— богу, що не попущено душі християнської лютому звіру!

Та й пішов собі безпечно додому, та й живе собі з молодницею, та їсть книші з паляницею.

І я там був, мед-вино пив,— по бороді бігло.
а в роті нічого не було.

От вам казка, мені бубликів в'язка, мені коло-
сок, а вам — грошей мішок.

Лисове серце

Ходив лис берегом понад водою і, як побачить яку маленьку рибку, котра підпливе до берега на сонці погрітися, мерщій хапав її й поїдав. Побачили це більші риби, й стало їм ніяково, що до їх господарства втручається якась патлата мара. Попливли вони до свого короля по раду, що мають робити. Король вислухав їх і каже:

— Приведіть його сюди, на глибину Дністра. Тут ми затягнемо його у воду, розпоремо, виймемо серце, з'їмо й будемо такі мудрі, як лис.

Пішли риби сповняти наказ короля. Підплили дві риби до берега, зупинилися біля лиса й кажуть:

— Проше пана адвоката, чи не попливли б ви з нами? Чогось потребує вас наш король.

— Чому б ні? Як треба, то й треба.

Сів лис на риб:

— А ви не знаєте, чого вашому королеві треба од мене?

— А чому б ні, знаємо. Він казав, що треба ваше серце вийняти та з'їсти, то будемо такі мудрі, як ви.

— Е, коли так, то завертайте назад, бо я залишив серце вдома. Але я прибіжу і за хвилину принесу сюди.

Завернули риби назад, плигнув лис на берег та й каже:

— Які-бо ви дурні! Та хіба ж є хто такий, що ходив би без серця?

Риби зрозуміли, що лис обдурих їх, але вже пропало, бо що ж вони б йому тепер зробили?

Як лис вовкові масло показав

Одного разу йшов вовк полем та й надибав лиса й каже йому:

— Я, брате, такий голодний, що гину. Я щось би з'їв, та немає нічого. Мушу тебе їсти, та й уже.

Лис як те почув та й одказує:

— Ти мене не їж, а я тобі дам зараз щось смачного поїсти. Їв би масло?

— Ой,— каже вовк,— чому б ні! Неси його сюди!

Лис і каже:

— Ходім у село, там є велике кружало масла, то й їстимеш.

— Добре.

Привів його лис до великого ставка та й каже:

— Ану бери та й хлебчи воду, а насподі є масло. Вперед мусиш випити воду та так і до масла дістанеш. Та такого того масла багато, що ти його й з'їсти не зможеш.

А вовк таки й не розпитував багато, та — хляп, хляп, хляп — хлече собі воду, щоб добути масла.

Хлептав, хлелтав, а далі й не зміг, бо став — як барило, та й дивиться на лиса. А лис у сміх. Вовк тоді зрозумів, що над ним кепкують, та за лисом. А лис задер хвоста та навтьоки.

Біжать, біжать, вже лис коло своєї нори, а вовк — хап його за ногу. То лис зараз же надумався та й крикнув:

— Слава богу,— каже,— що вхопив за корінь, а не за ногу!

А вовк тоді мерщій пустив ногу та хап за корінь.

А лис — скік в нору, заховався та й зареготав.

Совині діти

Сонце вже заходило. Всі денні птиці вертались до своїх гнізд після цілоденної тяжкої праці і укладалися спати, а пані Сова тільки що прокинулась від сну. Розправила крила, обдивилася навкруги, чи нема часом якого потайного ворога, що чигає на її добро. Наказала дітям, щоб сиділи тихо в гнізді і не рипались, а сама полетіла на роздобутки. Думка така, щоб спіймати на вечерю яку дурноголову мишу, підстрелену перепеличку або пришелепуватого горобця, що запізнився до гнізда, дзюбаючи соняшник, кого вже доля не пошле, бо ще дурні не перевелися і на її вік їх вистачить.

Прилітає із здобиччю... аж немає дітей її в гнізді.

— Ой гвалт! Рятуйте, птиці добрі!.. Калавур! Сталось нечуване лиходійство, від якого світ повинен занепасти!.. Пропала краса і надія всього совиного роду!.. Хто чув, хто бачив того ворога лютого, що повитягував з гнізда моїх малих хоросунчиків?

— Я бачила,— каже ворона, облизуючись,— як чорний кіт ніс двоє поганих окатих вилупків,— то, може, були твої?

— Ні, ні,— відказує сова,— мої то були самі щонайкращі в цілому світі.

— Я чула,— каже ворона,— що й горобчиха говорила те ж саме сьогодні, як ти спіймала її горобеня!

Мишача рада

В одній хаті здох котик. Між мишами настала велика радість, бо гадали, що вже тепер безпечніші будуть.

Не довго тішилися — газдиня придбала собі другого. Сей зараз забрався до мишей; що котру зловить — зараз удушить!

Настав великий переполох між мишами.

— Новий кіт! Новий кіт! — закричали гуртом.— Треба його конче позбутись, бо ні одна не останеться живою.

— Але як стратити його? — закричали одні.

— Я пораджу,— сказала маленька.— Прив'яжім йому до шийки дзвіночок, тогді здалека будемо чути, як він біжить; от і поутікаємо.

— Дуже добра рада,— сказали другі і почали з утіхи скакати.— Але котра завісить котикові дзвіночок на шиї? — спитала ще одна мишка.

Усі поглянули одна на другу і замовкли: не найшлась така відважна. А кіт тим часом як ходив, так і ходить без дзвіночка та ловить миші одну по одній.

Лисичка в суддях

Двоє котиків здобули собі хитромудро клинчик сиру. Потягли з ним далі і почали міркувати, як його краще поділити, щоб не було кривди ні тому, ні тому, щоб якраз по правді рівнесенько розділити.

Один котик і каже:

— Поділим отак, упоперек.

А другий каже:

— Ні, розділимо краще вздовж.

Отак і сперечаються. Коли се біжить лисичка і побачила котиків, побачила сир, спинилася й питає:

— А що тут у вас таке? Про що клопочесь?

— Так і так,— говорять котики,— ось не знаємо, як нам краще поділити клинчик сиру.

— Е,— каже лисичка,— се можна дуже добре зробити. Ось дайте я вас поділю!

Котики й дали їй, щоб розділила. Лисичка переділила сир надвоє, далі й каже:

— Ні, оцей шматочок — більший, треба порівняти.

Та й над'їла одного шматочка.

— А тепер,— каже,— оцей більший, треба його трохи підрівняти, щоб по правді було. Не можна, щоб которому з вас кривда була!

І знов над'їла. Та так «рівняла», «рівняла»,— то того шматочка над'їсть, то того,— поки стало дві зовсім маленькі грудочки.

— Ну,— каже лисичка,— оце ж маєте тепер вже зовсім однаковісінькі шматочки,— хоч і на вагу покладіте!

— Ну, добре,— кажуть котики,— але ж ти багато нашого сиру з'їла! За віщо ж ти стільки нашого добра взяла?

— Як за віщо? — одказала лисичка.— А я ж вас зате поділила!

Як півник до моря по воду ходив

Був собі дід та баба, а у них курочка ряба та півничок. От побігли вони раз на смітник та й знайшли по зерняті. Півничок же своє ковтнув, а курочка вдавилась, лежить і не дише, крильцями не колише.

Пішов півник до моря води прохати:

— Море, море, дай води!

— Нащо води?

— Турі вода. Там і Турька лежить

І не дише уже,

Крильцями, ніжками

Не колише уже!

— Піди до вола, хай ріг дасть.

Пішов він до вола:

— Воле, воле, дай ріг!

— Нащо роги?

— Морю роги: море мені води дасть.

— Нащо вода?

— Турі вода. Там і Турька лежить

І не дише уже,

Крильцями, ніжками

Не колише уже!

— Піди до дуба, хай жолудь дасть.

Пішов він до дуба:

— Дубе, дубе, дай жолудь!

— Нащо жолудь?

— Волю жолудь; віл мені ріг дасть.

— Нащо роги?

— Морю роги; море мені води дасть.

— Нащо вода?

— Турі вода. Там і Турька лежить

І не дише уже,

Крильцями, ніжками

Не колише уже!

— Піди до липи, хай лист дасть.

Пішов він до липи:

— Липо, липо, дай лист!

— Нащо лист?

— Дубу лист; дуб мені жолудь дасть.

— Нащо жолудь?

— Волю жолудь; він мені ріг дасть.

— Нащо роги?

— Морю роги, море мені води дасть.

— Нащо вода?

— Турі вода. Там і Турька лежить

І не дише уже,

Крильцями, ніжками

Не колише уже!

— Піди до дівок, хай сплетуть мені вінок.

Пішов до дівок:

— Дівки, дівки, сплетіть вінки!

- Нащо вінки?
- Липі вінки; липа мені лист дасть.
- Нащо лист?
- Дубу лист; дуб мені жолудь дасть.
- Нащо жолудь?
- Волю жолудь; віл мені ріг дасть.
- Нащо роги?
- Морю роги; море мені води дасть.
- Нащо вода?
- Турі вода. Там і Турька лежить
І не дише уже,
Крильцями, ніжками
Не колише уже!

Сплели дівки йому вінки; поніс він липі, липа лист дала; поніс лист до дуба, дуб жолудь дав; поніс жолудь до вола, віл ріг дав; поніс рога до моря, море води дало.

Набрав півничок водиці, та поки приніс — аж курочку вже і черви сточили.

Довгомудик

Був собі дід та баба, і унадився до них довгомудик курчат тягати. Перетаскав усіх, а то прийшов і куріпочку забрав. От дід і каже:

— Піду я, бабо, вб'ю довгомудика.

Та й пішов.

Іде та іде, дивиться — аж лежить кізячок.

— Куди ти, діду, йдеш?

— Довгомудика бить.

— І я з тобою.

— Ходім.

Пішли вдвох. Аж лежить личко.

— Куди ти, діду, йдеш?

— Довгомудика бить.

— І я з тобою.

— Ходім.

Пішли утрьох. Аж лежить кийочок.

— Куди ти, діду, йдеш?

— Довгомудика бить.

— І я з тобою.

— Ходім.

Пішли вчотирьох. Аж лежить жолудик.

— Куди ти, діду, йдеш?

— Довгомудика бить.

— І я з тобою.

— Ходім.

Пішли уп'ятьох. Аж лізе рак.

— Куди ти, діду, йдеш?

— Довгомудика бить.

— І я з тобою.

— Ходім.

Пішли ушістьох. Аж біжить півник.

— Куди ти, діду, йдеш?

— Довгомудика бить.

— І я з тобою.

— Ходім.

Прийшли. Аж стоїть довгомудикова хата. Вони у ту хату, аж довгомудика нема. Вони і поховались там: жолудик у піч поліз, кізячок на порозі ліг, личко під порогом, кийочок на горище зліз, рак у помийницю ускочив, півник на жердочку злетів, а дід поліз та на печі і ліг. От прибіга довгомудик, а жолудик у печі розпаривсь та:

Довгомуде, довгомуде!

Прийшли к тобі добрі люди.

Куріпочку слобонити.

Хотять тебе вбити.

Довгомудик:

— Що, що таке?

А жолудик знов своєї, а це як розігрівсь добре та тільки: лусь, лусь!

Як злякається довгомудик — та до помийниці,

а рак його за ногу. Він на жердочку, а півник його у головку. Він тоді до порога, осковзнувся на кізячок, упав та у личко запутавсь, а кийок — з горища та й убив його.

Дід тоді забрав куріпочку, шкурку (довгомудикову) узяв та й пішов собі.

Рукавичка

Був собі дід та загубив рукавичку. От біжить мишка, улізла в ту рукавичку та й сидить.

А це скаче жаба та й каже:

— Хто, хто у цій рукавичці?

— Мишка-скряботушка. А ти хто?

— Жабка-скрекотушка. Пустити і мене.

— Іди.

От біжить зайчик та й каже:

— Хто, хто у цій рукавичці?

Мишка-скряботушка й жабка-скрекотушка.

А ти хто?

— Зайчик-лапанчик. Пустити і мене.

— Іди.

Коли це біжить лисичка:

— Хто, хто у цій рукавичці?

— Мишка-скряботушка, жабка-скрекотушка і зайчик-лапанчик. А ти хто?

— Лисичка-сестричка. Пустити і мене.

— Іди.

От вони сидять. Біжить вовчик і питає:

— Хто, хто у цій рукавичці?

— Мишка-скряботушка, жабка-скрекотушка, зайчик-лапанчик та лисичка-сестричка. А ти хто?

— Вовчик-братик. Пустити і мене.

— Іди.

Коли йде ведмідь, гуде і питається:

— Хто, хто в цій рукавичці?

— Мишка-скряботушка, жабка-скрекотушка, зайчик-лапанчик, лисичка-сестричка і вовчик-братик. А ти хто?

— Ведмідь-набрідь. Пустить і мене в рукавичку.

— Іди.

От і той уліз.

Біжить кабан:

— Хро-хро-хро! Хто, хто в цій рукавичці?

— Мишка-скряботушка, жабка-скрекотушка, зайчик-лапанчик, лисичка-сестричка, вовчик-братик і ведмідь-набрідь. А ти хто?

— Кабан-неклан. Пустить в рукавичку і мене.

— Іди.

От і той уліз, та й сидять.

Коли це іде стрілець. Бачить, що рукавичка во-рушиться. Він як стрільне — аж там от скільки шкур!

Колобок

Жили собі дід та баба, та такі убогі, що нічого в них нема. От раз дожились уже до того, що не стало у них і хліба — їсти нічого. Дід і каже:

— Бабусю! Піди у хижку, назмітай у засіці борошенця та спечи мені колобок.

От баба так і зробила: витопила в печі, замісила яйцями борошно, що назмітала, спекла колобок і положила на вікні, щоб простиг. А він з вікна — та на призьбу, а з призьби — та на землю та й побіг дорогою.

Біжить та й біжить, а назустріч йому зайчик.

— Колобок,— каже,— колобок, я тебе з'їм!

А він каже:

— Не їж мене, зайчику-побігайчику, я тобі пісні заспіваю.

— Ану, якої?

— *Я по коробу метений,
На яйцях спечений,—
Як од баби та од діда втік,
Так і од тебе втечу!*

Та й побіг.

Біжить та й біжить. Зустрічає його вовк.

— Колобок, колобок, я тебе з'їм!

— Не їж мене, вовчику-братику, я тобі пісні
заспіваю.

— Ану, якої?

— *Я по коробу метений,
На яйцях спечений,—
Як од баби та од діда втік,
Так і од тебе втечу.*

Та й побіг.

Знову біжить та й біжить. Зустрічає його вед-
мідь.

— Колобок, колобок, я тебе з'їм!

— Не їж мене, ведмедику-братику, я тобі пісні
заспіваю.

— Ану!

— *Я по коробу метений,
На яйцях спечений,—
Як од баби та од діда втік,
Так і од тебе втечу!*

Та й маху...

Біжить та й біжить. Зустрічається з лисичкою.

— Колобок, колобок, я тебе з'їм!

— Не їж мене, лисичко-сестричко, я тобі пісні
заспіваю.

— Ану, якої?

— *Я по коробу метений,
На яйцях спечений,—
Як од баби та од діда втік,
Так і од тебе втечу!*

— Ану-ну, ще заспівай! Сідай у мене на язиці, щоб мені чутніше було.

От він сів та й давай співати:

— *Я по коробу метений,
На яйцях спечений...*

А лисичка його — гам! Та й проковтнула.

Дід, баба і курочка-рябушечка

Був собі дід та баба, мали собі курочку-рябушечку. Курочка яєчко знесла. Баба хижку мила, яєчко розбила. Дід плаче, баба плаче, ворота скриплять, сорока скрекоче. Полетіла сорока, сіла на дубочку. Питає дуб сороки:

— Чого ти скрекочеш?

— Ей, дубе, коли б ти знав, то б і листя поопускав.

Дуб листя поопускав.

Прийшов бичок.

— Чого ти, дубе, листя поопускав?

— Якби ти знав, то ти б і ріжки позбивав. Був собі дід та баба, мали собі курочку-рябушечку. Курочка яєчко знесла. Баба хижку мила, яєчко розбила. Дід плаче, баба плаче, ворота скриплять, сорока скрекоче, дуб листя поопускав, бичок ріжки позбивав.

Пішов бичок до води. Вода питає:

— Бичок, бичок, чого ти ріжки позбивав?

— Ей, водо, водо, якби ти знала, то ти б кров'ю стала. Був собі дід та баба, мали собі курочку-рябушечку. Курочка яєчко знесла. Баба хижку мила, яєчко розбила. Дід плаче, баба плаче, ворота скриплять, сорока скрекоче, дуб листя поопускав, бичок ріжки позбивав, вода кров'ю стала.

Прийшла наймичка попова по воду.

— Водо, водо, чого ти кров'ю стала?

— Дівко, дівко, якби ти знала, то ти б і відра побила. Був собі дід та баба, мали собі курочку-рябушечку. Курочка яєчко знесла. Баба хижку мила, яєчко розбила. Дід плаче, баба плаче, ворота скриплять, сорока скрекоче, дуб листя поопускав, бичок ріжки позбивав, вода кров'ю стала, наймичка відра побила.

Прийшла наймичка додому. Піп питає:

— Нащо ти відра побила?

— Ей, попе, попе, якби ти знав, то ти б усе з церкви повикидав. Був собі дід та баба, мали собі курочку-рябушечку. Курочка яєчко знесла. Баба хижку мила, яєчко розбила. Дід плаче, баба плаче, ворота скриплять, сорока скрекоче, дуб листя поопускав, бичок ріжки позбивав, вода кров'ю стала, наймичка відра побила, піп усе з церкви повикидав.

Прийшов [піп] до попаді. Попадя питає:

— Попе, нащо ти усе з церкви повикидав?

— Ой попаде, попаде, якби ти знала, ти б проскури повикидала. Був собі дід та баба, мали собі курочку-рябушечку. Курочка яєчко знесла. Баба хижку мила, яєчко розбила. Дід плаче, баба плаче, ворота скриплять, сорока скрекоче, дуб листя поопускав, бичок ріжки позбивав, вода кров'ю стала, наймичка відра побила, піп усе з церкви повикидав, попадя проскури повикидала...

Лисичка, тиковка, скрипка та капкан

Їхав чоловік дорогою та й загубив тиковку. Лежить вона проти вітру та й гуде. Аж біжить лисичка.

— Бач,— каже,— реве, хоче ще злякати! От я тебе утоплю.

Ухватила її за мотузочку, почепила на шию і подалась до річки. Стала тиковку топити, а та набирається води та булькотить.

— Іч,— каже,— ще і проситься! І не просись, бо не пущу!

От як тиковка [води] вже набралась, та й лисичку тягне у воду.

— Бач, яка,— каже.— То просилась, а це шуткує. Пусти-бо!

Всилу вона од неї вирвалась.

От біжить, аж лежить на дорозі скрипка та на вітрі і гуде потихеньку.

— Бач,— каже лисичка,— ангельський голосок, так чортова думка.

Та й обмина її. Біжить далі; аж чоловік капкани розставив.

— Бач,— каже,— які хитрощі-мудрощі! Хіба вже на їх і... сісти не можна?

Тільки сіла, а капкан її — за хвіст.

— Бач,— яке,— каже,— ще й дёрже!

Аж ось до тих капканів і хазяїн іде.

— Дивись, ще, може, і бить буде!

А той чоловік узяв її та й забрав.

Як лисиця з вовком їла м'ясо та в монастирі висвячувалася

Бігла лисиця, зустріла вовка, а він і питає її:

— Де ти була?

— Я скрізь ходила. Я,— одказує,— отсе наїдалася м'яса, бо завтра п'ятниця.

Вовк і каже:

— А я б їв, хоч і п'ятниця.

— Ну,— обзивається лисиця,— ходім, я в одному місці знаю, то й наїсишся.

— Ходім,— каже вовк.

Приходять вони туди, де була пастка. Тільки вовк нагнув туди голову, а дубок (з пастки) і потяг його вгору. Лисиця прибігла, вхопила м'ясо з пастки, сіла та й їсть. Вовк тоді й каже їй:

— Ти ж казала, що п'ятниця, а тепер сидиш і їси?

— Е, тепер тобі п'ятниця, бо п'ятами землі не дістанеш!

Знялась лисиця й пішла лісом. Зайшла в монастир, де ченці живуть. Прийшла, роздивилась, кудю можна влізти. Потім задушила двоє гусей. А гуси й наробили крику. Вибіг чернець із сучковатою патерицею і почав нею лисицю висвячувати. Так висвятив, що й курці нема де носом клюнути.

Вирвалась вона звідти й побігла лісом. Зустріла другого вовка, а він і питає її:

— Де ти була, сестричко?

— У ченців. Я там присвятилась. Я тепер свята!

А той вовк і каже:

— Де ж воно? Піду й я, може, і я присвячусь.

— Йди,— каже.— Мені давав чернець дві гуски з'їсти, потім дав меду, а потім патерицею посвятив.

Приходить вовк до монастиря. Туди вліз, а назад і не може вилізти. Задушив одну чи дві гуски, а гуси й наробили крику.

Виходить чернець та як закричить! А вовк злякався та прожогом в дірку та й зачепився за гвіздок вухами. То він там вуха собі й поодтягував. І з того часу всі вовки вухаті.

Як лисичка Івана баштанника зробила царевичем

В якомусь-то царстві, в якомусь господарстві жив собі дуже багатий пан. Он треба тому панові наймита — нікому свиней пасти. Посилає пан прикажчика шукать свинаря.

— Тільки,— каже,— з такою умовою, що, як вибуде рік, дам йому день поля на рік, а не вибуде, то нічого не плачу.

Пішов прикажчик по селу, розпитує:

— Чи нема де якого нетяги?

— А там,— кажуть,— живе убогий парубок,— він піде.

Ото й найняли того парубка. Вибув він рік, і дали йому день поля на рік.

Іде парубок від пана та й думає: «Служив я,— думає,— рік, вислужив день поля на рік,— що мені з ним робить?» Думав-думав: «Посію баштан... чи не розбагатію?» Думав-думав: «А чим же я,— каже,— те поле виорю, що в мене ні волів, ні плуга?..» А далі й надумавсь: «Піду до пана». Приходить.

— Пане,— каже,— любий пане,— каже,— милий! Служив я у вас рік, вислужив день поля на рік, та нічим мені зорать його. Чи не зорали б ви мені? Я б уже вам відробив.

Пан зглянувсь на нього.

— Добре,— каже,— виорю!

Зорали ту нивку, посіяв він баштан. І як уродив же той баштан! Кавуняччя — отаке! А дині — оттакі!

Поставив собі парубок курінь серед баштана, там і живе — баштан стереже. Тільки як стали пристигати дині, помічає він, що оце вдень лежала така гарна динька, а на ранок устане — сама шкаралущина! «Ну,— думає,— я ж таки при-

стерезу, хто мої дині переводить,— я йому дам!»

От настала ніч. Сів він у курені, стереже. Коли чує — хрум-хрум! Він потихесеньку туди,— аж там лисичка; він підкрався та хап її за хвіст! Та й піймав.

— Ага! — каже.— Я тобі дам динь!

Та як замахнеться.

— Ой, чоловіче-голубчику,— каже лисичка,— не бий мене,— я тобі у великій пригоді стану

— А дині їстимеш? — каже.

Та її ціпком... А вона проситься:

— Хоч живу,— каже,— пусти мене, я й то тобі у великій пригоді стану!

Бив-бив, а далі й питає:

— В якій же ти мені пригоді станеш?

— Я,— каже,— тобі висватаю царівну!

— Ну, гляди!

Та й пустив. «Ото хитра! — думає.— За царівну сватає...»

Побігла лисичка до царя. Там її не пускають, виганяють.

— Треба мені самій царя бачити,— пустіть! Я щось йому скажу.

Її гонять, а вона у дворець преться. Цар і почув.

— Що там за лемент? — питає.

— Та тут,— кажуть,— волоцюга приплеталась.

— Впустіть,— каже цар.

Її й пустили. Вона цареві в ноги.

— Царю-государю,— каже,— змилуйся, що я до тебе з недоброю вістю прийшла!

— З якою недоброю вістю? — питає цар.

— Так і так,— каже,— була я у змія, хвалився він мені, що буде твоє царство воювати — дочку твою візьме за себе. Так оце я прийшла тобі розказати...

— Ох, мені лихо! — ухопився цар за голову.—
А в мене ж і військо не готове!

Та на царедворців:

— Га, сякі-такі!.. Мене хочуть воювати, а ви нічого не знаєте.

Лаяв їх цар, лаяв...

— Кличте раду! — гукнув.

Тут де не взялись генерали, сенатори, панства усякого поназбігалось,— радяться, як їм того змія повоювати? Радились-радились — нічого не врадять — нема війська! А лисичка знов цареві в ноги:

— Царю-государю! Змилуйся,— каже,— що я тобі пораджу: є в мене цар курінний,— як віддаси за нього дочку, він того змія звоює!

Цар і сюди кинувсь, і туди кинувсь — нічого робити.

— Як звоює,— каже,— то вже віддам!

Прибігає лисичка до куреня:

— Здоров, курінний царю!

— Здорова була, лисичко-сестричко!

— Я тобі добру вість принесла.

— Кажи.

— Була я в царя, за тебе царівну сватала; так цар сказав, як звоює,— каже,— змія, то віддам. Ходім воювати!

— Тю-тю, дурна! — каже парубок.— Як же мені його звоювати?

— Нічого, звоюєш; мене слухай, все гаразд буде. Одягайся, ходім.

— А баштан,— каже,— на кого покину?

Вона як почала його вмовляти,— пішли.

Ідуть та йдуть, лисичка попереду біжить, парубок позаду йде. Коли назустріч їде змії: так і сипле іскри, так і сяє!

— То — каже лисичка,— змії їде. Ти,— каже,— постій тут під копицею (на луці були), а я побіжу вперед до нього.

Став той парубок під копицею, думає: «Пропав же я!» А лисичка побігла до змія.

— Здоров, зміїку-братику!

— Здорова, лисичко-сестричко!

— Що я тобі скажу, зміїку-братику! — каже лисичка.— Біжу я оце до тебе з недоброю вістю: іде на тебе цар війною, хоче тебе звоювати і все твоє багатство відняти!

— Де ж він? Далеко? — питає змій.

— Якби,— каже,— далеко,— а то близько!

— Що ж мені тепер робити? — питає.

— А що робити? — каже лисичка,— Он під копицею стоїть чоловік, віддай йому все своє — і коні, і коляску, і одержу, а сам уберись у його одержу та й іди собі додому; цар тебе не пізнає... А то пропав!

Змій мерщій одержу з себе, а свиту на себе — та бігом звідти!

«Спасибі лисичці, від смерті врятувала!» — думає.

Тоді той баштанник убрався в золоту одержу,— і такий став гарний, що хоч не схочеш, то полюбиш! Сів у коляску, поїхали з лисичкою.

— Бач,— каже вона,— а ти боявся!

Приїхали до царя. Лисичка цареві в ноги:

— Царю-государю! — каже.— Кланяється тобі цар курінний і шле подарунки: він звоював змія, просить дочку твою за себе!

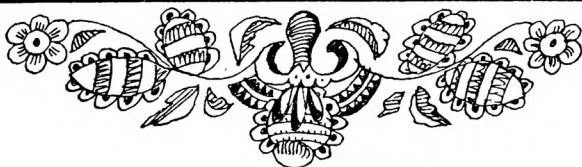
Цар зрадив, цариця зраділа, царівна теж. Повискакували, беруть його, ведуть. А через тиждень і весілля справили.

І я там був, мед-вино пив, у роті не було, а по бороді текло.

Чарівні казки

Телесик

Жили собі дід та баба. Вже й старі стали, а дітей нема. Журяться дід та баба: «Хто нашої й смерті догляне, що в нас дітей нема?»

От баба й просить діда:

— Поїдь, діду, в ліс, вирубай там мені деревинку, та зробимо колисочку, то я положу деревинку в колисочку та й буду колихати; от і буде мені хоч забавка!

Дід спершу не хотів, а баба все просить та просить. Послухався він, поїхав, вирубав деревинку, зробив колисочку. Положила баба ту деревинку в колисочку — колише й пісні співає:

— Люлі-люлі, Телесику,
Наварила кулешику,—
Із ніжками, із ручками,
Буду тебе годувати!

Колыхала-колыхала, аж поки полягали вони увечері спати. Встають уранці — аж з тієї деревинки та став синок маленький! Вони так зраділи, що й не сказати! Та й назвали синка Телесиком.

Росте той синок та й росте,— і такий став гарний, що баба з дідом не навітшаються з нього. От як підріс він, то й каже:

— Зробіть мені, тату, золотий човник і срібнеє веселечко, буду я рибку ловити та вас годувати.

От дід і зробив золотий човник і срібне веселечко, спустили на річку — він і поїхав. То оце

він їздить по річці, ловить рибку та й годує діда й бабу, наловить та віддасть — і знову поїде. А мати йому їсти носить... Та й каже:

— Гляди ж, сину, як я кликатиму, то пливи до бережка, а як хто чужий, то пливи далі!

От мати наварила йому снідати, принесла до берега та й кличе:

— *Телесику, Телесику!*
Приплинь, приплинь до бережка!
Дам я тобі їсти й пити!

Телесик почув:

— Ближче, ближче, човнику, до бережка! Це ж моя матінка снідати принесла!

Пливе... Пристав до бережка, наївся, напився, відіпхнув золотий човник срібним весельцем і поплив далі рибку ловити.

А змія й підслухала, як мати кликала Телесика, та й прийшла до берега та й давай гукати товстим голосом:

— *Телесику, Телесику!*
Приплинь, приплинь до бережка!
Дам я тобі їсти й пити!

А він чує...

— То ж не моєї матінки голос! Пливи, пливи, човнику, далі! Пливи, пливи, човнику, далі!

Махнув весельцем — човник і поплив. А змія стояла-стояла та й пішла від бережка геть.

От мати Телесикова наварила йому обідати, понесла до бережка та й кличе:

— *Телесику, Телесику!*
Приплинь, приплинь до бережка!
Дам я тобі їсти й пити.

Він почув:

— Ближче, ближче, човнику, до бережка! Це ж моя матінка мені обідати принесла!

Приплив до бережка, наївся, напився, віддав матері рибку, що наловив, відіпхнув човника і поплив знову.

А змія приходить до берега та знов товстим голосом:

— *Телесику, Телесику!*
Приплинь, приплинь до бережка!
Дам я тобі їсти й пити!

А він почув, що не материн голос, та й махнув весельцем:

— Пливи, пливи, човнику, далі! Пливи, пливи, човнику, далі!

Човник і поплив далі.

Змія бачить, що нічого не вдіє, та й пішла до коваля:

— Ковалю, ковалю! Скуй мені такий тоненький голосок, як у Телесикової матері!

Коваль і скував. Вона пішла до бережка і стала кликати:

— *Телесику, Телесику!*
Приплинь, приплинь до бережка!
Дам я тобі їсти й пити!

А він думав, що то мати:

— Ближче, ближче, човнику, до бережка! То ж мені матінка їсти принесла!

Та й приплив до бережка. А змія його мерщій ухопила з човника та й понесла до своєї хати.

Приносить до хати:

— Зміючко Оленко, відчини!

Оленка й відчинила, змія ввійшла в хату.

— Зміючко Оленко, натопи піч так, щоб аж каміння розпадалося, та спечи мені Телесика, а я підучу гостей покличу, та будемо гуляти.

Та й полетіла кликати гостей.

От Оленка натопила піч так, що аж каміння розпадається, а тоді й каже:

— Сідай, Телесику, на лопату!

А він каже:

— Коли ж не вмю,— як його сідати?

— Та вже сідай! — каже Оленка.

Він і поклав на лопату руку.

— Так? — каже.

— Та ні-бо! Сідай зовсім!

Він і поклав голову:

— Отак, може?

— Та ні-бо, ні! Сідай увесь!

— А як же? Хіба так? — та й поклав ногу.

— Та ні-бо,— каже Оленка,— ні, не так!

— Ну, так покажи ж,— каже Телесик,— бо я не знаю як.

Вона й почала показувати, та тільки сіла — а він за лопату та й укинув її в піч і заслінкою піч затулив; а сам замкнув хату, вліз на превисоченого явора та й сидить.

От змія прилітає з гостями:

— Зміючко Оленко, відчини!

Не чуть.

— Зміючко Оленко, відчини!!

Не озивається.

— От вража Оленка,— вже десь повіялась.

От змія сама відчинила хату, повходили гості, посідали за стіл. Відслонила змія заслінку, виїняла з печі печеню, та й їдять,— думали, що то Телесик. Попоїли добре, повиходили надвір та й качаються по траві:

— Покочуся, повалюся, Телесикового м'яся наївшись!

А Телесик із явора:

— Покотіться, поваліться, Оленчиного м'яся наївшись!

Вони слухають: «Де це?» Та знов:

— Покочуся, повалюся, Телесикового м'яся наївшись!

А він знову:

— Покотіться, поваліться, Оленчиного м'яся
наївшись!

Вони далі:

— Що воно таке?

Давай шукати, давай дивитися та й угледіли
Телесика на яворі. Кинулись до явора та й почали
його гризти. Гризли-гризли, аж зуби поламали,—
а не перегризуть. Кинулись до коваля:

— Ковалю-ковалю, скуй нам такі зуби, щоб
того явора перегризти!

Коваль і скував. Вони як почали знову... От-от
уже перегризуть.

Коли летить табун гусей. Телесик їх і просить:

— *Гуси-гуси, гусенята!*
Візьміть мене на крилята
Та понесіть до батенька,
А в батенька — їсти й пити,
Ще й хороше походити!

А гуси кажуть:

— Нехай тебе середні візьмуть!

А змії гризуть-гризуть... Аж летить знову табун
гусей. Телесик і просить:

— *Гуси-гуси, гусенята!*
Візьміть мене на крилята
Та понесіть до батенька,
А в батенька — їсти й пити,
Ще й хороше походити!

Так і ці йому кажуть:

— Нехай тебе задні візьмуть!

А явір аж тріщить. Відпочинуть змії — та й
знову гризуть, відпочинуть — та й знов... Аж ле-
тить іще табун гусей.

Телесик так їх просить:

— *Гуси-гуси, гусенята!*
Візьміть мене на крилята
Та понесіть до батенька,

*А в батенька — їсти й пити
Ще й хороше походити!*

І ці кажуть:

— Нехай тебе заднє візьме!

Та й полетіли.

Сидить сердешний Телесик,— от-от явір упаде,
от-от доведеться пропасти! Коли це летить собі
одним одне гусеня: відбилось — насилу летить.
Телесик до нього:

*— Гуся-гуся, гусенятко!
Візьми мене на крилятко
Та понеси до батенька,
А в батенька — їсти й пити,
Ще й хороше походити!*

От воно:

— Сідай! — каже та й ухопило його на кри-
ла. Та втомилось, сердешне, так низько несе.
А змія — за ним — ледве не вхопить його — же-
неться. Та таки не наздогнала. От воно принесло
та й посадовило Телесика на причілку знадвору,
а саме ходить по двору, пасеться.

От сидить Телесик на причілку та й слухає, що
в хаті робиться. А баба напекла пиріжків, ви-
ймає з печі й каже:

— Це тобі, діду, пиріжок, а це мені пиріжок!

А Телесик знадвору:

— А мені?

А вона знову виймає пиріжки та й каже:

— Оце тобі, дідусю, пиріжок, а це — мені!

А Телесик знов:

— А мені?

Вони й почули.

— Що це? Чи ти чуєш, діду, щось наче гукає?

— Та то,— каже дід,— мабуть, так учуває-
ться.

То знов баба:

— Оце тобі, дідусю, пиріжок, а це — мені!

— А мені? — з причілка каже Телесик.

— Отже, таки озивається! — говорить баба та зирк у вікно — аж на причілку Телесик. Вони тоді з хати, та вхопили його, та внесли в хату, та такі раді!

А гусятко ходить по двору, то мати й побачила:

— Он гусятко ходить. Піду впіймаю та заріжу.

А Телесик каже:

— Ні, мамо, не ріжте, а нагодуйте його! Коли б не воно, то я б у вас і не був.

От вони нагодували його й напоїли і під крильце насипали пшона. Так воно й полетіло.

От вам казочка, а мені бубликів в'язочка.

Кривенька уточка

Був собі дід та баба, та не було у них дітей. От вони собі сумують, а далі дід і каже бабі:

— Ходімо, бабо, в ліс по грибки!

От пішли; бере баба грибки, коли дивиться — у кущику гніздечко, а в гніздечку уточка сидить.

От вона дідові:

— Дивись, діду, яка гарна уточка!

А дід каже:

— Візьмемо її додому, нехай вона у нас живе.

Стали її брати, коли дивляться, аж у неї ніжка переломлена. Вони взяли її тихенько, принесли додому, зробили їй гніздечко, обложили його пір'ячком і посадили туди уточку, а самі знову пішли по грибки.

Вертаються, аж дивляться, що в них так прибрано, хліба напечено, борщик зварений. От вони до сусідів:

— Хто це? Хто це?

Ніхто нічого не знає.

Другого дня знов пішли дід і баба по грибки. Приходять додому — аж у них і варенички зва-

рені, і починок стоїть на віконці. Вони знову до сусідів:

— Чи не бачили кого?

Кажуть:

— Бачили якусь дівчину, від криниці воду несла. Така,— кажуть,— гарна, тільки трошки кривенька.

От дід і баба думали-думали: «Хто б це був?» — ніяк не вгадають. А далі баба дідові й каже:

— Знаєш що, діду? Зробимо так: скажемо, що йдемо по грибки, а самі заховаємося та й будемо виглядати, хто до нас понесе воду.

Так і зробили.

Стоять вони за коморою, коли дивляться, аж із їхньої хати виходить дівчина з коромислом: така гарна, така гарна! Тільки що кривенька трошки. Пішла вона до криниці, а дід і баба тоді в хату; дивляться, аж у гніздечку нема уточки, тільки повно пір'ячка. Вони тоді взяли гніздечко та й укинули в піч, воно там і згоріло.

Коли ж іде дівчина з водою. Увійшла в хату, побачила діда й бабу та зараз до гніздечка — аж гніздечка нема. Вона тоді як заплаче! Дід і баба до неї, кажуть:

— Не плач, галочко! Ти будеш у нас за дочку; ми будемо тебе любити і жалувати, як рідну дитину!

А дівчина й каже:

— Я довіку жила б у вас, якби ви не спалили мого гніздечка та не підглядали за мною; а тепер,— каже,— не хочу! Зробіть мені, діду, кужілочку і веретенце, я піду від вас.

Дід і баба плачуть, просять її зостатися; вона не схотіла.

От дід тоді зробив їй кужілочку й веретенце; вона взяла, сіла надворі й пряде. Коли ж летить каченят табунчик, побачили її й співають:

— *Онде наша діва,
Онде наша Іва,
На метеному дворці,
На тесаному стовпці.
Кужілочка шумить,
Веретенце дзвенить.
Скинъмо по пір'ячку,
Нехай летить з нами!*

А дівчина їм відказує:

— *Не полечу з вами:
Як була я в лужку,
Виломила ніжку,
А ви полинули,
Мене покинули!..*

От вони їй скинули по пір'ячку, а самі полетіли далі.

Коли летить другий табуночок, і ці теж:

— *Онде наша діва,
Онде наша Іва,
На метеному дворці,
На тесаному стовпці.
Кужілочка шумить,
Веретенце дзвенить.
Скинъмо по пір'ячку,
Нехай летить з нами!*

А дівчина їм відказує:

— *Не полечу з вами:
Як була я в лужку,
Виломила ніжку,
А ви полинули,
Мене покинули!..*

Коли ж летить третій табуночок, побачили дівчину і зараз:

— *Онде наша діва,
Онде наша Іва,
На метеному дворці,
На тесаному стовпці.
Кужілочка шумить,
Веретенце дзвенить.
Скинъмо по пір'ячку,
Нехай летить з нами!*

А дівчина їм відказує:

— *Не полечу з вами:
Як була я в лужку,
Виломила ніжку,
А ви полинули,
Мене покинули!*

Скинули їй по пір'ячку, дівчина увертілася в пір'ячко, зробилася уточкою і полетіла з табунчиком. А дід і баба знов осталися самі собі.

Царівна-жаба

Десь-не-десь, в деякімсь царстві, в деякімсь государстві жив собі цар та цариця; а у них три сини — як соколи. От дійшли вже ті сини до зросту — такі парубки стали, що ні здумать, ні згадать, хіба в казці сказать! Дійшли до літ — час їм женитись. Цар, порадившись гарненько з старою, прикликає синів і каже:

— Сини мої, соколи мої! Дійшли ви до літ — час уже вам подружжя шукать.

— Час,— кажуть,— таточку, час.

— Забирайте ж,— каже,— діти, сагайдаки срібні, накладайте стрілочки мідні і пускайте у чужі землі далекі: хто до кого попаде в двір, там тому й молоду брать.

От вони вийшли на двір, понатягали сагайдаки — давай стрілять. Старший стрельнув — загула стріла під небесами та й упала аж у іншому царстві, у царя в садочку. Царівна на той час по саду проходжувалась, підняла стрілку, любує. Прийшла до батька, хвалиться:

— Яку я, таточку, гарну стрілку найшла!

— Не 'ддавай же,— каже цар,— її нікому, тільки оддай тому, хто тебе дружиною візьме.

Коли так: через яку там пору приїздить старший царевич, просить у неї стрілку.

— Не дам я,— каже,— цієї стрілки нікому — тільки оддам тому, хто мене дружиною візьме.

— Я,— каже царевич,— тебе візьму.

Намовились. Поїхав він.

Другий царевич стрельнув — звилась стріла нижче хмари, вище лісу та й упала у княжецький двір. Князівна на той час на рундучку сиділа, побачила, підняла стрілку і понесла до батька:

— Яку я, таточку, гарну стрілку найшла!

— Не оддавай же її,— каже князь,— нікому, тільки хіба оддай тому, хто тебе дружиною візьме.

От приїжджає і другий царевич, просить стрілку. Вона сказала так, як і та. І цей каже:

— Я тебе візьму.

Погодились, поїхав.

Приходиться третьому стрілять. Іван-царевич,— його звали Іваном-царевичем,— як стрельне — загула стріла ні високо, ні низько — вище хат, та й упала ні далеко, ні близько — коло села в болоті. На купині сиділа жаба і взяла ту стрілку.

Приходить Іван-царевич, просить:

— Верни мою стрілку!

— Не дам я,— каже жаба,— цієї стрілки нікому — тільки оддам тому, хто мене дружиною візьме.

Іван-царевич подумав: «Як-таки його зелену

жабу за дружину брати?» Постояв над болотом, пожурився,— пішов додому, плачучи.

От уже їм час до батька йти, казати, хто яку собі молоду найшов. Ті ж два — старший і підстарший — такі раді, що господи!

А Іван-царевич іде та й плаче. Батько питає їх:

— Ну, розкажіть же, сини мої, соколи мої, яких ви мені невісток понаходили.

От старший каже:

— Я, тату, найшов царівну.

Підстарший:

— Я — князівну.

А Іван-царевич стоїть та й слова не вимовить: так плаче, так плаче. Батько його питає:

— А ти чого, Іван-царевич, плачеш?

— Як же,— каже,— мені не плакати, що у братів жінки, як жінки, а мені доведеться з болота зелену жабу брати... Чи вона мені рівня?

— Бери,— каже цар,— нічого робить: така вже, видно, твоя доля!

От і одружилися царевичі: старший взяв царівну, середульший князівну, а Іван-царевич зелену жабу з болота.

От вони одружились та живуть собі. А це якось цар забажав: яка з невісток уміє краще рушники ткати. Оддає приказ: «Щоб на завтра на ранок рушники виткали і принесли показати: яка з них лучча ткаля».

Іван-царевич іде додому, вона вилізла назустріч, питає:

— Іван-царевич, чого ти плачеш?

— Та як же мені не плакати, що так і так: загадав наш батько, щоб на завтра на ранок кожна невістка йому рушники виткала.

— Не плач, усе гаразд буде, лягай та спи!

Він ліг, заснув. Вона взяла козушок з себе скинула, вийшла надвір, крикнула, гукнула, свиснула,— тут де не взялись дівиці-прислужниці,

виткали рушники, гарно орлів понашивали, оддали їй. Вона взяла положила коло Івана-царевича, знову кожушок наділа — і стала такою жабою, як і була.

Прокидається Іван-царевич — аж такі рушники, що він ще й не бачив таких зроду! Він зрадів, поніс до царя. Батько йому дякує за рушники дуже. Тих же рушники так собі, простенькі — цар на кухні поодавав, а жабині у себе на образи понавішував.

От батько дає знов приказ, щоб невістки напекли гречаників і принесли йому: хто лучче пече. Іван-царевич іде додому та й знову плаче. Вона вилізла проти його, квакає:

— Іван-царевич, чого ти плачеш?

— Як же мені не плакати, що загадав батько гречаники пекти, а ти не вмієш!

— Не плач — справимся! Лягай та спи!

Він ліг, заснув. А ті, другі невістки, пішли під вікно піддивляться — як вона буде робить. От вона взяла ріденько вчинила, ріденько підбила, ріденько й замісила; потім того полізла на піч, пробила дірку, вилила туди — гречаники так і розпливлися по черені... Ті невістки швидше додому та давай і собі так робить. Напекли таких гречаників, що хіба тільки собакам повикидять. А вона, як ті пішли, кожушок із себе, вийшла надвір, крикнула, гукнула, свиснула — тут де не взялись дівичі-прислужниці. Вона їм приказала, щоб до світа були гречаники. Ті незабаром принесли їй гречаники — як сонце, такі гарні! Вона взяла положила колу Івана-царевича, сама кожушок на себе — і знов стала такою зеленою жабою, як і була.

Іван-царевич прокидається, бачить: біля його гречаники, як перемиті; він зрадів, поніс до царя. Батько йому дуже вдячен. Тих же невісток гречаники собакам поодавав, а ції звелів до столу подавать.

От знов цар загадав своїм синам, щоб у такий, в такий день «були до мене з жінками на бенкет». Ті ж старші брати радіють, а Іван-царевич іде додому, повісивши голову, та й плаче. Жаба вилізла назустріч, питає:

— Іван-царевич, чого ти плачеш?

— Як же,— каже,— не плакати, що батько загадав нам з жінками на бенкет приїхати... Як я тебе повезу?

— Не плач,— каже,— лягай та спи: якимось поїдемо!

Він ліг, заснув. От діждали того дня, що бенкет,— Іван-царевич знов зажурився.

— Не журись,— каже,— Іван-царевич, їдь попереду сам! А як стане дощик накрапати, то знай, що твоя жона дощовою россою вмивається; а як блискавка заблище — знай, що твоя жона у дороге убрання прибирається; а як грім загримить — то вже їде.

Іван-царевич убрався, сів і поїхав.

Приїздить, аж старші брати з своїми жінками вже там; самі повбирані гарно, а жінки у золоті, у саті, у намистах дуже дорогих... Брати стали з його сміятися:

— Що ж ти, брате, сам приїхав? Ти б її хоч у хустку зав'язав та привіз.

— Не смійтесь,— каже,— потім приїде.

Коли це став дощик накрапати. Іван-царевич і каже:

— Це моя жіночка люба дощовою россою умивається!

Брати сміються з його.

— Чи ти,— кажуть,— здурів, що таке торочиш?

Коли це блискавка блиснула, Іван-царевич і каже:

— Це моя жіночка у дороге убрання прибирається!

Брати тільки плечима здвигують: був брат такий, як і треба, а то й здурів! Коли це як зашумить, як заgrimотить грім — аж дворець затрясся; а царевич і каже:

— Оце вже моя голубочка їде!

Коли так: приїхала під крильце карета шестьоркою коней, як зміїв, вийшла вона з карети... Аж поторопіли всі — така гарна!

От посідали обідать; і цар, і цариця, і обидва старші брати і не надивляться на неї: сказано — така гарна, така гарна, що й не можна! Обідають; то вона оце шматочок у рот, шматочок у рукав, ложку в рот, ложку в рукав. А ті невістки дивляться на неї, та й собі: ложку в рот, ложку в рукав, шматочок у рот, а шматочок у рукав.

От пообідали; вийшли на двір; стали музики грати — батько став запрохувати у танок. Ті невістки не хочуть: «Нехай вона танцює!» От вона як пішла з Іваном-царевичем, як зачала танцювати, то й до землі не черкнеться — легко та гарно! А це: махнула правим рукавцем, що шматочки кидала, — став сад, у тому саду стовп, і по тому стовпу кіт ходить: угору йде — пісні співає, а вниз іде — казки каже. Танцювала-танцювала, далі махнула й лівим рукавцем — у тім саду стала річка, а на річці лебеді плавають. Усі так дивуються тим дивом, як малі діти. От потанцювала вона, сіла спочивати. А це й другі невістки пішли у танок. Танцюють, та як махнули правим рукавцем — кістки вилетіли та прямо цареві у лоб; махнули лівим — цареві очі позабризкували. Цар на них:

— Годі, годі... Ви мені очі повибиваєте.

Вони й перестали. Посідали на призьбі усі; музика грає, а царедворці вже танцюють.

А Іван-царевич дивиться на жінку та й собі дивується: як-таки з такої зеленої жаби та зробилась така гарна молодичка, що й очей не одірвеш!

Далі сказав собі подати коня, махнув додому до-
відатися: де вона усе те понабирала. Приїжджає,
пішов у кімнату, де вона спить,— аж там лежить
жаб'ячий тулубець. У комині топилося,— він той
тулубець у огонь — тільки димок пішов... Він тоді
знову вертається до царя — саме поспів на вече-
рю. Довго вони ще там гуляли — перед світом вже
пороз'їжджалися. Поїхав і Іван-царевич з своєю
жінкою.

Приїдять додому, вона ввійшла у кімнату,
огляділася — аж козушка й нема... Шукала-шу-
кала...

— Чи ти,— пита,— Іван-царевич, не бачив мо-
єї одежі?

— Якої?

— Тут,— каже,— я козушок скинула.

— Я,— каже Іван-царевич,— спалив!

— Ох, що ж ти наробив мені, Іван-царевич!
Якби ти не займав, то я б вічно була твоя, а те-
пер прийдеться нам розлучитися, може, й на-
віки.

Плакала-плакала, кривавими сльозами плака-
ла, а далі:

— Прощай! — каже.— Шукай мене в тридеся-
тім государстві, у Баби Яги — костяної ноги.

Махнула рученьками, перекинулась зозулею;
вікно було одчинене — полинула...

Довго Іван-царевич побивався за жінкою, довго
плакав гірко, розпитувався, що йому робить. Ні-
хто нічого не вразив. От він узяв сагайдачок сріб-
ний, набрав у торбину хліба, тикву повісив через
плече — пішов шукать.

Іде та й іде — коли зустрічає його дід, такий як
молоко сивий, і питає:

— Здоров, Іван-царевич! Куди тебе бог несе?

— Іду,— каже,— дідусю, світ за очі — шукать
своєї жінки: вона десь у тридесятім царстві,
у тридесятім государстві, у Баби Яги — костяної

ноги. Іду, та й не знаю, куди... Чи ви, дідусю, не знаєте, де вона живе?

— Чому,— каже,— не знать? Знаю.

— Скажіть, будь ласка, дідусю, і мені.

— Е, що тобі, сину, казать: кажи — не кажи — не потрапиш!

— Потраплю — не потраплю, скажіть: я за вас буду цілий вік бога молити.

— Ну, коли вже,— каже,— тобі так треба, то от тобі клубочок: пусти його — куди він буде котиться, туди й ти йди за ним: якраз дійдеш аж до Баби Яги — костяної ноги.

Іван-царевич подякував дідові за клубочок, узяв пустив: клубочок покотився, а він пішов.

Іде та й іде таким густим лісом, що аж темно.

Зустрічається йому ведмідь. Він наложив мідну стрілу на срібний сагайдак — хотів стрілять. Ведмідь йому й каже:

— Іван-царевич, не бий мене: я тобі в великій пригоді стану!

Він пожалував його, не вбив. От так і сокола пожалував — не вбив.

Іде та йде: клубочок попереду котиться, а він позаду йде за ним. Та й дійшов аж до синього моря. І бачить: на березі лежить щука зубата, без води пропадає на сонці. Він хотів її взяти та з'їсти, а вона й просить:

— Іван-царевич, не їж мене, кинь краще мене в море, я тобі за те в великій пригоді стану!

Він її вкинув в море, пішов далі.

От та й зайшов уже аж у тридесяте царство, в тридесяте госуларство — аж стоїть хатка на курячій ніжці, очеретом підперта, а то б розвалилася. Він увійшов у ту хатку — аж на печі лежить Баба Яга — костяна нога, ноги на піл одкидала, голову на комин положила.

— Здоров був, Іван-царевич! Чи по волі, чи по неволі прийшов сюди?

— І по волі,— каже,— і по неволі.

— Чи сам од кого ховаєшся, чи кого шукаєш?

— Ні,— каже,— бабусю, не ховаюся, а шукаю я свою жінку коху — жабу зелену.

— Знаю, знаю! — каже Баба Яга.— Вона у мене в голові нуду шукає, як прийде в гості.

— Де ж вона, бабусю, скажіть мені!

— У мого братика за наймичку служить.

От він як узав просить, щоб сказала, де її брат живе; вона й каже:

— Там на морі є острів — там його й хата. Тільки гляди, що тобі лишенька там не було: ти її як побачиш, то хватай швидше та й тікай з нею, не оглядаючись.

От він подякував Бабі Язі, пішов.

Іде та йде, дійшов до моря; глянув — море, і кінця йому не видно... І де той острів, хто його зна. От він ходить понад морем, голову повісивши, журиться.

А це впливає шука:

— Іван-царевич, чого ти журишся?

— Так,— каже,— і так: на морі є острів, так ніяк не можу туди дістатись.

— Не журись,— каже.

Ударив хвостом об воду — став такий міст, що й у царя нема такого: палі срібні, перила золоті, а поміст шклом настелений,— як ідеш, так мов у дзеркалі. Іван-царевич і пішов по тому мосту та й дійшов аж на острів.

Дійшов на острів — аж там такий ліс, такий густий, що ні пройти, ні просунуться, та темний-темний. Іван-царевич ходить понад тим лісом та й плаче, ходить та й плаче... А тут уже й хліба не стало — нічого й їсти. От він сів на піску та й зажурився. «Пропав!» — дума. Коли це біжить заєць мимо його; тут де не взявся сокіл, ударив того зайця, убив. Іван-царевич узав того зайця, оббілував, витер огню дерево об дерево, спік на шашлику, з'їв.

От наївся та й став думать: як його до дворця добитись? Знову ходить понад лісом; а ліс — сказано — і просунуться не можна. Ходив-ходив, коли — зирк! — іде ведмідь.

— Здоров, Іван-царевич! Чого ти тут ходиш?

— Хочу,— каже,— як-небудь у дворець дістатись, та не можна за лісом.

— Я тобі поможу.

Як узяв той ведмідь дуб'я трощить: такі дуби вєрга, що по півтора обіймища! Вергав, вергав — аж утомився; пішов напився води, як зачав знову ламать... От-от стежечку проламає! Знову пішов води напився, знову ламає. Проламав стежку аж до дворця. Пішов Іван-царевич.

От пішов Іван-царевич по тій стежці — аж серед лісу така гарна долина, а на тій долині шкляний дворець стоїть. Він туди пішов у той дворець. Одчинив одні двері, залізні,— нема нікого, одчинив другі, срібні,— і там нема нікого, як одчинив треті, золоті,— аж там, за золотими дверима, сидить його жінка, мички миче,— і така зажурена, що й дивиться на неї страшно... Як побачила Івана-царевича, так і впала йому на шию:

— Ти ж мій голубе сизий, як я за тобою сучила! Якби ще трохи — не багато — може б, ти мене більше й не побачив ніколи!

Аж плаче з радощів. А він — то вже не знає, чи на сім, чи на тім світі... Обнялися, гарно поцілувалися; вона знову перекинулась зозулею, взяла його під крила — полетіли.

От прилетіли у його царство, вона перекинулась ой'ять людиною і каже:

— Це мій батенько мене прокляв і зміяці завдав аж на три годи на послуги; а тепер уже я свою покуту одбула!

Прийшли додому та стали гарно собі жити... і бога хвалити, що їм поміг.

Чабанець

Був собі чабанець, та такий, що як він іще із-малку все вівці пас, то й нічого не знав. От раз і випав йому із неба камінь, не який там камінь, а у вісім пудів. То він було усе і грається тим каменем; оце причепе до батога та як кине угору, а сам спати ляже на цілий день; прокинеться, аж ось і камінь летить та як упаде, так було по коліна у землю і вгрузне. А то візьме покине серед степу сіряк, тим каменем навале, то хіба три чоловіки або й більше, а то не візьмуть. Мати було його лає:

— Що ти, дурний, тягаєшся з такою каменюкою? Ще підорвешся!

А йому й байдуже: качає та й качає той камінь.

От до того царя, у яким царстві той чабанець був, та став підступати під город змій; таке, пудів по тридцять каміння ворочає, кида та дворець собі строє і каже, щоб той цар за його свою дочку оддав. Цар перелякавсь, давай засилати скрізь по царству, по судах, по волостях, чи не знайдеться де такий богатир, щоб того змія знищив. Шукали-шукали — не знаходиться. А той чабанець прочув та й похваливсь:

— Я б отого змія,— каже,— батогом забив.

Він же, може, сказав на глум, а люди взяли на ум, доставили цареві у вуха; той і потребує його. От приступивсь він до царя, цар подививсь на його, що він такий малий, та й каже:

— Що ти кажеш! Ти ще молодий!

А він, звісно, хлоп'я:

— Нічого,— каже.

Ну, ото дає йому цар два полки солдат (полк пісельників, а полк музикантів). Чабанець вийшов до тих солдатів та як скомандував, то неначе він уже год двадцять як у тій службі служив. Тоді цар сплеснув тільки руками та:

— Боже мій! — каже.

От не доходячи за стільки там гін до того змія, покида він свої полки і приказує:

— Глядіть,— каже,— як із змієвого дворця з труби піде дим, то я його побив, а як полум'я, то він мене.

Покинув те військо, а сам і пішов. А той змії та такий був сильний, що за гони до себе не підпуска, так духом і побива. От як зобачив його змії, зараз дмухнув,— аж ні, той і не зворухнеться.

— Ну,— пита,— за чим, добрий молодцю, зайшов? Чи будем битися, чи мириться?

— Не з тим добрий молодець ходє, щоб мириться, а з тим, щоб битися.

Той йому каже:

— Та ти піди ще три годи погуляй, та тоді і приходить.

— Ні,— каже,— я вже своє відгуляв.

— А чим ти,— пита,— мене будеш бити?

— А оцим батогом.

А у його батіг так, може, з цілого вола сплетений, і камінь той на кінці прив'язаний.

— Ну,— каже змії,— бий мене!

— Ні, бий ти мене попереду.

От у змія меч у три сажні залізний чи сталевий, як ударе ж він того чабанця, так той меч на цурки і розскочивсь.

— Держись же,— каже,— тепер я тебе ударю.

Як шмагоне його тим камінцем,— змії так і розпластавсь, а дим пішов у трубу. Тут його військо таке раде, музиканти грають, пісельники співають, цар його стріча, бере зараз під руки, веде у дворець.

От оддав цар за його дочку, поставив їм дворець на одділі, живуть вони собі. А другі царі та й почали розбалакувати, що як-таки свою рідну дочку та оддати за чабана. Цареві вже і самому жалько. І засила він скрізь бумаги, чи не найдеться де такий богатир, щоб його міг стрибити.

Скоро і найшлось двоє. От зібрали їх, і пішли вони до того чабанця, а він сидить за столом, книжку чита і зачув уже, що це до його биться йдуть. Прийшли вони, він і пита:

— З чим, добрі молодці, прийшли, чи будем биться, чи мириться?

— Авжеж,— кажуть,— що биться.

— Стривайте ж,— каже,— я богу помолюсь.

Помоливсь та й сів знову за стіл і голову руками підпер.

— Ну,— каже,— тепер бийте!

От один як ударе через ліве плече, так меч і розскочивсь. А другий як ударе навхрест через праве — тільки сорочку перерубав. Тоді він устав, узяв їх обох, як здавив до купи, так маслаки з їх і посипались. Набрав він тоді тих маслаків у кулаки, та так йому досадно на царя стало. Пішов він до його і не велича, а прямо каже:

— А що, бачив це? Оце ж і тобі буде!

Тоді і годі цар його чіпати.

Покотигорошко

Був собі чоловік та жінка, а у них було два сини і дочка. От батько посилає синів орать, вони кажуть:

— А хто нам обідать принесе?

Батько каже:

— Дівка.

А дівка каже:

— Я дороги не знаю.

От брати кажуть:

— Як зійдеш на гору, так буде три дороги; на котрій дорозі стружки будуть лежать, то ти по тій і йди.

Змій бачить, що два брати їдуть і все по дорозі стружки стружать; він узяв стружки позбирав да кида по тій дорозі, що до його нори.

Мати наварила обідать і дала дочці нести. Вона вийшла на гору і пішла по тій дорозі, по котрій стружки лежать; дійшла до нори, а змії узяв її да в нору і кинув.

Брати ждали-ждали обіду та й випрягли воли; воли пустили пасти, а самі пішли додому та й питають матері:

— Де ж ваш, мамо, обід?

Мати каже:

— Я ж давно вам з дівкою послала.

От вони до самого вечора її ждали; уранці встали — її нема! Брати кажуть:

— Мабуть, її той проклятущий змії узяв!

Вони одяглись та й пішли сестри шукать. Ідуть та ідуть — коли чередник череду пасе. Вони поздоровались; чередник питає:

— Куди ви ідете?

Вони кажуть:

— До змія — сестри одіймати.

— Як хочете ви од змія одняти сестру, то з'їжте у мене самого більшого вола.

Вони не захотіли та й пішли. Ідуть та ідуть — коли пастух пасе овечки. Вони із ним поздоровались. Він їх питає:

— Куди ви ідете?

— До змія — сестри одіймать.

— Коли хочете її однять, то з'їжте у мене самого більшого барана.

Вони не захотіли та й пішли.

Ідуть та ідуть — коли свинар пасе свині. Вони поздоровались. Він їх питає:

— Куди ви ідете?

— До змія — сестри одіймать.

— Коли хочете її однять, то з'їжте у мене самого більшого кабана.

Вони не захотіли та й пішли.

Ідуть та ідуть — аж змії стоїть коло свого дому. Змії каже:

— Здрастуйте! Чого вас сюди занесло?

— До тебе за сестрою.

— Коли хочете свою сестру узяти, так з'їжте дванадцять волів, дванадцять баранів і дванадцять кабанів.

Вони по малесенькому шматочку з'їли та й більше не захотіли. Він їх взяв та під камінь і підвернув.

Мати плакала, що нема ні синів, ні дочки; узяла відра та й пішла по воду до колодязя; набрала води та й іде — коли горошина котиться по дорозі та й ускочила у відро, а вона і не бачила. Прийшла додому, виливає воду — коли дивиться: горошина у відрі; вона взяла та й з'їла, і од тієї горошини уродився син. Дали йому ім'я Покотигорошко; він росте не по годинах, а по хвилинах.

Посідали вечеряти, Покотигорошко й питає:

— Чи у вас, мамо, були іще діти?

— Було у мене двоє синів і одна дочка.

— А де ж вони?

— Змій украв дочку, так сини пішли її шукать; та нема ні синів, ні дочки.

Він повечеряв, обувся й одягнувся.

— Піду ж і я тепер за ними.

Просить коваля:

— Зроби мені велику булаву.

Коваль зробив йому булаву; Покотигорошко узяв булаву, заплатив та й пішов.

Іде та іде — коли пасе чередник череду. Він із ним поздоровався; чередник його питає:

— Куди ти ідеш?

— Іду до змія — сестрі одіймать.

— З'їж у мене самого більшого вола, так одіймеш!

Він з'їв, подякував та й пішов.

Іде та іде — коли пастух пасе овечки. Покотигорошко із ним поздоровався; пастух його питає:

— Куди ти ідеш?

Він каже:

— До змія — сестри одіймать.

— З'їж у мене самого більшого барана, так одіймеш!

Він з'їв, подякував та й пішов.

Іде та іде — коли свинар пасе свині. Покотигорошко із ним поздоровався; свинар його питає:

— Куди ти ідеш?

— До змія — сестри одіймать.

— З'їж у мене самого більшого кабана, так одіймеш!

Він з'їв, подякував та й пішов.

Іде та іде — аж стоїть дім зміїв і сестра бере коло колодязя воду.

— Здрастуй, сестро! — каже Покотигорошко.

Вона йому:

— Який ти мені брат?

Він каже:

— Побачиш, який я тобі брат!

От виходить змії.

— А, здрастуй! — каже.

— Здрастуй!

Змії його питає:

— Чого ти прийшов?

— За сестрою та за браттями.

— З'їж дванадцять волів, дванадцять баранів і дванадцять кабанів.

Він узяв, усі поїв.

Змії каже:

— Молодець! Ну, тепер чи будем битися, чи мириться?

— Будем битися! Я з тобою не хочу мириться.

— Дми на тік,— каже змії.

— Дми ти,— каже Покотигорошко,— бо ти в своїм добрі хазяїн, а не я.

От змії як дунув — тік у нього став чавунний;

а Покотигорошко як дунув — тік у нього став мідний.

От Покотигорошко як дав змію булавою, так змій став по коліна в землі; ударив другий раз — і убив змія. Тоді взяв змія, посік-порубав, на попіл перевіяв, братів з-під каменя ізвернув, забрав їх і сестру та й пішов додому.

Батько і мати були раді!

Про золоту гору

Було собі три брати: старшому було одинадцять років, середньому — десять, а найменшому — допіро ще сім років. Жили вони собі у батьковій господі, бо ще в них і батько, і мати живі були.

Живуть вони собі у батька та у матері, коли розійшлася скрізь чутка про те, що в такім-то царстві, в такім-то господарстві, там-то і там-то єсть золоті гори і хто ті гори одбере од зміїв, то тому пів свого царства цар оддасть.

От і каже найменший брат, семиліток:

— Возьмім, брати, у батька конячку та поїдем і ми шукать тої гори. Люди ідуть, може, і ми чи не знайдем і чи не одвоюєм як її од зміїв, тоді будемо царями.

— Добре,— кажуть ті,— як ходім, то й ходім.

Зібрались, випросили у батька старого коня, такого, що вже й ходити не здужає, запрягли його в віз, положили хліба на віз і поїхали.

Їдуть та й їдуть, їдуть та й їдуть та все розпитують дорогою про золоту гору: хто не йде, хто не йде, кожного розпитують, чи не знає, часом, сам або чи не чув од людей яких прохожих, проїжджих, де то ті золоті гори і який змій їх стереже.

Хто чув що-небудь од людей — розкаже їм, а хто не чув, скаже:

— Не знаю, люди добрі, не бачив і не чув нічого про таку гору.

Вони йому подякують і за те, що хоть обізвався добрим словом до їх, і підуть собі дальше помаленьку.

Їхали вони так, може, з год або й більше, заїхали в пущу. Скрізь ліс і ліс, та такий, що й сказати не можна: тільки небо помежи листям синіє та земля під ногами, а то більше нічого й не видно — хоть би хто йшов, хоть би хто їхав, щоб запитати, куди ця дорога веде,— так ні, ані душі живої, опріч їх, нема, а тут уже й сонечко закочується за ліс, уже й вечоріє.

— Що тута робити? — питає старший брат.

— Що ж робити,— каже семиліток,— будемо почувати. Вже що бог дасть, те й буде.

Випрягли вони коня і пустили пастись, самі розложили над шляхом огонь і сидять і розказують то про се, то про те, щоб то в лісі все-таки не так було боязко.

На другий день раненько запрягли свого коня, сіли і поїхали. А ліс що дальше, то все густіший, дерево таке товсте, що і вчотирьох не обіймеш, а вони все їдуть. Утомиться коник бігти — вони за возом їдуть, хто втомиться йти — сяде на віз, та все помаленьку поганяють.

Так проїхали вони днів п'ять або й десять, уже харчі жодної у їх нема, вже й коник ледве ноги волочить, а вони все їдуть та їдуть.

— Куди це ми ідем,— каже старший брат,— де тут ті золоті гори взялись у цім лісі? Тут ми й самі ще пропадем з голоду — у нас уже хліба нема. Вертаймось назад.

— Ну,— каже семиліток,— уже тепер нічого вертаться, коли перш не вернулись. Уже тепер будем їхати до кінця — що буде, те й буде.

Поїхали. Через день дивляться — стоїть хатка. Усі раді, бо скільки день й у вічі живої душі не бачили.

Приїхали до хатки, випрягли коня і завели його в стайню, а самі пішли в хату. В хаті нікого нема. Вони сіли за стіл, повечеряли, що було там у хаті, ждуть та ждуть хазяїна — нікого...

От семиліток і каже:

— Ну, тепер, брати, тут недалеко є міст, через той міст буде їхати змії уночі, треба йти його стерегти. На першу ніч піде під міст ночувати найстарший, а ми будемо в цій хаті, на другу ніч уже піде другий, а на третю — я сам піду.

— Ну, добре. Так і зробим.

От ті остались у хаті, а старший пішов. Вийшов він надвір, подумав-подумав і пішов у стайню. Ліг під жолобом та й заснув. Як стала північ, семиліток каже:

— Піду я та довідаюсь, чи не спить-то наш брат під містком.

Пішов. Приходить туди, аж його й нема там. Сів він під тим містком і дожидає змія. Погодів він там трохи — коли летить на коні такий, що аж іскри сипляться, а за ним біжить собака і летить сокіл.

Прибіг він до містка — кінь спіткнувся. Він понюхав на цей бік, на той бік і каже:

— А ти чого сюди прийшов? Чи прийшов биться, чи прийшов мириться?

— Ні,— каже семиліток,— я до тебе не прийшов мириться, а прийшов биться!

— Добре,— каже змії.— Як биться, то й биться. Ходім же зі мною на золоту гору, там будем і биться.

Пішли вони на золоту гору. Змії його як ухопить, як кине об золоту гору, так він і одскочить, як той м'яч, тоді схопиться скоренько на ноги до змія, ухопить його і як кине, так змії і вгрузне в гору.

За третім разом загнав він змія у гору по саму шию. Тоді взяв голови йому постинав і покотив з гори, а сам узяв коня, собаку і сокола і поїхав додому.

Приїздить — брати сплять. Один — у хаті, а другий — під жолобом.

Він коня поставив на стайні, а сам ліг у хаті і спить. Вранці проснулись брати, дивляться — на стайні кінь, у хаті сокіл і собака. Будять вони семилітка і питають:

— Де ти, брате, це взяв коня, сокола і собаку?

— Де взяв? Бог мені дав. А ти, брате, був сю ніч під містком?

— Був,— каже.

— А що ж ти там бачив?

— Нічого не бачив.

— Е-е... брате, брате! Хоч би ти, брате, не брехав! Ти ж цілу ніч під жолобом спав, ти думаєш, що я й не знаю.

От на другу ніч уже під міст виряджають другого брата. Вийшов він увечері на двір, подумав-подумав, побоявся іти під міст, пішов у стайню, ліг під жолобом і заснув.

Уночі семиліток пішов під міст подивиться, чи не спить часом його брат. Приходить — і того нема. Сів він сам під містком, аж летить на коні уже старший змій, так, аж іскри сипляться, а він летить, а за ним біжить собака і сокіл летить.

— А чого ти сюди прийшов? — питає він.— Чи прийшов биться, чи прийшов мириться?

— Авжеж, не мириться я до тебе прийшов, а биться.

— Якщо биться, то ходім на золоту гору.

— Ходім,— каже семиліток.

Пішли вони. Приходять, схопились. Як кине змій семилітка, так той і одскочить од землі, як же кинув семиліток змія, так той і загруз у гору до коліна. Другий раз як кине змій семилітка, так

йому нічого, а як змія кинув семиліток, так він уже аж по пояс загруз у гору. За третім разом семиліток загнав змія аж по саму шию в золоту гору, тоді взяв, поодрізував йому голови і покидав з гори, а сам сів на коня, забрав сокола і собаку з собою і поїхав до братів.

Приїхав, поставив коня на стайні, а сам пішов у хату і ліг спати.

На другий день встають брати і дивляться: на стайні знову десь узявся другий кінь і в хаті — сокіл і собака.

— Де ти взяв, семилітку, коня?

— Бог,— каже,— мені дав. А ти, брате, ночував під містком?

— Ночував,— каже.

— От і ти брешеш. І ти сю ніч ночував у стайні під жолобом. Ти думаєш, що я нічого не знаю!

На третю ніч ото уже черга йому самому йти під міст ночувати. Убирається він, налив у склянку води, поставив на вікні і каже братам:

— Глядіть же, хоч сю ніч не спіть, та дивіться на сю склянку: якщо вода буде прибувати, то випускайте коней, а як же буде через верх кров литись, то тоді й самі біжіть, бо тоді вже змії буде брати верх.

Тільки що він пішов, брати полягали і заснули, а він пішов і сів знову під містком і сидить. Коли це так, як опівночі, летить самий старший змії, уже з дванадцятьма головами. Так летить, так летить, що аж земля гуде, а за ним ззаду собака, сокіл.

Прилітає до містка — кінь спотикнувся. Він глянув на той бік, на другий — зараз до його і каже:

— Чи биться прийшов, чи ти мириться прийшов? Ну, як биться, так ходім на золоту гору.

Пішли вони на золоту гору, схопились. Кинув семиліток змія — нічого, трошечки тільки гора

вгнулась. Кинув змії семилітка — він загруз по кісточки в гору.

Піднявся він, оддыхає, дума: «Ось-ось брати забачать, що в шклянці вода прибуває, і випустять собак».

А вони сплять.

Собаки вже духом чують, що вже щось недобре діється,— гавкають, коні ржуть та ногами тупають, а брати сплять.

Кинув змії другий раз семилітка — загруз він ще більше в гору.

Вже із шклянки через верх кров летється і коні, так як не розвалять стайні, гарцюють, а брати сплять. Думав він, сердешний, думав, догадувався, що брати сплять,— скинув з ноги чобота, пустив із золотої гори прямо в хату, де брати спали. Чобіт як ударився, так і стіну вивалив. Собаки вибігли, коні уздечками вирвали лісу і теж побігли, а брати прокинулись — до шклянки, аж уже й по лаві кров тече. Вони до собак — собак нема, вони до коней — і тих нема. Вони вибігли із хати, біжать, біжать і самі не знають, куди бігти, що робить, а біжать брата на поміч.

А там собаки прибігли, так змія і рознесли на кусочки. Поодрубував він йому всі дванадцять голів і покидав, а сам узяв його коня, сокола і собаку і їде уже до братів. Їде, а вони біжать йому навстріч.

— Куди ви?

— А до тебе ж на поміч поспішаєм.

— Чого?

— Ти ж казав, як буде в шклянці вода прибувати, щоб ми коней і собак випускали, а як буде бігти через верх кров, то щоб і самі на поміч спішили.

— Так хіба ви мене послухали, що я вам казав?

— Якби не послухали, то б не бігли.

— Я ж казав вам, щоб ви не спали... Чи ж ви послухали? Якби був не кинув чобота, то ви б і до сього часу спали.

Приїхали додому, запрягли свого коня, поїхали, набрали віз золота, посідали на тих коней і поїхали до того царя, що казав: оддам півцарства, як хто одвоює од зміїв золоту гору. Приїхали до того царя, оддали йому те золото, а він їм оддав пів свого царства.

Тоді вони поділились і стали царювать і царюють десь і досі.

Іван Богданець

В одному царстві, в одному господарстві жив собі багатий мужик і не мав він од роду дітей. Почали вони вдвох із жінкою бога молити — і дав їм бог сина. Як вродився він, охрестили його і дали йому ім'я Іван Богданець.

Бог дав — і Богданцем назвали його.

Не росте він по роках, а росте по годинах, так росте, як з води йде. За вісімнадцять годин, як за вісімнадцять років виріс.

— Тату мій любий! Що воно таке, що чужі батьки ходять по гостях, і до них гості ходять, а ви нікуди не ходите, і до вас ніхто? Хіба у вас рідні нема ніякої?

— Є,— говорить,— сину, у другім селі брат, та дуже вбогий, та я до нього й не хочу ходити.

— А,— каже,— тату! Над нами — тільки один бог багатий. Дайте мені хліба, я до нього сходжу сам.

Приходить він до нього:

— Здорові були, дядечку!

— Доброго здоров'я, Іване!

Його дядько був коваль.

— Дядику! Зробіть мені палицю, щоб мені підпиратися було добре.

Пішов у місто, купив сто пудів заліза.

— Ануте, дядечку, палицю робити!

— Що ж,— каже,— я його не можу й підняти.

— Я його сам буду на горен класти, а ви тільки молотом обковуйте.

Зробили ту палку. Він вийшов надвір і кинув її вгору.

— Дивіться ж, дядьку, вгору. Хмара наступає, дрібний дощик накрапатиме, паличка летітиме — як грім гримітиме. Тоді мене збудите, бо я ляжу спати.

Якраз через добу дивиться дядько: хмара наступає, дрібний дощик накрапає, паличка летить — як грім гримить.

— Вставай, небоже, паличка твоя летить.

Він схопився, став, підставив плече, паличка ударилась йому об плече, надвоє перебилась.

— Легка, дядечку!

Пішов, ще сто пудів заліза приніс. Почали його докупи збивати, скували удруге паличку. Він вийшов надвір і кинув знов угору.

— Дядечку,— каже,— дивіться вгору. У двоє діб хмарочка наступатиме, дрібен дощик накрапатиме, паличка летітиме — як грім гримітиме.

А сам ліг спати.

Якраз через дві доби дивиться дядько — хмара наступає, дрібен дощик накрапає, паличка летить:

— Вставай, небоже, паличка летить!

Він схопився, підставив коліно, паличка впала, зігнулась.

Пішов він знов у місто, купив ще сто пудів заліза. Приносить — і почали знову сковувати докупи.

Скували ту паличку. Втретє Іван вийшов надвір, кинув її угору і каже дядькові:

— Тепер дивіться, уже через троє діб хмара наступатиме, дрібен дощик накрапатиме, паличка

летітиме — як грім гримітиме, тоді мене збудите.

А на третю добу дядько каже:

— Вставай, небоже, палка летить!

Іван встав, підставив долоню, вона впала на долоню — не погнулася, тільки трішечки з кінця подалась.

— Тепер, може, буде годитися. Добра буде.

Подякував дядькові.

— Тепер прощайте. Я перечув, що єсть за морем рак Вір і ніхто його не може звоювати.

Приходить до моря, ніяк не може через море перейти. Дивиться — лазить рак.

— Слихом слихати, превеликого богатиря Івана Богданця у вічі видати. То було чутно, а тепер і у вічі видно. Чи по волі, чи по неволі?

— Добрий молодець ніколи не по волі не ходить — все по волі. Що ти, раче,— говорить,— можеш мене переправити через море?

— Як не можу? Ще двох таких можу переправити, як ти!

Перевіз він його через море й питає:

— Куди ж це так тебе бог несе?

— Я,— каже,— перечув, що єсть за морем такий рак Вір, що ніхто його не звоює.

— Боже тобі поможи! Йди ж,— каже.— Увійдеш у степ, будеш іти комишами, він буде лежать з розкладеною головою — у нього розкладна голова. Як знайдеш самий тулуб — не буди!

Приходить він на той степ — стежечка. Він тією стежечкою йде — лежить рак.

Пройшов його, йде далі — вже його покинув за дві верстви. Дивиться — лежить голова. Приходить, палкою торкнув у голову — голова схопилась та в тулуб.

— А... слихом слихати!..

— Дурню,— каже рак,— нащо ти мене будиш? Я не таких богатирів, як ти, та й із світа позгублював! Ну, ходім же до мене в дім.

Уходять вони до нього в дім, сідають за стили тисові, за скатерті шовкові, почали пити й гуляти.

— Ну, ходім тепер,— каже,— на тічок битися!

Прийшли на тічок. Поставив рак шість барилек з одного боку і з другого боку шість: в одних сильна вода, а в других — безсильна. Із цього боку, де Іван Богданець, безсильна, а з того, де рак,— сильна.

— Напиймося,— каже рак,— перше води, та тоді будем битися.

Напився Іван безсильної води, а рак Вір напився сильної.

— Бий ти!

— Ні, бий ти! Ти у своїм домі!

Як ударив рак — Івана Богданця загнав по коліна у землю. Як ударив Іван — загнав рака тільки по кісточки.

— Тепер,— каже,— дай, раче Віре, на одишку!

Рак Вір заснув. А Іван Богданець не спить. Дивиться — лізе до нього рак той, котрий його перевозив.

— Візьми ти барилка, перекоти на той бік, а його барилка перекоти на свій бік, бо коло тебе — безсильна вода. То ти ту питимеш, а він буде пити безсильну.

Повставали вони і почали битися: вдарив рак Івана Богданця — вже й по кісточки загнав. Як ударив Іван рака — по пояс загнав. Ударив рак другий раз Івана Богданця — по коліна загнав, ударив вдруге Іван Богданець рака — по шию загнав.

— Іване Богданче! Даруй мене життям, дам я тобі три штуки такі, що вони тобі пригодяться, тільки даруй мене життям.

— Добре,— каже,— давай!

Дав він йому бичка-самоходника, яблучко-покотигорошко і цілющу і живущу воду з котиком.

Забрав Іван усі три штуки, а рака Віра таки вбив.

Прилазить до нього той рак, що його перевозив. Свиснув — почали із моря раки злазитися звідусіль.

— А що,— каже,— всі уже?

— Ще,— говорять,— нема одного старого, що за скелею сидить уже триста літ.

Прилазить і той, і вони почали собі царя коронувати, бо того вже вбили.

— Що ж ти,— питає,— раче, можеш мене назад перевезти?

— Не можу,— каже,— тепер уже в тебе багато сили. Нехай тебе той старий перевезе.

Пішов він до старого.

— А що ти, старий, можеш мене перевезти?

— Я ще,— каже,— таких три перевезу, як ти.

Сів він на рака і переїхав море. Приходить він додому, дав матері бичка, яблучко і воду.

— Нате ж,— каже,— мамо. Поставте це все в коморі, а я піду од вас. Як довго мене не буде, сидайте на бичка, пустіть яблучко і воду з собою візьміть... Де мої білі ноги походять, яблучко ви-качається, бичок виходить. Де я буду вбитий і закопаний — яблучко там стане, викопайте мене і знайдете маслачок з мене. Одну кісточку помажте цілющою і живущою водою — я оживу.

Одклонився й пішов. Іде він в інше панство, в десяте царство. Дивиться: стоїть чоловік — Крутивус — посеред дороги і на один бік шість вітряків, і на другий — шість.

На цей бік поверне одним усом — ці шість вітряків мелють, поверне на другий бік другим усом — ті шість вітряків мелють.

— Здрастуй,— каже,— земляче!

— Здоров!

— Куди тебе бог несе?

— Піду у добру путь.

— Пішов би й я, брате, з тобою, та боюсь, бо мене мій пан як дожене, то де дожене, там мене і вб'є.

— Ходи,— каже,— не бійся!

Перевернув Іван Богданець вітряк і положив підпис: «Гляди,— каже,— ішов Іван Богданець і взяв товариша із собою. І не доганяй, бо де доженеш, там і пропадеш!»

Ідуть в інше панство, в десяте царство.

Вернигора гори пересуває. Де долина, то він гору туди насуває.

— Здоров,— каже,— земляче!

— Доброго здоров'я!

— Куди бог несе?

— Підем,— каже,— у добру путь.

— Пішов би і я, браття, з вами, та боюся свого пана.

Положив на капліці підпис: «Гляди, як будеш за нами вганяться — де доженеш, там і пропадеш, бо йшов Іван Богданець і взяв собі (Вернигору) за товариша».

Ідуть — Вернидуб пересаджує дуби. Де густо дубів, там виринає і насаджує їх там, де рідше.

— Здоров,— каже,— земляче!

— Доброго здоров'я!

— Куди бог несе?

— Підем у добру путь.

— Пішов би і я, браття, з вами, та боюся свого пана. Як дожене, то вб'є.

— Як же твого пана звуть?

— Пан Барановський.

От він положив підпис: «Ішов Іван Богданець і взяв із собою товариша. Не вганяйся, бо де доженеш, там і пропадеш!»

Ідуть у інше панство, в десяте царство — аж три дороги. На дорозі стоїть стовп, і на стовпі під-

пис: «Цими дорогами хто йде — буде добре, а цією хто піде — буде ситий, та буде й битий!»

Вони стали й думають: «Не підемо цією дорогою, де буде добре, а підемо тою, де будемо ситі, та будемо і биті».

Йдуть та й ідуть — стоїть дім триповерховий.

Входять у дім — стоять воли ситні.

Стали вони там ночувати. Переночували. Три пішли на полювання, а одного залишили за по-вара.

— Оставайся,— кажуть,— ти, що усом вітряки мелеш.

Крутивус взяв ситного вола вбив, шкуру зняв, наварив їсти. Сидить коло вікна й пісні співає. Дивиться він у вікно — летять чотири утки. Прилетіли, впали на подолі, перекинулися гарними дівчатами, поскидали із себе плаття.

— Ходімо, сестриці, в парню.

Пішли вони в парню, а Крутивус і думає, як би то їх придержати, поки ті прийдуть. Пішов, приніс вітряк на плечах, підпер їх у парні, а сам сів на вітряці.

Випарилась найстарша, прибігає, торкнула в двері.

— Сеструні, щось нас підперло!

— Не може нас ніхто підперти! Тільки й єсть десь-не-десь Іван Богданець, той би з нами пожартував. Але його ворон і кості сюди не занесе.

Розігнались вони у двері, одчинили двері, вітряк перекинули і Крутивуса вітряком навернули. А вуса загнали у поміст по самий рот.

Узяли плаття, понадівали, повиїдали те, що він понаварював, і полетіли собі.

Крутивус поки то повиймав по одній волосині вуса, одкинув вітряк, приходить туди — все повиїдано.

От він зарізав бика, наварив знову — аж вони ідуть.

— Що ти так довго порався з обідом?

— Так,— каже Крутивус,— брати, я опізнився. Вхопилася велика буря. Як почали вітряки моло-ти та стали ломатися, а я побіг та припинив їх.

Сіли вони, повечеряли.

На другий день зостається вже другий, а ті йдуть на полювання.

— Оставайся,— кажуть,— ти, що гори пересуваєш.

Вернигора остався, вола вбив, наварив, приго-тував усе як слід, сів собі коло вікна й пісні спі-ває. Дивиться він у вікно — летить чотири утиці. Прилетіли, упали на поділ, перекинулись паннами і пішли в парню. А він і думає: «Як би їх придер-жати, поки ті прийдуть?»

Пішов, узяв гору, приніс і поставив під дверима.

Підстарша прибігла до дверей і каже:

— Ох, сестриці, щось нас знову підперло.

— Ніхто не може з нами жартувати. Є десь-не-десь Іван Богданець, той тільки може жар-тувати.

Прибігла, турнула, перекинула гору і його зем-лею навернула. Повибігали, плаття понадягали, повиїдали, що було понаварювано, й полетіли.

Виліз він із-під землі, вола вбив, заходився варити,— а вони йдуть з полювання.

— Що це ти так спізнився?

— Е, браття, той знає, а ви дізнаєтесь. Така мені пригода сталася. Стали великі гори з малими споритися. Що великі зайняли місце, а малим нема куди рости. То я пішов, та непотрібні пороз-сував, щоб було маленьким куди рости.

На третій день остається вже Вернидуб обід варити. Вола вбив, оббілував, наварив і сидить коло вікна.

Дивиться — прилітають чотири утиці. Впали на поділ, перекинулись гарними дівчатами й пі-шли в парню.

Він пішов дуба вирвав, дубом підпер і сам сів на дубові. Вони попарились, прибігають до дверей — знову заперті.

— Хто це, сеструні, нас підпер?

— Є тут Іван Богданець, той може з нами по-жартувати.

Підсередуща вибігла у двері, двері звалила і його дубом придавила.

Вибігають, плаття понадівали, повиїдали те, що він понаварював, і полетіли знов. Вернидуб убив вола, оббілував його, нарубав м'яса і почав варити їсти.

Приходять його браття і кажуть йому:

— Як? Ти, Вернидубе, не впорався з обідом?

Каже той:

— Хто з вас знає, а хто ще дізнається.

Посміхаються ті:

— Та як?

— Та так. Стала діброва шуміти, почали битися, що старі дуби багато місця позаймали, а молодим нема де гілля пускати. Я пішов та порозставляв їх.

Пообідали. На четвертий день Іван Богданець каже:

— Ідіть уже ви, браття, на полювання, а я вже сам zostануся.

Пішли. Він як звинувся — вола вбив. Оббілував його, м'яса нарубав, обід зварив, сидить собі коло вікна й пісні співає.

Дивиться — летить чотири утиці. Прилетіли й упали на подвір'я, перекинулись гарними дівчатами. Поскидали плаття й кажуть:

— Ходімо, сестриці, в парню.

Він думає, як би їх придержати, поки брати прийдуть. Узяв свою паличку бойову, підпер двері плечима і сам палкою підперся. Стоїть.

Найменша випарилась, прибігла до дверей, торкнула й каже:

— Сеструні, щось нас підперло!

— Не може,— кажуть,— ніхто нас підперти, хіба Іван Богданець, але його кості ворон сюди не занесе.

Розігналися — ударили, ні, не піддається. Другий раз розігналися — не подається. Третій раз розігналися — не подається.

— А єсть ти Іван Богданець? Одчини!

— А що,— каже,— як будете всім нам за жінок, то одчиню.

— Будем,— кажуть,— вірними жінками, тільки одчини.

Він пустив. От вони понадівали плаття, вийшли, сіли коло вікна й усякі пісні співають.

Посходились браття, і, котрий котру підпирав, та йому за жінку стала.

От живуть вони добу, живуть другу добу, живуть і третю.

А ті дівчата — бездушного Костія дочки. Він дожидав, дожидав дочок — нема, давай велике військо посилати морями.

Дивляться царівни — аж великі полки йдуть морем. От вони й кажуть:

— Іване Богданче, послав бездушний Костій полки війська великі, йдуть до нас морями.

Говорить Іван Богданець Крутивусу:

— Іди до моря. Це для осторожності.

Крутивус пішов, приходить до моря. Одним вусом повернув, море почало грати, другим вусом повернув — так їх усіх море потопило.

Переночували. Дивляться — ще більш іде війська. Іван Богданець каже:

— Дивись-но, ще більше війська йде. Куди ж вони йдуть?

Вони кажуть:

— Великими ярами.

От один і каже:

— Вернигоро, йди.

Той пішов, впустив їх у яри. Як тільки вони увійшли, він гори стулив і подушив їх там.

Переночували. Дивляться — ще більш полків іде. Говорять:

— Іване Богданче, ще більш бездушний Костій полків посилає.

— А куди вони йдуть?

— Густими тернами, великими лісами.

— Де ти, Вернидубе?

— Ось-о, брате.

— Йди проти них.

Тільки що впустив їх у густі терни, у великі ліси, як почав ламати, як почав великі дуби валити — вибив їх усіх.

На четвертий день сидять гарні дівчата коло віконця і пісні співають. Тільки дивляться: йде вже сам бездушний Костій,— війська вже немає.

Тепер Іван Богданець питає:

— А куди він іде?

— Прямо,— кажуть,— дорогою.

— Тепер треба мені самому йти.

Пішов. Стрічає його бездушний Костій і каже:

— Здоров, Іване Богданче! Я думаю, хто то моїх дочок держить, аж ти, поганче! А що, будем битися чи мириться?

— Ні,— каже Іван Богданець,— будем битися.

Іван Богданець побив його так, що на ньому нема ні однієї цілої кістки. Коли живий, то тільки тому, що він бездушний.

Бились, бились,— убив той Івана Богданця, вигріб яму і закопав його там.

Ті повтікали. Костій дочок забрав і пішов собі додому.

Тепер у тім місті, де Іван Богданець народився, мати його пригадала собі ті слова, що він казав, як ішов. Одчиняє комору й випускає бичка-самоходника. Сідає на бичка-самоходника, пускає яблучко-покотигорошко й бере в руки цілощой-й

живущої води. Куди яблучко котиться, туди вона на бичку їде. Де його білі ноги походили, де він на полювання ходив, то там усюди яблучко викачалось. Прикотилося на те місце, де був він закопаний, і стало.

Одкопує вона і знайшла з нього тільки одну кісточку. Помазала цілющою водою — сцілився. Помазала живущою водою — ожив і каже:

— Ах, мамо, як я дуже довго спав!

— Синку мій,— каже вона,— ти був неживий!

— Та це мені снилося, що мене Костій бездушний посік, порубав.

Одвів матір додому, а сам повернувся за тими дівчатами.

Приходить він до бездушного Костія, а він пішов із своєю жінкою в сад на прогуляння.

Входить до нього в дім і каже:

— Здорові, прегарні дівчата!

— А де ти,— кажуть,— узався? Він же тебе посік, порубав!

— Ні,— каже,— то він не мене порубав, а куль соломи. Слухайте-но ви, спитайте ви його, де його душа, що в ньому її нема?

— А як же ми його питаємо?

— А що ж,— каже,— скажіть йому так: «Тату наш любий, скажи нам, де твоя душа, нехай ми знаєм. Як ти куди підеш, то ми будемо до неї молитися, щоб ми не засмутилися чим».

Вони замкнули його в скриню. Коли приходить Костій. От воли його й питають:

— А що ми, тату, вас хочемо просити...

— А що, мої дочки любі?

— Скажи нам, де твоя душа обертається, щоб ми знали. Як ти куди підеш, то ми будемо молитися до неї, щоб нам не так було смутно.

— Моя душа, дочки, у воліві.

От він кудись одвернувся, а Іван Богданець і каже їм:

— Бреше він. Візьміть вола, уведіть, обмалюйте його, позолотіть роги, поприміплюйте до рогів свічки, позапалюйте і станьте на коліна та моліться до нього.

Зробили вони так. Тільки входить бездушний Костій і питається:

— Що це ви, дочки, робите?

— А молимося до твоєї душі.

— От, сказано, баба дурна. Де ж таки видали, щоб моя душа була у воліві?

Вони — у плач:

— То ви б нас, тату, й не обдурювали, ви б так і сказали.

— Моя душа, — каже, — у качурові.

Іван Богданець знову каже:

— Бреше він. Візьміть, обмалюйте того качура, обзолотіть і на покутті посадіть.

Взяли, обмалювали, посадили на покутті і моляться.

Входить Костій бездушний.

— Що це ви робите?

— До твоєї душі молимося, тату.

— Баба дурна, сказано! Де це ви бачили, щоб моя душа в качурові була?

Вони — у плач.

— Та ви нам так і скажіть, тату, а не обдурюйте!

— А що ж, — каже, — дочки, моя душа далеко. Моя душа на морі. Там, на морі, — острів, а на острові — камінь, а коло каменя — дуб, а на дубові — гніздо, а в гнізді — качка, а у качці — яйце, і в тім яйці аж моя душа.

— Оце він праведно сказав. Випускайте, — каже Іван Богданець, — мене.

Іде Іван Богданець, коли дивиться — хатка. Він до тієї хатки молитву сотворив.

Старик одчинив йому.

— Слихом слихати! Богатиря Івана Богданця

у вічі видати. То було тільки слухати, а то й у вічі видати. Куди тебе бог несе?

— Піду на море. На морі — острів, а на острові — камінь і дуб, а на дубі — гніздо, а в гнізді — качка, а в качці — яйце, а в яйці — душа бездушного Костія.

— Іди ж,— каже,— нехай тобі бог помагає. Прийдеш до моря, пом'яни мене. Скажеш: «Пом'яни, господи, того старика, у котрого я першу ніч ночував!»

Розпрощалися, він і пішов. Іде — хатка. Він до тієї хатки молитву сотворив.

Старик одчинив йому:

— Слихом слухати, превеликого богатиря Івана Богданця у вічі видати! Куди тебе бог несе?

— Піду до моря. На морі — острів, на острові — камінь, коло каменя — дуб, а на дубі — гніздо, а в гнізді — качка, а в качці — яйце, а в яйці — бездушного Костія душа.

— Тепер іди, нехай тобі бог помагає. Та пом'янеш і мене. Скажеш: «Пом'яни, господи, того старика, що я другу ніч ночував!»

Іде він, аж стоїть хатка. Він до тієї хатки молитву сотворив, старик одчинив:

— Куди тебе бог несе?

— Піду до моря. На морі — острів, на острові — камінь, коло каменя — дуб, а на дубі — гніздо, а в гнізді — качка, а в качці — яйце, а в тому яйці — бездушного Костія душа.

— Іди ж,— каже старик,— та пом'янеш і мене. Скажеш: «Пом'яни, господи, того старика, що я третю ніч ночував!»

Приходить до моря. Походив, походив і каже:

— Пом'яни, господи, того старика, де я першу ніч ночував!

Як ударить мороз, замерзло море на дванадцять аршин, він перейшов.

Приходить до дуба і бачить, що сидить качка, та не можна її дістати. От він і говорить:

— Пом'яни, господи, того старика, де я другу ніч ночував!

Як ударить суша, кріпка жара, сонце пече, аж сам він до землі падає.

Побивалась та качка в гнізді, побивалася — жарко їй, не може видержати, почала додолу спускатися. Спустилася качка й зомліла. Він узяв її, роздер, яйце вийняв і пішов до моря обмивати. Почав обмивати і впустив у воду. Ходить понад морем і плаче.

— Пом'яни, господи, того старика, де я третю ніч ночував!

Як схопиться вітер, як заграє море, як збурхається — викотило й яйце на берег. Узяв він те яйце, у хусточку завертів, заховав у кишеню.

— Пом'яни, господи, того старика, де я першу ніч ночував.

Ударив мороз, замерзло море на дванадцять аршин, він і перейшов.

Приходить він до бездушного Костія, а той сильно слабий лежить.

Як ішов він (Іван Богданець), то казав дівчатам у печі жарити, щоб жарили, поки він приїде.

— Здоров, бездушний Костію.

— Доброго здоров'я, Іване Богданцю! Даруй мене життям. Дай мені хоть перед смертю душу в руках подержати.

— Дам,— каже.

Вийняв яйце та в піч — кидь. А воно — лоп! А Костій із стільця — брик... І неживий став.

Забрав він дівчат, приводить додому. Зібрав усю братію і нехай кожний пізнає свою жінку.

І тепер вони собі живуть, і хліб жують, і по-столом добро возять. Почали пити, почали гуляти. І я там був. Як почали гуляти, як почали з гарма-

ти стріляти, забили і мене в гармату, і як стрельнули, так аж тут я сів!

Ох

Був собі чоловік, жив він у великім лісі, в такому, що на всі чотири сторони чотири милі. Він мав чотири наймити і чотири наймички і не мав дітей.

Дід вийшов надвір, а баба перед образами вклякнула, стала бога просити, щоб бог дав їм звідки дитину. От якось вони нажили дитину, дав їм бог хлопця. От росте той хлопець і за вісім літ великим виріс. Знову баба впала перед образами, просить, щоб що умів той хлопець.

От дід уходить в хату, питається:

— За чим ти плачеш, бабо?

А вона каже:

— Бачиш, маєм великі гроші, а він нічого не уміє, а треба його в якесь ремесло оддати.

Дід в неділю бере посилає за кіньми того хлопця. От він шукав коней, не найшов, прийшов додому, бере його дід, веде пішки до міста. От він веде його,— лежить колода серед дороги. Він ставить його на тій колоді і говорить:

— Ох, мох!

А чорнокнижник вискакує, питається:

— Чого ти хоч?

— Я хочу, щоб він знав якого ремесла.

От він каже:

— Що ти, діду, даси? Я вивчу.

От він каже:

— Дам сто рублів на рік, аби научив якого ремесла.

От він допіро вернувся додому, сказав бабі, що оддав в ремесло. Год діждав, приносить сто рублів. От він уходить у кганок. Виходить до його ад'ютант надвір, питається діда:

— За чим ти прийшов?

А він каже:

— За сином.

Допіро дід уходить у хату. Господар питається:

— За чим ти прийшов?

Дід каже:

— Тут єсть мій син.

Той господар каже:

— Давай гроші на стіл.

От дід висипав всі гроші на стіл.

— Тепер іди на кганок.

Дід вийшов на кганок, а господар заграє у ріжок. От прибігли два барани.

Каже до діда (господар):

— Пізнавай, діду, твій син тут єсть.

А він каже:

— Я давав тобі чоловіка, а тепер ти мені на скотину показуєш.

От господар і каже:

— Іди, діду, додому, а через рік знову принось сто рублів.

От через рік знову сто рублів приносить. Входить знову в той кганок, уходить у хату. Питається (господар):

— За чим ти, діду, прийшов?

А він каже:

— Тут мій син єсть.

Той каже:

— Іди, діду, на кганок знову.

Він вийшов на кганок, заграє у трубу, прибігають до його два огири зі срібними гривами.

— Пізнавай,— каже,— тут єсть твій син.

Він не пізнав і пішов додому, а через рік знову приносить сто рублів. Іде через місточок, а під тим місточком дівка плаття прала, от той дід каже:

— Помагай біг тобі, дівко.

Вона каже:

— Куди ви йдете, діду?

А він каже:

— Тут мій син єсть.

— Ви свого сина, діду, не виручите, я б навчила б вас, але у нього залізна піч. Він спече мене.

Дід каже:

— Як я скажу, то я сам піду в піч.

От вона каже:

— Він насипле на стіл морського проса, котрий голуб не буде їсти, то твій син.

Дід уходить до господаря в хату. Питається цього той:

— За чим ти, діду, прийшов?

Дід і каже:

— Тут мій син єсть.

Каже:

— Давай гроші.

Висипав йому дід гроші на стіл, а той замкнув у шуфляду, посипав морського проса на стіл, одчинив вікно та й свиснув.

Улетіли голуби, їдять морське просо. Той каже:

— Пізнавай, діду, тут твій син єсть.

— Тут,— каже,— нема мого сина.

А він каже:

— Ні, єсть.

А один голуб не їсть проса. А він:

— От мій син.

І каже на того голуба. От той голуб став чоловіком і став коло батька.

Господар каже:

— Іди ти додому, тільки не роби того, що в мене.

От він прийшов додому, зробив такого млина, що за день і за ніч намолот муки, що в обійсті нема де діти.

От баба посилає діда питатися сина, чи він не буде жениться.

А він каже, що не буде, бо ще грошей не заробив.

— От узавтра буде,— каже,— ярмарок, поведіте мене на ярмарок, я зроблюсь срібним бараном.

І каже до батька:

— Біжіть роздеріть гілляку, що на липі, надвоє.

Він приніс гілляку. Син зробив шнурок золотий з тої гілляки.

Повів дід того барана на ярмарок. Син каже:

— Заправте за мене триста рублів.

...Купує його пан.

— Що ти хоч,— каже,— за його?

— Триста рублів,— каже.

Продав він того барана, прив'язав той пан до повоза ззаду, став рушати кіньми і каже до лакея:

— Злізь, візьми барана до повоза, бо він помаститься.

Зліз, взяв його до повоза, той шурх голубом доверху, одне лико зосталось на землі. Прилетів додому, став чоловіком і каже той син до діда:

— Завтра знову ярмарок, біжіть виломіть гілляку липову.

Той дід приніс личко. Він зробив трензлю.

— Я знову жеребцем буду, золота буде грива і хвіст, тепер сідайте на мене.

От він сів на його, повіз його поверх ліса, а той каже:

— Ой, я впаду, сину!

— Не бійсь, тату, як ти мене віз, то я не впав, а як прийдеш до міста, то не продавай з цією трензлю, а оброть купіть просту на мене, бо як продаси, то продаси уже навіки.

Він купив оброть на його просту і водить його продає, а той самий господар ходить уже по місту і приходить до його, питається:

— Що ти хоч за коня?

Дід каже:

— П'ятсот рублів.

Той виймає, дає йому, допіро каже:

— Дай, діду, таку трензельку, як цей кінь.

Той каже:

— Нема.

А той розв'язав мішок його і взяв трензельку і поїхав додому свого.

От приїхав додому, прив'язав коня до чавунного жолоба і насипав йому дубового жару.

От та дівка іде по воду та каже:

— Коню, який ти гарний, а що ти їси?

А він каже:

— Візьми отпусти мені підборіддя.

Вона каже:

— Не дістану.

Він каже:

— Коромислом торкни.

Торкнула вона: от він голубом перекинувся і полетів вгору, а той господар... в хаті перекинувся шпаком, полетів за ним.

От голуб упав в воду і став пліткою; а господар щупаком — той не втече, а той не дожене. Той на берег вискочив, та й став перснем, а там царські дівчата хуста прали. От одна дівчина взяла та й на палець настромила, а той перстень до неї говорить:

— Мене цар скаже оддати, горохом зроблюся, то ти візьми одну горошину і наступи.

І як дівка кинула та каже:

— На тобі, чорту.

От він горохом розсипався, а той став півнем в порозі. От він позбирав той горох чисто весь та й вилетів на стіл. А з тої горошини зробився шуляк, вилетів на стіл на того півня, убив його, а сам зостався.

Яйце-райце

Колись була птиця-жайворонок царем, а царицею — миша, і мали вони своє поле. Посіяли на тім полі пшеницю. Як уродила їм та пшениця — давай вони зерном ділитися. От одне зерно зайве було. Миша каже:

— Нехай мені буде!

А жайворонок каже:

— Нехай мені!

Думають вони: що тут робити? Пішли б позиватися, та немає старших за них: немає до кого йти позиватися. Потім миша каже:

— Ну, я лучче його перекушу.

Цар на це діло згодився. Миша тільки взяла зерно в зуби та в нору й побігла. Тут цар-жайворонок збирає всіх птиць, щоб звоювати царицю-мишу, а цариця-миша скликає всіх звірів — і почали війну. Як вийшли в ліс, то що звірі хочуть яку птицю розірвати, то вона — на дерево; а птиця як візьме, літаючи, бити звірів, то вони — в нору. Так билися цілий день, а потім увечері сіли всі спочивати.

Коли цариця огляділась — аж немає на війні комахні. Тоді вона звеліла, щоб конче була на вечір і комахня. Коли це приходить і комахня. Цариця й загадала їй, щоб вона вночі полізла на дерева і за одну ніч повідкушувала птицям пір'я коло крил.

На другий день, тільки що розвиднілось, цариця й кричить:

— Ану, вставайте воюватися!

Птиця що підійметься, то й упаде на землю, — там звір її й розірве. Отак цариця-миша звоювала царя-жайворонка.

А один орел бачить, що то лихо, сидить на дереві і не злітає. Коли тут іде стрілець, побачив, що орел сидить на дереві, — як націлиться на нього. А той орел так просить його:

— Не бий мене, голубчику, я тобі у великій пригоді стану!

Стрілець удруге націливсь, він ще його просить:

— Візьми лучче мене та вигодуй, то побачиш, у якій я тобі пригоді стану!

Стрілець ще наміривсь стріляти, утретє; орел знову його почав просити:

— Ей, голубчику-братику! Не бий мене та візьми до себе,— я тобі у великій пригоді стану!

Стрілець повірив йому: поліз, зняв з дерева та й несе його додому. А орел йому й каже:

— Принеси мене до своєї хати та годуй мене м'ясом доти, поки в мене крила повідростають.

А в того чоловіка було дві корови, а третій бугай. Він зараз і зарізав йому одну корову. Орел ту корову за рік із'їв та й каже тому чоловікові:

— Пусти мене, я політаю, побачу, чи вже відросли крила.

Той чоловік і випустив його з хати. Орел літав, літав та й прилетів опівдні до того чоловіка, каже йому:

— Ще в мене мала сила,— заріж іще одну корову!

Той чоловік послухав його та й зарізав. Орел із'їв її за рік. Та знову — як полетів... Пролітав мало не цілий день,— увечері знову прилітає та й каже йому:

— Заріж іще й бугая!

Той чоловік думає: «Що тут робити — чи зарізати, чи ні?» А потім і каже:

— Більше пропало — нехай і це пропадає!

Узяв та й зарізав йому бугая. Орел як з'їв і того бугая, таки за рік, а потім як полетів, то літав так високо — аж під хмарою. Коли це прилітає та й каже тому чоловікові:

— Ну, спасибі тобі, чоловіче; вигодував ти мене,— тепер же сідай на мене.

Той чоловік питається:

— Що з того буде?

А він йому:

— Сідай!

Цей і сів.

Орел його поніс аж у хмару, а потім і пустив його додолу. Той чоловік летить додолу,— коли це орел не дав йому долетіти до землі, підхопив його та й каже:

— А що, як тобі здавалось?

А він йому каже:

— Так, наче я вже неживий був.

Тоді орел йому й каже:

— Отак саме і мені було, як ти на мене націлився.

Потім каже:

— Сідай знов!

Тому чоловікові й не хотілось сідати на орла,— ну, нема що робити — таки сів. Орел знову його як поніс, та аж у саму хмару, а звідтіль скинув його з себе — та підхопив його так, може, як на два сажні від землі, та й питається його:

— А що, як тобі здавалось?

Він йому каже:

— Так зовсім, наче вже кістки мої розсіпались.

Тоді орел йому каже:

— Так само й мені було, як ти вдруге націлявся. Ну, ще сідай.

Той сів.

Орел як понесе його аж за хмару, та звідтіль і пустив його додолу, та підхопив уже аж коло землі, та тоді й питається його:

— Як тобі здавалось, як ти летів на землю?

Він йому каже:

— Так, наче мене зовсім не було вже на світі.

Тоді орел йому каже:

— Отак же само мені було, як ти втретє націлявсь.

А потім каже:

— Ну, тепер уже ніхто нікому не винний: ні ти мені, ні я тобі. А тепер сідай на мене, та будемо летіти до моєї господи.

Отож летять та й летять; прилітають до його дядька. А орел тому чоловікові й каже:

— Іди ж у хату, та як будуть питатися тебе, чи не бачив їхнього небожа, то ти скажеш: «Як дасте яйце-райце, то й на очі приведу».

Він приходить у хату; коли це йому кажуть:

— Чи по волі, чи по неволі?

А він їм каже:

— Добрий козак усе по волі ходить.

Вони його питаються:

— Чи не чув ти там за нашого небожа? Бо вже четверте літо, як пішов на війну,— та ні чутки, ні звістки...

А він їм каже:

— Як дасте яйце-райце, то й на очі приведу.

Вони йому кажуть:

— Лучче нам його ніколи не бачити, як віддати тобі яйце-райце.

Тоді він виходить із хати та й каже орлові:

— Казали так: лучче нам його ніколи не бачити, як тобі віддати яйце-райце.

Орел йому каже:

— Летімо далі!

Летять та й летять, та й прилітають до орлового брата; та й тут чоловік те саме говорив, що в його дядька,— таки й тут не получив яйця-райця.

Прилітають до його батька, а орел тому чоловікові й каже:

— Іди в хату, та як будуть питатися за мене, то скажеш, що бачив і на очі приведеш.

Увіходить чоловік у хату, а вони йому й кажуть:

— Чи по волі, чи по неволі?

Він їм каже:

— Добрий козак усе по волі ходить.

Вони його стали питатися:

— Чи не бачив ти нашого сина? Бо вже як немає — четверте літо: десь пішов на війну, та, мабуть, убили його там...

А він їм каже:

— Я бачив його, але як дасте яйце-райце, то я й на очі приведу.

Батько орла каже йому:

— Нащо ж воно тобі? Лучче ми тобі дамо багато грошей.

Він каже:

— Я не хочу грошей, мені дайте яйце-райце!

— Піди ж приводь,— зараз тобі дамо!

Він вводить орла в хату. Тоді його батьки так зраділи, що дали яйце-райце і сказали:

— Тільки не розбивай ніде на дорозі, а як прийдеш додому, то погороді загороди великі, а тоді його і розіб'єш.

Він іде та йде, та так схотілося пити йому... Коли це знайшов криничку. Тільки що став пити воду, та якось об цямрину й розбив те яйце-райце. Як узяв же скот вернути з того яйця!.. Верне та верне. Гониться він за тим скотом, то що з того боку піджене, на другий розійдеться... Кричить, бідолаха, нічого сам не зробить! Коли це до нього змія й каже йому:

— Що ти мені даси, чоловіче, як я тобі скот цей зажену в те яйце?

А він їй каже:

— А що ж тобі дати?

Вона йому каже:

— Даси те, що без тебе стало дома?

А він каже:

— Дам!

Ото вона йому гарненько загнала той скот у яйце, заліпила славно яйце і дала йому в руки.

Він приходить додому, аж там без нього син народився. Ударив він об поли руками:

— Це ж я тебе, сину, віддав змії!

Ну, ото журяться вони з жінкою, а далі кажуть:

— Нема що робити,— журбою не поможеш! Якось тоеба жити.

Погородив він загороди великі, розбив те яйце, випустив скот і забагатів.

Живуть вони, аж поки син підріс. От син і каже:

— Це ви мене, тату, віддали змії. Ну, дарма, якось буде!

От він зараз і пішов до змії.

Приходить до неї, а вона йому й каже:

— Зроби мені троє діл та й підеш собі додому; а як не зробиш, то я тебе з'їм!

А коло її хати був великий луг — скільки оком сягнути! Так вона йому й каже:

— Щоб ти за одну ніч отой луг викорчував, і щоб там зорав, і пшениці насіяв, ізжав її, в скирти склав і щоб у ту ніч з тієї самої пшениці мені паляницю спік: поки я встану, щоб вона на столі лежала.

Він іде до ставка та й зажурився. А там близько був мурований стовп, і в тім стовпі жила зміїна дочка зачарована. Він приходить туди і плаче. А та дочка й питається:

— Чого ти плачеш?

А він каже:

— Як же мені не плакати, коли змія загадала таке, що я ніколи його не зроблю, а вона сказала, щоб я за одну ніч зробив.

Вона його питалась:

— А що ж там?

Він їй і розказав. Вона йому каже:

— Як візьмеш мене за жінку, то я тобі все зроблю так, як змія казала.

Він каже:

— Добре!

Вона йому й каже:

— Лягай же тепер спати, а завтра рано щоб устав та понесеш змії паляницю.

От пішла дочка змії до того лугу та як свисне: той луг тріщить, лущить — на тім місці ореться, пшениця сіється...— до світу спекла паляницю, дала йому. Він приніс до змії в хату і поклав на столі.

Змія прокинулася, вийшла в двір та й дивується на той луг, тільки сама стерня та скирти стоять. Тоді йому й каже:

— Ну, справивсь! Гляди ж, щоб і друге діло зробив!

Та зараз йому й загадала:

— Щоб ти оту гору розкопав і щоб туди Дніпро йшов, а коло того Дніпра побудуй комори: щоб байдаки туди приставали й щоб ти ту пшеницю продав на байдаки. Як устану рано, то щоб це все було готове!

Він ізнов іде до того стовпа та й плаче. Та дівчина його й питається.

— Чого ти плачеш?

Він їй розказав те все, що йому змія загадала. Та вона йому й каже:

— Лягай спати, я це все пороблю.

А сама як свисне,— та гора розкопується, Дніпро туди йде, коло нього комори будуються... Тільки прийшла та збудила його, щоб він пшеницю видав купцям на байдаки з тих комор. Змія встає та й дивується, що все так ізроблено, як вона йому загадала.

Тоді загадує йому втретє:

— Щоб ти цю ніч спіймав золотого зайця й раненько щоб приніс мені в хату.

Він ізнов іде до того стовпа та й плаче. Та дівчина й питається його:

— Що вона загадала?

Він розказав.

— Оце вже не жарти,— каже та дівчина,— хто його знає, як його спіймати! Одначе ходім до тієї скелі. Стань над корою; ти будеш ловити, а я буду гонити з нори. І гляди ж: що тільки буде виходити з нори,— бери його: то золотий заєць!

Ото вона пішла та й жене. Коли це — вилазить з нори гадюка та й сичить. Він її пустив. Дівчина виходить із нори та й питається його:

— А що, нічого не вилазило?

А він каже:

— Ба ні: лізла гадюка, а я побоявся її, щоб не вкусила, та й пустив.

А вона йому каже:

— А щоб тебе: ото і є самий заєць! Ну, гляди ж,— я ще раз піду; та як буде хто виходити й буде тобі казати, що тут немає золотого зайця, то ти не вір, а держи його!

Полізла та й жене. Коли це виходить така стара баба та й питається того парубка:

— Чого ти, сину, тут шукаєш?

А він їй каже:

— Золотого зайця.

Вона йому й каже:

— Де б тут він узявся: тут його нема!

Сказала це та й пішла від нього. Коли це виходить та дівчина та й питається його:

— А що, немає зайця? І ніщо з нори не виходило?

Він каже:

— Ба ні: виходила баба стара та й спитала мене, чого я тут шукаю, а я сказав, що золотого зайця, а вона каже: тут його немає, то я її й пустив.

Тоді вона й каже:

— Чом ти не держав: ото самий заєць! Ну, тепер більше ніде його не піймаєш, хіба я перекинуся зайцем, а ти мене принесеш і положиш на стільці,— тільки не віддавай змії у руки, бо як

віддаси, то вона пізнає і розірве і тебе, і мене.

От вона так і зробила: перекинулась золотим зайцем. Він узяв приніс того зайця, положив його на стільці та й каже до змії:

— Нате ж вам зайця, а я піду вже від вас.

Вона каже:

— Добре, йди!

Він пішов.

А змія тільки з хати, а заєць знову перекинувся дівчиною та за тим хлопцем. Почали вони вдвох утікати. Біжать та й біжать. Коли це змія побачила, що то не заєць був, а її дочка,— давай доганяти, щоб їх розірвати. Та сама не побігла змія, а послала свого чоловіка. Змій біжить за ними. Коли вони чують — аж стугонить земля... Тоді дівчина й каже:

— Оце вже за нами біжать! Я перекинусь пшеницею, а ти — дідом, та будеш стерегти мене; та як будуть питаться тебе: «Чи не бачив парубка й дівки, чи не йшли сюдою?», то скажеш, що тоді йшли, як ця пшениця сіялась.

Коли це змії летить та й питається того діда:

— Чи не бачив тут — не йшли сюдою парубок з дівкою?

А він каже:

— Та йшли.

Той питається:

— Давно ж вони йшли?

Дід:

— Тоді, як оця пшениця сіялась.

Змій каже:

— Цю пшеницю пора вже косить, а їх учора не стало.

Та й вернувся назад. Зміїна дочка зробилась ізнов людиною, а той дід — парубком, та давай утікати далі.

Прилітає змії додому. Змія його й питається:

— А що, не догнав? І нікого не зустрічав по дорозі?

А він каже:

— Ба ні! Зустрічав: дід стеріг пшеницю, а я його питаюсь, чи не бачив — тут не йшли парубок із дівкою? А він каже: ішли тоді, як оця пшениця сіялась, але ж та пшениця така, що пора косити,— так я і вернувсь.

Тоді змія йому каже:

— Чом ти того діда й ту пшеницю не розірвав? То вони самі! Біжи вдруге за ними та щоб доконче розірвав!

Летить змій. Коли ті чують, що летить ізнов — аж земля реве,— так дівчина й каже:

— Ой, летить ізнов! Зроблюся я монастирем, таким старим, що от-от-от розвалиться, а ти — ченцем; та як буде він тебе питатися: «Чи не бачив таких-то?», то скажеш: «Бачив тоді, як оцей монастир будувався».

Коли це летить змій та й питає того ченця:

— Чи не бачив — не йшли тут парубок і дівка?

А він каже:

— Я бачив тоді, як оцей монастир роблено.

А змій каже йому:

— Їх учора не стало, а цей монастир уже років сто, як зроблено.

Сказав це й вернувся назад.

Приходить додому та й розказує змії:

— Бачив одного ченця, коло монастиря ходив; як я його питався, то він сказав, що бігли тоді, як оцей монастир роблено, але тому монастиреві вже років сто, а їх учора не стало.

Тоді вона йому каже:

— Чому ти не роздер того ченця і монастиря не розвалив: то ж вони! Тепер я сама побіжу: ти ні до чого!

Побігла.

Ото біжить... Коли ті чують — аж земля реве і гарячіє. Дівчина тоді й каже йому:

— Ой, отепер ми пропащі: уже сама біжить! Ну, я тебе зроблю річкою, а сама зроблюсь рибою-окунем.

Зробила.

Прибігає змія та й каже до тієї річки:

— А що, втекли?

Перекинулась зараз щукою — давай гонитися за тією рибою: що хоче вхопити, то окунь повернеться своїм пір'ям гострим до неї, то вона й не візьме його. Гонилась, гонилась — так-таки не вловила та надумала всю воду випити. Стала пити; пила-пила, напилась багато та й лопнула.

Ото тоді та дівчина, що була рибою, каже тому парубкові, що був річкою:

— Тепер ми вже не біймось! Ходімо до твоєї господи; то ти підеш у хату, та гляди: усіх поцілуєш, тільки дядькової дитини не цілуй, бо як поцілуєш ту дитину, то забудеш за мене. А я наймусь у цім селі в кого-небудь.

Ото він прийшов у хату, з усіма поздоровкався та й думає собі: «Як же мені не поздоровкатися з дядьковою дитиною? Таж вони подумують щось погане про мене».

Поцілував і дитину дядькову. Як поцілував, — так і забув за ту дівчину.

Ото побув він дома півроку та й задумав женитися. Йому нарадили одну гарну дівчину, щоб він її брав; а він за ту й забув, що його вирядувала від змії, з іншою заручився.

От перед весіллям, увечері, кличуть на шишки молодичь. Прикликали і ту дівчину, що він з нею втікав, — хоч її ніхто й не знав, що воно за дівчина. Стали бгати шишки; та дівчина зліпила з тіста голуба й голубку та й пустила додолу, — вони стали живі. Голубка й почала говорити до голуба:

— А ти забувсь, як я за тебе луг викорчувала

й там пшеницю сіяла, а з тієї пшениці паляницю спекла, щоб ти до змії відніс?

А голуб каже:

— Забув, забув!

Потім знову голубка каже:

— А ти забувсь, як я за тебе гору розкопувала й туди Дніпро пустила, щоб байдаки ходили до комор і щоб пшеницю ти продав на байдаки?

А він каже:

— Забув, забув!

Потім знову голубка каже:

— А ти забув, як ми ходили вдвох за золотим зайцем? Ти за мене і забув?

А голуб каже:

— Забув, забув!

Тоді парубок і згадав за дівчину, — за цю-таки саму, що голуби поробила, — та ту другу покинув, а з цією оженився. І тепер живе так добре!

Юрза-Мурза і стрілець-молодець

Був собі стрілець — гарний молодець. Пішов він раз на полювання. Дивиться — аж на тополі сидять три орлиці, три сестриці. Він зараз узяв та вимірівсь на найстаршу, вона й каже:

— Ей, стрільче — гарний молодче! Не бий мене, то я тобі в пригоді стану!

Він узяв та знов вимірівсь у середущу, а та йому й каже:

— Не бий мене, то я тобі в пригоді стану.

Він узяв та вимірівсь на найменшу, а та й каже:

— Ей, стрільче — гарний молодче! Не бий мене, то я тобі за жінку стану!

— Ну, то злазь же! — каже він.

Вона злізла та як стрепенеться, то стала така панна, що ні в казці сказати, ні пером написати. От вони й пішли жити у печеру.

Живуть вони та й живуть. У того стрільця-молодця борода виросла аж до пояса.

От раз він і каже:

— Піду я в місто; мене тепер ніхто й не пізнає.

Пішов він у місто, а солдати пізнали його та й повели до царя.

Цар і каже:

— Йди убий шестикрилого, шестиголового, шестипазурного змія.

Стрілець-молодець прийшов до жінки та й каже:

— Загадав мені цар, щоб я вбив шестикрилого, шестиголового і шестипазурного змія. Чи вб'ю, чи ні?

А жінка дала йому срібного персника й рушника та каже:

— Удар персником по скелі, то я тут замуруюсь, а ти тоді кликни змія, та як він прилетить, то ти його рушником уб'єш.

Він ударив персником по скелі, а та печера, де сидить його жінка, і замурувалась. Він тоді як крикне:

— Ей, змію, виходь!

Той змій і летить, тільки вуса покручує, та тільки-но роззявив рота, щоб стрільця-молодця з'їсти, а стрілець як махне рушником, так усі шість голів відразу й злетіли. Він тоді узяв повірізував усі шість язиків та й поніс до царя. Цар як побачив — дуже здивувався та й каже:

— Ну, ще йди вбий дванадцятикрилого, дванадцятиголового, дванадцятипазурного змія.

Стрілець-молодець прийшов до жінки та й каже:

— Знов загадав цар, щоб я вбив дванадцятикрилого, дванадцятиголового, дванадцятипазурного змія. Чи вб'ю я, чи ні?

— Вб'єш, тільки знову удар персником по скелі, щоб я замурувалась.

Він узяв ударив: печера й замурувалась. Він тоді й крикнув:

— Ей, змію, виходь!

Той змій так летить та вуса покручує, та й каже:

— То ти мого брата вбив, а мене не вб'єш, я тебе з'їм.

Та тільки-но роззявив рота, щоб його з'їсти, а стрілець-молодець як махнув рушником, так усі дванадцять голів відразу й злетіли. Він тоді взяв та всі дванадцять язиків повідрізував та й поніс до царя. А цар каже:

— Коли ти таких зміїв побив, то йди туди, не знать куди, візьми таке, не знать яке!

Той стрілець прийшов до жінки та й каже:

— Загадав мені цар, щоб я йшов туди, не знать куди, узяв таке, не знать яке.

А жінка дала йому клубочок та й каже:

— Іди за цим клубочком, куди він тебе заведе.

Він узяв та кинув того клубочка на землю, він покотивсь та покотивсь, а він усе йде за тим клубочком. Той клубочок прокотивсь у такий яр, що тільки небо та земля, та й там став. Коли дивиться стрілець — аж там найстарша орлиця. Він хотів її застрілити, а вона стрепенулась, стала панною та й каже:

— Здоров був, стрільче-молодче! Куди задумав іти?

— Іду туди, не знать куди, щоб взяти те, не знать яке!

— Ну, я тобі в пригоді стану.

Та як свисне!.. Коли тут біжить усякий звір — і вовки, і ведмеді!.. А та панна питається їх:

— Не знаєте ви, як іти туди, не знать куди, та взяти те, не знать яке?

— Ні, не знаємо.

— То біжіть собі по своїх місцях.

А стрільцеві-молодцеві каже:

— Я кликну сестру, то та, може, знає.

Та як крикне:

— Орличко, середня сестричко! Прибуди до мене!

Та орличка зараз і прилетіла; стрепенулась та й стала панною, ще кращою за старшу. От вона й каже:

— Здоров був, стрільче-молодче! Куди бог несе?

А він каже:

— Іду туди, не знать куди, щоб узяти таке, не знать яке.

— Ну, я тобі в пригоді стану!

Та як свисне!.. То так гад усякий: і жаби, і миші, і щурі, і веретільниці, і гадюки — позлазились усі. Панна і питається їх:

— Не знаєте ви, як іти туди, не знать куди, узяти те, не знать яке?

— Не знаємо, може, та крива жаба знає, але ще її немає.

Коли трохи згодом аж і та жаба шкутильгає. Питається панна її.

— Ні, не знаю,— каже жаба,— моя сестра скакуночка-лапушечка знає.

— А де ж вона?

— У синім морі, під білим каменем піну їсть.

— А скажи їй, щоб зараз тут була.

Та жаба зараз і пошкутильгала. Коли трохи згодом та скакуночка-лапушечка й біжить, така здорова, як хата, а хвіст такий, як найвища сосна. Панна й каже їй:

— Заведи цього чоловіка туди, не знать куди, щоб він узяв те, не знать яке.

Та скакуночка-лапушечка каже стрільцеві-молодцеві:

— Сідай на мене.

Він сів. Та скакуночка-лапушечка як ступне, то миля, а як плигне, то дві. От біжить, а далі каже:

— Ану, залізь мені на хвіст та подивись, чи не видко?

Задерла хвіст, він і поліз, подивився:

— Ні,— каже,— не чуто й не видно!

Вона знову біжить та знов задерла хвіст та каже:

— Ану знов залізь та подивись!

Він виліз, подивився та й каже:

— Якась хатка на курячій ніжці вертиться.

— Ну, то злізь та йди в ту хатку, то візьмеш те, не знать яке.

Він зліз та й пішов у ту хатку. Дивиться він — нема нічого, тільки посеред хати лежить таке.., він його узяв та й сховав у грубу. Коли трохи згодом прилітає змій з дванадцятьма головами.

— Еге, еге! — каже.— Руська кров пахне!

А те перекинулось такою панною, що й у світі нема кращої, та й каже:

— То ти, мій миленький, по світу налітався, руської крові напахався.

— Може, й так! — каже змій.— Юрзо-Мурзо! — каже до тієї панни.— Щоб було мені їсти й пити!

Та Юрза-Мурза зробила так, що всякі наїдки й напитки стали перед тим змієм. Змій сів та й їсть, а Юрза-Мурза йому послуговує. Пообідавши, змій полетів, а Юрза-Мурза поприбирала все те... а стрілець-молодець виліз із-під груби та й каже:

— Юрзо-Мурзо, щоб було їсти й пити на двох!

Юрза-Мурза зробила так, що, чого тільки душа забажає,— все стало на столі. Стрілець-молодець сів та й каже:

— Юрзо-Мурзо, сідай та обідай зі мною та будеш мені за сестру.

Та Юрза-Мурза сіла з ним та пообідала, а стрілець-молодець і каже:

— Зроби так, щоб для нас двох була карета, та поїдемо зі мною.

Юрза-Мурза зробила так, що перед ними стала карета. Сіли вони та й поїхали.

Приїздять вони до моря. Юрза-Мурза зробила човен, та й пливуть вони собі. А той дванадцяти-головий змій як оглядівся, що нема Юрзи-Мурзи, та за ними в погоню. Як догнав їх та тільки роззявив рота, щоб їх проглити, а стрілець-молодець як махнув рушником, так усі дванадцять голів і злетіли! А ті поплили собі далі.

Переплили вони море та заїхали до якогось діда на ніч. А в того діда був капшук, що як розшморгнеш, то які схочеш коні вискочать.

Дід той і каже стрільцеві-молодцеві:

— Дай мені Юрзу-Мурзу, а я тобі дам цього капшука.

Стрілець-молодець і не хоче, а Юрза-Мурза шепче йому нищечком:

— Бери! Я від нього утечу до тебе, то в тебе і я буду, і капшук.

Стрілець-молодець помінявся з дідом. Тільки-но стрілець виїхав у поле, а Мурза втекла до нього, поїхала до царя та зараз побила царя і його слуг.

Видимо й Невидимо

Був собі пан та лакей. То як були ще вони малими, так укупі грались і все у них зарівно; а як став панич паном, то так зненавидів того лакея, що давай вигадувати та приказувати, щоб він зробив те й те, та все таке, щоб його можна було знищити.

Усе те лакей поробить, живим і вернеться.

От раз загадує йому:

— Принеси мені,— каже,— Видимо й Невидимо.

Той іде — плаче та й прийшов десь у ліс, та такий страшенний, що господи! Дивиться — стоїть хатка, він і пішов у ту хату та й заховався під припічок. Коли це був обід, приходить дід та й гукає:

— Видимо й Невидимо, подай стіл!

Тут відразу де не взявся стіл, а на ньому усякі напитки і наїдки. От дід напився, наївся та:

— Видимо й Невидимо, прибери!

Зараз де все оте і поділось.

А той лакей з-під припічка усе те бачить. От як дід пішов, лакей виліз.

— Ану,— каже,— і я зажадаю того собі. Видимо й Невидимо, подай стіл!

Зараз де що і взялось.

Він напився, наївся, тоді й питає:

— А що, Видимо й Невидимо, може, тобі у цього хазяїна набридло?

— Та набридло,— каже.

— Так ходім зо мною.

— Ходім.

Ото і пішли. Він що версту відійде — гукає:

— Видимо й Невидимо, чи ти тут?

— Тут, тут, хазяїне, не бійсь, я не останусь.

Коли це ідуть, бачить він, що покої будуються, людей нікого не видно, а один тільки топір: сам і теше, сам і рубає, а що треба підняти, топір устромиться — сам і нагору витягне. Видимо й Невидимо йому і каже:

— Поміняй мене на топір-саморуб, а я у тебе знов буду, як тільки гукнеш.

От то тільки сказано, а тут і дідок іде, він і каже:

— Проміняй мені, діду, цей топір на Видимо й Невидимо.

— Яке ж воно?

Він тоді зараз:

— Видимо й Невидимо, подай стіл!

Де що і вродилось. Дідок напився, наївся.

— Це,— каже,— добра штука! Чому не проміняти?

Та й віддав йому той топір.

От він вийшов за кряж та:

— Видимо й Невидимо!

— Тут, тут, хазяїне, коло тебе,— озивається.

От випало йому знов іти лісом. Іде він і бачить, що скаче кругом лісу ломачка, а в лісі ходить дідок.

— Що це,— питає,— діду, у тебе таке?

— Та це ломачка-самобійка, ось дивись.

— Ану,— каже,— дубинко-самобійко, ходи!

Та ломачка як почала скакати! Що не скочить, то дуба ізвалить, то ізвалить. Він тоді до свого:

— Видимо й Невидимо, подай стіл!

Зараз де що і взялось. Дід напився, наївся та й пристав до нього:

— Промінняй мені його на ломачку-самобійку та й промінняй.

А Видимо й Невидимо і каже йому:

— Та й промінняй, бо я знов у тебе, як гукнеш, буду.

Він промінняв, узяв ту ломачку-самобійку, вийшов з лісу та:

— Видимо й Невидимо!

— Тут, тут, хазяїне, коло тебе.

Ось приходять вони у місто. Зайшов він у трактир, зараз як закомандує:

— Видимо й Невидимо, подай стіл!

Відразу де що і взялось. Він напився, наївся та ще коло себе чоловік десять нагодував та тоді:

— Видимо й Невидимо, прибери!

Де що і поділось.

А у тому трактирі гуляв вояк, побачив та й каже:

— Це ще не штука, а от штука! Ану, прутинуте!

Де не взяли пруги, як заходились, так коло нього аж свистять.

— Ось промінняй,— каже,— мені на твоє Видимо й Невидимо.

А Видимо й Невидимо:

— Та промінняй,— каже,— я знов у тебе буду.

Він промінняв його на ті пруги, та тільки вийшов за місто, та:

— Видимо й Невидимо!

— Я тут, тут, хазяїне, не бійсь,— озивається.

От прийшов він до свого пана, а в нього саме гості були, та сусідів понаїздило такого! Пан як побачив, що він вернувся, кричить:

— Ей, подать канчук.

— Ні,— каже,— підожди! Бий гостей, ломачко-самобійко, та добре бий!

Як почала та ломачка гостей чистити! Що побила, а що повтікали. Він тоді до пругів:

— Пруги, нуте!

Як візьмуться ж ті пруги коло пана! От як відчистив добре пана, що той йому нічого вже не каже, тоді давай будуватись. Ломачка-самобійка дуби валить, топір-саморуб сам тягає, сам рубає, сам і теше, а він тільки походить і не приказує.

Летючий корабель

Були собі дід та баба, а в них було три сини: два розумні, а третій дурний. Розумних же вони й жалують, баба їм щонеділі білі сорочки дає, а дурника всі лають, сміються з нього, а він знай на печі у просі сидить, в чорній сорочці, без штанців. Як дадуть, то й їсть, а ні, то він голодує.

Аж ось прийшла чутка, що так і так: прибув такий царський указ, щоб зібралися до царя на обід, і хто збудує такий корабель, щоб літав, і приїде на тім кораблі, за того цар дочку віддає.

Розумні брати й радяться:

— Піти б то, може, нам, де наше щастя зако-
тилося!

Порадились, просяться в батька та в матері:

— Підемо ми,— кажуть,— до царя на обід:
загубити — нічого не загубимо, а може, там де
наше щастя закотилося!

Батько їх умовляє, мати їх умовляє... Ні!

— Підемо, та й годі! Благословіть нас на до-
рогу.

Старі,— нічого робити,— взяли поблагосло-
вили їх на дорогу, баба надавала їм білих паля-
ниць, спекла поросю, пляшку горілки дала,— пі-
шли вони.

А дурень сидить на печі та й собі проситься:

— Піду і я туди, куди брати пішли!

— Куди ти, дурню, підеш? — каже мати.—
Там тебе й вовки з'їдять!

— Ні,— каже,— не з'їдять, піду!

Старі з нього спершу сміялись, а то давай лая-
ти. Так ні! Вони бачать, що з дурнем, мовляв,
нічого не зробиш,— та й кажуть:

— Ну йди, та щоб ти вже й не вертався, й щоб
не признавався, що ти наш син.

Баба дала йому торбу, наклала туди чорного
черствого хліба, пляшку води й випровадила його
з дому. Він і пішов.

Іде та йде, коли зустрічає на дорозі діда: такий
сивий дідуган, борода зовсім біла, аж до пояса.

— Здорові, діду!

— Здоров, сину!

— Куди йдете, діду?

А той каже:

— Ходжу по світу, з біди людей виручаю. А ти
куди?

— До царя на обід.

— Хіба ти,— питає дід,— умієш зробити та-
кий корабель, щоб сам літав?

— Ні,— каже,— не вмю!

— То й чого ж ти йдеш?

— А бог його знає,— каже,— чого! Загубити — не загублю, а може, там де й моє щастя закотилося.

— Сідай же,— каже дід,— та спочинеш трохи, пополуднуємо. Виймай, що там у тебе в торбі.

— Е, дідусю, нема тут нічого, самий черствий хліб, що ви й не вкусите.

— Нічого, виймай!

От дурень виймає, аж з того чорного хліба та такі стали паляниці білі, що він ізроду й не їв таких: сказано, як у панів.

— Ну, що ж,— каже дід,— як його, не пивши, полуднувати? Чи немає там у тебе в торбі горілки?

— Де б то вона в мене взялась? Є тільки води пляшка!

— Виймай! — каже.

Він вийняв, покуштував — аж там така гарна горілка стала!

— От бач,— каже дід,— як бог дурнів жалує!

От вони розіслали свитки на траві, посідали, давай полуднувати. Пополуднували гарненько, подякував дід дурневі за хліб, за горілку та й каже:

— Ну, слухай, сину: йди ж тепер ти в ліс та підійди до дерева, та перехрестися тричі й удар сокирою в дерево, а сам мерщій падай ниць і лежи, аж поки тебе хто не розбудить: тоді,— каже,— тобі корабель збудується, а ти сідай на нього й лети, куди тобі треба, тільки по дорозі бери, кого б там не стрів.

Дурень подякував дідові і розпрощався: дід пішов своєю дорогою, а дурень пішов у ліс.

От увійшов у ліс, підійшов до дерева, цокнув сокирою, упав ниць та й заснув.

Спав, спав... Коли це за який там час чує — хтось його будить.

— Уставай, уже твоє щастя поспіло, вставай!

Дурень прокинувся, коли гляне — аж стоїть корабель: сам золотий, щогли срібні, а паруси шовкові так і понадимались — тільки летіти! От він, недовго думавши, сів на корабель, той корабель знявся й полетів... Як полетів та й полетів — нижче неба, вище землі — й оком не зглянеш!

Летів-летів, коли дивиться дурень: припав чоловік на шляху до землі вухом та й слухає. Він і гукнув:

— Здорові, дядьку!

— Здоров, небоже!

— Що ви робите?

— Слухаю,— каже,— чи вже позбирались до царя на обід люди.

— А хіба ви туди йдете?

— Туди.

— Сідайте зо мною, я вас підвезу.

Той сів. Полетіли.

Летіли-летіли, коли дивляться: іде чоловік шляхом — одна нога за вухо прив'язана, а на одній скаче.

— Здорові, дядьку!

— Здоров, небоже!

— Чого ви на одній нозі скачете?

— А того,— каже,— що коли б я відв'язав другу, то за одним ступнем увесь би світ переступив. А я,— каже,— не хочу...

— Куди ж ви йдете?

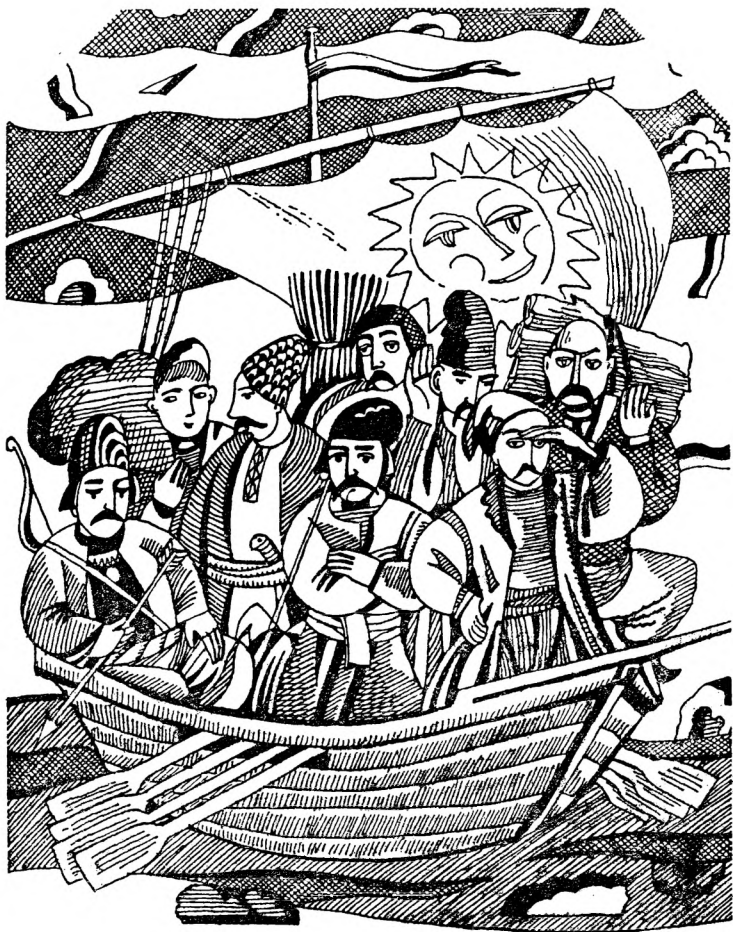
— До царя на обід.

— Сідайте з нами.

— Добре.

Той сів, знову полетіли.

Летіли-летіли, коли дивляться: стоїть на дорозі стрілець і прицілюється з лука, а ніде не видно ні птиці, нічого.

Дурень і крикнув:

— Здорові, дядьку! Куди ви цілитеся, що не видно ні птиці, нічого?

— То що, що не видно? То вам не видно, а мені видно!

— Де ж ви її бачите?

— Ет,— каже,— там, за сто миль, сидить на сухій грушці!

— Сідайте з нами!

Він і сів. Полетіли.

Летіли-летіли, коли дивляться: іде чоловік і несе за спиною повний мішок хліба.

— Здорові, дядьку!

— Здоров!

— Куди ви йдете?

— Іду,— каже,— добувати на обід хліба.

— Та в вас і так повен мішок!

— Що тут цього хліба! Мені й на один раз по-снідати не стане.

— Сідайте з нами!

— Добре!

Сів і той. Полетіли.

Летіли-летіли, коли дивляться: ходить чоловік коло озера, мов чогось шукає.

— Здорові, дядьку!

— Здоров!

— Чого ж ви тут ходите?

— Пити,— каже,— хочеться, та ніяк води не знайду.

— Таж перед вами цілісіньке озеро, чому ж ви не п'єте?

— Ет, що тут цієї води! Мені й на один ковток не стане.

— Так сідайте з нами!

— Добре!

Він сів, полетіли.

Летіли-летіли, коли глянули: аж іде чоловік у село й несе куль соломи.

— Здорові, дядьку! Куди це несете солому?

— У село,— каже.

— Ото! Хіба в селі нема соломи?

— Є,— говорить,— та не така!

— А хіба це яка?

— А така,— каже,— що яке б душе літо не було, а тільки розкидай цю солому, то зараз де не візьметься мороз і сніг.

— Сідайте з нами!

Той сів, і полетіли далі.

Летіли-летіли, коли дивляться: іде чоловік у ліс і несе в'язку дров за плечима.

— Здорові, дядьку!

— Здоров!

— Куди ви дрова несете?

— У ліс.

— Ото! Хіба ж у лісі нема дров?

— Чому нема? Є,— говорить,— та не такі.

— А які ж?

— Там,— каже,— прості, а це такі, що як тільки розкидати їх, так зараз де не візьметься військо перед тобою!

— Сідайте з нами!

І той згодився, сів, та й полетіли.

Чи довго вони летіли, чи не довго, а прилітають до царя на обід. А там серед двору столи понаставлені, понакривані, бочки меду та горілки повикочані — пий, душе, їж, душе, чого забажаєш! А людей,— сказано,— півцарства зійшлося: і старі, і малі, і пани, і багаті, і старці убогі. Як на ярмарку.

Дурень прилетів із товариством на тім кораблі, спутився в царя перед вікнами, повиходили вони з корабля й пішли обідати.

Цар дивиться у вікно — аж хтось прилетів на золотім кораблі. Він лакеєві й каже:

— Піді спитай, хто там золотим кораблем прилетів!

Лакей пішов, подивився, приходить до царя:
— Якась,— каже,— мужва обідрана!

Цар не вірить:

— Як,— каже,— можна, щоб мужики на золотім кораблі прилетіли? Ти, мабуть, не допитався.

Взяв та й пішов сам між люди.

— Хто,— питає,— тут на цім кораблі прилетів?

Дурень виступив:

— Я! — каже.

Цар як подивився, що в нього свиточка — латка на латці, штанці — коліна повилазили, то аж за голову взявся: «Як-таки, щоб я свою дитину та за такого холопа віддав!» Що ж його робити? І давай йому загадки загадувати.

— Піди,— каже на лакея,— скажи йому, що хоч він і на кораблі прилетів, а як не добуде води живої й цілющої, поки люди пообідають, то не то що царівни не віддам, а оце меч — а йому голова з плеч!

Лакей і пішов.

А Слухало, той самий, що припадав до землі вухом, підслухав, що цар казав, та й розказав дурневі. Дурень сидить на лаві (такі лави кругом столів пороблено) та й журиться: не їсть, не п'є. Скороход побачив:

— Чому ти,— питає,— не їси?

— Де вже мені їсти! І в пельку не йде.

І розказав — так і так:

— Загадав мені цар, щоб я, поки люди пообідають, добув води живої і цілющої... Як же я її добуду?

— Не журись! Я тобі дістану!

— Ну, гляди!

Приходить лакей, дає йому царський наказ, а він уже давно знає, як і що.

- Скажи,— говорить,— що принесу!

От лакей і пішов.

А Скороход відв'язав ногу від вуха та як махнув,— так в одну мить і набрав води живущої і цілющої.

Набрав, утомивсь.

«Ще,— думає,— поки обід, вернуся, а тепер сяду під млином, відпочину трохи».

Сів та й заснув. Люди вже обід кінчають, а його нема. Дурень сидить ні живий ні мертвий. «Пропав!» — думає.

Слухало взяв, приставив до землі вухо — давай слухати. Слухав-слухав.

— Не журись! — каже.— Під млином спить, вражий син.

— Що ж ми будемо тепер робити? — каже дурень.— Як би його збудити?

А Стрілець каже:

— Не бійся: я збуджу!

От як нап'яв лук, як стрельне — як торохне стріла в млин, аж тріски полетіли... Скороход прокинувся — мерщій туди! Люди обід тільки що кінчають, а він приносить ту воду.

Цар — що робити? Ну загадувати другу загадку: як із'їсть із своїм товариством за одним разом шість пар волів жарених і сорок печей хліба, тоді, каже, віддам свою дитину за нього, а не з'їсть, то от мій меч — а його голова з плеч!

Слухало й підслухав та й розказав дурневі.

— Що ж мені тепер робити? Я й одного хліба не з'їм! — каже дурень.

Та й знову зажурився — аж плаче.

А Об'їдайло й каже:

— Не плач, я за вас усіх поїм, і ще буде й мало.

Приходить лакей: так і так.

— Добре,— каже,— нехай дають.

От нажарили дванадцять биків, напекли сорок печей хліба. Об'їдайло як почав їсти — усе дочиста поїв, ще й просить:

— Ех,— каже,— мало! Хоч би ще трошки дали!..

Цар бачить, що нічого не вдіє,— знову загадав загадку, щоб сорок сорокових кухлів води випив за одним духом і сорок сорокових кухлів вина, а не вип'є — мій меч — його голова з плеч!

Слухало підслухав — розказав; дурень плаче.

— Не плач! — каже Обпивайло.— Я,— каже,— сам вип'ю, ще й мало буде.

От викотили їм по сорок сорокових кухлів води й вина.

Обпивайло як узяв пити, все до каплі видув ще й підсміюється.

— Ех,— каже,— мало! Хоч би ще трохи — ще б випив.

Цар бачить, що нічого з ним не вдіє, та й думає: «Треба його, вражого сина, зо світу звести, а то він мою дитину занапастить!» От і посилає до дурня лакея:

— Піді скажи, що казав цар, щоб перед вінцем у баню сходив.

А другому лакеєві загадує, щоб пішов сказав, щоб баню чавунну напалили: «Там він, сякий-такий, і зажариться!» Грубник натопив баню — так і пащить: самого чорта, мовляв, можна зажарити!

Сказали дурневі. От він іде в баню, а за ним слідком іде Морозько з соломою. Тільки що увійшли в баню, аж там такий жар, що не можна видержати. Морозько розкинув солому — й відразу так стало холодно, що дурень насилу обмився, та швидко на піч, та там і заснув, бо намерзся-таки добре! Вранці відчиняють баню, думають — тільки з нього попільець зостався,— аж він лежить на печі; вони його й збудили:

— Оце,— каже,— як я міцно спав!

Та й пішов із бані.

Доповіли цареві, що так, мовляв, і так: на печі спав, і в бані так холодно, наче цілу зиму не топ-

лено. Цар засмутився дуже, що його робити? Думав-думав, думав-думав...

— Ну,— каже,— як дістане мені на ранок полк війська, то вже дам свою дочку за нього, а не дістане, то от мій меч — йому голова з плеч!

А сам думає: «Де-таки вже простому мужикові полк війська добути? Я цар, та й то!..» От і дав наказ.

Слухало ж підслухав і розказав дурневі. Дурень знову сидить та й плаче:

— Що мені тепер робити на світі? Де я того війська добуду?

Іде на корабель до товариства:

— Ой виручіть, братця! Виручали не один раз із біди і тепер виручіть! А то — пропав я на світі!..

— Не плач,— каже той, що ніс дрова,— я тебе виручу.

Приходить слуга:

— Казав наш,— каже,— цар, як поставиш завтра на ранок цілий полк війська, тоді — твоя царівна!

— Добре, зроблю! — каже дурень.— Тільки,— каже,— скажи цареві, як не віддасть ще й тепер, то я на нього війною піду й силою царівну візьму.

Уночі повів товариш дурня в поле й поніс із собою в'язку дров. Як почав він ті дрова розкидати, як почав розкидати, то що кине — то й чоловік, що кине — то й чоловік! І такого війська набралось, господи! На ранок прокидається цар — аж чує: грають. Він питає:

— Що там так рано грає?

— То,— кажуть,— той своє військо муштрує, що на золотім кораблі прилетів.

Цар тоді бачить, що нічого не вдіє, і звелів його покликати до себе.

Приходить лакей, просить. А дурень такий став, що його й не пізнаєш: одежа на ньому так і сяє — шапочка золота, а сам такий гарний, що й не

сказати! Веде він своє військо, сам на воронім коні попереду, а за ним старшина... Підступив під дворець:

— Стій! — крикнув.

Військо у лаву стало — як перемите! Він пішов у дворець; цар його обіймає, цілує:

— Сідай, мій зятю любий!

Вийшла й царівна; як побачила — аж засміялась: який у неї гарний чоловік буде!

От їх швидко й повінчали, такий бенкет задали, що аж до неба дим пішов.

Нещасний Данило

Був собі Нещасний Данило. Де вже він не ходив, де не служив — усе, що не заробить, так як за водою і піде — нічого в нього нема. От і найнявся він до чоловіка.

— Посійте мені десятину пшениці, то я вам послужу год.

Став він служити, стала його пшениця сходить, стала хазяйська в стрілки йти, а його вже в колос, хазяйська — в колос, а його вже й поспіла.

— Ну,— кає,— завтра піду скоєю, то це мені і буде.

Коли се вночі набігла туча, як ударив град — вибило пшеницю.

Пішов він, плаче.

— Піду,— кає,— ще де в другім місці наймусь, то бог погодить.

Приходить до другого хазяїна.

— Візьміть мене,— кає,— в год, я вам хоть он за те поганеньке лоша служить буду.

Став він служити, стало те лоша поправляться, така з нього путня коняка вийшла! «Оце,— дума,— дослужу та й поїду».

Коли се в ночі набігли вовки і розірвали.

Плаче він:

— Піду ще де наймусь.

Приходе ще до чоловіка, а у того чоловіка та на могилі камінь лежав. Хто його зна, де він і взявся, може, його ніхто і не рушив одвіку.

— Наймусь я,— кає,— до вас за цей камінь.

Став він служити, став той камінь мінятися, стали по ньому різні цвіта: один бік червоний, другий — срібний, третій — золотий.

— Ну,— кає,— камінь вже нікуди не дінеться.

Коли се завтра так йому строк, а щось прийшло і стягло той камінь... Плаче він, жаліється, що от стільки служив, нічого йому бог не дає.

— Що ж,— кажуть,— як ти такий нещасний, іди ти до царя, як він нам всім отець, то він і тебе прийме.

Послухав він, пішов до царя, цар і помістив його в двірню:

— Роби,— кає,— що буде, подивлюсь, який ти нещасний.

От дивиться цар, що Данило, що не зробе, то лучче його не буде, та й кає йому:

— Що ж, ти кажеш, що ти нещасний, а що не зробиш, то кращого не буде. Хочу я тебе нагородити.

Взяв насипав три бочки: одну — золота, другу — вугілля, а третю — піску і кає:

— Як угадаєш, де золото, будь тобі царем, а як вугілля — будь тобі ковалем, а як де пісок, то і вправду ти нещасний. Дам я тобі коня і зброю, і їдь ти з мого царства.

От ходив він, ходив, лапав, лапав...

— Ось,— кає,— золото.

Розбили, аж пісок.

— Ну,— кає цар,— вправду ти безщасний. Їдь з мого царства, мені таких не треба.

Дав йому орудіє, зброю, козацьку всю одержу, він і поїхав.

Їде він день, їде і другий — нема ні йому, ні коню їсти. Їде третій день — бачить: стіг сіна стоїть.

— Це,— кає,— хоть не мені, так коню буде.

Став до стога під'їздить — він і зайнявсь. Плаче Данило, тільки чує — щось кричить зі стога:

— Рятуй мене, бо згорю!

— Як же я тебе,— кає,— рятуватиму, що я і сам не приступлюсь.

— А ти,— кає,— подай своє орудіє, я вхватуюсь, а ти і витягнеш.

Подав він туди орудіє і витяг таку здоровенну гадюку.

«Таке!» — дума.

А вона йому і кає:

— Коли ти мене витяг, то одправ і додому.

— Як же я тебе одправляю?

— Бери мене,— кає,— на коня, та куди я буду головку хилить, туди і верни.

От хиле вона головку, а він поверта. Їхали, їхали і приїхали до такого дворища, що любо й подивиться.

Злізла вона і кає:

— Перестій же ти тут, а я до тебе скоро вийду.

Сказала і полізла під ворота.

Стояв він, стояв. Ждав, ждав, плаче, а тут і вона виходе такою розубраною, красивою бариною, одчиня ворота:

— Веди,— кає,— коня та закусиш і спочинеш.

Пішли в двір, а посеред двора дві кринички. Набрала вона з одної стаканчик води, поставила, сипнула жменю вівса.

— Став,— кає,— коня.

«Таке,— дума,— три дні ми не їли, не пили, а вона, як на сміх, жменю вівса дала».

Пішли в горницю, вона і йому шматочок булочки і стаканчик води поставила.

— Що ж мені тут їсти?

Коли гляне в вікно — овес і вода цілі, а кінь уже наїдається.

Гризнув він булочки, хлебнув води — уже наїдається, а все ціле.

— Що,— кає,— наївся?

— Спасибі, вже.

— Ну, лягай же спочинь.

Встає він на другий день, вона йому і кає:

— Кинь ти мені своє орудіє, коня і одежу, а я тобі дам свою.

Дає йому сорочку і орудіє.

— Це,— кає,— таке орудіє, що скільки б сили не було, як махнеш, якого не дістанеш, то той тільки в живих буде, а сорочка така, що тебе, як надінеш, ніщо не візьме. І їдь ти до такого-то трахтиря, там тобі об'являть, що їхній цар визива богатиря, то як поїдеш до його і женишся, то жінці тій до семи год правди не кажи.

От простились, він і поїхав.

Приїжджа до трахтиря, його розпитують, що та відкіля. Як узнали, що з чужої землі, і кажуть йому:

— Найшла на нашого царя чужа земля, не може цар сам одбитись, а виклика богатиря, щоб його царство одвоював, його дочку забрав і його до смерті догодував.

Показали йому, куди їхать,— він і поїхав.

Доступив до царя:

— Так,— кає,— і так, можу я цю чужу землю одбити, дайте мені тільки двох козаків, як що случиться, щоб звістили.

Виїхав він з козаками в поле.

— Лягайте,— кає,— спіть, а я постережу.

Тільки ті поснули, біжить чужа земля.

— Звертай! — кричить.

— Ні,— кає,— звертай ти.

Чужа земля як зачала кулями кидать, як зачала кидать, чисто тих козаків покрила.

Він тоді як махне своїм орудієм,— яких тільки не достав, то ті і живі остались.

Одбив. Ото раді йому такі всі, одгуляли весілля. Сів він на царство і живе собі.

А та чужа земля давай до царівни підшанцювуватись:

— Що ти пішла за такого, що хто його зна і відки він, а ми все ж царі. Ти взнай, чим він орудує, то ми його стребим, а тебе заберем.

Вона і давай його випитувать.

— Що ж,— кає,— вся сила (моя) от в сих перчатках.

Вона їх з його сонного зняла та й оддала їм (ворогам).

От виїжджа він на охоту, вони (вороги) перестріли його — давай тими перчатками махать, а він як махнув своїм орудієм — котрих побив, а тих привів і в темницю посадив.

Вона знов до його:

— Де та й де ваша сила?

— Сила моя,— кає,— в оцих сапогах.

Вона і чоботи зняла... і оддала.

Виїхали вороги проти нього. Він таки котрих побив, а котрих забрав та в темницю посадив.

Та вже в третій раз признався:

— Сила моя,— кає,— в сьому орудію, та на мені сорочка така, що мене ніщо не візьме.

Давай вона його улещати.

— Ви б,— кає,— в баню сходили та змились, мій батюшка завжди так робив.

Він і піддався.

Тільки що роздягся, вона і підмінила його орудіє і сорочку та й оддала тим (ворогам).

Виходе він з бані, тут його взяли посікли, порубали, склали в мішок, положили на коня і пустили.

От кінь ходив-ходив, блудив-блудив, та згадав

старе місце, де жив, та й прибивсь до свого дворища.

А та його добродітелька побачила та й кає:
— Е,— кає,— щось уже Данилові заподіялось.

Зараз взяла його, перебрала, перечистила, зложила, з одного колодязя набрала цілющої води, а з другого живлющою покропила — він і ожив.

— А що,— кає,— я ж тобі казала, не кажи до семи год жінці правди,— не послухав.

Він уже стоїть та мовчить.

— Ну,— кає,— перепочинь, та я тобі ще щось друге дам.

На другий день дає йому вона ретязь і приказує:

— Дивись, їдь же до того трахтиря, де і вперше був. Та як станеш вранці вмиваться, проси (трахтирщика), щоб він бив тебе цим ретязем якдуж подовж спини. Як тільки ти води хлопнеш, то знову будеш у жінки. Та тепер їй уже нічого не кажи.

От поїхав він до того самого трахтирщика, переночував, як став вмиваться і просе:

— Як хлопну я, хазяїне, в перший раз води, то бийте мене цим ретязем подовж спини скільки сили.

От хлопнув він, той як учеше його по спині, він і перекинувсь конем, та таким конем, що любо й подивиться. Хазяїн так рад, так рад: «От,— дума,— одного привів, а другим сам став».

Зараз на ярмарок, став продавать, а цар і побачив.

— Продай,— кає,— що тобі дать?

— Та давайте п'ять тисяч.

Цар вийняв гроші, взяв і оддав. Приходе в дворець, хвалиться:

— Піди, душенько, подивись, яку я ето лошадь укупив.

Пішла вона. Як глянула:

— Е,— кає,— це моя погибель. Треба його зарізати.

— Що ти, душенько,— як можна?

— Ні, заріж та й заріж!

Стали готувать ножі, сокири, а дівчинка прибігла, обніма його та й кає:

— Коню мій любий, коню хороший, який ти прекрасний, та будуть тебе різать.

А він до неї і гиготить:

— Ти,— кає,— дивись, де перша крапля крові упаде, то візьми ту краплю і закопай у саду.

Зарізали його, дівчинка зробила, як він наказував: понесла в сад і закопала. І виросла з тієї крові така вишня! Один лист срібний, другий золотий, третій ще який — все різні.

Пішов раз цар у сад, угледів ту вишню, любить її та хвалиться цариці:

— Подивись, яка у нас в саду вишня хороша. Хтозна, коли і виросла.

Та як глянула:

— Е,— кає,— це моя погибель. Треба її зрубать.

— Що ти, як можна, сама лучча в саду краса та зрубать?

В одно:

— Зрубай!

Стали готуватись, а дівчинка прибігла та:

— Вишенько моя, вишенько, яка ти хороша. З коня вродилась, та будуть тебе завтра рубать.

— А ти,— кає,— дивись, де перша тріска впаде, то візьми і пусти на воду.

Зрубали вишню, дівчинка все зробила, як він казав, пустила трісочку — і такий з неї селезень виливсь, що любо й подивитись.

От пішов цар на охоту, як побачив, а він так сам до рук і йде! Цар одержу з себе, в воду — і поплив за ним. Той далі — та й мане.

Та манув, манув, як одвів од берега, тоді як

схватитися, упав на березі, перекинувся чоловіком, надів свою одежу, а то Данилова одежа і була.

— А пливи,— кає,— сюди.

Приплив той, він (Данило) його вбив, пішов у дворець.

— А де тут така-то дівчина?

Показали йому.

— Ну,— кає,— ти мене вдруге на світ родила!

Та й став з нею жити, а свою жінку до хвоста коня прив'язав і розметав.

Іван-царевич і залізний вовк

Був собі цар та мав сина Йвана. От Йван-царевич поїхав раз на охоту. Приїхав у темний ліс і став гуляти конем. Дивиться він, коли лежить пташка з золотими крильцями. Тільки що наміривсь стріляти, а позад його щось як зашелестить! Він оглядівсь, коли біжить залізний вовк та її каже:

— Давно вже я по лісу гуляю, та не бачив ніколи царевича, а тепер уже наїмсь царського м'яса.

— Не їж мене,— каже царевич,— краще візьми з мене, що тільки хоч.

— Ну,— каже вовк,— тоді я тебе з'їм, як будеш женитись.

Довго Йван-царевич не женився, а потім батько його й каже:

— Женись, сину. Вже пора.

— Ні,— каже царевич,— не хочу, бо як їздив на охоту, то вовк казав — з'їм, як ожениюсь.

Батько йому й каже:

— Ні, не бійся, у мене є багато війська. Воно застреле вовка.

От вони й поїхали у друге царство сватати царівну. Засватали царівну, пішли в церкву повин-

чались, а потім забрали царівну і приїхали додому свадьбу грати. Звелів цар війську обступити кругом хату, а молодих завели за стіл і зачали гулять... І тільки що стали музики грати та танцювати молоді, коли чують — військо кричить:

— Вовк біжить! Вовк біжить!

Став добігати залізний вовк до хати, а солдати давай його стрілять. Стріляли, стріляли — нічого не зроблять — біжить напрямки та кусається.

Бачить царевич, що вовк добігає до вікна і скоро в хаті буде, та й кричить:

— Сідлайте мені прудкого коня!

Солдати осідлали. Іван-царевич сів на коня і полетів на йому, як птиця, а вовк за ним.

Біжить царевич степом, коли дивиться — стоїть хата на курячій ніжці. Царевич убіг у хату, а там сидить відьма з трьома дочками. Поздрастувався царевич, а відьма його й питає:

— Чого сюди зайшов, чи по волі, чи по неволі?

— Ні,— каже царевич,— я козак не без долі, зайшов сюди по неволі.

Відьма й пита царевича:

— Яка тобі неволя?

— Та, що залізний вовк хоче мене з'їсти.

А відьма й каже:

— Бери за себе мою старшу дочку, то я вовка з'їм.

Поручився царевич брати відьмину дочку. Вовк біжить — та прямо в хату і вскочив. Відьма зараз дала йому їсти, а вовк сів за стіл, каже:

— Ну, як вона руська кость?

Відьма й пита вовка:

— А що, з'їв руського царевича?

— Ні,— каже,— утік.

— Ну, як не будеш його їсти, то він буде нам зятем?

(Відьма була жінкою залізного вовка).

— Чи так, то й так,— каже вовк,— все одно ніякий біс не трапляється.

Впустили царевича в хату, а вовк і каже:

— Як маєш талан, що утік, то тепер будеш із моєю дочкою жити.

Став царевич жити з його дочкою.

От помітили вони, що царевич не дуже любе відьмину дочку, та й радяться самі між собою, як би його перевести.

Прикинулась відьмина дочка хворою, і посилають вони його в ліс за живущою і цілющою водою. Пішов царевич до коня та й плаче:

— Тепер уже,— каже,— я пропав.

Кінь і каже:

— Сідай, поїдемо.

Ідуть лісом, коли лежать кгавенята. Став царевич їх забирає, а стара гава лежить та й кричить:

— Кра, кра! Слихом слухать, як царевича в вічі видать.

А далі й пита:

— Чи по волі, чи по неволі?

Царевич і відповідає:

— Я козак не без долі, зайшов сюди по неволі.

Кгава й говорить:

— Що хоч візьми, тільки не руш моїх кгавенят.

Царевич й говорить:

— Я з тебе нічого не хочу, тільки дістань мені живлющої і цілющої води.

— Добре, дістану, бо я цю воду сама й стережу.

Полетіла кгава до малої пташки, звеліла дістати води й приказує їй:

— Як улетиш у колодязь та набереш води, то не лети вгору, а лети убік.

От пташка набрала води і полетіла убік. Як залетіла вона далеко, а кгава тоді й кричить на весь ліс:

Кра, кра!

Змії стерегли воду та почули, що наче кгава каже: крав, крав — та вставали з місць і пустили з себе вогонь. Бачать, що не запалили злодія, та й кажуть кгаві:

— Брешеш ти, ніхто води не крав.

А пташка долетіла вже до Івана-царевича і оддала йому воду. Царевич сів на коня й поїхав. Їде, аж стоїть хата, а в тій хаті сидить дід. Царевич увійшов у хату та й каже:

— Здоров, діду!

— Здоров, Іван-царевич!

— Чи по волі, чи по неволі? — пита дід.

— Я козак не без долі, зайшов сюди по неволі,— відповідає царевич.

Розказав Іван-царевич дідові, де бував, що видав і куди тепер іде.

У діда тоді якраз баба вмерла, і він хотів її вже ховать, а царевич і покропив бабу живлющою і цілющою водою, вже й ожила. Дід тоді дає царевичу хусточку і навчає, як вовка стребить.

— Як прийдеш,— каже,— додому, то кинеш вовкові на шию хусточку, то з його залізо спаде, і стане він змієм з 12-ма головами, тоді рубай з правого боку, то зараз 6 голів і одпаде, а потім з лівого боку зрубаєш і другі 6 голів.

Став царевич з хати виходить, а дід дав йому ще й рушничок.

— На,— каже,— цей рушничок, та як уже стребиш залізного вовка, то од'їдеш од відьминої хати, та вернися назад, махнеш рушничком — і зробишся котиком, тоді вбіжиш у хату і підслухаєш, що вони будуть балакать, щоб тебе звести; а як захочеш уп'ять стать чоловіком, то вибіжиш надвір, махнеш рушничком і станеш чоловіком.

Приїхав царевич і дає воду. Став вовк брать, а він і кинув вовкові на шию хусточку, поспадало з

вовка залізо, і став він страшенним змієм з 12-ма головами. Царевич рубнув його з правого боку, а 6 голів так і одлетіли; він повернув шаблю, та з лівого боку, так і поодлітали останні голови. Тоді він язики повиймав, попалив голови і все м'ясо змія і попіл на вітрі розвіяв.

Управився зі змієм, помолився богу, осідлав коня і поїхав додому.

Виїхав у степ і здумав, що йому дід приказував. Вернувся він, прив'язав коня до дуба, а сам пішов до хати, махнув рушничком, зробився котиком, вбіг у сіни і кричить:

— Няв, няв!

Стара відьма й каже дочкам:

— Пустіть котика в хату, а то той проклятий царевич перевів нашого хазяїна, то ще й котика переведе.

Впустили котика в хату.

Посідали втрьох на печі та й радяться, як би царевича звести. Старша дочка й каже:

— Я піду на степ та зроблюсь криницею, то він нап'ється води та й здохне.

Менша каже:

— А я піду та стану яблунею золотою, то він зірве золоте яблуко, з'їсть та й здохне.

Найменша каже:

— Я піду та зроблюсь горницею, а в горниці буде багато наїдків та напиків, то він ввійде, наїсться й нап'ється і лусне.

Вислухав котик все, що вони говорили, вийшов надвір, махнув рушничком та став чоловіком і пішов до коня, сів на коня і їде.

Довго він їхав і захотілось йому пить.

Дивиться — криниця, він зліз з коня і хотів пить, а кінь йому й каже:

— Не пий, а то вмереш.

Він підійшов до криниці, вдарив по ній навхрест шаблею, а з неї кров так і потекла.

Поїхав даліше. Дивиться — стоїть яблуня, а на ній золоті яблучка. Він під'їхав до неї, вдарив по ній навхрест шаблею, а з неї кров так і потекла.

Іде він даліше, коли стоїть горниця, а в тій горниці самі наїдки та напитки. Він встав з коня, ввійшов у горницю та вдарив навхрест шаблею по стінах, а з неї кров так і задзюрчала.

Сів тоді Йван-царевич на коня й гайда додому. Приїхав додому, ввійшов у хату, а йому всі стали раді-раді. Пообсїдали кругом його жінка, батько й мати, і давай він їм всі свої походіння та історії розказувати.

Живуть вони тепер з молодого жінкою та царствують.

Про жар-птицю та вовка

Було в одного царя три сини — два розумні, а третій дурень. От прийшли вони до батька до свого та й просять, щоб він відпустив їх поїздити по світу, подивитися на другі, на інші царства. От цар їм і каже:

— Вибирайте собі коней з табунів, яких завгодно (а у його багато було, звісно, цар), і їдьте, куди хочете.

От пригнали ті табуни; почали вони вибирати.

Обидва старші вибрали коней щонайлучших, а менший, дурень, узяв самого поганішого коня. От, зібравшись зовсім, виїхали вони усі три однією дорогою. От їдуть та їдуть — усе одна тільки дорога. Коли дивляться далі — стоять три стовпи і від кожного стовпа йде дорога: одна прямо, друга наліво, а третя направо. На тих стовпах було щось написано; от вони і під'їхали прочитати. От і читають на однім: «Хто поїде дорогою цією, той сам буде ситий, а кінь його голодний»; на другім: «Хто поїде цією дорогою, той сам буде голодний,

а кінь ситий»; на третім: «Хто поїде цією дорогою, у того вовк коня з'їсть».

От поїхали вони далі: старший — по тій дорозі, що сам буде ситий, а кінь голодний; середульший — по тій, що сам буде голодний, а кінь його ситий, а менший, дурень,— по тій, що вовк коня з'їсть.

Тільки що менший проїхав, іде вовк назустріч йому і каже:

— Злізай з коня, я його з'їм!

От дурень — нічого робити — узяв сідло на плечі та й пішов собі дорогою, а коня покинув. Коли це доганяє його той же самий вовк.

— Сідай,— каже,— на мене і кажи, куди тебе везти.

А дурень йому в відповідь:

— Вези куди сам знаєш!

От привіз його вовк у великий ліс, а в тім лісі посеред його стояла хата велика; біля тієї хати стоїть стовп, на стовпі висить клітка, а у тій клітці сидить птиця така, аж сяє. От дурень як уздрів її та й каже вовкові:

— Як би мені украсти цю птицю?

— Йди,— каже йому вовк,— та полізь по стовпу, та не берись за вірьовочку, а прямо бери клітку.

Пішов дурень, зліз на стовп та замість клітки і зачепив рукою вірьовку — коли це дзвоник: дзень-дзень-дзень! Вибігають сторожі, що стерегли птицю, та до нього:

— Чого тобі треба?

— Хотів,— каже він їм,— птицю вкрати.

А сторожі й кажуть йому:

— Це не проста птиця, а жар-птиця. Коли хочеш, щоб ми тобі дали, приведи нам коня до половини золотого, до половини срібного.

Пішов від них дурень, а вовк і питає його:

— Де ж птиця, що ти хотів украсти?

— Нема! — каже дурень.

Розказав йому все, як було, і що треба привести коня до половини золотого, до половини срібного.

— Сідай же, — каже вовк, — швидше та поїдемо.

Сів дурень на вовка і поїхали. Їхали, їхали — от вовк і привіз його знов-таки у ліс, а в тім лісі стоять усе кам'яні конюшні, а в конюшнях іржуть коні. От вовк і каже дурневі:

— Іди ж в оцю конюшню та бери першого коня, та не за вузду, а за гриву.

Пішов дурень у конюшню та й забув знову, що йому наказував вовк, бере коня за вузду, а удила тільки — брязь-брязь...

Тут зараз і вискакують сторожі та до нього:

— Чого тобі треба?

— Хотів украсти коня.

— Е, привези нам баришню, що живе за сім верст відсіль у дубовім гаю, тоді візьмеш коня.

З тим і пішов дурень від них. Прийшов до вовка, а він його і питає:

— Де ж кінь?

— Нема! — та й розказав йому, як було і чого потребували від його сторожі.

— Сідай же швидше, та поїдемо, — каже вовк.

От поїхали. Вовк і привіз його знов у гай дубовий. Коли дивляться — аж по горі ходить баришня з дівчиною, своєю, значить, слугою.

— Іди ж, — каже йому вовк, — до тієї баришні та скажи їй, що тобі дуже хочеться пити: нехай вона пошле ту дівчину по воду, а ти бери її скоріш на оберемок та й неси до мене.

Пішов дурень до баришні та й просить її:

— Пошліть, баришне, по воду: дуже пити хочеться.

Вона, почувши це, стала просить його зайти у хату; він відказується, що йому не можна зайти.

— От візьми та пошли дівку по воду.

Та й послала, а дурень тоді як ухопить її на оберемок та мерщій до вовка, сів на нього і полетів, як птиця, навтіки. Прибігли до того місця, де він крав коня до половини золотого, до половини срібного, вовк став та й каже йому:

— Я ж перекинувсь баришнею, а ти мене відведи і віддай сторожам, та як візьмеш у них коня наполовину золотого, наполовину срібного, то сідай на його та й їдь швидше по цій дорозі, що до жар-птиці; я дожену тебе.

Так і зробили. Вовк перекинувсь баришнею; дурень узяв його, підвів до сторожі та й проміняв на коня до половини золотого, до половини срібного.

Потім посадив на коня баришню, ту, що вкрав собі, сів і сам та й поїхав тим шляхом, що йде до жар-птиці. А сторожі узяли ту баришню, що він залишив їм, принесли їй яблук, ягід і усього-усього та й давай годувати. От наївсь наш вовк гарно та й каже їм:

— Випустіть мене трохи погуляти.

Вони й випустили його, та тільки що випустили — він зараз і перекинувсь вовком, вони не уздріли й як, та й побіг собі скільки видно, тільки курява знялась. Біг-біг він, а далі й наздоганяє дурня аж там уже, де була жар-птиця, та й знову каже йому:

— Я ж знову перекинувсь конем, а ти відведи мене і віддай сторожам, та як візьмеш жар-птицю, то сідай на коня та й їдь аж до тієї дороги, де ти розпрощався з братами, там і підожде мене. Та тільки не спи,— а то брати уб'ють тебе.

Дурень так і зробив, як казав вовк: виміняв жар-птицю, сів на коня, взяв баришню та мерщій і дременував. От приїздить на те місце, де три дороги сходяться в одну, та й сів відпочити, а коня пустив

пастись. Жар-птиця сидить у клітці та й співає, а баришня й просить його:

— Не засни ж, будь ласкав, а то брати уб'ють тебе і мене...

Коли дивиться вона: їдуть два парубки, вона зараз до дурня — аж він уже спить. Давай вона його будить: будила-будила — ніяк не розбудить. От підїхали туди ж і ті парубки.

— Дивись-но,— каже один,— це ж наш брат-дурень. Давай уб'ємо його, а коня, жар-птицю і красну дівицю візьмемо собі!

Так і зробили, як сказали: убили брата і покинули там, а коня, жар-птицю і красну дівицю узяли та й поїхали. Незабаром прибіга й вовк. Дивиться, аж дурня вже клює сорока, а гадюка ссе з його кров. От він зараз гадюку убив, а сороці й каже:

— Як ти мені не принесеш води цілющої й живущої, то й тебе уб'ю.

— В чому ж я тобі принесу? — питає сорока.

Він узяв зробив з листя дві коробочки, одну прив'язав їй до одної ноги, другу до другої та й пустив її. На другий день прилітає вона до його в полудень і приносить воду. Тоді він узяв полив дурня цілющою водою, зцілив його, а далі — живущою — оживив.

— Та й довго ж як я спав,— каже дурень.

— Якби не я, заснув би ти навіки,— обізвався вовк.— Сідай швидше та поїдемо, а то старший брат обвінчається з баришнею.

Сів дурень на вовка, і поїхали.

Приїжджає додому, коли дивиться — стоїть перед ганком коляска, а в тій колясці запряжений його кінь, до половини золотий, до половини срібний. Як побачив його кінь той, так і кинувсь до його, поволік з собою і коляску ту, а як побачила його жар-птиця у вікно, так і пурхнула до його: розбила й вікно, вилетіла та й сіла йому на плече.

Коли це виходить і баришня та з його братом, така заплакана,— їхати до вінця. Як угледіла ж вона дурня — зараз до його так і кинулась.

— Ось хто мене вкрав,— каже,— за нього й вийду!

Дивиться на це диво батько і сам не знає, що воно робиться. Тут дурень і розказав йому все дочиста, як було діло. А батько йому й каже:

— Роби з братами, що хочеш...

Тоді дурень поїхав до вінця, повінчався з баришнею, братів простив, а вовкові зжарив цілого барана.

От вам казка, а мені бубликів в'язка.

Про царенка Йвана і чортову дочку

Були собі цар і цариця, та не було в них зроду дітей. Вони вже і бога просили, щоб хоть, мовляв, одна дитина,— не дає бог.

От і поїхав раз кудись цар у гості чи, може, по ділу, і загрузли в його коні в болоті. Вже він і ськ, і так з ними тягався, вже і так — нічого не зробить, не вирятується. Коли іде чорт і каже:

— А чи даси,— каже,— що в тебе є найлюбішого і наймилішого, то вирятую.

— Що ж,— каже цар,— у мене є найлюбішого і наймилішого — жінка?

— Ні,— каже,— не жінка. Я жінку не хочу!

— Так, може, хату тобі подарувать?

— Ні, і хати не хочу! Ти мені подаруй, що в тебе наймиліше. Ти,— каже,— його не знаєш, що воно в тебе єсть.

— Ну,— каже цар,— коли і я не знаю його — бери.

— Та ще,— каже чорт,— мені не зараз його й оддай, а тільки через десять років.

— Та добре вже, добре — чом!

А того не знає, що жінка в його давно вже заважніла і що бог йому сина дав.

— Так запиши ж,— каже чорт,— своєю кров'ю, що ти мені даєш.

— Як же я,— каже цар,— запишу тобі?

— А от як! — каже.— Візьми та вріж мізинного пальця, то й запишеш!

От цар зробив, як чорт казав, і записав, а чорт і витяг його...

— Ідь же,— каже,— тепер додому!

Тоді цар і поїхав собі додому і приїхав благополучно. Коли вступає в хату, йому назустріч усі: з сином поздоровляють.

Він так і впав на порозі.

— Сину мій,— каже,— орле мій, не мій же тепер ти!

— Чом же він не твій син? — пита цариця.— Хвалити бога,— каже,— що діждали! Як мій син, так і твій!

— Ні, не мій він і не твій,— каже цар.— Я вже його чортові оддав і записав.

От тоді цариця в плач, у крик, а за нею і цар. Боже, як почали вбиватись! Плакали-плакали, вбивались-вбивались, та цариця й каже:

— Я ще,— каже,— буду просить і молити бога, може, ще й одмолю його.

— Ні,— каже цар,— не одмолиш уже, бо я своєю кров'ю записав, що через десять років чорт візьме.

От тоді цариця бачить, що-що, мовляв, зробили! Нічого не сказала, а тільки дуже-дуже почала журиться.

А син тим часом росте, як на той жалі. Росте не по годах... Як з води йде. За п'ять год так виріс,— зовсім великий. І став усього вчиться, і за рік усьому вивчився.

І каже тоді своєму батькові-цареві:

— Поставте,— каже,— мені хату особливе.

Я буду там жить і богові молитися, щоб освободив мене бог, бо я вже,— каже,— і сам знаю, що я не ваш.

Цар і цариця плачуть.

— Боже наш,— кажуть,— боже, що ми народили! Але хоч не йди од нас, сину, хоч ми будемо на тебе дивиться — надивимось за чотири роки.

— Ні,— каже, аж розсердився,— коли вже ви так зробили, так поставте мені хату!

Так що цар мусив поставити. І вже як поставив — усе він, син той, там, все там: усе чита і богу молитися, а до батька і до матері і не здума.

Прийдуть іноді ті, плачучи:

— Ти б,— кажуть,— хоть би коли-небудь до нас хоть би навідався.

— Ні,— каже,— заразом,— каже,— прийду!

От він там живе, чита і богу молитися, а тим часом і года вийшли...

Чорт вороном перекинувся і прилетів до царя.

— А де ти,— каже,— свого сина дів? Оддай, що подарував!

І стріху йому дере.

— Та, одчепись,— каже,— чорте, у мене нема сина!

Чорт розсердився, налітає і хату валяє.

— Оддай,— кричить,— що подарував!

А до сина не йде.

От цар бачить тоді, що треба, мовляв,— іде до сина і гірко плаче.

— Іди вже,— каже,— сину, бо чорт і хату мені валя.

— Добре,— каже син,— піду. Спитайте тільки, куди ж іти — сам прийду.

І почав одягатися. А тут чорт і прилетів:

— А що ж,— каже,— чи буде він іти, чи ні?

— Куди ж йому іти? — пита цар і гірко плаче.— Він сам,— каже,— прийде.

— А просто в пекло нехай іде,— каже чорт.
От син убрався, пішов попрощався з усіма і пішов собі.

— Коли ж, мій сину, ти вернешся? — пита цариця, вбивається.

— Не питайте,— каже. Тільки і сказав.

— Лучче б,— каже та,— було мені тебе закопати!

От і пішов той син, пішов, усе йде і ввійшов у ліс, а там стоїть хатка. Увійшов у хатку, а там сидить бабка.

— Добридень вам,— каже,— бабуню!

— Здоров,— каже,— сину! Куди тебе бог несе?

— А куди,— каже,— мене бог несе? В лиху годину!

— Ні, сину, то не в лиху годину.

— А куди ж? Порадьте мені, бабуню, щоб не в лиху годину.

— Пораджу, сину! Я се вже давно знаю, що тобі буде. Іди,— каже,— сину, от цією дорогою, там буде стоять кущ зіноваті над водою. Та слухай же, щоб ти так зробив, як я тобі буду казати.

— Послухаю,— каже,— бабуню, послухаю. Тільки, будьте ласкаві, порадьте!

— От ти візьмеш,— каже дальше та бабуса,— та і сядеш під тією зіноваттю і сидітимеш, поки що не прилетить. Там,— каже,— прилетять попереду дві дівичі купаться, а опісля і третя. От ті покупаються і будуть убираться, то ти їм нічого не роби, а третю покинуть. Так ти візьмеш у тієї третьої й украдеш одягу, заховаєш і сам заховаєшся. Побач, що вона тобі буде казати та тебе порадить! Та тільки, сину, ти її слухай, що вона тобі не скаже,— то, може, вона тебе висвободить.

— Добре, бабусю,— каже той,— усе зроблю, як скажете.

І прощається з нею.

От тоді і пішов він лісом, тією дорогою, і все йде та й іде,— аж той кущ зіноваті над водою, як бабуса казала.

— Се ж він,— каже,— той кущ зіноваті, що вона казала. Се ж він!

І взяв і сів та й сидить.

Коли прилітають дві дівичі, а опісля і третя. І стали всі три купатися. І як вилізли старші, кличуть і третю:

— Ходімо,— кажуть,— сестро, разом!

— Не з вами,— каже,— прийшла, не з вами і піду!

От ті взяли та й полетіли собі, а той і дума: «Коли б же мені,— каже,— вкрати ту одежу і ті крильця».

(А в їх і крильця, щоб, звісно, літати.)

А далі і дума: «Що б то я,— каже,— і за молодець був, щоб не вкрав!»

І як задивилась та, взяв та й вкрав та і сидить мовчки.

Викупалась і вона і вилазить з води. Коли подивиться — аж ні одежі, ні крилець... Як скочить вона знову в воду.

А далі й говорить:

— Хто взяв одежу — обізвись! Якщо старий,— каже,— то будеш мені за батька. Як не дуже старий — будеш за брата, а як молодий — будеш за рідного чоловіка!

— Я,— каже,— взяв!

— Та кинь же! — каже.

— А ти ж мені слово справдиш?

— А справджу, тільки хто ж ти такий — чи ти хоч за батька, чи ти хоч за брата, чи за рідного чоловіка?

— Я хочу тільки за чоловіка! — одказує він. (Подобалась, бо дуже гарна була.)

— Ну, будь же мені за чоловіка.

І він кинув її одежу, а крильця собі залишив.

— Чом же ти,— каже,— крилець мені не кинув?

— О, яка ж бо ти розумна! — сміється він.— Ти хочеш мене підмануть.

— Ні, я тебе не підману!

— Ну, так нехай же попереду побалакаємо і розпитаємось, чи підманеш, чи ні, а тоді і крильця оддам.

От вона тоді вилізла з води, розпиталась, балакали собі...

А далі вона і каже:

— Куди ж ти,— каже,— ідеш?

— Та іду!.. Хто його зна,— каже,— куди, хто його зна, й чого!

— Та може-таки,— пита,— знаєш куди?

— Та так і так. До чорта,— каже,— іду в пекло.

— О,— каже,— знаю ж, до якого чорта ти йдеш! То ж ти йдеш до мого батька.

— Та порадь же мені, куди мені йти.

— Добре, дай же мені попереду крильця!

Все ще не хотілось, щоб він був їй чоловіком.

— Ні,— каже,— попереду забожись, що будеш мені жінкою, то тоді оддам.

Бачить тоді вона, що нічого робить, забожилась і каже:

— Слухай же,— каже,— тепер. Я тобі буду за жінку, то слухайся мене, то, може, од батька одможешся. А не будеш слухатися, то нічого не pomoжеться, бо мій батько дуже сердитий. Там у мого батька,— каже,— три хати в дворі — моя крайня. То ти і йди туди просто та так, щоб сестри не бачили.

І розказала йому все, як і що, куди йти, яка дорога.

— А мені,— каже,— дай крильця, то я полечу, буду тебе виглядати.

Він оддав тоді крильця, вона полетіла, а він пішов...

Та й іде. Довго він там йшов чи не довго, а далі й до двору приходить і зараз у крайню хату. А вона вже його і вигляда.

— Ну,— каже,— добре ж ти зробив, що прийшов, бо батько давно вже тебе жде. Іди ж ти до його і слухай, яку буде тобі загадувать роботу робить. Тільки,— каже,— підходь до нього з правого боку, щоб він тебе не зарубав.

От він і пішов і, як казала, з правого боку заходить.

— Здоров,— каже,— був!

— Здоров, здоров! А чого ти,— каже,— так довго до мене не приходив?

І, побачивши, що той з правого боку заходить:

— Бач,— каже,— я хитрий, а ти ще хитріший чорта... Ну, гляди ж мені, чи зробиш те діло, що я тобі загадаю. Щоб ти мені за сю ніч серед двору викопав криницю, зруб зробив і вранці приніс з неї (води) мені умиться. Якщо зробиш, то ще поживеш, а не зробиш, то моя ніч, а твоя голова з пліч!

Як сказав, той так і заплакав, одвернувшись

«Як же,— дума,— мені за одну ніч та таку криницю зробити!»

І пішов до неї, плачучи, хмурий та невеселий. А вона йому назустріч.

— Іване,— каже,— серце моє кохане! (Іваном його звали.) — Чом ти такий смутний, невеселий?

— Як же,— каже,— мені не бути смутним та невеселим, коли твій батько таку мені роботу загадав!

— Яку ж він тобі роботу загадав?

— Отак і так: щоб за одну ніч криницю викопав, зруб зробив і вранці завтра води приніс умиться.

— Іт, не знать, чого ти турбуєшся! Я сю загадку знала, до тебе голубкою прилетіла, як був у батька, боялась, що не все поймеш, як скаже. Лягай лишень,— каже,— та спи. Усе добре буде.

— І все ж,— каже,— не буде мені спатися, бо знаю, се не зробиться.

— Та зробиться. Ти вже не журися. Я постараюсь.

От він і ліг тоді спать, і чи спить він, чи не спить, а там і погляда: чи то ж воно справді буде, як казала. Погляда він, так аж от зайшов вечір, вийшли зорі... вийшла вона надвір. Вийшла і як свисне — так і налетіли до неї усі сімсот чортів! Вона і загадує їм сю загадку.

— Глядіть же,— каже,— мені, щоб отут серед двору криницю за сю ніч викопали і зруб зробили і щоб така була криниця, щоб як і на світі нема! І щоб вранці принесли мені води умитися!

— Добре, добре,— кажуть чорти.

І зараз заходились: той копає, той рубає, той зруб складає, в криницю впускає. Поки півні заспівали, вже вродилась криниця, набрали води й принесли.

— От добре,— каже, взяла в їх воду.— Прийдете,— каже,— до мене ввечері.

А до його:

— Іване,— каже,— серце моє кохане. Візьми сокирку та хоч походи коло криниці, бо, може, батько в вікно вигляне.

— Та де там та криниця, коло чого я походжу? — каже той, лежачи.

— Та от,— каже,— і водиця є, ще поперед батька вмиєшся.

Встав Іван, виглянув у вікно — справді криниця. Умився, взяв сокирку і ходить коло криниці — постукує.

Аж і той батько виглянув у кватирку.

— Іди вже, Іване, серце моє кохане,— каже

жінка, побачивши батька,— неси воду — батько встав.

Той взяв воду, поніс, а сама голубкою перекинулась, слідком за ним.

Прийшов Іван до батька.

— Добридень,— каже,— вам!

— А що, чи справився?

— А вже ж справився. От і вода.

— Ну, добре ж,— каже,— лягай же на день, а на ніч щоб готов був. Знову робота буде.

Вертається Іван, а та вже і дома. Знову пита:

— Іване,— каже,— серце моє кохане, а що батько казав?

— А що ж казав? Отак і отак казав...

— Ну, добре ж,— каже,— лягай, а вечором знову підеш.

І як стало вечоріть, «іди!» — каже.

Пішов знову Іван. Прийшов.

— Здорові,— каже,— були.

А той ведмідь (?) ¹:

— Здоров, здоров,— каже.— Чом ти так довго не приходив?! Отже, слухай: гляди зроби, що я тобі скажу. Он подивись — ліс.

Той дивиться у вікно — ліс. Може, й той, що він через його йшов.

— Отже,— каже,— гляди, щоб ти мені вирубав, викорчував, зорав, пшениці насіяв, щоб вона за ніч поросла, нажав, намолотив, намолов, спік і щоб на снідання мені булку приніс!

Наказав, аж зажурив того Івана.

— Як же,— каже,— не зробиш, то моя ніч, а твоя голова з пліч.

Приходить Іван до жінки, тяжко зітха.

— Іване,— каже,— серце моє кохане, чого ти так зітхаєш?

¹ Очевидно, слово «ведмідь» вжите оповідачем як епітет, що означає зовнішність чорта (знак питання тут поставлений записувачем).

— Як же,— каже,— мені не зітхать, коли твій батько знову мені загадку загадав, та ще таку, що хто його зна, як її зробить!

— Та я вже сю загадку давно вже знала, я до тебе голубкою прилітала! Не журись, та лягай спать, та спи, а я вже усе зроблю!

І як ліг той спать, вечір зайшов, вийшли зорі, вийшла надвір і як свисне! Чортів стільки налетіло, що і щоту нема.

— Глядіть же,— каже,— щоб ви мені зробили, що я скажу. Ото ліс — щоб же ви мені вирубали його, викорчували, зорали, пшениці насіяли, намолотили і булку до світа принесли!

— Добре! — кажуть.

— Глядіть же мені!

І пішла у хату.

А ті як ухопляться: той руба, той деревню вивозить, той корчує, той оре... І поки півні заспівали, усе зробили і булку принесли.

— Іване, серце моє кохане, вставай,— каже,— та булку неси!

— Та чи вже ж вона єсть? — пита той.

— Авжеж єсть! Он, подивись, де був ліс...

Встав той, подививсь — скільки гляне: пшениця. «Оце!» — дума.

І пішов до батька з булкою.

— А що,— каже,— а чом ти так довго не приходив?

— Як же,— каже,— скоро було і прийти? Ви і самі знаєте, що такого діла скоро не вхопиш.

— Та за се, що правда, то правда... Ну, а зробив же, єсть булка?

— Авжеж зробив! От і вона.

«Ну,— дума чорт,— і се ж неабиякий!» І велів йому спать день, і ніч, і знову день.

— Бо ти,— каже,— певно, натовився — се велике діло!

А велить прийти на другий день вечором.

— Добре,— каже Іван,— прийду.

«Певно — дума,— таке вже загада, що і зробить не можна!»

— Іване, серце моє кохане,— зустріча жінка,— чого ти такий сумний?

— Як же,— каже,— мені не бути сумним, коли отак і так, батько, певно, вже таке загада, що і зробить не можна.

— Не сумуй,— каже,— я се вже давно знала, до тебе голубкою прилітала. От прийде ніч, то порадимось.

— Тільки,— каже Іванові,— тричі плюньмо в оцій хаті, то слина їм одговорить.

(Тобто як батько спита: «Чом ти, Іване, до мене не йдеш?», то слина скаже: «Зараз!» Той буде ждять, а потім — знову. Поки-то довідаються!)

Так вони порадилися і втекли.

А батько ждав, ждав на другий день увечері — не йде.

— А чом ти, Іване,— гука,— не йдеш до мене?

А слина йому:

— Зараз! — каже.

Той попождав, може, до півночі, знову гука.

— Зараз! — знову йому слина. І так довго його поповодила, аж розсердився.

— Підіть,— гука на других дочок,— та вбийте його сякого-такого і принесіть, то я його з'їм!

— І вже,— кажуть ті, збігавши,— нема і його, нема і її!

«Ну,— дума чорт, аж здивувався,— я,— каже,— хитрий, а се ще хитріший од чорта!»

— Підіть же,— каже,— доженіть їх, то я обох з'їм!

От ті дочки і побігли. Ті за сутки бог зна де стали, а вони таки почали доганять.

От ті оглянуться — коли женуться.

— Ой лишечко ж,— каже жінка,— женуться, що ж нам робить!

— А хто його зна,— каже,— що робить!

— Ну, слухай же,— каже,— я стану церквою, а ти попом, і ходи по церкві, тільки не повертайся до їх передом, щоб не пізнали.

От вона стала церквою — така стала церква, аж порохня з неї сиплеться, а він — попом, і ходить по церкві.

От ті прибігли до тієї церкви, так їм не можна в церкву ввійти, стали коло порога.

— Чи чуєш ти,— питають,— попе, чи ти не бачив отаких і таких — молоді обоє?

А той і обзивається, а до їх не оглядається.

— Бачив,— каже,— як оця церква строїлась, а мене попом наставляли, то бігли.

— Еге-ге,— кажуть,— коли то вже ця церква строїлась! Вже і порохня з неї сиплеться! Верні-мось, бо не доженемо!

От повернулись вони, а ті знову стали людьми і побігли.

Вернулись вони, а батько пита:

— А нікого ж,— пита,— не бачили?

— Чом не бачили? Бачили,— кажуть,— серед степену церкву — така стара, аж порохня сиплеться. І в тій церкві піп. Ми і питались, так, так і так,— каже.

— Е,— каже батько,— так то ж самі вони, чом же ви їх не били? Біжіть же,— каже,— знову. Може, церкви не побачите, то хоть шматочок принесіть, хоть порохні.

От ті побігли і прибігають на те місце — коли нема ні церкви, ні попа — чисто, мов там нічого і не було.

— Мабуть же, то вони! — кажуть. І побігли далше доганять.

А ті вже бог зна де стали!

Коли оглянуться — знову женуться.

— Ох лишенько ж,— каже,— що його робить?!

— Ну, слухай же,— каже,— я стану пшеницею, а ти — сторожем. Ходи коло мене, та тільки передом не повертайся.

От і стала вона пшеницею — такою-бо хорошою, що як вітер повіє, аж полягає... А він — дідом старим, ходить з кийком.

Коли і вони прибігають.

— Дідусю, голубе,— кажуть.— Чи не бачив ти — тут молоді люди бігли?

— Чому не бачив,— каже,— бачив! Як на оцю пшеницю орали і мене сторожем наставляли.

— Еге-ге ж! — кажуть.— Коли-то воно оралось, сіяли пшеницю, поросла — і така ж то хороша! Пора і жать, а вони тоді бігли! Не доженемо, вернімось!

І вернулись.

А той уже сидить і рот роззявив, щоб зараз і з'їсти, як принесуть.

— А що ж,— пита,— догнали?

— Ні,— кажуть,— не догнали.

— А нікого не бачили?

— Ні, бачили. Серед степу пшениця — і така ж то хороша-хороша! І сторож.

— А не питали у його? — каже батько.

— Чом не питали? Питали. Так і так, каже.

— А то ж,— каже,— він і єсть, а то вона, суча дочка. Хоть би було мені один колосок принести!.. Ну,— каже до жінки,— стара, будемо ж ми самі бігти, то дамо їм гарту, а то сі нічого не зроблять.

— Чи бігти,— каже стара,— то й бігти.

І побігли.

Побігли вони і біжать та й біжать. Коли оглянуться ті.

— Ой,— каже,— мабуть, тепер уже пропадемо — батько і мати женуться. Що нам робить?

— А що нам робить, хто його зна що!

— Ну, слухай же,— каже,— я стану водою, а ти — селехом. І плавай, тільки не повертайся до їх передом, а то пізнають.

І стала річкою — і такою ще, що не можна нікуди обійти, а він — селехом і плава... І тільки: «Ках, ках, ках!»

От ті прибігли до річки і дивляться, що ні перейти, ні обійти — нікуди далі бігти... Той розсердився на дочку:

— Будь же ти неладна! Коли ж ти така,— каже,— заляж на три годи каменем! — Прокляв і вернувся, а ті знову стали людьми і пішли.

Пішли вони, і доходять вони до того города, де батько і мати Іванові, і каже вона йому:

— Ну, гляди ж ти мені,— каже,— з ким хоч цілуйся, тільки ніде не цілуйся з меншою сестрою, де вона є, бо забудеш мене. А я,— каже,— батьків і материн гріх спокутую — на три года каменем заляжу. І оце на, візьми оцю подушечку та гляди не розпорюй її, поки я не прийду. Оце,— каже,— буде тобі на пам'ятку: як подивишся на неї, то й мене згадаєш. А щоб більше ніхто не бачив її — на хату закинь на горіще.

От так попрощались вони, і він пішов додому.

Пішов і приходить — і, господи, як пораділи всі. Батько, мати, рідня вся кинулась цілуватися — так він ні з ким, боїться, щоб із меншою сестрою не поцілуватися. А далі і поцілувався-таки, бо всі плакати стали.

— Ти,— кажуть,— гордий став!

А менша дядькова дочка:

— Чом же ти,— каже,— зо мною не хочеш цілуватися? — Плаче.— Хіба,— каже,— ти мені не брат або я не така, як другі?

Так він неначе того і не чує.

От вона взяла та нищечком тоді ззаду прикралась і поцілувала...

Як поцілувала, то він й забув не тільки об своїй

жінці — і де був, і як утікали, а об чім і розказував.

От тоді, як забув він, батько і каже йому (вже год пройшов, два або й більше):

— Сину,— каже,— то й пора вже тобі жениться.

— Якщо пора,— каже,— то й пора. Шукайте, забув...

Батько й найшов йому таку гарну!

(Де ж пак, щоб за царенка, та не гарну!)

Стало весілля.

А та вже одлежала своє, зробилась черницею і прийшли в город та і злізла на вербу над криницею — може, щоб подивиться: а де, мов?.. І її видно в криниці — така хороша-хороша!

Коли і приходить шинкарська наймичка по воду, і гульк у криницю — а там хороша-хороша! Думала, що вона, та й каже:

— Тьху,— каже,— біс його батькові, отака хороша, та шинкарям воду носила! Ні, більше не буду, нехай не діждуть!

І торох відра об землю, аж клепки забряжчали! Так, що та аж засміялась.

«Ну,— дума,— тут не діждусь».

І злізла, щоб піти розпитаться.

Пішла, коли і стрічається з дівчатами.

— А що тут,— пита,— дівчата, чуть?

— Та що,— кажуть,— у нас чуть? Царенко десь був далеко, мабуть, аж у самого чорта, а тепер жениться, весілля.

— Жениться, весілля?

— Еге!

— А де ж вони живуть, ті ваші царі?

— А отам,— кажуть,— і там...

— Спасибі ж вам,— каже,— прощайте, бо мені ніколи.

І хутенько туди.

Прибігла — весільні, гості. Царенко ходить по хаті — її не пізнає...

Вона і стала в сторонці піджидати, поки молодих заведуть за стіл. А як завели:

— Чи не можна б, будьте ласкаві,— пита у цариці,— зробить пару голубків і пустить у хату?

— Чом не можна? — кажуть.— Можна.

От вона взяла та й зробила їх, а вони сіли над головою у молодих, на образах, і говорять

Каже голубка:

— Агу! А ту забув, а другу здумав Агу! А ту забув, а другу здумав! А знаєш, голубе, як ми вдвох тікали од батька?

— Знаю,— каже голуб.

— А знаєш ти, голубе, як я стала церквою, а ти — попом?

— Знаю.

— А знаєш ти, як я стала пшеницею, а ти — сторожем? Як я була водицею, а ти селехом? Як мене батько прокляв, а я лягла на три годи каменем?

І так та голубка все пита голуба, і як дійшла: «А знаєш ти,— каже,— що я тобі казала, щоб ти не цілувався з меншою сестрою, бо забудеш мене?», як почує тоді молодий і як вискочить із-за столу та до тієї черниці — усе згадав, пізнав — обніма її, цілує...

— Се ж,— каже,— моя жінка! Се ж отака і така!

Всі так зраділи, а ту молоду до батька випроводили... А подушечку розпороли — відтіля всякого добра, скоту...

Живуть і постолом добро возять.

Змій

Цих казок так багато є, що, їй-богу, їх і не збагнеш усіх. Одну почнеш, а десять в мізки лізе. Було, ще замолоду, оце як зберемось докупи — душ десять або й більш, дак наслухаєшся вже всього. Що то справді, що з почину світу було якоесь зовсім не так, як на нашім віку звичайно робиться: чуєш у казках — то змії, то річки були живоробки, то цілюща та мертвяща вода, да й чого не було! Було, як почне хто казати казку, звичайно, про змія, то так його наче і вважаю перед собою, так наче от він і стоїть або сидить переді мною — жовтий, як гарбуз печений, крила, наче у доброму млині, а хвіст — сказав би, як у ящірки. Так усе, було, і думаєш — ось вилізе з-під печі, абоощо. От сплила ж моя річ на змія, то і я почну вам, добродію, казку про змія. Слухайте ж — як здаватиметься вона вам.

Ото був собі чоловік та жінка, так уже собі не дуже міцні — під старість підпливали, да не було у їх цілий вік дітей.

От вони почали прохати сієї благодаті. Родилося у них скоро двійко діток-близнят: і син, і дочка. Дали вони їм ймення: сину — Іван, а дочці — Ганна. Раділи ж вони ними, як водиться, да лихо, що смерть старих приспіла швидко. Померли, а сиріт позоставляли. Да так, як жили вони в чужій хаті, то сироти й побачили швидко, що їм треба друге місце знаходити, щоб попрікань людських не терпіти — і то, порадившись, брат із сестрою пішли у ліс, щоб знайти собі там житло.

Прийшли в ліс, тільки ж звісно, що в лісі не ростуть хати самі по собі, як ті опеньки, і там треба їх будувати. От вони подумали-подумали: «Чим же його будувать? У нас ані сокири, анічого! Вирієм,— кажуть,— землянку, виведем сяку-таку оселю та й будемо жить!»

Подумали так да й зробили.

Живуть собі там год чи другий — усе у їх іде як по ниточці. Завели собі городину. Воно й на дворі гарно, вдовольно, і в господі згідно, примірно, твердо сказать — жили вони собі як брат із сестрою. Ну, от же й пораділа недобра сила цьому щастю сирітському: приключилося їм горе...

Треба вам сказать, що Ганна (себто сестра Іванова) та була дуже гарна. Було, чи дівчата оце з сусідніх сіл за бабками ходять, чи хміль збирають молодиці, чи парубки гілля рубають, а оце часом як зустрінуться з Ганною, то так очі повитріщають та й дивляться на неї, неначе повесні на сонце ясне. Вона ж така повнолика, білолиця та рум'яна, що тільки в казці сказать чи то у сні побачить. Було, оце дівчата дивляться-дивляться, зглянуться одна на другу, страхнуть головами од жаху, далі знов на Ганю дивляться, і любуються, і радіють, і усміхаються. Про парубків вже нічого й казати! Отож до сієї Гані та внадився змій.

Було, як тільки брат піде на звіра якого, чи то птицю підстрелить на юшку собі, чи на печеню, — то змій той зараз і прилетить до Ганни, спуститься у бовдур да оце сяде біля неї. Ганя спершу жахалася його, а далі звикла, бачучи, що змій усього їй понаносить, чого тільки душа забажає... Вже й братові не каже, бо змій сказав їй, щоб вона мовчала.

Отже довгенько так велося. Далі Іван став собі на розум брать, що то все значить, що як тільки він зостається дома, то сестра і нудить його з хати:

— Іди та іди на охоту!

Іван, було, помнеться-помнеться, помовчить-помовчить та й піде собі. А дорогою, було, іде і думає сам собі:

— Ні, сестро, тут щось да є! Постривай, я таки дійду сліду. Уже то не дарма тобі так солодко самій сидіти дома!

Пройшло, бач, ще днів з десять. Ганя усе однакова, хоче сидіти одна та й одна дома. От Іванові тут уже нетерпляче стало.

— Послухай, сестро,— каже,— за що я тобі огид так? Чого тобі так нудно сидіти зі мною дома? За що ж така зневага? Чи вже ж я не радію тобі та добра не дбаю? Гріх, сестро! Гріх тобі буде, Ганю! Не треба б мене так зневажати.

Сестра поглянула на брата, обняла його, поцілувала да й каже:

— Ні, брате, я люблю тебе, як братика, я б сказала тобі усе, як братові, якби тільки що було у мене на серці! Не гнівайся на мене, Іване!

Брат і повірив. А того й не знав, сердега, що жіноче плем'я буває й лукаве.

Отож так Іван і повірив сестриній мові да й пішов знову на охоту.

Аж ось прилітає змії, наніс їй усякого добра, чого тільки душа бажає. Сестра Іванова... і каже змієві:

— Щось нам, змію мій, треба думать! Підстерігає мій брат, що у мене на думці щось криється і що я недаром його з дому виправляю од себе. Треба якось одвернути оці його догадки.

— А що ж, Ганю, із світу його треба звести, бо з ним не буде нам спокою...

— Як же його звести із світу? Хіба ж тобі не видно, що він такий сильний, що його всі бояться?..

— Та це дарма,— каже змії,— занедужай тільки, і як брат вернеться додому, то ти йому і скажи, щоб він тобі добув лисичого молока. Як він піде туди, дак там його лисиці і згризуть на смерть.

Так і сталося. Прийшов Іван додому, аж дивиться — його сестра лежить на печі й охає. Іван і ну падать коло неї, і того подасть, і друге під-

несе, крутиться, як Марко по пеклу, чого вже він не робив коло недужої. От сестра і каже тут братові:

— Дістань мені, брате, лисичого молока, якби попила я його, то, здається, зараз і очуняла б.

— Добре, каже Іван,— дістану!

Назавтра прийшов він у ліс, аж дивиться — із самої страшної гущини да байраків вибігає лисиця. От він хотів уже її встрілить; тільки лисиця і каже йому:

— Іване Івановичу, чи по волі, чи по неволі ти битимеш мене?

— Більше того, що по охоті! — відповідає він їй.

— Не стріляй же мене,— каже лисиця,— єсть у мене дітки маленькі, треба мені їх вигодувати, а коли хочеш — дам я тобі старшого сина на послугу.

— Дай мені,— каже,— сина да дай і молока свого, бо моя сестра нездужає і молока лисиччиного бажає.

Лисиця надоїла йому свого молока, дала йому ще й сина свого старшого на послугу да й побігла собі в ліс, кажучи:

— Тепер прощай, Іване Івановичу!

Прийшов Іван Іванович додому, оддав тє молоко сестрі, а лисиччука загнав під лавку, їсти дав йому.

А далі, покормивши свого хорта, взяв його з собою да й пішов на охоту.

Аж ось прилітає змії, знову присів до Ганни да й каже:

— Ну, вилий ти це молоко на черінь да знову скажи, щоб він приніс вовчого молока.

Вона так і зробила.

Вертається Іван додому, от Ганя і почне крктать та охатъ:

— Піди,— каже,— брате, дістань мені ще вовчого молока, бо од лисиччиного не допомоглося.

Брат пішов. Приходить на залісок — аж вовчиця на сонці з вовчєнятами грається. Іван хотів уже її стрілять — аж тут вона йому і каже:

— А що, Іване Івановичу, чи по волі, чи по неволі?

— Більше того, що по охоті. Забажала моя сестра вашого покорму.

— Добре, я дам тобі покорму да ще й старшого сина на послугу. Він тобі колись пригодиться за те, що ти мені життя подарував.

Отож узяв Іван те молоко і вовчєня собі на послугу да й приходить додому. Оддав він молоко сестрі, а хортів своїх зачинив під лавку, нагодував їх добре да знов і пішов, поївши собі, на охоту. Змій і собі швидко прилетів. Да як почув, що Іван живий, то аж зубами скрегоче, а далі й каже сестрі Івановій:

— Пошли ж його ще дістать ведмежого молока, там, певно, ведмеді знищать його.

Так і зробилось. Пішов Іван, як тільки сказала йому сестра, добувають і ведмежого молока. Прийшов у ліс, у такий густий, що й пучки, здається, просунуть не можна. Аж чує: тріщать дуби, осокори, вільха і всяке дерево, а далі висунулась із самої пущі і сама ведмедиха — здорова-прездоровезна, ламає та вивертає все навкруг себе, потім — глядь — стоїть Іван і вже стрілу думає пустить. От ведмедиха йому і каже:

— Ге, ти, Іване Івановичу, чи по волі, чи по неволі?

— Більше того, що по охоті! Дай мені свого покорму, щоб сестра моя одужала.

— Дам,— каже ведмедиха,— тобі свого покорму, дам ще й ведмежого сина тобі на послугу, да тільки не губи мене зі світу.

От Іван узяв те молоко, взяв і ведмедчука і приносить додому.

Оддав молоко сестрі, а вона взяла да й вилила його знову на черінь.

Назавтра змії знов навчив Ганю послать брата левового молока дістать. Ганя послала.

Пішов Іван, узявши хортів своїх (а він усе ходив з хортами тими, що добув собі, молока для сестри дістаючи), аж дивиться — перед ним левиха стоїть і своїх дітей язиком облизує. Тільки що хотів Іван її устрелить, аж вона йому і каже:

— Ей, Іване Івановичу, чи по волі ти, чи по неволі?

— Більше того, що по охоті! Дай,— каже,— мені покорму свого, а не даси, дак стрілу пушу у тебе.

— Не бий мене, Іване, дам тобі покорму, ще й сина свого на послугу.

От узяв Іван покорм і сина левихи да й прийшов додому. Сестра і це молоко на черінь вилила.

На другий день знову прилітає змії.

— Ей,— каже,— Ганно, не здержать нам голів своїх на плечах за твоїм братом. Пошли його дістать ще цілющої води. Там водами тими орудує Баба Яга — костяна нога, волосяний язик. Вона в ступі їздить, товкачем поганяє, мітлою слід замітає. Як не зведе й вона його зі світу, то ще одне тільки місце зостанеться, де йому погибель учиниться.

Розказав це Гані, посидів ще да й вилетів у комин.

Аж повернувся з полювання Іван. Страх йому їсти захотілось, а сестра швидше до нього з річчю:

— Не допомоглося мені, Іване, од левового молока, піди ще дістань мені цілющої води, що стереже її Баба Яга — костяна нога, волосяний язик. Тоді вже я очуняю.

Назавтра поїв Іван як слід, забрав своїх хортів і пішов дістать цілющої води. Ішов він день, ішов він другий, на третій день побачив він колодязь,

коло колодязя дванадцять стовпів загнано в землю, коло тих стовпів дванадцять зміїв на ланцюгах приковано, а на колодязі сорока-білобока сидить да хвостом пісок із цебрин змітає, щоб вода не порушилась.

От тільки що хотів Іван до колодязя підступити, аж тут як зачхали змії, то з носів їх аж дим пішов, а Іван упав замертво да й лежить. Отут би вже йому й капут був, хорти ж його не дарма при ньому, зараз вони ну його качати та вертіти, поки аж прочунявся він.

Устав ото він, аж кволий трохи, да й хотів уже сороку підстрелити, аж вона тут і скрекоче йому:

— Ей, Іване, Іване, не вбивай мене, я тобі у великій пригоді стану: вихвачу тобі води цілющої і проведу дорогою невидющою, а Баба-Яга уже скоро сюди нагряне — не буде тоді ні тобі, ні хор-там твоїм шаноби.

От Іван і годі її стріляти.

Сорока-білобока тоді злетіла в колодязь, зачерпнула там води да й винесла Іванові.

— Іди ж,— каже,— оцими пісками глибокими да річками-самотоками, а то якими іншими дорогами не підеш — живим не будеш.

Отож і прийшов Іван додому, приніс сестрі води цілющої,— ні, не допомагає. Охає сестра да й охає.

Минає день, минає й другий — Гані все гірше да й гірше.

Аж ось раз прилітає змій, спустився він до Гані да й ну їй казати, щоб вона послала брата ще на море млинця дістать.

— Поки будуть у нього ці хорти, поти Івана ми не зведемо зі світу,— каже змій.— Отже слухай: є на морі така машина, що сама меле, сама місить, сама пече й викидає той млинець. У машині тій дванадцять дверей, що самі одчиняються, самі й зачиняються. Звідти хоч і вийде брат твій, дак

хорти його не вийдуть, тоді ми його і зведемо зі світу, як самі знаєм.

Вертається Іван. Сестра піднялася, кволючись, обчепила його руками і ну просити да молити його, щоб він пішов дістав їй млинця, що на морідесь сам і мелеться, сам і міситься, сам і печеться, сам і викидається.

Подивувався Іван такій жадобі сестриній да назавтра, як тільки розвиднілося, узяв своїх хортів і пішов навпростець до моря. Не день да й не два він ішов — ішов він, може, з тиждень. Аж ось дивиться — попереду нього щось засиніло, широке да гладесеньке, хоч покотись, да так і сяє на сонці, як скло тее. А це було тее море, що на ньому машина стоїть. Коли ж дивиться — а серед моря стоїть здоровенний млин, а крила в ньому так швидко крутяться, що аж в очах миготить.

От Іван знайшов собі човен коло берега, посадив у нього усіх хортів своїх і сам сів, поїхав до млина.

Входить — аж там дванадцять дверей, і всі одчинені, в середині — аж бачить — млинець той сам і мелеться, сам і вчиняється, сам і міситься, сам печеться, сам і викидається.

Довго стояв Іван да все дивувався, а далі, як тільки млинець викинувся, — він за млинець, да й був такий. Біжить без оглядки, вибіг із млина, сів у човен і пливе, а хорти його позоставались у млині, бо не змогли втекти, як двері всі позачинялися й позамикалися. Іван уже рад, що йому не прийшлося сидіти там, да швидше ну поспішать додому, бо й сам рад, що таку справу учинив.

Отож він іде день, іде другий — нема його хортів. Сумно стало йому, що один тепер на світі, як пучка. Хотів уже вертаться до того млина, щоб визволить хортів своїх, аж ось летить сорокабілобока да й скрекоче йому:

— Ей, огинайся, Іване Івановичу, уже твої хорти шестеро дверей прогризли.

Іван повеселів, хоч і охляв уже, не ївши три дні, а добавив кроку да швидше додому поспішав. Проходить ще два дні — нема да й нема хортів, аж ось сорока-білобока знов летить да й скрекоче:

— Ей, огинайся, Іване Івановичу, уже твої хорти дев'ятеро дверей прогризли.

Іван як не вибився із моці, а поспішає. Думка — порадує сестру млинцем.

Аж ось ізнов летить сорока:

— Огинайся, Іване Івановичу, уже твої хорти одинадцяті двері гризуть.

Іван піднявся на гору, уже побачив свій ліс, уже близько й хати, уходить у хату — аж сестра, заховавши змія під піл, зустрічає брата та радіє сама собі в думці, що при Іванові немає хортів.

Зараз погодувала Івана, загадала йому ножі гострить да окропи гріть. Вештається Іван то сюди, то туди, підпалив у печі, гріє окропи, гострить ножі. А сестра уже й поздоровіла, уже й по хаті сновигає.

Аж ось летить сорока-білобока да й скрекоче Іванові:

— Клади, Іване Івановичу, мокрець усе та дубину — уже твої хорти дванадцяті двері скоро прогризуть.

Іван і зовсім тоді повеселів, догадався, що сестра збиралась його знищить.

— Пустити мене, сестро, — каже Іван, — злізу на дуба да хоч свисну по світу, щоб знали, що вмирає Іван-удалець.

От і вийшов він, зліз на дуба да як свисне — дак хорти його зараз і позбігались.

Він тоді з дуба да в хату:

— Ану, хорти мої, беріть змія!

Левко да Ведмідь як ухватили змія, да так і розідрали на куски.

Тоді Іван узяв сестру, скував її ланцюгом, посадив у погріб, поставив цебро коло неї да й каже:

— Ну, сестро, радів я тобі, да ти зненавиділа мене, поплач же тепер оцей цебер сліз, дак тоді я визволю тебе.

Сестра почала плакати, а він узяв да й замкнув двері.

Пройшло вже з того часу не сто і не тисячу літ, а сестра Іванова усе собі під землею десь плаче да й плаче. Вона вже не один цебер наплакала, дак що сльози її аж на цей світ сходять. Аже ж оце чого, як тільки сонечко зажевріє, то по всякому дереву і по всякій билині роса і виступає? Оце ж не що, як тії сльози Г'аніні, да тільки вони такі грішні, що й дерево їх не приймає — усе додолу скапують да й скапують. Ганя, може, струхла там, у землі, по цей час, а сліз її усе-таки на землі застається.

А Іван після того взяв хортів своїх да й пішов собі світ за очима.

Змійв перстень, котик і собачка

Була собі пані — так, убогенька, був у її син один, та й той ще дурний. Та не було у їх нічого. Дождали вони ярмарку; так вона дала сину гроші й виправила, щоб він хоч одного коня купив. Так він підійшов — ятки, а він того дива зроду не бачив, а там музики грають да скачуть. От він тії гроші пооддавав музикам да попрідав да іде додому. Аж везе чоловік котка на возі, завозить у бір. Так він:

— Куди ти, чоловіче, свого котка везеш?

— У бір,— каже.

— Продай його мені.

— Купи,— каже.

От він:

— Що тобі за його?

А той:

— Дві сороківки,— та й пішов.

Той дурний додому, а коток за ним біжить услід.

Приходить додому, так мати й питає:

— А що купив, сину?

— Купив, мамо,— і показує матці того котика.

Та лаяла його, лаяла. От він узяв посадив того котика на печі, та й сидять удвох на печі. Він то його так годує вже!

Дождали другого ярмарку, так матка знов виправляє його:

— Іди,— каже,— синку, пару воликів купи!

Він пішов та знов там гроші попроїдав. Та за-вернувся, та йде додому, та купив собі ружжо. Зустрів знов чоловіка — собаку везе.

Він:

— Чоловіче, продай мені сю собачку.

— Добре!

— Що тобі за її?

— Четвертак,— каже.

Так вийняв з кишені та й дав. Іде додому, а собака услід біжить. Приходить додому, мати й каже:

— А що, сину, купив?

— Купив.

— Що таке?

— Купив собі ружжо та собаку, буду на охоту ходити.

Так вона його лаяла.

Він узяв нагодував того котика і собачку, взяв ружжо, і пішли на охоту. Підходять під ліс, аж змій і ведмідь сім год за перстень б'ються. Так той дурень і питає у своєї охоти:

— Охота моя мила, охота моя люба, котрого мені вбити: чи змія, чи ведмедя?

А змії почув та й каже:

— Щастя твоє та й велике буде, коли уб'єш ведмедя.

Так він як наміривсь, так і вбив ведмедя. Так змії одняв перстень у того ж ведмедя та й оддав тому охотнику:

— На ж,— каже,— тобі сей перстень, так у тебе буде усяка всячина.

От і прийшов той дурень додому й каже:

— А що, мамо, от я ведмедя на шубу вбив.

Так він вийшов у сінці на поріг та й перекинув той перстень на руку — аж до його кінь і біжить, такий великий, так, як піч!

Та й каже:

— Пане мій любий, пане мій милий! Нащо ти мене потребуєш?

— На те требую, бо в мене одежі нема.

Так він і каже:

— Лізь же в моє праве ухо, а в ліве вилізь.

Він виліз так — і став такий панич! Увійшов у хату, так його матка і не пізнала.

— Де се ти, синку, такої одежі набрав?

То він їй уже признавсь:

— Буду, мамо, я ще собі трейтажний дом ставити.

— З чого, синку, будеш ставити, коли нічого нема: ні дерева, ніщо.

— Та вже з абичого зроблю.

Він вийшов та знов той перстень перекинув, аж йдуть скільки робітників, усе — і дерево, усе. Та й кажуть:

— Пане наш любий, пане наш милий, нащо нас потребуєш?

— Щоб мені трейтажний дом вистроїли і до самого царя скляний міст вимостили.

Так вони йому в один дух зробили: так-то йому той перстень зробив.

От він і посилає матку до царя:

— Іди,— каже,— мамо, провідай, чи оддасть він за мене дочку заміж?

Так вона й прийшла до царя, да чи там поздоровила днем яким, чи що,— так він і питає:

— Чого ти,— каже,— бабко?

— Прислав мій син до вашої милості, чи не оддасте дочки заміж?

— Я же не знаю,— каже цар,— ні тебе, ні твого сина. Нехай він сам прийде, так я побачу, який він.

Дак вона прийшла додому та й каже:

— Говорили,— каже,— щоб ти сам прийшов, щоб тебе побачили, що ти таке.

Так він і думає, щоб у його ще лучча одежа була, щоб то вже цар оддав дочку,— так він вийшов та знову на перстень подумав: так до його кінь ще луччий біжить.

— А що,— каже,— пане мій любий, пане мій милий, нащо мене потребуєш?

— На те требую тебе, щоб у мене одежа ще лучча була, да поїхати до царя, щоб дочку заміж за мене оддав.

— Лізь,— каже,— у моє в праве ухо а в ліве вилізь.

От він і виліз: так зробивсь такий панич, що кращого ще й на світі нема — славний та хороший!

Він приїхав тоді до царя. Як побачила та царева дочка, так із радістю пішла за нього. Днів у три повінчались. Та вже він вийшов по її їхать і питає kota і собаки свого:

— Охота моя люба, охота моя мила, чим мені їхати по свою молоду?

— Подумай,— кажуть,— на свій перстень, так у тебе буде усе.

Так він подумав,— аж до його біжить шестеро коней і коляска, і слуги усі, і дівки там поприбрані. Аж міст од тих коней тріщить — такії гладкіі!

От він уже привіз собі свою молоду. Пожили там із тиждень, чи що, та він пішов на охоту, а змії приліз до її да й каже:

— Молодичко, це він, твій чоловік, не сам робить: єсть у нього такий перстень,— я йому дав,— що як подумає, те у нього й є. Прийде він,— каже,— з охоти, так він і захоче оддыхати... Так у лівій кишені буде у нього перстень, так вийми, так будеш багатша за свого батька, за царя.

От як прийшов чоловік з охоти...

Так він і заснув, а вона перстень і виняла та й вертить. А змії де взявсь — та за перстень з її рук та й полетів. Так вони знов у такий хатці стали, яка була. Уже нема трейтажного дому.

Цар вийшов назавтра — аж нема його вже дому і мосту того скляного нема.

— Де це міст дівсь і хата? Вже нема тої, що моя дочка жила.

От цар і поїхав до дочки та й каже:

— Де той дом? Ти,— каже,— обманщик, що тепер нема нічого.

Узяв дочку свою додому, а чоловіка у сховок кам'яний забив та й замкнув. Так кіт і собака плачуть по своєму хазяїну.

Так кіт як став шукать — і найшов його у сховку. Прибіг додому да й каже собаці:

— Я знайшов, братику, свого хазяїна.

— Де? — каже собака.

— Там на шляху,— каже,— у сховку забитий; та вже наш хазяїн їсти хоче, ходім йому шукать їсти.

Як пішли та пішли, так там увійшли в село, аж жінка наварила вареників і сметаною перелила. От кіт поставив собаку під коморою, а сам уліз, наївсь там та собаці макітру й подав попід стріхою. Собака взяв за макітру, та й несуть хазяїну їсти, а люди за ними кричать, щоб то однять у їх вареники. Так ні, не одняли. Так вони принесли до

сховку, так кіт по одному вареники поноси́в йому на сховок і нагодува́в та й каже:

— Ти, може, хазяїну, і пити хочеш?

— О, хочу, котику-братику!

От побіг та у ратаїв украв глечик та собаці на шию почепив.

— Біжи,— каже,— води принеси!

Так собака побіг і приніс на шиї води, так кіт і подав ту воду хазяїну.

— Ходім,— каже кіт,— ще хліба хазяїну при несем.

От вони і пішли. Там молодиця напекла паляниць, так кіт увійшов у сінці та кричить:

— Мяу! — каже.

Так вони виганяли його, виганяли — не вигнали та й пішли у хату. А він за паляницю да й подав собаці, та ще й собі одну взяв. Паляниці лежали у сінях на кроваті. Та й пішли до хазяїна, подали йому й ті паляниці.

Та й пішли од змія того персня одіймати.

Скрізь ідуть, так собака й питає:

— Може, ти,— каже,— коте, їсти хочеш?

— Хочу,— каже,— та де його взяти?

— Сядь же ти,— каже собака,— на дорозі, а я піду із цих дубків вижену зайчика, а ти піймаєш, а мене за річкою коло шинку погодуєш. Ти,— каже,— у хату підеш, та мені хліба винесеш.

От він і вигнав зайчика, а кіт піймав, та взяли й з'їли удвох та й ідуть. Прийшли до річки, та собака і каже:

— Сядь на мене, коте, я тебе перевезу.

— Я,— каже,— сам перепливу.

Як скочив, так і переплив зараз. Та сів на березі, вже й висушивсь, а кіт усе крутиться у воді, та собака скочив і кота виніс на собі. Як вони то вже вилізли з води, та й пішли.

Підійшли до шинку. Дак кіт посадив собаку на призьбі, а сам пішов у хату.

— Сиди ж,— каже,— собако, а я піду, там у п'яниці є табакерка, так я її украду та й тобі хліба винесу.

Увійшов у хату,— так його там так лащать: куски йому кидають, усе. А він набере у рот та й несе собаці їсти. Та знов увійшов у хату, а чоловік нюхає табаку, так він вирвав у його з рук тую табакерку, та й побігли з собакою.

Та й прибігли до змієвого двору: вікна одчинені, і собаки навкруги лежать, і колодязь коло двору.

От кіт і каже:

— Лежи ж ти тут, собако, коло двору, не йди, бо тебе тії собаки зарвуть. Та намери води, на мій хвіст налий і табаку отого потопчи на хвіст.

Собака так і зробив. Так кіт і поліз у вікно до змія. На кроваті він лежить, спить і перстень той у зубах держить. Так кіт узяв та хвостом з табакою йому у рот, так він перстень і виплював, кіт за перстень да утік у вікно,— та вже з собакою так біжать, утікають! А змій так того персня шукає, усюди лазить.

От прибігли до тої річки, що перепливали, так собака і каже:

— Як же ми будем цей перстень нести: як ти будеш сам нести, то тебе хазяїн буде жаліть, а мене ні. Начепім,— каже,— лучче на ломачку.

Так вони почепили на ломачку той перстень та в зубах і несуть. Пливуть через ту річку, так кіт упустив ту ломачку, так перстень з його бока сковзнувсь й упав у воду. Так вони вийшли на берег, сидять, аж біжить до їх вовк да й каже:

— Може, ви, братці, хочете їсти?

— Хочемо,— кажуть,— да нігде взяти.

— Ходіть, там коні ходять, так я коня заріжу, там і з'їмо.

Вони прийшли. Вовк коня зарізав, вони наїлись та прийшли к тому берегу та й сидять, стережуть того персня.

І знову їсти захотіли.

— Ходім,— каже на kota собака,— і я так коня заріжу, як вовк.

Прийшли к коню, собака хотів його за хвіст, а кінь як брикнув, так і вбив собаку, а кіт прийшов знов до річки голодний, як був.

Аж веде перепілочка діти, а він за перепеля, а перепілочка кричить, просить:

— Котику-братику, пусти,— каже,— що хочеш, то я зроблю.

— Дістань,— каже,— з води перстень.

Як вона полізла й дістала йому той перстень, так він і пустив її дитятко та й пішов до хазяїна з тим перснем.

До сховку до того прийшов та подав хазяїну той перстень да:

— Єсть,— каже,— хазяїну, наше все те, що було.

А він так зрадив.

— Та нема,— каже,— нашого собаки.

— А де ж?

— Кінь убив.

Хазяїн перевернув перстень, так сховок чисто розлетівся. Так він прийшов додому, так у його знов став такий дім і міст, і він знов став такий панич, як і був, і знов узяв цареву дочку. І живуть.

Казка про солов'я-розбійника і про сліпого царевича

Десь-не-десь, у якійсь-то землі, був собі цар, і мав він собі жінку царицю, і прижили вони собі сина, як сокола.

І не так то хутко діється, як швидко в казці кажеться,— дійшов він собі розуму совершенного. І був у царя перший совітник, і він із царем поку-

мався. І в першого совітника тоже син совершенного ума. І поїхали вони в чисте поле вдвох на прогуляння, і в їх увесь припас — шабля при них, і рушниця при них. Почали вони собі пустувать, і треба їм посердитися між собою, і той царенко тому першого совітника синові із пустощів одтяв руку по плече.

І приходить перший совітник до царя:

— Ваша царська величність, мені шкода зроблена.

— Яка тобі шкода?

— Так і так, — каже, — ваш син моєму синові руку одрубав.

Цар же бо на свого сина дуже сердився і велів його в темну темницю засадить і не велів йому їсти й пити дати. І сидить він, може, яких днів п'ять, шість, не пивши, не ївши. І мати його почула сеє, да щоб ніхто не знав, послала йому їсти із служебкою.

І сама із своєї туги пішла по саду проходжуватись. Ну, ідуть вони повз темницю і гомонять удвох із служебкою. Почув він її голос да й каже:

— Ой, моя матінко! Будьте милосердна, украдьте в батька ключі да й випустіть мене з темної темниці.

От мати вкрала вночі ключі да й пішла випускати.

— Ну, що ж ти, мій сину любий, що я тебе випустила? І мені на світі не бути.

— Не бійся, моя мати рідна, сідай на коня зі мною; де я буду, там і ти.

Він такий лицар вчинився, що наслав на конюхів сон, і вони поснули смертельно.

Як поїхали вони на іншу землю, на тридцятье царство, в інше государство. Доїжджають вони до зеленого здоровенного гаю верстов за п'ять. І в тому гаю жив Соловей — великий розбійник сильний, могучий богатир. І убиває він своїм свистом

за п'ять верст. Як свиснув, то кінь і впав на передні ноги. От цей царевич схопився.

— Що ти,— каже,— коню мій, спотикаєшся?

— Пане мій милий, пане мій любий! Як мені не спотикатися, я несу двох вас сильних, могучих богатирів, ще й третій свиснув?

Вїжджає він у ту дуброву да й шукає собі міста такого, щоб спочить. От і бачить, що три дуби укупі стоїть. Мати каже:

— Одпочиньмо біля тих дубів.

І приїжджають вони до тих трьох дубів, аж посередині колодязь, а там вода аж воронá. Срібне да золоте цямриння. На верху дубів Солов'їне гніздо.

Царевич і каже:

— Так се ти, Соловей — великий розбійник, почав зі мною гратися?

Да як ударить його з оружини, так він так і впав на цямрину. Тоді за лучок.

— Чи не вб'ю я,— каже,— птиці якої?

І пішов по пущі.

Лежить на цямрині той Соловей-розбійник, а мати пожалкувала його да й почала воду брать, почала поливать його, поки він і ожив.

І рече їй Соловей:

— Ой, душа ти моя любая! Як ти мене пожалкувала да й од смерті оборонила! Я тебе не забуду, а ти мене не забудь. Дасть бог, ми зійдемося до купи.

Вернувся царевич, дивиться.

— Де ж,— каже,— мати моя, Соловей-розбійник?

— Що ж,— каже,— сину любий? Поливала я його водою, а він знявся да й полетів.

Спочили вони з матір'ю, осідлали коня-винохода і поїхали собі. І знов поїхали на іншу землю, на тридесяте царство, в інше государство. І там у тому царстві цар помер. Вїзять вони в город,

в'їздить у суд, аж у суді сумують, що в нас царя нема, нікому охороняти нашого царства.

Він і підлицяється:

— Я,— каже,— буду у вас царем і охоронником вашого царства.

От вони дали йому будинок,— він собі й живе — не так-то хутко діється, як у казці кажеться,— рік або два. І сідлає він собі коня-винохода да й їде по всьому царстві... Може, він там який день або другий їздить да вже з такими крарями да царями зазнається!

От Соловей — великий розбійник навідався до його матері і радяться вдвох, що як би його зі світу згубить. І мати рече:

— Солов'ю! Він такий в мене сильний і могутий богатир, що нам його ніяк не можна зі світу згубить.

А Соловей — великий розбійник каже:

— Можна! Як приїде додому, так ти занедужай. Стане він тебе питать: «Чого ви, мамо, занедужали?» — «Що ж, синку? Десь-не-десь, в іншому царстві є Баба Яга, що держить вишні-черешні, і коли б ти мені тих вишень дістав, так я б попоїла да й здорова була».

От приїздить її син додому, і вона недужою зробилась.

— Що ви, мамо? Чим занепали?

— Отим і тим, сину. Десь-не-десь, в іншому царстві є Баба Яга, що держить вишні-черешні, і коли б ти мені тих вишень дістав, так я б попоїла да й одужала.

А то, бачте, така Баба Яга — костяная нога, що на мідному току молотить, москалів робить.

Він сів на коня-винохода і поїхав. Як поїхав він на іншую землю, на тридесяте царство, в інше государство, аж стоїть город, так обнесений, як жаром. В'їжджає він у той город, а там будинки стоять такі, що й сказати не можна.

І в'їжджає він до тієї баби у двір, коли стоїть стовп, а до стовпа кінь прив'язаний і жар їсть. Він устав зі свого коня, дивиться — аж три кільця: одне мідне, друге срібне, третє золоте. Він стоїть да й думає: «Прив'яжу я до мідного — скажуть, що який-небудь пустяк; прив'яжу до срібного — скажуть: да се що-небудь тутешнє.

Ні, лучче прив'яжу до золотого: нехай знають, що приїхав не свій брат. Руський царевич!»

Приходить він до будинку, аж виходять три дочки тієї баби на рундук:

— А, здоров, здоров, руський царевичу, сильний, могучий богатир! Що тебе сюди занесло? Чи човник, чи весло?

— Ні,— каже,— мене ніщо не занесло; я сам, добрий молодець, заїхав.

— Який ти,— кажуть,— дружбо, хороший, да уб'є тебе наша мати!

Він і питає їх:

— Де ж ваша мати?

— У саду, на мідному току москалів робить.

І беруть його за білі руки, ведуть його у будинок й цілують в уста. Зараз посадили його за стіл, дали йому попоїсти, добре нагодували його й напоїли да й кажуть:

— Ну, іди ж тепер, наш любий гостю, у сад до матері.

Провели його до матері, а самі повертались, не далися у вічі матері. От він і приходить:

— Здорова, Бабо Яга — костяна нога! Що ти робиш?

Здоров,— каже,— руський царевичу, сильний, могучий богатирю! Що тебе сюди занесло: чи човен, чи весло?

— Ні,— каже,— мене ніщо не занесло; я сам, добрий молодець, заїхав.

— Що ж,— каже,— чи будем битися, чи будем мириться?

— Ні,— каже,— бабусю, не того я заїхав, щоб мириться!

Вона зараз крикнула до своїх служебок:

— Піднесіть залізного бобу решето!

Піднесли їй, вона й виїла теє решето.

— Тепер же, руський царевичу, сильний, могутий богатирю, коли так, то давай биться!

От як ухопить Баба Яга руського царевича — да в мідний тік так по коліна і втисла. Він бабу як згріб, як ударить, так вона під руки і вбігла в тік. Ну, вона тоді давай просить руського царевича:

— Сину мій любий, руський царевичу, змилуйся, не дай мені пропасти!

От він узяв її, витяг.

— Ну,— каже,— вража бабо, я думав тебе тут і вбити, да живи ще на світі.

От баба бере його за білі руки, цілує його в уста й приводить до дочок.

— Дочки мої любі! Якийсь-то приятель до нас наїхав.

І гуляли вони собі день — як золото, другий — як срібло, третій — як мідь, хоч і додому їдь. Й на-рвала йому вишень-черешень ягід хустку цілу — ото матері на гостинець. Він подякував бабі і дочкам да й їде собі з богом.

А Соловей — великий розбійник живе в матері. І думав він, його там баба вб'є, аж він їде відтіля.

— Ой, душе моя люба! — каже,— І ягід везе! Тепер мені не жити в тебе!

І не так-то хутко діється, як швидко в казці ка-жеться. Приїжджає він до матері да й кланяється матері гостинцем. От вона як наїлась тих ягід, так то була хороша, а то ще кращою стала.

Одпочив він там день або другий, велів сідлать коня і поїхав знов по границі. Прилітає Соловей — великий розбійник до його матері знову да й ра-

дяться, як би то його зі світу згубити, щоб на його місці здійнявся царем? От і каже Соловей — великий розбійник:

— Десь-не-десь є на чистому полі, на роздоллі криниця води; а коло тієї криниці лежить дванадцять зміїв, і тільки один одним колодязь в усьому царстві. Так забажай тієї води, щоб дістав. Як не вб'ють його тії дванадцять, так ніде у світі вже не вб'ють.

От він вернувся додому, а вона й кволиться вже, — нездужає, знаєш.

— Що ви, мамо? Чим занедужали?

— Отим і тим, сину. Десь-не-десь є на чистому полі, на роздоллі колодязь води, і тільки один колодязь у всім царстві. Коли б ти мені привіз тієї води, так я напилась би да й здорова була.

— Добре, — каже, — мамо.

Осідлав коня він і поїхав. І як поїхав він на іншу землю, на тридесяте царство, в інше государство; коли ж іде навпроти його громада така велика людей до тієї криниці. Ото зі всієї громади збирають людей да й везуть тим зміям дванадцять чоловік із'їсти. І попереду їде карета: цар свою дочку везе. Одинадцять душ таких, мужицького полу, а дванадцяту царівну везуть. От він порівнявся з ними. Грають музики; деяке плаче, деяке скаче. Тії, знаєш, плачуть, которих везуть їсти — як у нас у некрути, — а другі скачуть. От той цар да цариця його побачили; зараз оболону одчинили і почали здраствуватися:

— Здрастуй, здрастуй, руський царевичу! Куди бог несе? Куди путь-доріженьку держиш?

— А, любезнії! А вас куди бог несе?

— А ми веземо дванадцять душ на поїдання, щоб води набрать.

От царевич:

— Постійте ж, — каже, — я поїду до зміїв, а ви підождіть.

Цар і звелів зупиниться всій громаді-обществу серед шляху.

Приїздить той царевич, аж такий дикий степ, роздолля! І стоїть там криниця, і їх дванадцять лежить. Він як узявся з ними битися, як узявся битися,— побив усіх. От оддыхав там трохи, набрав води да й поїхав собі.

Приїжджає до тієї громади:

— Ідіть,— каже,— до води, набирайте. Тепер нема нічого — побив усіх.

Громада подякувала йому; а царівна бере його за білії руки, цілує його в уста, сажая в карету. От приїжджають вони додому і гуляють неділю чи другу. І вони його совіщають.

— Не їдь вже ти, руський царевичу, до матері.

А царівна каже:

— Не їдь, буду тобі жінкою, а ти мені чоловіком. А як батько помре, так будемо ми усім царством голдувать.

А він таки не погоджується, і хоче таки до своєї матері доїхати і води повезти. І попрощались вони, і на прощання дала йому царівна срібний перстень.

От Соловей — великий розбійник дивиться в прозору трубу да й говорить:

— Іде!.. Ну, тепер ти не моя, а я не твій!

І не так-то хутко діло робиться, як швидко в казці кажеться. Приїздить він, води привозить:

— Нате, матінко!

Так вона то хороша була, а то ще краща стала.

От він знову пожив неділь зо дві чи зо три да знову поїхав по границі. А Соловей — великий розбійник прилітає:

— Тепер не будемо вже укупі, бо його ніхто не подужає. Коли хочеш,— каже,— так от ще спробуємо його канатами вмотать.

От вертається царевич додому, а вона знову занедужала.

— Що оце ви, матінко, так часто болієте?

— Я ще, сину мій любий, так часто болюю од того, що боюсь, як ти поїдеш по чужих землях. Коли б мені узнать, що ти за сильний, могучий богатир.

— Як же ти мене, матінко, визнаєш?

— Дай, мій сину любий, я тебе обмотаю тими канатами.

І він їй задоволення дає. Звеліла вона слугам принести каната да й обмотати його. І вмотала його од шиї до самих ніг канатом. А він здвигнувся, так на малесенькі шматочки канат й розпався.

— Ну, добре, сину мій любий! Дай же ще дротом умотаю

І він піддався.

— Що хочеш, матінко, те й роби.

От вона зараз обмотала. Здвигнувся, да й шкуру опустив коло себе до самих ніг.

— Отепер,— каже,— мамо, я знаю ваше вбрання!

Виходить Соловей — великий розбійник до його з мечем, й він рече:

— Солов'ю — великий розбійнику! Січи мене, да рубай на дрібні шматки, да вложи мене в торбину, да нав'яжи її коневі, да й вижени в гай.

Він його зсік, ізрубав на шматки, поскладав у тороки да й вигнав. Той кінь пішов собі в гай да й ходить на волі. Коли де не взялася Баба Яга — костяная нога; зараз пригнала коня до криниць (у гаю дві криниці в неї на прикметі було: в одній сцілюща, а в другій живуща вода); узяла торбинку, висипала кость тую, набрала води сцілющої, попірסקала,— так лежить зовсім так, як чоловік, тільки неживий. Набрала вона живущої води, дала йому в рот — він і ожив. І каже:

— Оце, бабусю, як-то я довго спав!

Так от же превражий син Соловей! Усе кидав,

усе кидав у тороки, да тільки очей не вкинув, очей нема, сліпий.

От і привезла його Баба Яга до великої річки, як от у Кременчуці або там де, де суди проходять, да й посадила його на березі. А тут очерет стоїть. От він зломив собі очеретинку да й зробив дудочку, і як зайграє у ту дудочку, так луна і йде по всій річці.

Коли ж іде купець із дорогим товаром судном і почув, що він так гарно виграває, і велів роботнику сісти на дуба да подивиться, що воно є. Приїздить роботник до його:

— Здрастуй!

— Здрастуй!

— Хто ти такий є?

— Я,— каже,— такий і такий каліка.

— Просить,— говорить,— наш хазяїн-купець, щоб ти до нас на судину йшов.

— Добре, возьміть.

От вони його взяли, а він — сказано, сильний, могучий богатир — як устає, так така хвиля і встає. От вони й раді йому. А він і пита:

— А куди ви, господа купець, доставлятимете товар?

— До царя Дзензея доставлятимем товар.

І того самого царя Дзензея дочка з ним заручена, як по воду їздив. Тепер, може, год уже чи й більш, як він блукає, так вона на його надію не кладе: дума, що його на світі немає. І зробила обід хороший — понахиду звести по йому. От і приїжджає купець до города. Пристань собі взяли. А він і сидить на вулиці. Ідуть християни на обід до царівни да й гомонять між собою. От вони собі й байдуже, бо він у поганенькій одежі; вони й не знають, що він такий сильний, могучий богатир. От він і просить тих людей:

— Візьміть і мене з собою; я хоч ложку страви візьму на обіді.

Так вони його взяли, привели й посадили поміж людьми. Хліба доволі, страви доволі... От після того посилає, знаєш, царівна одну служебку з горілкою, а друга по гривні грошей дає. От дійшли до його, дають йому чарку. Він узяв перстень заручений да в чарку да й питає:

— Чи ти служебка?

— Служебка.

— На ж оцю чарку да неси до царівни, да не дивися. Бач, як у мене очі повилазили, так і в тебе повилазять, тільки подивишся.

От принесла вона царівні чарку; та зирнула да так об поли і вдарилася. Зараз веліла його служебкам узять і вести у будинок. Увели його в будинок, а царівна Дружнівна брала його за білії руки, сажала і цілувала в уста. Батько й мати возрадувались, що він прийшов, хоч каліка; бо він сильний, могучий богатир, охоронник. Ну, тепер уже зробили собі заручини і весілля одгуляли, дарма що він каліка. Живуть й хліб жують, постолом добро возять, і діти мішком носять. Поїхали в ліс, вирубали на ківш і одтягли на корець, от і казці кінець.

А якби вони зробили ківш, то ще б казки було більш.

Казка про убиту сестру та калинову дудку

Був собі дід та баба. У діда дочка і в баби дочка. От і пішли вони в гай по ягоди. Так дідова збира да й збира — да й назбирала повну миску; а бабина, що візьме ягідку, то й з'їсть. От і каже дідова:

— Ходімо, сестро, додому, поділимося.

От ідуть да йдуть шляхом, а бабина говорить:

— Ляжмо, сестро, одпочиньмо.

Полягали; дідова, втомившись, заснула, а бабина взяла ніж да й устромила їй у серце, да викопа-

ла ямку та й поховала її. А сама пішла додому да й каже:

— Дивіться, скільки я ягід назбирала!

А дід й питає:

— Де ж ти мою дочку діла?

— Іде ззаду.

Коли ж ідуть чумаки да й кажуть:

— Станьмо, братці, отут одпочинемо.

Да й стали. Глянуть — над шляхом могила, а на могилі така гарна калина виросла! Вони вирізали з тієї калини сопілку, да й став один чумак грати, а сопілка говорить:

*— Ой помалу-малу, чумаченьку, грай,
Да не врази мого серденька вкрай.
Мене сестриця з світу згубила —
Ніж у серденько да й устромила.*

А другі кажуть:

— Щось воно, братці, значить, що калинова сопілка так промовляє!

От прийшли вони в село да й натрапили якраз на того діда:

— Пусти нас, діду, переночувать, ми тобі скажемо пригоду.

Він їх й пустив. Тільки вони увійшли у хату, за раз один сів на лаві, а другий став біля його да й каже:

— Ану, брате, вийми сопілку да заграй!

Той вийняв. Сопілка й говорить:

*— Ой помалу-малу, чумаченьку, грай,
Да не врази мого ти серденька вкрай.
Мене сестриця з світу згубила —
Ніж у серденько да й устромила.*

Тоді дід каже:

— Що вона за сопілка, що вона так гарно грає, що аж мені плакати хочеться! Ану, я заграю!

Він йому й дав. А та сопілка говорить:

— *Ой помалу-малу, мій таточку, грай,
Да не врази мого ти серденька вкрай.
Мене сестриця з світу згубила —
Ніж у серденько да й устромила.*

А баба, сидючи на печі:

— Аке лиш сюди, старий, і я заграю!

Він їй подав, вона стала грать — сопілка й говорить:

— *Ой помалу-малу, матусенько, грай,
Да не врази мого ти серденька вкрай.
Мене сестриця з світу згубила —
Ніж у серденько да й устромила.*

А бабина дочка сиділа на печі у самому куточку. Ізлякалась, що дознаються. А дід і каже:

— А подай їй, щоб заграла.

От вона взяла, аж сопілка й їй одказує:

— *Ой помалу-малу, душогубко, грай,
Да не врази мого ти серденька вкрай.
Ти ж мене, сестро, з світу згубила —
Ніж у серденько да й устромила!*

Тоді-то вже всі дізналися, що воно є. По дідовій же дочці обід поставили, а бабину прив'язали до кінського хвоста да й рознесли по полю.

Кобилляча голова

Сказала б казки — не вмію, сказала б приказки — не смію, сказала б небилиці — так багато плутаниці.

Ну, казки, хоч і не вміючи, а треба казати.

Був собі дід та баба. От і в діда дочка, і в баби дочка. От баба пускає їх на досвідки прясти. Дідова ж дочка пряде, а бабина все нічого не робить, а як прийде додому, то ще й обмовить ту.

Ну баба й зненавиділа дідову дочку та й каже до діда:

— Поведи свою дочку, де хоч, там її і дінь, щоб вона в нас дурно хліба не їла!

От дід — нічого робить — і повів.

Веде та й веде, та завів її в ліс — аж там стоїть хатка пуста.

Він її у ту хатку й увів.

— Сиди ж ти, дочко, тут, а я піду дровець на-рубаю.

Та й пішов.

Прив'язав колодочку до віконечка, а сам подався додому. То оце вітер повійне, а колодочка — стук-стук, стук-стук!

А дівчина:

— Це ж мій батечко дрівця рубає!

Сидить вона собі шиє та й не вийде подивитися, що воно стука.

Аж уже стала й ніч.

Коли це — стукотить-гримотить — кобиляча голова біжить.

— Дівко, дівко, одчини!

Вона й одчинила.

— Дівко, дівко, пересади через поріг!

Вона й пересадила.

— Дівко, дівко, дай вечерять!

Вона й вечерять дала.

— Дівко, дівко, постели!

Вона й послала.

— Дівко, дівко,— просить,— положи мене спать!

Вона й поклала.

— Дівко, дівко, заглянь мені в ліве вухо, а в праве виглянь!

Вона й заглянула, а там — і лавки, і двори, і будинки великі, і всяка всячина.

От як виглянула в праве вухо — й така стала гарна!

Згодом вийшла вона заміж за такого хорошого парубка, і живуть собі гарно.

Діждали свята, вона й каже до свого чоловіка:

— Поїдьмо та й поїдьмо до мого батька в гості.

— То й поїдьмо,— каже чоловік.

Поїхали.

От як приїхали, а мачуха аж перелякалась, як побачила, що вона така стала, та й каже дідові:

— Поведи та й поведи й мою дочку, куди свою водив!

Він узяв та й повів.

Веде та й веде — коли ліс, а в лісі пуста хатка стоїть. Він узяв та туди її й завів:

— Отут тобі, дочко, жить!

Та й пішов собі.

А вона досиділа аж до вечора, коли це — стукотить-грюкотить — кобиляча голова біжить.

— Дівко, дівко, одчини!

А вона:

— Не велика пані, сама одчиниш.

Вона й одчинила.

— Дівко, дівко, пересади через поріг.

— Не велика пані, сама перелізеш.

Вона й перелізла.

— Дівко, дівко, дай вечерять.

— Не велика пані, й сама візьмеш!

Вона й повечеряла.

— Дівко, дівко, постели спать.

— Не велика пані, й сама постелиш.

Вона й послала.

— Дівко, дівко, заглянь мені в ліве вухо, а в праве виглянь.

Вона й заглянула. А там — один ліс, та такий густий та темний — оком не проглянеш. Тут де не взявся вовк, ухопив її та й поніс не знаць куди.

От, а в діда була собачка маленька. То оце вона лежить на призьбі та:

— Дзяв-дзяв! Дідова дочка — як ясочка, а бабиної дочки і слуху не чуть!

То баба:

— А, капосна собака, як дражниться!

Та й піде й прожене собачку з призьби і поб'є.

То баба в хату, а собачка знову на призьбу та:

— Дзяв-дзяв! Дідова дочка — як ясочка, а бабиної дочки і слуху не чуть.

От баба і каже дідові:

— Піди, діду, довідайся, що воно за знак, що твоя дочка приїздила в гості, а моєї й слуху не чуть.

Дід і пішов довідатися.

Коли приходить він туди — аж тільки хатка пуста у лісі стоїть.

Казка про гоніння мачухи

Як був собі дід та баба, і було у них по дочці. У діда й корова є. От мачуха й говорить на дідову дочку:

— Жени корову пасти.

І дала їй кужелю прясти. Вона й погнала да й плаче дорогою. А корівка питає:

— Чого ти, дівонько, плачеш?

— Як же мені не плакати, дали кужелю прясти.

— Не журись,— каже,— сажай мені кужіль у праве вухо.

Вона всадить, а з лівого вуха й виймає вже по-прядений. Да оце як стане смеркаться, і пожене її додому. От мачуха бачить, що вона таку гарну пряжу носить, да й каже на свою дочку:

— Гони, доню, ти пасти корівку і кужелю бери.

Та й пожене да на полі й каже:

— Сороки, ворони! Летіть до мене кужелю прясти!

То сороки й ворони поназлітуються і порозхапують кужіль, та й порозносять на гнізда. Увечері вона й пожене тую корівку додому. Додому прижене, то мати й питає її:

— А що, доню? Попряла кужіль?

— Ні, мамо, не попряла. Сороки да ворони порозхапували.

То мачуха до діда:

— Заріж та й заріж, діду, корову — вона (дідова дочка) з неї багатіє.

От дідова дочка погнала корівку пасти. Жене да й плаче. Так корівка й питає:

— Чого це ти плачеш, дівонько?

— Як же мені не плакати, що тебе хочуть зарізати?

От і говорить тая корівка:

— Слухай же, дівонько! Як будуть мене різати, так ти просися кишечки мити. Та як будеш мити, то там знайдеш двоє яблучок. Ти їх посади, так повиростають яблуньки.

От ту корівку й зарізали. Дідова дочка й проситься кишечки мити. От пішла на річку та й миє — аж там двоє яблучок — одне золотеньке, а друге срібненьке.

А бабина дочка вгледіла та й женеться за нею, — хоче одняти. Так та у кропиву їх і кинула. Коли ж виросла яблунька: срібненьке яблучко, золотеньке яблучко, а під нею криничка.

Аж їде пан та й говорить:

— Хто мені те яблучко вирве, тому я половину панства оддам.

От бабина підскочила — хотіла вирвати яблучко, так яблунька вгору, хотіла водички з кринички набрати, а криничка — вниз.

Дідова ж прийшла, водиці набрала, яблучко вирвала да й дала панові. От він їй і говорить:

— Я тебе візьму за себе заміж.

І взяв її з собою.

От вони собі й дитину нажили. Послали до батька узвар і просять того батька у гості до дітей. А мачухи й не просять. Так вона й говорить:

— Як таки можна, щоб я не поїхала до своїх дітей?

І поїхала з дідом, і взяла свою дочку на віз, і вкрила шкурою да й приїхала туди. А вона була відьма. От і зробила дідовій дочці так, щоб вона козою побігла, а свою дочку й поклала на місце тієї.

От та дитина все плаче.

А в того пана був парубок, да й говорить:

— Пане мій милий, пане мій любий! Дайте мені дитину, понесу я її гуляти.

А пан каже:

— Неси.

Він і поніс дитину до болота да й кличе:

— *Ой рись-коза! Твій син плаче,
Твій син плаче, їсти хоче.*

А вона й одказує:

— *Біжу, лечу, мій синочку!
Пісок очі забиває,
Очерет ніжки підкошує,
Бистра вода не пускає.*

От прибігла да з себе кожу скинула, а сама за дитину, сіла, годує да гірко, гірко плаче!

Погодувала, оддала парубкові дитиночку да й знову і побігла.

На другий день ізнов дитина плаче. Він знов проситься:

— Пане мій любий, пане мій милий! Дайте мені дитину, понесу я її гуляти.

Поніс да й кличе:

— *Ось рись-коза! Твій син плаче,
Твій син плаче, їсти хоче.*

То вона й біжить:

— *Біжу, лечу, мій синочку!*
Пісок очі забиває,
Очерет ніжки підкошує,
Бистра вода не пускає.

От прибігла та з себе шубу скинула і нагодувала дитинку.

Парубок одніс дитинку. Вона добу знов спить. Тоді пан його й питає:

— Що це значить,— каже,— що ти оце понесеш дитину гуляти, да (вона) й не плаче.

Так він давай йому признаваться:

— Що ж,— говорить,— твоя, пане, жона побігла козою.

От вони й пішли удвох. Парубок і кличе її:

— *Ой рись-коза! Твій син плаче,*
Твій син плаче, їсти хоче.

Вона й біжить:

— *Біжу, лечу, мій синочку!*
Пісок очі забиває.
Очерет ноги підкошує,
Бистра вода не пускає.

Прибігла, скинула з себе шубу, взяла дитинку да так плаче!

— Тепер,— каже,— моя дитинонько, в останній раз побачимось, а то далеко вже поженуть мене, не почую, як будуть звать!

А пан узяв да й укинув її шубу в огонь. Як затріщить шерсть! А вона почула, да в кущ — нема шуби! Тоді пан плащем її накрив і пішли додому, да й живуть із нею.

А тих рознесли кіньми.

Казка про красуню і злу бабу

У гаях стояла хатка. Там жив чоловік і жінка, та в них не було дітей. От вони й пішли на богомілья, просять бога, щоб дав їм дитя. Так бог і дав їм дочку. Ото вона й росте. А царевич у той час приїхав на охоту та й посилає свого парубка:

— Піди, будь ласка, у ту хату попроси води.

Прийшов той парубок води просить, аж та дитина плаче, та жемчуг так і сиплеться з очей. Мати забавила — засміється: так усякі квітки цвітуть. Той парубок вийшов да й каже:

— Отам, царевичу, я бачив дитину! Як плаче — перли сипляться, а як сміється — так усякі квітки цвітуть.

Той царевич пішов у хату, да знарошне й дратує тую дитину, щоб плакала. Плаче, а жемчуг так і сиплеться. Він просить матері, щоб забавила. Як же засміється, так і бачить царевич, що всякі квітки цвітуть.

Ото та дівчина росте, а царевич усе заїжджає, як на охоту приїде. От вона й виросла. Царевич і каже:

— Оддай за мене, діду, дочку.

А вона вже вишиває рушники орлами.

А цар каже:

— Де ж таки тобі, сину, да мужичку брати!

Тоді царевич як узяв той рушник, що вона вишила, да повіз до батька, так цар аж руками сплеснув. Чи нічого ж?

— Женись, — каже, — синку, женись!

От він і оженився. Да везе додому, а з ним була баба, а в баби дочка. От, їдучи, царевич устав щось-то там устрелить, а баба познімала з неї все, да й повиколювала її очі, да й упхнула її в яму, а дочку в її одежу прибрала, так царевич і повіз замість неї — не пізнав.

А коло тієї ямки да нехворощі багато росло, так

якийсь дід прийшов нехворощі рвати. Дивиться — дівка сидить у ямці і перед нею отака купа жемчугу, що вона, сидячи, наплакала, а очей нема.

— Візьми,— каже,— мене, дідусю, і оце намистечко забери.

От дід її взяв і намистечко забрав та й привів додому.

У діда дітей не було, а баба є. Вона, та дівчина, каже:

— Забери, дідусю, оце намистечко в торбинку да понеси у місто продай, да як зустріне тебе баба якась, то ти їй не продавай, а скажи: «Оддай те, що в тебе є».

От він поніс і стрів ту бабу.

Баба каже:

— Продай намисто!

— Купи.

— А що за нього?

— Да те, що в тебе є.

Вона йому й дала одне око.

Тоді та дівка й почала вишивать з одним оком рушник.

Ізнов дід поніс намисто.

Баба знов:

— Продай намисто, діду!

— Купи.

— Що за нього?

— Дай те, що в тебе є.

Вона й друге око віддала.

Дівка тоді ще й краще почала вишивати.

Дід і каже:

— От у царя обід.

А дівка йому:

— Іди, дідусю, на обід та візьми глечичок да й мені попроси юшки.

Да й почепила свого шиття діду рушник на шию. Як побачив царевич у діда рушник:

— Звідки ви, діду?

— Я там, царевичу, з хутора, да в мене там і дівчина проживає, так дай, будь ласка, і їй чогонебудь в цей глечичок.

— А рушник, діду, де ти взяв?

— Да це я в ямці дівку знайшов, так оце вона й вишиває.

А царевич уже пізнав по вишиванню. Тоді сказав зараз віз запрягти, поїхав да й пізнав її: «Се ж вона, се ж вона!» А тую бабину дочку випроводив свиней напувать. Оце ж і все.

Живуть, і хліб жують, і постолом добро возять.

Казка про королеву Катерину

Був собі король. Мав він одного сина: той син був такий силач, що подібного йому ніде не можна було найти. Король помер. Він зробився королем і сказав об'явити по цілому королівству, що всякий чоловік може приходити з ним боротися. Кілько не приходило людей, кожного забивав він руками. Одного разу прийшла до нього баба з сином і сказала, що знає, де єсть чоловік вельми сильний. Король обіцяв їй за тее дати багацько грошей і просив, щоб вона привела того чоловіка. Тоді баба сказала:

— Він не хоче до вас прийти. Треба, щоб ви поїхали до нього. Він живе на битому полі, їздить на сивому коні, називається Поланином. Кілько не приходило рицарів з ним битися, то кожного забивав.

— Я би поїхав до нього,— каже король,— но у мене нема ні одного коня, на котрім я міг би їздити,— що сяду на котрого, то зломиться, як гіллячка; і ні одного меча, котрим можна було битися,— що вдарю ним об землю, то розсиплеться, як порох.

— Я вам і на теє пораджу,— казала баба,— кажіть погнати коней до води, і над котрим будуть літати орли, на тім ви й зможете їздити; а підіть до Красного Магазина й одірвіть підлогу, там знайдете не тільки один меч, но і цілую зброю, котрая ніколи не переломиться.

Король, заплативши бабі, казав погнати коні до води і сам пішов за ними. Зловив коня, одкопав зброю, сів на коня і поїхав дорогою, котру йому баба показала.

Їхав він один місяць, другий, накінець на третій місяць приїхав на біле поле. Аж глядить, щось миготить по полю. Цікавість його взяла зобачити, що то таке. Випустив коня і як близько під'їхав до нього, то пізнав, що то їде чоловік на коневі, а коли з'їхалися, то король сказав:

— Як слихом слухати, як видом видати — Поланин?

А той сказав:

— Як слихом слухати, як видом видати — король Іван? Чи будем битися, чи будем миритися?

— Будем битися,— сказав король.

І як зачали битися, то аж три дні билися, накінець Поланин охляв і каже:

— Довго ми билися, ну, теперечки погодім.

— Добре,— сказав король,— але з такою умовою, що ти поїдеш зі мною у світ.

— Добре,— сказав Поланин.

Всілись на коні і поїхали.

Їдуть і їдуть — і приїхали до однієї корчми.

Була там гарна шинкарочка. Поланин її полюбив і просив короля, щоб побавитися в тій корчмі зо дві неділі. Король розсердився на теє.

Разу одного король вийшов надвір і глядить, що вельми велика хмара йде. Король вернувся до хати і каже до Поланина:

— Не знаю, чи буде то дощ, чи град, бо вельми велика хмара йде.

Поланин вийшов надвір, поглядів, кликнув короля і сказав йому, що:

— Треба мені їхати, бо Катерина вислала проти мене військо, а то не хмара, тільки пил од ніг кінських. Вже шість раз вона вислала проти мене військо, а я сам-один його завсігди забивав.

Король став його просити, щоб дозволив йому поїхати збити теє військо. Перше Поланин не дозволяв того, а потім згодився і таку дав йому пересторогу, що як прийде він до війська, то щоби перехрестив його мечем, а тоді воно само йому піддається. А як поб'є усе військо, щоби не біг за зайцем, котрий вискочить з останнього забитого.

Король сів на коня і поїхав. На дорозі стрівся з військом, зробив так, як йому Поланин казав: збив його і ждав до тієї пори, поки не вискочить що-небудь із забитого.

Накінець вибіг заєць, а він — за ним, і біг через поле і ліс, аж прибіг до якогось палацу. Брама сама одчинилась, заєць вбіг, брама хутко зачинилась, і він остався перед брамою. Їздив коло стін і не міг ніде влізти, пішов своєю дорогою і вернувся до корчми. Поланин спитав його, чи гнався він за зайцем. Він сказав, що ні, і zostались ще на дві неділі в корчмі, щоби оддыхнути.

Знову король побачив хмару і питався:

— Чи то буде дощ, чи Катерина проти тебе військо шле?

Поланин поглядів і сказав, що то Катерина військо шле. Король знову поїхав, збив військо і погнався вже за лисом, котрий вискочив із вояка. Не догнав його і повернувся назад. Таким способом зробилося і третій раз, та з вояка вискочив кіт. Брама одчинилася,— у браму влетів він і кіт. Поставив коня, а сам пішов у палац за котом. Перейшов одне, друге, третє — і накінець вийшов на дванадцяте, й почув голос:

— Ах, моя нещасная доле! Згинуло все військо!

Схопила меч, одчинила двері і кинулась на король й почала з ним битися.

Та король вибив меч з рук, а побачивши, що вона дуже хороша, полюбив її і просив, щоб вона за нього пішла. Вона згодилася, та просила його, щоб він дозволив поїхати до свекрухи. Оддала йому ключі і просила його, щоб він не ходив до того покою, що зав'язаний ликом. Сіла до карети і поїхала.

Король, зоставшись сам-один на цілий двір, став обходити усі покої, аж прийшов до того, що зав'язаний личком. Охота його взяла зобачити, що там є. Одв'язав личко і ввійшов до одного покою — аж там сидить баба з верстатом і робить людей: що кине шпупом, то вискочить солдат, як міцній кине, то вискочить унтер-офіцер, іще міцній кине, то вискочить офіцер.

Король зобачив теє, убив бабу, сам сів за верстатом робити, та йому теє жодним способом не вдалося. Він... теє позабивав, а сам пішов до другого покою, аж глядить — уся хата завалена людьми, пішов до третього покою — аж бачить, що чоловік висить на круках, перед ним лежить в'язочка сіна і чашка з водою.

— Випусти мене з тих круків,— обізвався чоловік,— а я тобі за теє три рази життя подарую.

— А як мені тебе випустити? — сказав король.

— Дай мені в'язочку сіна з'їсти і чашку води випити, а я тоді сам зірвуся.

Король подав йому сіна — він з'їв, подав води — він випив, стрепенувся, злетів з гаків і полетів, не подякувавши королеві. Король задумався, що то був за чоловік, аж тут кіт прибігає:

— Нащо ти випустив чорта з гаків? Він схопив твою жінку і полетів на Лисю гору.

Король заплакав і став просити кота, щоб він його випустив з того замку. Кіт показав, де він може зійти на діл. Він взяв рушницю і пішов.

Іде він один місяць, аж приходить над якесь

озеро. Схотілось йому їсти, став глядіти, чи нема що застрелити. Підійшов ближче і побачив качку з каченятами і вже хотів до неї стріляти, та качка стала в нього проситися, щоб він не робив її дітей сиротами, й обіцяла йому за теє, що він захоче.

Він став її просити, щоб вона показала йому дорогу на Лису гору.

Вона йому показала і дала три пірця, щоб він їх присмалив, як треба буде йому чого до неї.

Він пішов. Приходить на Лису гору, аж у брамі стоїть кінь на трьох ногах. Він поглядив на нього — не думав, що той кінь може йому зашкодити.

Вийшла до нього Катерина і почала його лаяти за теє, що він випустив чорта з гаків, і казала, щоб він з нею утікав. Сіли на коня і поїхали.

Чорт вернувся вночі додому і, не заставши Катерини, став питатися в коня, де вона поділася.

— Прийшов той чоловік, — сказав кінь, — котрий тебе випустив з гаків, взяв її і поїхав

Чорт скрутився. І спитав коня:

— Чи ми їх доженемо?

— Насіємо жита, змелемо, з'їмо і ще їх доженем, — сказав кінь.

Насіяли жита, зробили хліб і поїхали, на дорозі нагнали їх.

Чорт схватив його за лоб і сказав:

— Ото тобі один раз дарую життя.

Одібрав Катерину, а його покинув.

Король пішов другий раз по Катерину, та чорт його догнав і знов його життям подарував.

Пішов третій раз — так само зробив з ним чорт а за четвертим — взяв його за лоб, трухнув, що аж кісточки остались.

Качка заскучала за ним, що так довго його не бачила, прилетіла, зобачила, що він забитий лежить. Взяла грудку золота, під одне крило одну пляшку, під друге — другу і полетіла там, де біси стережуть воду живлющую і цілющую.

Кинула золота. Чорти побігли за ним, стали битися, а вона набрала води: в одну пляшку живлющої, у другу — цілющої — і полетіла до королевича. Облила його, він зробився цілим, другий раз облила — він ожив і каже:

— Ах, як я довго спав!

— Заснув би ти навіки, коли б не я!

Вона йому розказала, що йому чорт зробив і яким способом вона його оживила. Він їй подякував і просив, щоб вона йому показала дорогу на Лису гору. Вона йому показала другу, таку, що кінь не міг зобачити, як він вийде на Лису гору. І так його навчила:

— Іди ти до своєї жінки і проси її, щоб вона довідалася, звідки він взяв того коня. А як будеш знати, то припали пірце, а я прилечу і тобі пораджу, яким способом його дістати.

Він пішов. Прийшов на Лису гору, Катерина стала питатися його, яким він способом ожив. Він їй розказав і просив, щоб вона довідалася, яким способом чорт дістав того коня. Вона його перевернула в голку і заткнула в подушку.

— Пре!.. Душа смердить! — каже чорт.

— Хто б тут осмілювся прийти? Мого чоловіка ти забив. Я більше нічого не знаю.

Чорт думав, що правда.

Уночі стала вона його питатися:

— Звідки ти взяв такого коня?

— Нащо тобі тее знати?

— Так, я хочу знати, де такії коні водяться.

— Ну, коли хочеш, то я тобі скажу. Ото у мене є одна кобила, і як вона має родити лоша, то за нею 12 вовків ходять і стережуть тієї миті, як лоша буде родитися, і як воно уродиться, то вони зараз його й розривають. Я раз добре розгледів, не дав їм з'їсти, тільки одну ногу одірвали йому.

Почувши тее, королевич на другий день попросився з Катериною, присмалив пірце. Прилетіла

до нього качка. Він їй теє розказав, і вона йому порадила, щоб він позабивав тії барани й оддав вовкам, то вони покинуть кобилу і побіжать у ліс, а лошатко уродиться, поссе і тоді їм не дасться.

Він так і зробив: коли кобила уродила лошатко і стала його просити, щоб він лошаткові дозволив побути коло неї цілий місяць, то воно набере сили і зробиться гарним конем.

Він пішов у ліс, став стріляти звірів і ними через цілий місяць живився. Потім пішов, щоб зобачити, чи його лошатко росте, і вельми дивувався, що з нього зробився такий кінь, що на нім можна їздити.

Сів, полетів на Лису гору, одібрав Катерину і поїхав. Чорт, дізнавшись про те, сів на свого коня і став його доганяти і вже на половині дороги догнав. Та кінь його (чорта) копитом тріснув, що аж смола потекла.

Поїхали до палацу, справили весілля.

І я там був, мед-вино пив, по бороді текло, а в губі нічого не було. Я пішов до кухаря, а він як мене тріснув — помогло, то я побіг на гній, щоб охолодитися. Зачали на «віват» з гармат стріляти, не стало їм куль. Вони стали набивати гноєм і разом мене в гармату всадили. Як вистрелили, то я з гармати як вилетів, то летів, летів, аж сюди прилетів і цю казочку сказав.

Залізний вовк

Був собі один піп, і служив у нього наймит, довго служив — год, може, з дванадцять. Ото приходить він раз до попа та й каже:

— Розщитайте мене, — каже, — батюшка, та заплатіть мені, буде вже мені, — каже, — наймитувати; може, — каже, — своє хазяйствечко заведу.

— Добре, — каже піп. — Ну, знаєш же, — каже, — що я тобі за твою службу заплачу? На тобі, — каже, — оце яйце, і як прийдеш додому, то зроби собі обору здорову та в тій оборі й роз-

чини його; тільки,— каже,— гляди, не розчиняй де дорогою, а то все твоє добро пропаде.

Ну, пішов ото той наймит. Іде та й іде, коли ж думає собі: «Ану дай подивлюся, що там, у яйці».

Коли ж, як розчинить, а звідтіля усякої скотини такого висипало — так просто, наче ярмарок на степу. Став, та й вже тоді стоїть, та:

— Бідна ж моя головочко! Що його в світі божому робити тепер — як його тую скотину назад зібрати?

Коли ж де не взявся залізний вовк біжить.

— Я тобі,— каже,— оцю всю скотину назад у яйце зберу і яйце стулю так, що воно ізнов ціле буде, а за те,— каже,— як будеш ти на посаді сидіти, то я тоді прийду та тебе з'їм.

«Що ж,— думає собі той,— поки то ще прийдеться мені на посаді сидіти — та ще чи й прийдеться коли, а тепер,— думає,— худоба буде!»

— Добре,— каже.

Ото той залізний вовк зараз зібрав йому усю ту скотину назад у яйце і яйце стулив — знов ціле, так як було.

Пішов той наймит додому, десь там у село яке, чи що, поставив собі насамперед обору здорову-прездорову, увійшов туди, та як розбив те яйце — такого з його худоби — повнісінька обора!

Ну, став він собі хазяйнувати, та такий став з його хазяїн, такий богатир, що й на всім світі, мабуть, багатшого за нього нема. Живе собі, та все в його добра більше та більше, та тільки не жениться він — боїться. Коли ж був там собі один генерал, а в його була дочка, та й улюбилась вона у того чоловіка. От той генерал і каже йому:

— Чом ти,— каже,— не женишся? Бери,— каже,— мою дочку, я тобі й грошей багато за нею дам.

— Як мені,— каже,— можна женитися, коли отак і так,— каже.— Як сяду я на посаді, то залізний вовк прийде та й з'їсть мене.

І розказав йому усе, як було.

— Нічого то,— каже генерал,— не бійся. В мене,— каже,— війська багато, то як прийде вже пора тобі на посаді сісти, то ми обставимо хату у три ряди військом, то вони його не допустять.

Ну, вже говорили, говорили там вони, говорили-радилися, а далі ото вже й до весілля стали споряджатися. Ото вже й весілля у їх отправили все як слід — пора вже молодим сідати на посад. А той генерал узяв та хату своїм військом у три ряди навкруги обставив, щоб то того вовка не допустити. Коли ж, тільки що посідали молоді на посаді — аж біжить вовк. Побачив, що військо стоїть, так він узяв та й перескочив через усі три ряди, та до хати. А той чоловік скоро тільки побачив його, зараз у вікно, та сів на коня, та й навітікача, а вовк собі доганяти.

Біжить він та й біжить, вовк за ним та за ним, та все ніяк його не дожене. Так уже надвечір доїжджає той чоловік, дивиться — аж у лісі хатка. Увійшов він у ту хатку, аж там сидить дід із бабою.

— Пустіть,— каже,— люди добрі, трохи в вас одпочити!

— Можна,— кажуть вони.

— Тільки,— каже,— так і так: як мені,— каже,— встерегтися, щоб мене залізний вовк не догнав, поки я буду в вас сидіти?

— Нічого,— кажуть,— не бійся. В нас є собачка, Чутко, то він за сім миль вовка почує, то й дасть знати.

Ліг він спать, коли ж Чутко й гарчить. От ті люди зараз його й розбудили.

— Тікай,— кажуть,— бо вже залізний вовк біжить.

І дали йому того собачку і пшеничну проскурку на дорогу. От він тую проскурку із'їв, сів та й поїхав. Їде та їде, і собачка за ним біжить. Аж так почало вже смеркати, бачить він — у лісі хатка.

Він до хатки — й тут дід і баба сидять. Проститься він до їх переночувати.

— Тільки, як мені — каже, — встерегтися, щоб мене залізний вовк не нагнав!

— Не бійся, — кажуть вони, — в нас є собачка, Важко, то він за дев'ять миль вовка почує.

Ліг він та й спить. Коли ж, так уже перед світом, аж Важко гарчить. Ото вони зараз його розбудили.

— Тікай, — кажуть, — бо вже залізний вовк набігає.

І дали вони йому того собаку і ячмінну проскурку на дорогу. Із'їв він тую проскурку, сів та й поїхав, і двоє собак за їм біжить.

Іде він та й їде — аж надвечір знов бачить: хатка в лісі. Він у хату — і тут дід і баба сидять.

— Пустіть, — каже він до їх, — люди добрі, переночувати. Тільки як мені встерегтися, щоб мене залізний вовк не догнав?

— Не бійся, — кажуть, — у нас є собачка, Барій, та той його за дванадцять миль почує.

Ліг він спати, аж над ранком уже Барій і дає знати, що залізний вовк біжить.

От вони зараз його розбудили.

— Пора вже, — кажуть, — тобі тікати.

І дали йому й цього собачку, і дали гречану проскурку на дорогу. Із'їв він ту проскурку, сів та й поїхав. От вже він має собі троє собак, і всі вони за їм біжать.

Іде він та їде — аж увечері бачить: хатка. Він у ту хатку — нема нікого. Він і ліг собі спати, і собаки полягали: Чутко на сінному порозі, Важко на хатньому, а Барій у хаті коло його. Коли ж надбігає залізний вовк. От Чутко зараз і дав знати, що він біжить, а Важко кинувся на його, а Барій як скочив, так того вовка і розірвали.

От тоді вже він забрав своїх собак, сів та й поїхав собі додому.

Соціально- побутові казки

Ріпка

Був собі дід Андрушка, а в нього — баба Марушка, а в баби — дочечка Мінка, а в дочки — сучечка Фінка, а в сучечки — киця Варварка, а в киці — вихованка мишка Сіроманка.

Раз весною взяв дід лопату та й мотику, скопав у горбоді грядку велику, мервицею попринадив, грабельками підгромадив, зробив пальцем дірочку дрібку — та й посадив ріпку.

Працював дід немарно: зійшла ріпка гарно. Щодень ішов дід у город, набравши води повен рот, свою ріпку підливав, їй до життя охоти додавав.

Росла дідова ріпка, росла! Зразу така, як мишка, була, потому як буряк, потому як кулак, потому як два, а накінці — як дідова голова. Тішиться дід, аж не знає, де стати.

— Час,— каже,— нашу ріпку рвати!

Пішов він у город: гуп, гуп! Узав ріпку за зелений чуб: тягне руками, вперся ногами, добуває сил усіх, сопе, як ковальський міх,— мучився, потів увесь день, а ріпка сидить у землі, як пень.

Кличе дід бабу Марушку:

— Ходи, бабуню, не лежи, мені ріпку вирвати поможи!

Пішли вони в город: гуп, гуп! Взяв дід ріпку за чуб, баба діда за плече — тягнуть, аж піт тече! Торгає дід ріпку за верхівку, торгає баба діда за

обшивку, працюють руками, упираються ногами — промучилися увесь день, а ріпка сидить у землі, як пенъ.

Кличе баба дочку Мінку:

— Ходи, доню, не біжи, нам ріпку вирвати поможи!

Пішли вони у город: гуп, гуп! Узяв дід ріпку за чуб, баба діда — за сорочку, дочка бабу — за торочку; торгають руками, упираються ногами. Промучилися увесь день, а ріпка сидить у землі, як пенъ.

Кличе дочка сучку Фінку:

— Ходи, Фіночко, не біжи, нам ріпку вирвати поможи!

Пішли вони в город: гуп, гуп! Узяв дід ріпку за чуб, баба діда — за сорочку, дочка бабу — за торочку, сучка дочку — за спідничку.

Тягне дід ріпку за верхівку, баба діда — за обшивку, дочка бабу — за запаску, сучка дочку — за спідничку, промучилися увесь день, а ріпка сидить у землі, як пенъ.

Кличе сучка кицю Варварку:

— Ходи, Варварко, не лежи, нам ріпку вирвати поможи!

Пішли вони в город: гуп, гуп! Узяв дід ріпку за чуб, баба діда — за сорочку, дочка бабу — за торочку, сучка дочку — за спідничку, киця сучку — за хвостик. Тягнуть і руками, і зубами, упираються ногами. Промучилися увесь день, а ріпка сидить у землі, як пенъ.

Кличе киця мишку Сіроманку:

— Ходи, Сірочко, не біжи, нам ріпку вирвати поможи!

Пішли вони в город: гуп, гуп! Узяв дід ріпку за чуб, баба діда — за сорочку, дочка бабу — за торочку, сучка дочку — за спідничку, киця сучку — за хвостик, мишка кицю — за лапку, як потягли, як потягли, та й балабунц!

Упала ріпка на діда Андрушку, дід — на бабу Марушку, баба — на дочку Мінку, дочка — на сучечку Фінку, сучка — на кицю Варварку, а мишка — шість у шпарку!

Три бажання

Був собі дід і баба і дуже бідно жили. Ні з'їсти, ні спити, як люди — завжди голодні і холодні, а до праці сили не мали. Сиділи та сумували та в віконце позирали, що їм принесе людська ласка. А як світ не без добрих людей, то вони хоч і сиділи ввесь тиждень напівголодні, але ж у неділю не було ще кого ховати... Бо ще не було того дива, щоб у селі умер хто з голоду! То вже хіба в місті таке часом трапляється...

Ото прийшла до них раз хитруща баба, а вона була чарівниця. Вони, чим мали, поділилися з нею, та ще й добрим словом прийняли і переночувати дали.

— За те, що ви мене не вигнали серед ночі з хати і останнім шматком поділилися, я вам хочу подякувати,— каже вона на прощання.— Я собі піду, а ви загадуйте три рази те, чого ви собі бажаєте, і кожне ваше бажання в мент збудеться. Будете ви до кінця життя свого мене згадувати!

Та й пішла. Сіли старі за столом і почали думати, що б їм таке загадати, щоб їхнє життя, таке злиденне та убоге, зробилося враз сите і розкішне? Поки баба сиділа та міркувала, чого б їй забажати в першу чергу, якого чуда, дід, дуже голодний, сказав приказуючи:

— Перш за все хочу печеної ковбаси величезний шматок!

Аж ось дивиться, з комина спускається кільце ковбаси завбільшки з мотовило... Та такої рум'я-

ної, аж дух приємний пішов по хаті... Баба глянула і позеленіла від злості на таке мізерне, нікчемне дідове бажання. У неї-бо в голові вже склалися інші: щоб вернути собі молодість, здобути багатства, великі скарби!.. А тут дід вихопився зі своєю ковбасою, як циган на торг з козою або як дурень зі ступою, і запросив нанівець одне бажання! Не могла бабина душа цього стерпіти.

— А бодай же тобі, йолопе, тая ковбаса та до носа приросла! — вибухнула вона, запалившись гнівом до дідової необачності.

І що ж? Вмить одну та ковбаса з комина та до дідового носа — цоп! — і приросла, мов там і вікувала.

Дивляться тоді вони одно на другого. Що за okazія? Що сталося!..

Дід, що завжди такий пристойний здавався бабі, неначе і не старий ще, хоч і з сивою бородою, тепер з ковбасою біля носа — то ж чиста малпа, проява, страхопуд якийсь, що й дивитись гидко, не те що! Сидять обоє і плачуть, що їм тепер робить?

— Ще тільки одне маємо бажання,— каже дід крізь сльози.

— Тільки одне! — каже баба.— Будемо вже тепер загадувати обоє разом.

— А будемо,— каже дід.

— Так, щоб же ота ковбаса та від носа відпала!

Сказали, а та ковбаса, хто знає, де й ділась, неначе її язиком злизало! Отут-то вони з тієї досади почали сваритись та докоряти одно одному, хто винен, чого раніш між ними ніколи не траплялось...

Про клад

Був собі дід і баба і мали вони собі просо на полі. Все дід його стеріг.

Раз прийшов пообідати додому та й каже:
— Біжи, сину, постережи проса!

От пішов він стерегти проса. Іде він і чує, щось каже в просі:

— Ось і хлопчик йде і пундик несе... Як візьму я хлопчика за волоса́, закину хлопчика в чорні ліса. Як почну я хлопчика терти та м'яти, то не буде кому хлопчика обороняти.

Прийшов той хлопчик додому, каже:

— Тату, щось у наших просі є!

— Бре́шеш, сину,— каже йому тато,— захотів їсти та й прийшов додому!

Посилає батько дочку стерегти проса. Пішла вона. Приходить на те місце — воно знову з проса обзивається:

— От і дівчина йде і пундики несе... Як візьму я дівчину за волоса, та закину дівчину в темні ліса. Як почну я дівчину терти та м'яти, то не буде кому дівчину обороняти.

Прийшла дівчина додому та й каже:

— Щось і справді є в нашому просі!

Каже їй батько:

— Бре́шеш, ти не хотіла стерегти та й прийшла додому. Біжи ще ти, бабо!

Пішла баба, а воно знов озивається:

— От і бабка йде і пундик несе... Як візьму я бабку за волоса та закину бабку в чорні ліса. Як почну я бабку терти та м'яти, то не буде бабку кому обороняти!

Прийшла баба додому та й каже старому:

— Ні, діду, що не кажи, а в наших просі щось таки та є!

— Бре́шеш,— каже дід,— і ти, стара бабо! Піду я сам.

Пішов і дід, а воно і йому каже:

— От і дідусь іде і пундик несе... Як візьму я дідуся за волоса та закину дідуся в чорні ліса. Як почну я дідуся терти та м'яти, то не буде кому його обороняти.

Прийшов і дід додому та й каже до старої:

— Справді, щось є в нашім просі: треба йти за попом, щоб його освятити.

Каже йому баба:

— То й піди, діду!

От і пішов дід до попа і попросив, щоб він прийшов освятити його просо. Зібрався піп, зібрали з церкви образи і пішли просо святити. А воно знов обзивається:

— От і попик іде і пундик несе... Як візьму я попика за волоса та закину попика в чорні ліса. Як почну я попика терти та м'яти, то не буде кому попика обороняти.

Піп перелякався та навтіки, загубив хрест і кадильницю. Всі люди повтікали і образи покидали на полі, а дід лишився один та й дивиться, аж іде хлопчик, а те, що в просі, обзивається:

— От і хлопчик іде і пундик несе... Як візьму я хлопчика за волоса та закину хлопчика в чорні ліса. Як почну я хлопчика терти та м'яти, то не буде кому обороняти.

А той хлопець іде та все прислухається, де воно говорить. А воно йому і каже:

— Приступи, приступи! Приступи, приступи!..

А той хлопчик все ближче приступав, аж поки не побачив; а тоді як ударить по ньому булавою, а воно так і розсипалось грішми. Поділився той хлопець з дідом грішми, та й пішли додому.

Торби

Як був собі чоловік та жінка, та не було у них дітей. От той чоловік насіяв проса, і вродилось просо таке славне, що аж весело дивитися.

Де не взявся вітер — вибив те просо. Прийшов чоловік додому та й голосить:

— Будемо,— каже,— ми тепер, жінко, без каші!

А жінка йому відказує:

— Іди, чоловіче, до вітрового батька суда просити: нехай тобі за побій заплатить!

Чоловік і пішов.

От приходить до вітрового батька, поклонився йому та й каже:

— Чого я до тебе прийшов, панотче?

— Скажеш.

— Твій син вибив у мене просо, так заплати мені за побій.

— Що ж тобі платити? Я не знаю, чим тобі платити.

От став вітрів батько думать. Думав, думав, а тоді і каже:

— Дам я тобі торбу.

— А що ж я з тою торбою робитиму?

— А що робитимеш? Як схочеш їсти, то зараз і скажеш: «Торбо, торбо, поставляйсь!» Так от тобі буде їсти і пити, скільки душа забажає.

— Ну, добре!

— А як наїсися, то скажеш: «Торбо, торбо, укладайся!» Вона й укладеться.

— Ну, гаразд.

Поніс чоловік торбу додому і хвалиться жінці:

— От, жінко, що я приніс!

— Торбу. А що, чоловіче, з тієї торби?

— А що, жінко, це торба така, що тільки скажеш: поставляйсь! — так тут буде такої страви, що не поїмо.

Жінка ухопила відра, пішла по воду та й хвалиться сусідам:

— Мій чоловік приніс таку торбу, що як скажеш: поставляйсь! — так буде такої страви, що й не поїмо!

А кум їх почув, що говорить жінка, та й каже:

— Я прийду до вас у неділю обідать.

От діждались неділі. Прийшов кум у гості, садять його обідати, а піч нетоплена, нічого нема!

Кум і дивується:

— Що це, — дума собі, — за вража мати? Що то вони мені поставлять їсти?

Коли це господар зніма торбу з кілка. Кум і думає:

— Чи це б то справді жінка не збрехала?

А господар поклав торбу на стіл та й наказує:

— Торбо, торбо, поставляйсь!

Торба як поставилась, так де тієї й страви набралось: паляниці, м'ясо, борщ, гуска печена, пампушки із сметаною, каша молочна... усе таке, що називається — усе! Їли, їли, та не поїли!

От кум прийшов до господи та й каже своїй жінці:

— От, жінко, у кума торба, так торба!

— А що там за торба така?

— А що? Посадив обідать, зняв з кілка торбу, та тільки усього, що сказав: торбо, торбо, поставляйсь! Так такого добра набралось, що тільки вигадать можна!

— От диво!

— Атож! Не диво?

— І де ж це він її таку здобув?

— А ось піду спитаю, де він її справді здобув!

От і прийшов.

— Де ти, куме, торбу взяв?

— А де взяв? Вітер дав.

— Продай, куме, мені цю торбу.

— Ні, не продам.

- Я тобі пару волів дам за неї.
- Не хочу й двох.
- На тобі три.
- Не хочу.
- От тобі чотири.
- Хто його зна, що робить!

А жінка й каже:

— Та бери, чоловіче, чотири пари — плугів, волів, буде чим орудувати.

Подумав чоловік, та й змовився. Взяв у кума чотири пари волів, а йому торбу віддав.

Сам же, узявши воли, оре та хліб сіє. Насіяв проса, уродилось... Де не взявся вітер, та й побив те просо.

Чоловік прийшов додому та й голосить:

— Побив вітер знову наше просо, будемо тепер без каші!

А жінка й каже:

— Ти б пішов знову до вітрового батька: нехай дасть таку торбу, як дав!

Пішов чоловік.

— Здоров був, панотче!

— Здоров, чоловіче!

— Чо' я до тебе прийшов?

— Скажеш.

— Твій син знову моє просо вибив; заплати за побій!

— Що ж я тобі заплачу?

— Дай мені таку торбу, як давав.

— Добре, чоловіче. Ось на тобі цю торбу, та як вийдеш у поле, так тільки скажеш: «Торбо, торбо, поставляйсь!», там побачиш, як воно тобі поставиться!

Чоловік узяв торбу та й поніс. Вийшов у поле та й сів відпочивати. Захотілось йому їсти. Вийняв він торбу з-за пазухи та й наказує:

— Торбо, торбо, поставляйсь!

Торба як поставилась... Як вискочить з торби

здоровенний молоток, як почав він чоловіка кле-
пати; клепає, клепає... Йому, сердешному, аж очі
помутилися, аж джмелів слухає...

— Торбо-торбо... торбо... укладайсь! Торбочко,
горбочко, укладайсь!

Молоток ускочив у торбу.

Зав'язав він свою торбу й несе до господи.

— Ну що, чоловіче, приніс?

— Приніс.

— А покажи.

— Осьде.

— Така? О чоловіче, тепер знову гарно будем
жити!

— А що, жінко, бачиш, які у мене виски?

— А що це? Як пампушки! Що це таке, чоловіче?

— А що? Скажи лиш ти торбі: поставляйсь,
так і дізнаєшся.

— Торбо, торбо, поставляйсь!

Молоток як вискочив з торби...

— Торбо... торбо... торбо ж, та торбонько,
укладайсь!

Молоток ускочив у торбу. Чоловік зав'язав тор-
бу та й повісив на кілку.

Сидить жінка ні жива, ні мертва.

— А що, жінко, гарно будем жити?

— Ну, тепер, чоловіче, не ходи до вітрового
батька: хай йому цур!

Трохи згодом побігла жінка до кума та й хва-
литься:

— Мій чоловік знову торбу добув.

— Таку?

— Таку! Хай їй лиха година! Як сказала: по-
ставляйсь, а з неї як вискочить молоток...

Насилу встигла сказати: укладайсь!

— Де ж та торба?

— А де? Висить у хаті на кілку!

— Навіщо ж ви її держите?

— Для прихожого.

Парубок і чорт

Пас парубок уночі скот недалеко од ставу. Коло ставу лежав чоловік, а воно не чоловік, а лукавий перекинувся чоловіком. А вовк крадеться, хоче його сонного з'їсти. Той парубок думає, що то чоловік — і крикнув:

— Ото, дядьку, вовк із'їсть!

Він як схопиться — та в воду. А той каже:

— Коли б я знав, я б і не казав; я думав, що чоловік.

Вовк побіг. Коли він (чорт) виходить і каже:

— Ну, спасибі, дядьку, що ти мене од смерті одборонив. Одбороню і я тебе. Заберуть тебе в солдати, піймають тебе людодіди, будуть годувать на сало...

Забрали його в солдати, піймали його песиголовці (тії, що людей їдять), годують на сало. Уже вгодували, уже й пучки врзали — хотіли різать. Він і здумав про того. Коли той уночі й біжить. Там замки такі здорові — лукавий як добіг, то так і одчиняються. Він прийшов до його:

— А що ти, дядьку, живеш тут?

Каже:

— Живу.

— Поведи мене, де тут гроші є.

Каже:

— Боюсь, хотя мене одсіль як бог виніс!

Він каже:

— Постій, не кажи так, що бог виніс. Бог тебе не нестиме, а ще я буду нести.

Він пішов, де є гроші, три мішки набрав, виніс надвір, поскладав на себе. Той парубок сів — не вгадав, коли й додому одвіз.

Привіз до ставу, та туди, де вони (чорти) живуть. Так він (чорт):

— Ну, котрий одвезе чоловіка додому? Я вже відки віз?

Так всі не хочуть. Один кривий каже:

— Я доведу.

Поклали на кривого гроші.

— Гляди ж,— каже (чорт),— тільки помітиш свою сторону, так і кажи: «Тпру!»

Вони біжать, куражка спала — він (парубок) каже: «Тпру!»

Дак він:

— Чого ти?

Каже:

— Куражка спала!

— Далеко,— каже,— вертаться, п'ятсот верст убігли, як сказав «тпру»...

Він (чорт) привіз його додому, під хатою положив і гроші тії.

— Гляди ж,— каже,— живи. Ми до тебе приїдем якраз у год, довідаємось, як ти живеш.

Так він жив год. Вони в год якраз і прийшли довідаться. Походили, та й пішли, та більше вже їх не бачив той парубок.

Правда колись була, та давно, мабуть!

Як бідняк чорта обдував

Жив собі бідний чоловік, та було в нього багато дітей. Поки діти були малі — й журу мав малу. Та коли діти підросли, стали багато їсти — чоловік впав у тяжку біду. Ніяк не міг для всіх хліба заробити. А тут кожного ще й одягнути треба.

Подався бідний у світ шукати такого заробітку, щоб можна було прогодувати дітей. Ходив, ходив, але роботи такої ніде не знаходив.

«Ех,— думає собі чоловік,— хоч би в чорта знайшлася робота — й до нього б найнявся!»

При цих думках назустріч іде високий, вусатий чолові'яга. А то був не чоловік, а сам чорт.

— Куди йдеш, чоловіче? — питає.

— Шукаю заробітку, бо дуже бідую з сім'єю.

— Я тобі роботу дам! — каже чорт. — Та спершу нам треба вогонь розпалити, щоб зварити їжу. Іди в ліс і принеси дуба, та побільшого.

Відчув чоловік, що тут щось недобре, та все ж у ліс пішов. Хотів втекти, та подумав, що чорт все одно його знайде.

Став на краю лісу, пробує вирвати дерево — та де там! Воно й не ворухнуло гіллям. Став чоловік кору з дерева обдирати. Обдирав-обдирав, а потім взяв мотузяку й почав нею обв'язувати дерева. Прийшов у цей час чорт і питає:

— Що ти робиш?

— Хочу весь ліс тобі на вогонь принести. Не буду ж я тобі по деревинці носити.

Налякався чорт, вирвав сам дерево, взяв на плече й пішов. Почвалав за ним і чоловік.

Наварили їсти, поїли, й каже чорт чоловікові:

— А тепер давай з тобою битися. Виломи собі палицю, а я виломлю собі.

Виломив бідняк у кущах жердину, чорт вирвав із землі дерево, розмахує ним у повітрі, наче розгон набирає.

— Я не хочу битися на полі. Хочу битися тільки в хаті! — каже чоловік.

Чорт нічого не міг проти цього сказати. Згодився. Але зайти до хати з деревиною чорт не може — деревина не вміщається. Тим часом бідняк давай періщити його жердиною. Пищить, верещить чорт, просить пощадити. Пошкодував його чоловік, відпустив.

На другий день послав чорт чоловіка по воду. Та дав таке відро, що ледве порожнє доніс до криниці. Думав бідняк, думав, що йому робити, й почав обкопувати криницю. Бачить чорт, що чоловік забарився, й подався його розшукувати. Прийшов і бачить — чоловік обкопує криницю.

— Що це ти робиш? — здивувався чорт.

— Та видиш, що криницю обкопую! Що мені ходити весь час з цим відерцем по воду, коли я можу цілу криницю на місце принести!

Налякався чорт, взяв сам відро, черпнув води й поніс. За ним пішов і чоловік.

Ліг чоловік увечері спати й чує — чорти раду радять. Каже старший чорт, що до нього чоловік найнявся на роботу, що тепер його ніяк не позбутися. Треба його забити.

Домовилися чорти, що опівночі, коли чоловік буде міцно спати, заб'ють його.

Коли чорти й собі полягали, бідняк встав, поклав замість себе поліняку й заховався. Опівночі чорти встали, взяв кожен по дрюку й почали дубасити по поліняці. Били, били, нарешті подумали, що чоловік уже мертвий, кинули дрюки й знову полягали спати. Чоловік відкинув поліняку набік і знову ліг на своє місце.

Вранці чоловік встає, а чорти ні живі ні мертві, так налякалися. Дивляться, а на чоловікові ні садна, ні синяка.

— Що тобі снилося? — питають чорти чоловіка.

— Снилось, наче мене хтось гладить.

В переполосі питає чорт чоловіка, чи не хоче він уже додому йти.

— Хочу! — відповідає бідняк.

— А що ми тобі винні?

— Ви мені повинні дати мішок грошей. Та такий, який тільки мій газда може понести.

Насипали чорти мішок золота, кинув собі старший чорт на плечі й мчить, щоб чим скоріше позбутися чоловіка. Бідняк ледве встигає за чортом.

Став чорт перед хатою бідного й чує лемент дітвори.

— А то що діється в твоїй хаті? — питає чорт чоловіка.

— То мої діти хочуть шкіру з тебе здерти. Налякався чорт, кинув мішок і давай втікати. Приволокли бідняк з діворою мішок до хати. Й нині живуть за ті гроші.

Походження крота

Убогий і багач мали якось разом поле; разом якось і засіяли одним насінням. Але убогому господь поблагословив — і йому вродило, а багатому — ні. Ото багатий і відцурався свого поля, та й каже до вбогого:

— То моє поле вродило, а твоє — ні.

Вбогий розважає, а багатий і слухати не хоче, далі йому й каже:

— Коли ти, убогий, мені не віриш, то узавтра вранці підемо на поле, і нас сам бог розсудить.

Вбогий і пішов собі додому. А багатий узяв на вбогого полі викопав яму та посадив туди свого сина, та й до нього каже:

— Гляди,— каже,— сину! Як я взавтра запитаю, чиє се поле, то ти скажи, що се поле не вбогого, а багатого!

Й узяв його прикрив соломою та й пішов додому.

Ранком зібрали громаду, приходять на поле, багатий і питає:

— Скажи,— каже,— боже, чиє се поле, чи багатого, чи вбогого?

— Багатого, багатого! — вилітає голос з середини поля.

А господь з-між народу:

— Не слухайте,— каже,— убогого поле!

І розказав господь усе народу; і до багачевого сина промовив:

— Будеш же ти,— каже,— сидіти під землею, поки світа та сонця.

Отож-то і зробився кріт з багачевого сина!

Чортова матір

Було два брати: один багатий, а другий убогий.

Так той убогий на багатий вечір поніс вечерю до багатого.

— Приніс я,— каже,— брате, до тебе вечерю. А той каже:

— Понеси її к чортовій матері.

Вийшов він надвір, заплакав, пішов собі.

Іде понад лугом, а його зустріча дід.

Він іде та плаче, а дід і пита:

— Чого ти,— каже,— плачеш, чоловіче?

Він став йому розказувать.

— Отсе носив до брата вечерю, а він послав мене к чортовій матері, та не знаю, де її шукати.

— Іди,— каже,— отсією стежкою і дійдеш до кладки, до кладки дійдеш, там станеш та свиснеш. Гляди, вискочать, візьмуть тебе і що даватимуть, так ти не бери, а проси — буде баран ходить по хаті — проси, щоб барана тобі дали.

Прийшов той та свиснув коло кладки. Зараз чорти вискочили, увели його, а чортова мати й пита:

— Чого ти прийшов?

— Я,— каже,— приніс вечерю.

Вона забрала ту вечерю, а його повела до золотата та срібла.

— Бери,— каже,— скільки хочеш собі золота, срібла.

Він не схотів:

— Дайте мені,— каже,— отого барана.

Вона дала йому барана. Він узяв і пішов додому.

Приходить він додому, ліг спати і коло себе барана поклав. Кинувся ранком і злякався — де те багатство набралось!

Зразу забагатів.

Убрався і пішов до церкви. Побачив його у церкві брат і каже:

— Десь когось обікрав, брате. Забагатів — так прибрався.

Він (менший брат) йому нічого не сказав, виїшов із церкви та давай його просити до себе в гості. Той приїхав до його у гості і злякався, що бідний так забагатів.

— Боже мій,— каже,— вже й мене,— кає,— покрив багатством.

Увійшов у хату, той садовить його їсти. Він і їсти не хоче, розпитує:

— Де ти взяв, з чого ти,— каже,— забагатів?

Він йому каже:

— Се мені чортова мати дала.

Жінка багатого зараз його покликала:

— Нумо їхать,— каже,— додому.

Приїхали. Вона заходилась: понапікала хліба, понаварювала.

— Неси,— каже,— чоловіче, й ти вечерю до веї.

Він узяв, поніс до неї вечерю.

Зустріча його баба й питає:

— Куди ти,— каже,— ідеш?

Він каже:

— Понесу до чортової матері вечерю.

Вона витягла клубок валу, дала йому й каже:

— Іди ж ти за клубком. Клубок котитиметься, то й ти за ним іди.

Клубок прикотився до хати чортової матері, чоловік прийшов за ним і пішов у хату.

Його чортова мати питає:

— Чого ти,— каже,— прийшов до мене?

Він кає:

— Я,— кає,— приніс до вас, бабо, вечерю.

— Ну, йди ж,— каже,— я тобі за сю вечерю заплачу.

Повела вона його до золота, набрав він мішок, насили підняв.

Приносить додому мішок золота, кинув з плечей через поріг додолу, а сам упав і луснув.

Два брати

Було собі два брати — один багатий, а другий убогий. От прийшли іменини багатого. Він наззив повну хату гостей, а убогого брата не покликав. От убогий брат і каже:

— Піду.

Та й пішов до брата в гості.

— Брате,— каже,— рідний! Хоч я й не буду їсти й пити, а тільки надивлюсь на твоє щастя, та побажаю тобі ще більшого.

А багатий брат як закричить на нього:

— Мені не треба таких волоцюг, як ти, забирайся до чорта!

— Дарма, я піду й до чорта,— одказав убогий та й пішов.

Прийшов до мірошника та й питається:

— А скажіть, будьте ласкаві, де тут є чорти?

— Та отут у кручі, плигай — так і знайдеш! — одказав мірошник.

От тоді убогий плигнув у воду та й дивиться: коли стоїть хата, він увійшов у ту хату, коли там нікого нема. Так він і заховавсь під припічок.

Коли це увійшов у хату один чорт, далі — другий... третій... і багато їх насходилося та й хваляться:

— От ми так досадили мірошникові — усе розриваєм та й розриваєм йому греблю, а її поправити не важко: тільки треба назламувати дубців з усякого дерева та й замостить. Тоді вже ніщо не розірве греблі.

І довго ще так вони хвалились, а далі й порозходились.

От тоді убогий брат вилазить з-під припічка, вийшов з хати та й вплив знову наверх. Потім прийшов до мірошника та й каже:

— У вас тут усе греблю розрива щось, чи що?

— Та еге ж,— одказує мірошник.

— А я знаю, чим її поправить.

— Ні, ми вже що не робили, так усе розрива.

— А як я поправлю, та уже ціла буде.

— Так ви тільки скажіть, як поправить, так вам пан за це багато грошей дасть.

От бідний брат і сказав. Греблю поправили і вже її ніхто і не розірве.

Пан за це дав бідному братові цілий віз червінців.

Як приїхав той додому, то й послав свого маленького хлопця до багатого брата по кружку, щоб міряти гроші, бо своєї у них не було.

— Що вони будуть міряти? — спитав багатий брат у хлопця.

— Та я не знаю! — одказав хлопець.

От тоді багатий брат вимадав усередині кружку медом, щоб пристало те, що мірятимуть, та й оддав хлопцеві.

Убогий брат поміряв червінці та й оддав кружку назад багатому.

Той глянув у кружку, коли ж там пристав один червінець. Він так і сплеснув руками.

— Тепер уже брат багатший за мене!

Та й пішов до нього.

— Де ти стільки грошей набрав?

Той розказав багатому усе як було.

От тоді багатий брат пішов до кручі та й плигнув у воду. Коли й побачив хату, як казав бідний брат. От тоді увійшов до неї та й сховався під припічком.

Коли це посходились чорти та й балакають:

— Тепер уже не можна розірвуть греблі нам — замощено дубцями з усякого дерева. Та хто ж воно довідався про це? Може, тут у нас хто слуха, що ми розказуємо? Ану пошукаємо!

У багатого брата і пішов мороз за спиною. А чорти дуже чують духом, так скоро й нашли багатого.

І розірвали його на шматки.

Казка про жадного чоловіка та про гадюку

(Стародавня байка)

Був собі один чоловік. Ішов він раз лісом і побачив, що з-під великого покинутого мурашника вилізла гадюка, здорова та страшна! Вилізла, подивилась і поповзла собі далі. Одначе тому чоловіку треба було часто ходити повз те місце, і він боявся, що гадюка іншим разом буде не така милосердна і вкусить його. Через те він приніс їй молока, поставив у посудині, а сам став збоку і дивиться.

Гадюка поповзла з нори, побачила молоко, оглянулась на чоловіка і догадалася, що то він приніс; випила молоко, потім винесла тому чоловікові червінця з-під мурашника.

Після того чоловік часто носив гадюці молоко, а вона все давала йому по червінцю.

Чоловік похвалився дома, що йому отака й така дивна пригода! Тоді син його подумав: «Навіщо дожидатися, коли гадюка коли-не-коли даватиме по червінцю? Не краще ж її вбити, зруйнувати того мурашника й забрати увесь її скарб одразу?»

Отже, взяв той хлопець каменя і подався з батьком до гадючого житла. Тільки що поставили

молоко, зараз гадюка виповзла і стала пить. А той хлопець зараз її — каменем по голові! Та якось-то промахнувся, і камінь полетів далі, не вбивши гадюки. Тоді вона скочила до свого напасника і вкусила його. Ледве він прийшов додому, як тіло йому дуже спухло, і він помер.

Батькові було шкода сина, однак шкода йому було й червінців, якщо гадюка перестане їх давати. Через те він того ж дня пішов з молоком до гадюки і сказав:

— Я не винен з того лихого вчинку мого сина! Я тебе шаную — ось я знову приніс тобі молока, щоб ти була до мене така ж милостива, як і перше!

Тоді гадюка сказала:

— Геть собі! Я не хочу твого молока і не буду тобі давати нічого, коли ти такий жадний, що зараз по смерті свого сина замість того, щоб журитися та як слід оплакати його, мерщій біжиш до мене по червінця!

Отак через свою жадібність чоловік втратив ласку від гадюки.

Правда і Неправда

Раз Правда зустрілась із Неправдою.

— Здорова, сестрице! — каже Правда Неправді.

— Здорова була! — відказує Неправда. — Нам по одній дорозі йти, так ходім, коли хочеш, разом.

— Ходім.

— Та от що, сестрице, я тобі скажу: як будемо разом йти, так попереду твоє будем їсти, а тоді моє.

— Добре, сестрице, — каже Правда.

От ідуть вони та й ідуть. У Правди й торба вже спорожнилась. Захотілось Правді їсти, та вже у неї нема нічого.

— Ну, сестрице,— каже вона Неправді,— моє поїли, нум же тепер твоє їсти.

— Е ні! Вже цього не буде: я не люблю по правді робить, і ти дурна, що по правді робиш. Не дам, хоч з голоду вмири.

Гірко стало Правді, та треба терпіти. Терпіла вона, терпіла, та ніяк не втерпіла: попросила знов у Неправди їсти.

— Коли ти хочеш, щоб я дала тобі їсти, так дай одне око виколую.

Заплакала Правда. Дала око виколоти: «Краще,— думає вона,— дам око виколоти, ніж умерти з голоду».

Проїшли вони скільки там часу. Правді знову захотілося їсти.

— Дай, сестро, їсти! — просить вона у Неправди.

— Дай друге око виколую.

Дала Правда й друге око виколоти. Як виколола друге око, то й пішла собі Неправда від Правди.

— Прощай, сестро,— каже вона Правді,— тепер мені не йти з тобою!

Зосталась собі одна Правда та тільки плаче гірко. Іде-іде, коли чує: ліс шумить.

«Що ж тепер робити мені? — думає вона, бідненька, сама собі.— Злізу на яке-небудь дерево та переночую, щоб звірюка яка не напала на мене».

От злізла вона на одно дерево та й сидить там. Коли ось чує — йдуть дівчата, парубки, співають, жартують. Прийшли вони до того дерева, де сиділа Правда.

— А де,— кажуть вони,— будемо гуляти?

— А хоч і під оцим деревом,— відказують.

— Та на цьому дереві,— кажуть,— така роса, що як помазати сліпому очі, так і дивитися стане.

Почула Правда ці слова та дожидається вже ранку, щоб попробувати роси. Дівчата ж із

хлопцями почали гуляти. Гуляли вони, пили, їли все добре та й пішли собі назад, покидавши все, що позоставалось,— і питіме, і їдіме.

Як тільки пішли вони, Правда злізла з дерева та й стала їсти та пити, що позоставалось, а виголодалась уже була добре. Діждавшись ранку, помазала собі очі росою з того дерева, що сиділа, і стала бачити. Тоді вона помолилась богу та й пішла собі у дорогу.

Під вечір прийшла вона знову в ліс. Так, як і вчора, злізла на дерево й чує знов, що йдуть та співають хлопці з дівчатами.

— А де будемо гулять? — гукають хлопці, прийшовши до того місця, де була Правда.

— А хоч і під оцим деревом,— відказують другі, вказуючи на те дерево, де сиділа Правда.

— Та це ще й дерево не просте,— обізвався хтось,— на ньому роса така, що якби помазати якому сліпому очі, так він би й світ божий побачив. От якби хто знайшовсь такий, щоб, набравши роси з цього дерева, пішов у таке-то царство: у тому царстві цар, а в царя дочка, та сліпа. Казав цар, що якби вилічив хто його дочку, так нічого не пожалів би з свого добра.

Правда все це чула. «Мені дав так бог, що я стала видющою,— думає вона собі,— поможу ж я й тій царівні, що сліпа».

Парубки ж з дівчатами гуляли, пили, їли та й пішли назад, покидавши все, що позоставалось. Правда знов так, як і вчора, злізла з дерева та й підкормилась трохи тим, що позоставалось від хлопців та дівчат. Після цього, спорожнивши одну пляшку та набравши в неї уранці цілющої роси, пішла у те царство, де була сліпа царівна.

Довго вона йшла у той город, де жив сам цар із сліпою дочкою. Тут зараз донесли цареві, що в його город прийшла така молодиця, що береться вигоїти дочку його. Цар зараз же звелів позвати її.

Прийшли в хату до царя, коли дивиться — тут і Неправда.

— Це й ти тут, сестро? — питає Правда.

— Еге! Коли б ти знала, я вже й світ увесь пройшла,— відказує Неправда.— А ти чого ж тут?

— Того та того,— каже Правда. Та й розказала, чого вона прийшла й що з нею було.

Після цього помазала вона цілющою росою очі царівні — і стала та бачити все так, якби не була й сліпа.

Цар же бачить, що Правда з Неправдою розмовляє так, як давнішня знайома, та й питає у неї:

— Де ти з нею бачилась, і що, і як, і коли?

Правда й розказала цареві все по правді: як вони йшли вдвох, як Неправда їй очі повиколювала, як вилікувалась... Сказано: все розказала, як було.

Цар, як скінчила Правда розказувати, звелів узяти Неправду, прив'язати її коневі до хвоста й пустити його на волю, щоб розніс її.

— От так,— сказала Правда,— пройшла вона світ — назад не вернулась!

Про правду і кривду

Жили колись-то два брати: один багатий, а другий такий бідний, що й не сказати. Цей бідний брат умер. Зостався у нього син, і він живе теж бідно. І спитався раз він у свого дядька:

— А що, дядьку, як лучче тепер жити: чи правдою, чи неправдою?

— Е-е-е!.. Де ти тепер найшов правду? Нема тепер правди на світі! Тепер скрізь одна кривда.

— Ні, дядьку! Є правда — правдою лучче жити!

— Давай спорити.

— Ходім на суд.

— Та чого ж ми таки підемо на суд? Лучче давай підемо по дорозі і спитаємо чоловіка, якого зустрінемо: як скаже, так і буде. Ваша правда — уся моя худоба буде вам; моя правда — ваша худоба буде мені. Так спитаємо до трьох раз.

— Ну добре.

І пішли вони дорогою. Ідуть, ідуть — зустрічається їм чоловік — з заробітків, чи що, йшов.

— Здоров, чоловіче добрий!

— Здорові!

— Скажи, будь ласкав, чоловіче, як тепер лучче жити: чи правдою, чи неправдою?

— Е-е-е!.. Добрі люди! Де тепер ви правду найшли? Нема тепер її ніде на світі. Лучче жити кривдою, аніж правдою.

— Ну, оце раз моя правда! — каже дядько.

А небіж і зажурився, що йому прийдеться віддавати всю свою худобу дядькові. Ідуть, ідуть — зустрічається їм пан. А небіж і каже:

— Ну, запитаємо ж сього пана — сей уже всю правду розкаже: він грамотний і все знає.

— Ну, добре.

От порівнялися з паном і питають його:

— Скажіть, будьте ласкаві, паночку, як тепереньки лучче жити: чи правдою, чи кривдою?

— Е-е-е!.. Добрі люди! Де ви тепер знайшли правду? Нема ніде ні по судах і в світі. Лучче жити кривдою, аніж правдою.

— Ось вже і вдруге моя правда! — сказав радісно дядько.

Небіж ще дужче зажурився. Ідуть, ідуть — зустрічається їм піп. Небіж і каже:

— Ну, поспитаймося ж попа, сей уже правду скаже — на те він і духовний. Сей як уже скаже, то так і буде.

— Ну, добре!

Як порівнялися з попом, питають його:

— Скажіть, панотче, як тепер краще жити: чи правдою, чи неправдою?

— Е-е-е!.. Добрі люди! Де ви теперечки знайшли правду? Її тепер і в світі нема: краще жити кривдою, аніж правдою.

— Ось вже і втретє моя правда! — сказав радісно дядько.

Нічого робити небожеві: віддав дядькові всю свою худобу, а сам залишився голий, босий і голодний. Тяжко прийшлося йому жити. Бився, бився, сердешний, та й задумав повіситись — узяв він обрівок та й пішов у ліс. Пішов та й дивиться на дерево — вибирає гілку, на якій би то повіситись. «Ото,— думає собі,— добра гілка — кріпка, а на оту сісти та, зачепившись, і повиснути б».

Він так здивився на дерево, що й не помітив, як вовк прибіг. Як уздрів його чоловік, кинувся мерщій на дерево, а обрівочка й забув. Зліз на дерево та й сидить. Коли прибігають три чорти, а трохи згодом і четвертий, їх ватаг. І питає він своїх слуг:

— Ти що сьогодні наробив?

— Е... я такого наробив, що там хоч що хай роблять — не справлять. У такому-то селі, у пана, я поробив так, що ізроду довіку не вгатять греблі. А пан лупить своїх людей, як скажений,— багато їх буде у нас!

— Добре ж ти зробив, та ще не так.

— А як же?

— Там посеред яру, в лісі, росте три дерева. Хто ті три дерева зрубає та положить навхрест на греблю — вгатить.

— О!.. Хто ж то чув, хто ж то й знав, що се так треба зробити!

— Ну, а ти ж що зробив? — питає він другого.

— Е... я такого наробив, що багато буде [людей] у наших руках. У такому-то городі всю воду повисушував, так що тепер там ні краплі нема, а

носять її за тридцять та за сорок верст. Багато там пропаде людей!

— Добре ти зробив, та ще не так,— каже ватаг.

— А як же?

— Як хто викопає той кущ малини, що росте посеред города — буде вода на весь город.

— О!.. Хто ж то й чув, хто ж то й знав, що треба се робити!

— Ну, а ти ж що зробив? — питає він третього.

— Е... Я такого наробив, що хай там хоч що роблять — нічого не подіють! У таким-то королівстві у короля одна дочка, та я й тій поробив так, що хай хоч як лічать, нічого не подіють, буде наша!

— Добре ти зробив, та ще не так.

— А як же?

— Хто відрубає глухого угла та підкурить її — така буде, як і перше.

— Хто ж то чув, хто ж то й знав, що се треба зробити!

А чоловік сидить собі на дереві та й чує усе, що чортяки балакають. Як уже розлетілись чортяки, чоловік той і думає: «Може, це й правда, що вони казали? Піду до пана, може, й справді угачу греблю». Пішов. Приходить до греблі, а там пан б'є та мучить людей, щоб мерщій угачували. Вони, бідні, аж піт з них ллється, роблять, а воно все нічого не помагає. А пан, знай, лютує. Приходить до нього цей правдивий чоловік й каже:

— Е-е, пане! Б'єте ви людей, та ніякого з цього діла не буде. А що дасте мені — я вгачу!

— Дам я тобі сто карбованців і ще й на придачу цих пару коней з коляскою і з кучером (а там і коні панові стояли).

— Дайте ж мені людей шість чоловіка та три підводи.

— Візьми.

Поїхали вони в ліс, зрубали ті три дерева та й положили їх навхрест на греблі — так зараз і вга-
тили. Пан віддав йому сто карбованців і пару
коней з коляскою та з кучером.

Тоді той чоловік і думає: «Дай поїду ще до того
города, де води нема: може, й то правда; може, дам
я їм води». Сів та й поїхав до того города. Не
доїжджаючи до города кілька верст, зустрів він
бабусю, що несла пару відер води на коромислі.

— Що це ти, бабусю, несеш?

— Воду, синочку.

— Дай же й мені напиться.

— Е-е-е, синочку! Я ж її несу за тридцять вер-
стов; а поки ще дійду додому, половину розхлю-
паю; а сім'я у мене велика, пропаде без води.

— Я от приїду у ваш город, наділю води на всіх,
і буде тієї води з вас довіку.

Вона йому дала напиться, а сама така рада
стала та мерщій у город трюшком і розказала всім
горожанам, що їде такий чоловік, що воду їм
дасть. Горожани всі вийшли за город, назустріч
тому чоловікові з хлібом-сіллю і всякими пода-
рунками. Як прийшов цей чоловік у город, найшов
той кущ малини, що ріс посеред города, викопав
його — і потекла вода відтіль по всьому городу.
Горожани нагородили його і грішми, і усяким доб-
ром, так що він став тепер багатший від свого
дядька. Далі й думає:

— Поїду ще в те королівство, де королева дочка
нездорова — може, вилікую її.

Як задумав, так і зробив. Приїхав туди, при-
йшов до королевих хоромів, а люди всі такі смут-
ні, бігають та охають! Він і питає їх:

— Я чув, що у вашого короля дочка дуже не-
здорова. Хай як вони її не лічать, нічого не по-
діють; тільки я б її вилікував.

— Е, чоловіче, куди тобі! Заморські лікарі ні-
чого не подіють, а ти й поготів!

— Отже, скажіть королеві.

Вони сказали королеві. Король вийшов до нього та й каже:

— Якщо вилічиш, нагороджу тебе так, що не буде багатшого од тебе у світі, ще й дочку свою віддам за тебе.

Пішов той чоловік, подивився на неї, а вона вже й кінчається. Він узяв, настругав глухого угла, підкурив її — і вона одразу подужчала так, що днів за три і зовсім одужала, знов стала такою, як і перше.

Король і всі люди такі стали раді, що й не сказати! Король на радощах і каже цьому чоловікові:

— За те, що вилікував ти мою дочку, я її віддам за тебе, та ще, як умру я, ти будеш королем на моїм місці.

Скоро й справді король помер, а на його місце став цей правдивий чоловік. Прокоролював він уже кілька там літ, коли приїжджає у його королівство який-то багатий купець і посилає спитати короля, чи дозволить він йому поторгувати у його королівстві? Король звелів йому прийти до нього. Приходить купець. Король одразу пізнав свого дядька, але не показав йому й виду: побалакав та й одпустив його торгувати. А своїм людям наказав, щоб не відпускали його додому, а щоб, як буде збиратись він їхати, просили його до нього. Так і сталось. Приводять цього купця до короля, король і питає його:

— З якого ти королівства?

— З такого-то.

— Із якого города?

— З такого-то.

— Як прозивається?

— Так-то.

Тут король і признався, що він його небіж — той, що безвісти пропав.

— Ну що, дядьку: ти казав, що кривдою лучче

жити, ніж правдою; отже, ні! Ти тільки купець, а я король — правда кривду переважила!

— Як же це сталося?

Той і розказав йому все, що з ним діялось: як він хотів повіситись, як слухав, що чортяки говорили, все, все... А наслідок навалив він усякого добра два кораблі та й подарував дядькові, сказавши:

— Я забуваю все те, що ти мені робив. Бери собі оці два кораблі з усім добром. А як приїдеш у свій город, розкажуй усім, що лучче жити правдою, аніж кривдою.

Узяв дядько ті два кораблі з усім добром і поїхав додому. Як приїхав уже, стала його заздрість мучити: чого й він не король. Сумував, сумував він, а далі й думає:

— Піду й я вішатись, може, й мені так прилучиться, як моєму небожеві...

Узявши мотузок, пішов у ліс на те саме місце, де хотів вішатись його небіж. Але цьому не так прилучилося — де не взялись чортяки, схопили його та й почепили на найвищій гілляці.

Чоботи

Був собі чоловік багатий і мав тільки одного сина. От він як умирав, то призвав до себе сина та й каже йому:

— Гляди ж, синку, щоб у тебе, як я і вмру, було так, як і в мене, — щосуботи були чобітки новенькі.

Син і каже:

— Добре, тату.

Ото як умер батько, син, дождавши п'ятниці, йде до торгу в місто, купив собі чоботи і приходять в неділю в церков і в нових чоботях. Дождали другої п'ятниці — він знов іде в місто, купив чоботи,

надів у неділю, а ті узяв та нагору закинув. І так він робив кожної неділі, поки все, що в його було: і воли, і коні, і кліня, і повітки, й город — усе по-продав на чоботи.

От як не стало вже нічого й продавати, він сів собі та й давай журиться — думає собі: «Що це батько мені наробив? Нащо він сказав, щоб у мене щонеділі був новенький чоботок? А тепер мені цим зробив так, що я не маю нічого — зовсім бідний став!» А батько йому не сказав, а він сам не розполопав, що батько не купував щонеділі чоботи, а тільки їх кожної суботи вимаже гарненько дьогтем — от вони й стануть новенькі.

Потім він надумався: «А що, адже ж у мене є багато чобіт, що я позакидав нагору, полізу, по-здіймаю та буду носити». От він носив ті чоботи, носив, аж поки не стало, а далі й каже: «Адже ж нагорі в мене є ще батьківські шкарбани, достану їх, то ще, може, яку годину походжу». Коли до тих шкарбанів — аж там гроші заховав батько. Він за ті гроші закупив собі знов і волів, і все хазяйство, та й став таким хазяїном, яким був батько; а чоботи вже не купував щонеділі, а латав їх, як часом подеруться, а в неділю або свято мазав їх дьогтем.

От як-то біда його навчила хазяйнувать та чоботи носити.

Ківиш лиха

У багатого батька був один син, а батько нажив худобу не абияк, а таки чесно: багато поту вилилося з його, багато крові зіпсувалося, поки заблищали у його в кишені червінці. Синові про те байдуже: він виріс серед червінців, то йому вони не дорогі були. Як дасть батько, то він так і сіє грішми, як половою, аж слід його сяє. Дививсь-дививсь

на це батько — і гірко йому було, що син робити не хоче, а його зароблене добро так нехтує. Уже й казав, і вмовляв — нічого не вдіє. Ото й надумавсь батько. Пішли якось батько з сином до річки, посідали, балакають. Іде якийсь чоловік і несе горобця встріленого. І заманулося синові нащось того горобця купити — зараз і вийма золотого.

— Дай мені! — каже батько.

Син дає. Батько заміривсь рукою стиха на річку, наче хоче золотого кинути, а син і байдуже. Батько вдруге заміривсь. Син нічого. Узяв батько тоді та й кинув у воду червінця. Син навіть і не спитавсь у батька, нащо то й до чого, а зараз поліз у кишеню та й вийняв другого червінця. Батько баче, що лиха година, та й каже синові:

— Ось віддай мені капшук з грішми!

Син дає. Тоді батько знов:

— Іди ж ти, — каже, — як оце ти єсть, та зароби червінця! Як заробиш, отоді приходить і поживеш мою худобу, а то господь з тобою — краще я на сиріт віддам...

Син аж засміявся:

— Піду, — каже. А собі дума: «От розумний батько — чи диво то червінця заробити!»

От і пішов він; ішов він чи довго, чи ні, та й замислився: «Що ж я робити вмію? Письма я знаю!» От і пішов він скрізь по городу шукати роботи письменської. Та куди не поткнеться — скрізь не треба. А тут уже й їсти хочеться. Продав він кожушинку — ходє у легенькому, а вже холодна осінь. Прийшов у бакалійницю, проситься у крамарчуки, у прикажчики. Питаються в його:

— Де ж ви були? Що знаєте?

— Я, — каже, — жив біля батька, був коло хліборобства...

— Та й тільки? — кажуть йому. — Не треба нам таких. Узять вас хіба за хлопця-попихача, так ви більше із'їсте, ніж зробите.

Що його робити? А тут холодно, а тут їсти хочеться!.. Пішов він до Дніпра — там пароходів та всяких суден без ліку стоїть. Нічого робити — найнявся він лантухи тягати. Так, як лозинка од вітру, гнувся він під тими лантухами важкими, ноги трусились, горіли. Увечері з незвички як упав на вулиці, так і заснув. Був би замерз, та солдат-поліціант побачив, до поліції одвіз: думав, що п'яний.

Другого дня те ж, третього, четвертого — усе те ж. Він уже й недоїда, й недопива, щоб більше грошей zostавалося, а ще далеко до золотого, бо й плата мала, і сили в його небагато.

Робить — і так усю осінь і зиму проробив. І вже повесні зібралося у його стільки грошенят, що виміняв він за їх золотого. Тоді йде до батька. Прийшов, аж батько стоїть біля млина, саме біля річки.

— Здорові, тату!

— Здоров, синку! — каже батько. — Ну, синку, приніс?

Лізе син у кишеню та потихеньку, як скляне, вийма щось заверчене у ганчірочку, а потім ще й у папірець, — еге, червінець, та й боїться давати батькові.

Узяв батько, повертів того золотого в руках та як заміряться на річку... Син як ухопить батька обома руками за руку, як крикне:

— Ой батеньку, батеньку!

А сам як не свій.

Тоді батько засміявся та й каже:

— Ну, тепер я бачу, що ти знаєш, чому ківш лиха, як достається червінець. О тепер ти мені син і моя худоба буде тобі.

І з того часу син годі вже гроші розкидати — такий працьовитий та хазяйновитий зробився.

Гостинець батькові

Їде раз чумак у Крим та й пита батька:

— Якого вам, тату, гостинця з дороги привезти?

— А ти,— каже,— сину, збирай недоїдочки та крихти, котрі застаються після їжі, та посуши — ото мені й буде гостинець.

От як виїхали, спершу у кожного багато хліба, їдять — не шкодують, а він усе те, що застається, збирає та в торбинку й складає. Товариші сміються, питають, нащо це він.

— Та це,— каже,— батько казали, щоб я їм цього на гостинець привіз.

От і впало їм десь їхати через таке місце, що слобода од слободи треба три дні їхати, а хліб уже ввесь прикінчили і купити ніде. Тоді згадали про торбинку з недоїдками та й прохарчувались три дні.

Приїздить той чумак додому, батько й пита:

— А що, сину, чи привіз того гостинця, що я казав?

— Ні,— каже,— тату, я й усю дорогу збирав, та як вертались, так нам отаке й таке лучилось, ми й поїли.

— Ну, дарма, це я тобі на те й казав, що може в дорозі з вами лучиться, то щоб був запас.

Бідна вдова з сином удовиченком

Була собі бідна удова, а у неї був тільки один син. Ще замолоду не любила удова сидіти, згорнувши руки: усе порплеться було біля чого-небудь, то так і під старість — робота з рук завжди не випадає, так й сина свого привчила. Було у них трохи і землички, але нічим було орати.

От якось-то вона розгорила собі грошенят, купила бичка — і став удовиченко робити хліба бовкунцем. Невсипуща була людина він: ранком не засипається довго, рано увечері пахати не кидає — то й бовкунцем робить, а оранки викидає стільки, як другі парою. Раз іде повз парубка чоловік з чужого села, тяжко багатий. Дивиться, що паруб'яга бовкунцем та багато уорав пильнуючи, та й каже йому:

— Що ти бовкунцем ореш?

— Та нема, паноче, другого волика, оце на-силу споружилися на одного.

— Ну, прихось до мене, я тобі дам другого!

— Спасибі, паноче.

А у того богатині був віл, та такий норовистий, що нічого з ним не вдіють: скільки не ламали його, так не ходить у парі. Тим-то він його і віддає, щоб дурно не годувати.

Парубок приїхав додому й хвалиться матері:

— Мені панотець-багатій казав, щоб я прийшов до його, він дасть вола.

— Де то він дасть тобі вола! — каже мати. — То він з тебе глузував.

— Авжеж піду.

Діждавшись неділі, удовиченко пішов до того багатиря і каже:

— А що, добродію, чи справді дасте мені волика?

— Дам. Вигоніть того мурого.

І віддає парубкові.

— Він ще неук, — відказав багатир. (А того і не каже, що він зноровлений.)

— Візьми його собі, парубче, і роби на ньому, я зовсім його тобі дарую.

Парубок вклонився панотцеві аж у ноги і погнав вола додому.

Ледве догнав його додому, бо віл усе упирював. Став його дома вчити. Чого вже не викоював він парубкові, як не хитрував норовистий — та не в

таківські руки попався, щоб зміг випручатись. Парубок біля його то сьак, то так, та й вивчив його ходити у парі і паше вже парою. Ще скоріш пішла робота. Зіждавши скільки тижнів, поїхав той богатир у поле подивитись, чи паше парубок його волом.

Пита богатир у парубка:

— А що? Чи гаразд ходє він у парі?

А парубок йому вклонивсь та:

— Дай боже тобі здоров'я, паноче, і всьому твоєму родові, що ти нас з матір'ю так наділив. Тепер і ми на людей здались.

Богатир подумав собі: «Коли він справився з таким норовистим волом, то, може, він ускромить мою норовисту дочку», — та й каже парубкові:

— Присилай старостів — і я за тебе віддам свою дочку.

Парубок і очі витріщив, не зна, що й казати. Міркує собі, чи то глузує з нього богатир, чи справді каже. А богатир йому уп'ять:

— Ну, присилай же, присилай, — та й поїхав. От парубок, допахавшись до вечора, поїхав додому та й каже матері:

— Мамо, той панотець, що вола дав, казав, щоб я прислав до його старостів — він віддасть за мене дочку.

— О, дурний ти, дурний! То він з тебе кепкує. Чи таки станеться, щоб такий багатий віддав за тебе дочку?

Діждали осені. Син уп'ять і каже матері:

— Пошлемо старостів — що буде, то буде.

Пішла мати прохати у старости знайомих і поважних людей. Так до кого не прийде, усі не згоджуються, бояться, бач, щоб не насміявся богатиня сватом, щоб не погодував гарбузами, що полізли свататись від такого бідахи. Насилечку надибала двох таких же сердець, як сама, що послухались просьби. Та вже кажуть:

— Хоч посміється, та дарма.

Й пішли сватами у те село, де жив богатиня. Спитались, чи приймуть старостів?

Каже:

— Ввійдіть.

Прийма їх богатиня за гостей і, недовго мовивши, сказав, що згоджується віддати дочку за удовиченка. Попоштував гостей і звелів не бавитись з весіллям.

Що не вигадувала дочка, як не упирувала, а повінчали їх і привезли до бідної вдови. А посагом за дочкою дав богатиня тільки невеличку скриньку та подушки. Удова аж віри не йме, щоб у неї невістка була від такого багатиря.

От стали вони укупі жити. Минає день, другий, третій, минає й тиждень, і більше, а молода невістка ні за холодну воду не приймається, усе сидить собі на печі та сопе.

Свекруха було загада:

— Ти б, доню, пішла та водиці або дрівець із дровітні принесла, ми б обідать наварили.

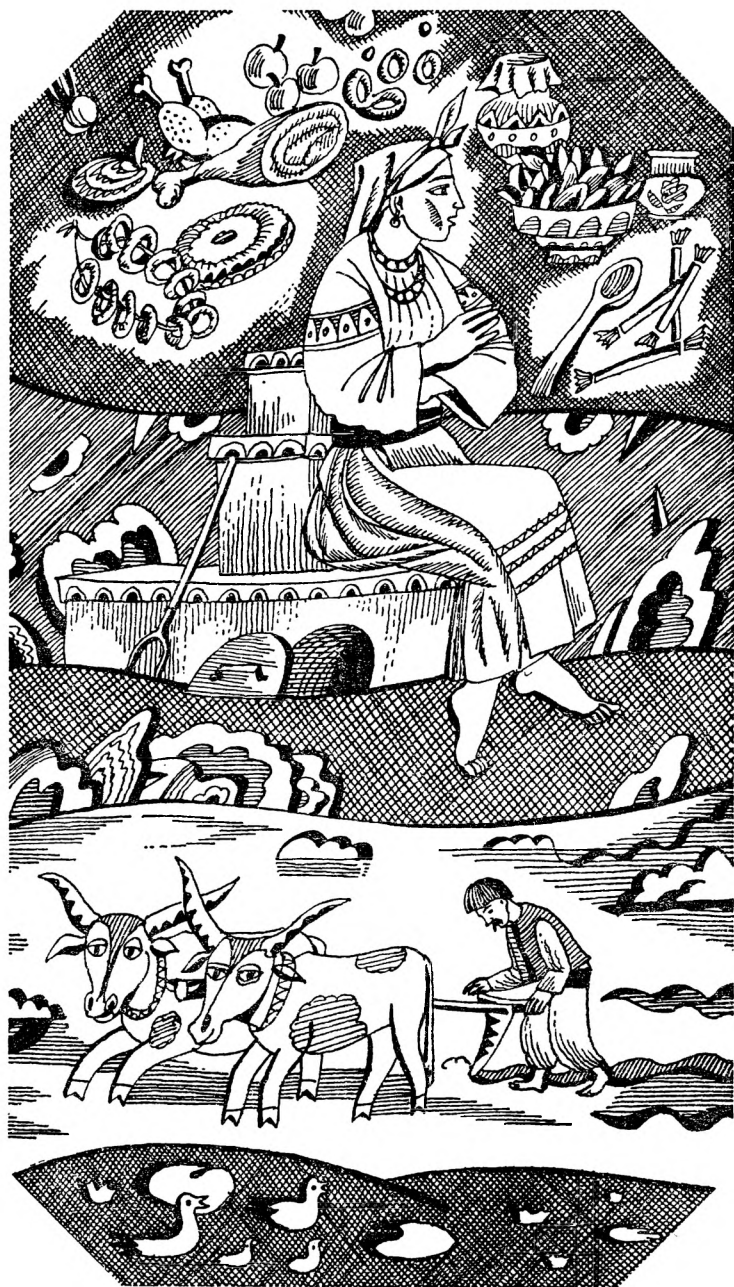
А вона тільки сопе в куточку та мовчить. Стали обідати удвох, свекруха з сином, а невістки не кличуть. Пообідали, і свекруха залишила на столі тільки хліба. Невістці вже дуже хочеться їсти, так не кличуть.

Як тільки свекруха з сином вийшли з хати, невістка зараз за хліб, та на піч, та там і з'їла його мовчки. Так було і ввечері.

На другий день невістці дуже хочеться їсти. От вона раненько побігла з відрами до колодязя і принесла води, а сама уп'ять на піч. Свекруха наварила обідати і як сіла обідати з сином, то й каже невістці:

— Ходи, доню, і ти, попоїж борщику, се з тієї води, що ти принесла.

А каші й не дала їй. На третій день бачить невістка, що се не в батька вередувати, треба під-

німатись раніше. Встала спозаранку, збігала до колодязя, принесла води, а там і дрівець — та уп'ять на піч. Наварила уп'ять свекруха обідати, покликала невістку їсти та й каже:

— Бач, доню, се тими дрівцями і з тієї води наварили обідати, що ти принесла, — та й тобі можна їсти. Мужик твій намолотив проса, я стовкла пшінця і поралась у печі — то всі робили, всі і обідатимемо.

Бачить невістка, що тут тільки того годують, хто робить, стала привикати й сама до діла: то візьме віник, підмете хату, то горшки поміє або ложки, то стовче пшона на кашу, то ще що робить — так і до праці навикла, і вже й не сидить було без діла, як і свекруха і чоловік, стала веселенька й покірненька.

Аж ось батько скучив по їй та й поїхав на одвідини. Приїжджа.

От дочка зустріча його така весела, та й тут не сидить без роботи — то те зробить, то друге, то прибира дещо — і угаву їй нема, така стала непосидюща і неспокійна. Дома цього зроду за нею не поводилось.

Вийшла свекруха і чоловік з хати, а батько і пита її:

— Чи гаразд тобі жити тут?

— Гаразд, тату!

Та бачить, що батько сидить без роботи, ухопила комушину та до нього:

— На, тату, хоч комушинку мни.

— Нащо?

— Е, у нас, хто нічого не робить, тому не дадуть їсти.

Бачить батько, що провчили дочку гаразд, та й каже їй та зятеві:

— Ну, приїздіть же до мене у гості.

Вони й поїхали. Батько радий був їм, приймав їх гарно, на прощання звелів запрягти пар три во-

лів, наклав їм три паровиці усякого добра, усяких маятків і одежини, і плуг, і скриню доччину, що тоді не дав, і скотинки, і бджіл, і іншої худоби — сказано усячиною обділив, як дітей. І стали вони на все село багатирями і бравими хазяями.

Семиліточка

Десь на Десні у десятому царстві, у іншому государстві був собі чоловік да жінка, да не було в їх дітей. От бог дав їм дитину: найшлась дівчина. Вони живуть у лісі — дак далеко їхать хрестить; дак вони дали ім'я Семиліточка, що не було сім літ у них дітей.

Загадують, щоб у громаду ішов чоловік той слухать, що громада скаже. От чоловіки там говорять...

З громади один багатир говорить, каже, що «у мене-то, братці,— чи видано? — да поїли миші леміш; устроїв у стріху, да проїли миші».

А тії кажуть:

— Правда!

От той чоловік, що дочка Семиліточка, прийшов додому; він був убогий. Да так і говорить Семиліточці:

— Чи тому правда?

А вона каже:

— Неправда! Не можна, щоб миші поїли залізо; іржа поїсть нероботне залізо.

От пішов той чоловік у другу неділю у громаду та й каже, що дочка сказала; дак роздумались, що то правда.

— Спитай, тату, а що в світі прудче, а що в світі ситче, а що у світі мильше?

Один каже:

— У мене пара собак хортових самих хутчих

А другий каже:

— У мене пара кабанів самих ситих.

Третій каже:

— У мене дочка сама миліша.

Він прийшов да й говорить дочці, а вона каже:

— Іди ж, тату, та й кажи, що ваша неправда: нема прудчого за очі, вони зобачуть і за гаєм, і воду; кінь не перебіжить і птиця не перелетить, а очима угледеш скоріше. Нема ситнішого над землю: наситить і хлібом, і травою, і водою; а нема наймилішого над сон: хоть нехай і золото, хоть які напитки, які наїдки, а не спавши день-двоє-троє, сон зможе,— заснеш.

Пішов, сказав чоловік громаді; роздумалась громада, що правда сьому. От пан питає:

— Хто се у тебе так говорить?

— У мене дочка Семиліточка.

А пан каже:

— Коли ж вона така, то на ж тобі півкопи печених яєць куриних да неси їй; нехай вона посадить квочку, щоб квочка вивела курчата, щоб к світу поросли ті курчата і мені на страву постигли.

От той батько іде й плаче. А от вона каже:

— Чого ж ви, тату, плачете? Сідайте, яйця тії беріть да вечеряйте.

А вранці устав той батько, а дочка каже:

— Ідіть же до пана — нехай пан отой ліс вируба, да нехай пні викопа, да нехай той шпиль (гора крута) виоре, да нехай насіє проса, да щоб просо уродило, да щоб пожав і помолотив, і потовк до світа, щоб було пшоно курчата годувать.

Дак пан сказав:

— Де ж так можна, щоб до світа ліс вирубати, пні викопати, шпиль виорати, проса насіяти, пожать і звозить, і помолотить, і потовкти,— не можна за ніч.

То чоловік каже:

— Де ж таки, пане, щоб із печених яєць курча-

та вивести, і щоб вони поросли, і щоб на страву були — не можна так, пане.

От він тоді каже:

— Ну, того не можна і того не можна; нехай же вона прийде до мене у гості, хоть побачу — яка.

Ось іде той чоловік додому та й плаче. Вона його стрічає:

— Чого ти, — каже, — тату, плачеш?

— Як же мені не плакати, що пан ізвелів, щоб ти була у гості, нехай я побачу — яка. Да щоб так, щоб ішла і їхала, щоб гола і в сорочці, і щоб з гостинцем і без гостинця.

От вона каже:

— Не плач, тату! Іди в ліс да злови зайця і перепелицю, да пійми козу, да шукай ятера (що рибу ловлять).

Дак вона сорочку скинула, а той ятер наділа на себе, узяла зайця під руку, під другу перепелицю, одну ногу підняла на козу — так присіла, нібито їхати, а другою стрибає і говорить:

— Іди ж, тату, нехай вже пан прибирається, буду у гості. Нехай двері поодчиняє, вікна поодсуває, ворота поодчиняє і щоб столи понастилав, і щоб все приготував для мене — страву, напитки, наїдки, — що буду у гості.

Чоловік той пішов попереду, сказав. От пан той прибравсь і дожидає. От вона іде і їде.

Пан собак велів поодпускати, хортів, щоб її порвали, так вона тільки увійшла у двір, зайця пустила, — так собаки усі за зайцем, а вона просто іде до пана.

От він бачить, що вона іде і їде; гляне — так вона гола і в сорочці — бач, ятер з прядива виплетений ріденько, дак тіло видно.

Дак вона каже:

— Здорові були, пане, прошу, нате ж вам гостинця!

Да дає панові з рук перепелицю, а він на неї удививсь, а перепелиця з рук його у вікно вилетіла: був гостинець і нема. От він там по покоях сідає, то ходить; що вже як він сказав, то вона зробила, що вже не панська правда, а Семилітчина. Водить її всюди да й каже: се така страва, а се така страва, а се знов така страва; се дорога, а се тяж дорога. А хліба нема. Ось вона ходить да й каже:

— І се, пане, добре, і се добре, да до хліба.

Так він роздумавсь: хоть що їсти, а як хліба не поїсти, то голоден. Положили хліба. Каже пан:

— Сідай обідать.

Вона й сіла. Коли йде два чоловіки до пана судитися. От він устав та й питає:

— За чим ви?

Один каже:

— До вашої милості — розсудіть нас. Поїхали ми в ярмарок, дак моя кобила, а того чоловіка віз.

Той чоловік каже:

— Мій віз, пане.

— Ми кобилу випрягли, у ярмарку прив'язали до воза, дали їсти, самі пішли на базар купувати; коли ідемо — аж уже лошатко єсть — нам бог дав. От той чоловік: «Мій віз привів лоша, що лоша під візом, під колесо мордочкою товче», що, бач сліпе. А я кажу:

— Е, ні! Брешеш, то моя кобила привела лоша. Да й побились, за чуби тягалися. Так пан спитав:

— А де лоша було?

Той каже:

Під возом, пане, було.

— Дак і віз же і лоша привів, а не кобила, коли під возом було.

Хотіли вже люди йти, а Семиліточка сидить да слухає да й каже:

— То як у мого батька да був гай на шпилі, а вони той гай вирубали, пні викопали, виорали да

насіяли проса, да уродило таке хороше просо, таке хороше! Так унадилась риба-щука да линь, да й виїли просо.

А другі були тут пани, сидять да се чують да кажуть:

— Не можна сьому статсья, щоб риба до проса ходила їсти.

А вона каже:

— Не можна сього, панове, статсья, щоб віз да лоша привів: дерево зрубане і отесане, да ще б то з себе плід викинуло,— не можна.

От так пан вже побачив, що вона розумніша, дав їй півпанства, да стала вона вже у його розсуджувать людей; ото пан такий був, що не розсудить і людей.

Кому зозуля накувала?

Було собі два чоловіки: Тарас і Кузьма. Жили вони сусідами. У кожного був гарний садок і огоро́д, і притулювались вони один до другого помежно. От якось по весні був ясний теплий день. Повиходили обидва сусіди у садок, бач, на теплицю, повештатись по садочку, і полягали під сонцем. Один ліг опукою, та, щоб не гуляти, дме собі потроху в квітку на огірковій огудині, якраз попавшійся під ніс; йому заманулося дмухнути у саму середину квітки, щоб воно вийшло з того?

Другий ліг навзнаки, позира собі геть у небо та гада, що прийде на толк; а далі давай лічити ластівок, що так собі й снують пошід небесами — от-от черкне крилом хмару. Став чоловік гадати, як вона може літати так прудко і так ізвилисто, а не так, як ото ворона або галка — прямо та тихо?

Довго вони собі так лежали мовчки, не чуючи один одного, як де не взялася зозуля, прилетіла та й сіла на вербі, якраз на перетиці і почала

кувати. От і є нова забавка! Зараз і той, і другий запитав у зозулі:

— Зозуленько, зозуленько, скільки я літ житиму на світі?

Накувала зозуля аж п'ятдесят раз. Зраділи обидва, що так довго їм жити, і біжить мерщій кожен до сусіди похвалитись — а вони, бач, жили собі гарно, по-сусідськи сябрували, та й зустрілись на перетиці.

— Кузьмо, а Кузьмо! Чи чув, скільки мені зозуля накувала?

— Та чув! — озвався Тарас.— Та то вона не тобі, то вона мені кувала.

— Ні, мені, Кузьмо!

Почали споритись, а далі пішли до отамана, щоб розсудив їх. Зібрав отаман громаду і почав розпитуватись, де сиділа зозуля, і кому кувала, і чия то верба, що зозуля сиділа? До півверби кожен був хазяїн. Давай міряти гілля — і гілля рівне, якраз порівну наобіруч!

Давай копати вербу, викопали, поміряли коріння — і коріння порівну! Як його розсудити? От отаман і каже:

— Тепер кати вас розберуть, кому зозуля кувала! Ідіть до пана сотника — хіба він вас розбере.

Пішли до пана сотника. От сотник вислухав наперед Кузьму, і взяв у його карбованець за свій суд, і поклав на стіл; а далі вислухав Тараса, взяв карбованець і каже:

— От бач, Кузьмо, і ти, Тарасе, зозуля не тобі, не йому кувала, а мені. Ідіть собі з богом, та не сваріться.

— Бач,— каже Кузьма,— як пан сотник розібрав діло!

— Еге, на те він і пан сотник, що розумніший над нас з тобою і отамана з громадою.

Пани, Хома і гуска

Задумались пан з панею, сидячи за столом при обіді, як би їм розділити оцю печену гуску, щоб всім було до пари. А всіх панів було шестеро: пан з панею, два паничі та дві панночки.

А тут якраз на той час входить Хома.

— Хомо,— каже пан,— а розділи ти межі нас всіх оцю гуску, щоб всім було до пари, та й себе не забудь.

Подивився Хома на панів і на гуску, взяв ніж і прийнявся за діло:

— Оце гусяча голова і пан — то буде пара, бо пан-то є голова всьому. Гусяча шия і пані — теж пара, бо шия іде за головою. Куди голка — туди й нитка, куди одна — туди друга. Крильця панночкам, щоб легенько танцювали, то буде дві пари. Дві ніжки двом паничам, а я, Хомище, і гусяче тулубище — то теж буде пара. А після цього — оставайтесь здорові!

Ножик

Приїхав пан з далекої дороги до свого села, на станції зустрічає свого слугу:

— Ну що ж, Мартине, чи все у нас дома гаразд?

— Все, богу дякувати,— каже Мартин, тільки ножик наш отой маленький поламався...

— Тільки б і лиха було! — каже пан.— Чого ж він поламався?

— Поламали, як із наших коней шкуру здирали.

— Як? То вони поздихали?!

— А поздихали, пане!

— Чого?

— А як заслабли пані, то тих дохторів возили рано і ввечері... То мусили поздихати!

— А чого ж то пані слабі були?!

— Тоді, як двір наш горів, то пані насилу вискочила з пожару, та злякалися дуже, заслабли та й вмерла — царство їм небесне.

Вчений вовк

Вивчив раз один чоловік вовка у повозці ходить. От їде, а пани і перестрівають його, здивувались та й кажуть:

— Продай нам цього вовка.

— Купіть,— каже,— та тільки що ви з ним робитимете?

— Він у нас,— кажуть,— писарем буде.

От зторгувались, він забрав гроші, а вони того вовка і розійшлись. Через скільки там год той чоловік і здумав: «Піду та одвідаю свого вовка».

Найшов того пана, пита, де вони того вовка діли.

— А він,— кажуть,— у Петербурзі генералом, коли хочеш його побачити, так питай такого-то генерала.

От він і пішов у Петербург. Зараз допитавсь того генерала.

— Визвіть,— каже,— мені його.

Ось виходить генерал та до нього так строго:

— Чого тобі?

Так того чоловіка ця груба річ за серце й узяла, як крикне ж він на генерала:

— А у ярмо — і забув?

Дурні чорти та хитрий наймит

У попа був наймит і гонив товар пасти. Вигнав товар пасти, сів, плете собі постולי, виходить до його чортик і питає:

— Що ти, Іване, робиш?

Каже:

— Плету сітки, щоб виловити усіх чортів.

— Ех,— каже,— зроби милість, усі лови, тільки мене не лови.

— Еге,— каже,— тебе на самий перед зловлю.

— Еге,— каже,— зроби милість, не лови. Я тобі, що хоч, те й дам.

— Що ж ти мені даси?

— Я тобі дам мішок грошей.

— Ну,— каже,— добре, іди,— каже,— принеси.

Приходить він до батька і каже:

— Там Іван сидить, плете сітки, щоб виловить усіх чортів, то я йому обіцявся мішок грошей, щоб він мене не ловив.

— Іди,— каже той,— у поле, там стоїть озеро, і коло озера стоїть кобила. Хто тую кобилу обнесе кругом озера, той тому дасть мішок грошей.

Приходить чортик до Івана та й каже:

— Ходімо, Йване, там коло озера стоїть кобила. Хто не обнесе кругом озера тую кобилу, той тому дасть мішок грошей.

Прийшли. Чортик узяв ту кобилу, обніс кругом озера й поставив коло Івана.

Іван і каже:

— Е, дурню, дурню! Я,— каже,— між ноги візьму та й обнесу.

Сів Іван на ту кобилу, об'їхав кругом озера.

Приходить чортик до батька та й каже:

— Я взяв кобилу на руки та насилу обніс, а він узяв між ноги і духом обніс її кругом.

— Іди,— каже,— до його: котрий котрого поборе, то той тому дасть мішок грошей.

Той прийшов да й каже:

— Ну, давай будемо боротися.

— Ех,— каже,— дурню, дурню! Що мені з тобою боротися! В мене,— каже,— батько старий єсть, і то він тебе поборе.

— А де він? — каже,— покажи його.

А з ним був ведмідь.

— Бери,— каже Іван,— зачинай, бо він тебе не візьме, а треба, щоб ти роздражнив його.

Він як почав дражнить, а ведмідь як схватиться да як почне давить! Да тільки що його живого пустих.

Приходить (чортик) до батька да й розказує все, як було.

— Ну,— каже (батько),— іди. Котрий котрого пересміє, то той тому оддасть гроші.

Прийшов (чортик) до Івана да й каже:

— Давай будем сміятися — хто кого пересміє.

— Е,— каже,— дурню, дурню! В мене,— каже,— мати старая і то тебе пересміє. Найшов конячу голову, привів до неї чортика та й каже:

— Смійся!

Скільки не сміявся той, а не міг пересміяти (кобилячу голову). Прийшов чортик до батька та й каже:

— Його мати стара, та й то я не міг пересміяти.

— На ж,— каже,— сюю булаву, котрий вище підкине.

Приніс чортик тую булаву та як кинув, то й не видно. А далі каже до Івана:

— На,— каже,— кидай!

Той узяв у руки і насилу з місця зворухне та й дивиться на небо, а чорт його питає:

— Чого ти дивишся на небо? Кидай уже!

— Е, я,— каже,— дивлюся на небо, там на небі мій брат, я,— каже,— дивлюся, щоб він її вловив.

— Ей,— каже,— не кидай, а то мені шкода буде. На,— каже,— тобі дудочку.

(У нього така дудочка була...)

Той узяв дудочку, а оддав булаву.

Приходить чортик знову додому, а батько його й питає:

— А що,— каже,— хто вище підкинув?

Він каже:

— Я кинув, то вона зараз же упала, а він хотів

кинути на небо до свого брата, да я не дав, а оддав йому свою дудочку.

— На ж,— каже,— неси йому мішок грошей та хай тільки не ловить нас.

Той приніс тії гроші та й каже:

— На гроші да тільки нас не лови.

— Як тебе не ловити? Коли занесеш мішок до мого дому, то тоді не буду ловить.

Каже:

— Занесу, тільки не лови вже.

Заніс він йому тії гроші, поставив, а той каже:

— Тепер не буду вже тебе ловити, іди.

Той пішов, а Іван на другий день гонить собі товар пасти і бере з собою дудку тую, що чортик йому дав.

Понаїдався товар, полягав оддыхать, а Іван як заграва на тую дудку, так увесь товар почав гуляти. Він радується, що товар так гуляє.

Товар так повигулювався, як наче усю неділю стояв голодний — так повитрухувався.

Пригонить увечері товар додому, піп вийшов подивиться, чи понаїдався товар. Каже:

— Де ти його пас так, що він такий голодний, наче увесь день нічого не їв.

— Я не знаю, чого він такий, я його пас увесь день.

На другий день знов бере товар, гонить пасти. Товар понаїдався і тільки хотів лягати, а він знов давай грати на дудку.

Увечері пригонить додому, а товар ще гірший, як був першого дня.

Піп вийшов, глянув на товар і нічого вже не сказав йому.

На третій день гонить той пасти, а піп каже:

— Піду подивлюсь, що він йому робить, що товар такий худий.

Товар пасеться, а піп сів у терні. Тільки товар понаїдався да хотів лягати, а той як заграва!

А товар давай підскакувать, а піп у терні давай і собі танцювать та вигукувать: «Гу, гу!»

Він побачив, як піп поліз у терен та навмисно грав, грав і не переставав до самого вечора. У попа обідрався увесь одяг, і він сам обдерся об терен, увечері приходить додому, а його попадя побачила да й питає:

— Що це,— каже,— тобі зробилося?

— А се,— каже,— душко, у нашого Івана є така хороша дудка. Я засів його підглядіть, як він товар пасе, а він як заграє на ту дудку, то увесь товар і я гуляли до самого вечора. От,— каже,— скажи йому, нехай він тобі заграє, то ти послухаєш.

Увійшов Іван у хату, а піп каже:

— Ану, Іване, заграй-но попаді, нехай послухає, як ти граєш. А я вилізу на гору, а ти накриєш мене солом'яником, щоб я не чув, як ти грати-меш.

Виліз піп на гору, він накрив там його солом'яником. Увійшов Іван у хату,— попадя діжу місила,— як заграв! А попадя як ухватить діжу да й пішла з діжею гулять, а піп як схватиться да давай і собі гулять!

Гуляв, гуляв, а далі як полетить з гори разом із солом'яником.

— Нехай,— каже,— тебе чорт візьме з твоєю дудкою! Трохи,— каже,— не вбився!

Коза

Один чоловік водив козу на торг та й не продав. От як вів він її додому, так прийшлось іти лісом. Ідуть вони лісом, коли дивляться, аж лежить неживий вовк. Чоловік підійшов до нього та й дума, що робить. На той час їхав поблизу пан із гостей. Він побачив козу й чоловіка та й питається:

— Що ти тут робиш?

— Та це коза моя піймала вовка, так я оце думаю, що з ним робить.

Та трохи й почервонів, бо збрехав.

— Вот это хорошая коза, что и волков берет, продай ее мне!

— А що ви, пане, дасте за неї? — спитав чоловік.

— Да сто рублів дам.

— То й давайте!

От пан узяв козу, повів у ліс та й прив'язав на довгій мотузці до дуба.

Коли це приходить один вовк та й став біля кози, а вона: «Мекеке!» Та й стоїть. Пан каже:

— Вот проклятая коза: одного еще и не берет!

Коли це приходить і другий вовк, а коза все стоїть та: «Мекеке!» А пан:

— Вот коза — и двух не берет!

Коли як вискоче з лісу третій вовк, як ухопили всі три козу, так і розірвали! А пан стоїть та:

— Ну, проклятая коза! Двух не брала, а троих не одолела!

Як чоловік людей колись дурив

Пішов раз чоловік людей дурить; приходе у якусь слободу, а діти купаються; він і пита їх:

— А що, чи не бачили ви якої okazji?

А один хлопчик і каже:

— Плив тут уранці млиновий камінь, а на йому собака сидів та муку злизував.

— Отого,— каже,— мені і треба! Ходім, хлопче, зо мною.

Хлопець і пішов за ним. Вийшли за слободу, той чоловік і каже:

— Оставайся ти тут, та щоб знав, що одвітить, як тебе будуть питати, а я піду людей дурити.

Та й розійшлись. Приходе той чоловік у якийсь

город, ходе по базару, а там капусту продають. Він походжа та сміється:

— Бач,— каже,— що за капуста! Он як у мого батька у таким-то селі, так під одним листом віз сховається.

От перекупки і заспорили з ним та й ударили в заклад на сто цілкових. Зараз нарядили верхового та й послали у ту слободу. Той верховий не добіг до слободи, стрів того хлопця.

— А що,— пита,— чи правда, що у вашій слободі родить така капуста, що під одним листом віз сховається?

— Е,— каже,— он у мого батька того году, як зимували чумаки, так під одним листом три вози стояли.— Той повірив та й вернувся, розказує, що усе правда, бо ще більш єсть. От забрав той чоловік сто рублів та й подався у другий ще город. Виїшов на базар, аж там гарбузи продають. Він ходить та сміється:

— Хіба це гарбузи? Он у мого батька у такому-то селі гарбузи, як кабан уриється, то і не найдеш.

Забились і тут у сто цілкових, нарядили знов верхового. Не доїхав той верховий, перестріва його хлопець.

— А що,— пита,— чи правда, що у вашому селі такі гарбузи родяться, що як кабан уриється, то і не найдеш?

— Е,— каже,— у нас як зарився раз кабан, то мати три дні шукали, усилу нашли.

Той повірив і вернувся. Заплатили і ці перекупки сто цілкових. От поділились вони з тим хлопцем і розійшлись. От той хлопець одійшов трохи, аж їде пан.

— Здоров тобі, хлопче! А де ти був?

— Та ходив,— каже,— людей дурить.

— Ану ж, одури мене.

— Е,— каже,— я сам не одурю, якби з дядьком!

— Де ж він?

— А он пішов отим шляхом.

— На,— каже,— коня та дожени.

Сів той хлопець на коня, од'їхав трохи та й вертається.

— Чого ти? — пита пан.

— Що ж,— каже,— хоч я його і дожену, він пішки, то нескоро вернемось.

— Так бери і другого коня.

Той узяв.

— Прощайте,— каже,— пане! Оце уже й одушив!

Як баба чорта дурила

Зосталась жінка удовою і вже зостарілась; сидить журиться. Колись-то степів було багато, на них люди були не дуже голодні, так та жінка, горюючи, і каже:

— Хоч би сам чорт прийшов та виорав мені ниву.

Йде тут чорт, зробився чоловіком і до неї в хату увійшов, каже:

— Здоров будь, бабо!

Каже:

— Здоров!

— Я чув, що ти клопочешся, що нема кому степу виорать?

Каже:

— Клопочусь.

— То я тобі виорю,— каже чорт.

Тепер той чорт заходивсь і виорав ниву. Питається тієї баби:

— Що ми,— же,— посіємо?

А баба каже:

— Посієм,— каже,— моркву. Морква добре росте, а бадилля ще більше.

Чорт не знав, що з неї їсти та думав, що бадилля. Баба його й питає:

— Як же ми будемо ділитися?

— Ділиться,— каже чорт,— будемо так: те, що зверху, те мені, а тобі коріння.

Баба тільки усміхнулась, дума собі:

«Добре!»

От насіяли, вродила морква. Чорт забрав бадилля на в'язку й приносе додому. Його чорти-товариші й кажуть:

— Каже, що він розумний. Де в біса? Його й баба обманула. Було б тобі те брати, що в землі, а їй же,— що зверху.

Він каже:

— От як на другий год, то я її обманю.

На другий рік виорав її ниву, приходить до баби й питає:

— Що посіємо?

— Мак,— каже баба.

Посіяли. Чорт старається та поливає. Ті лопуцьки ростуть великі, а маківки ще більші. Устарівся мак. Баба пита:

— Як ми будемо ділитися?

А чорт і каже:

— Мені те, що в землі, а тобі — що зверху.

Та баба маківки позрізувала, а чорт бадилля зв'язав і поніс додому.

Ті чорти знову страмлять його.

Він тоді спересердя каже:

— Піду сякої-такої віри бабу вб'ю.

Приходить до тієї баби, а вона й пита:

— Чого ти прийшов?

— Я тебе, бабо, вбить хочу.

Та баба йому й каже:

— Е, ти, чорт бісової віри, здоровий, іще й справді вб'єш мене, а треба битися по правилах.

— Як,— пита чорт,— по правилах?

— Візьми верхові вила, а я візьму качалку, та підем у хлів битися.

(Вона знов його обманула.)

Увійшли вони в хлів битися. Той чорт зачепився за бандину ріжками, бо вила були довгі, а баба, де влуче чорта, там і б'є.

Той чорт просить:

— Бабо, голубочко, на тобі верхові вила, а мені дай качалку, та ходім надвір битися.

Оддав чорт бабі вила, а сам узяв у баби качалку, і пішли надвір битися.

Чорт маха качалкою кругом себе, а баба його вилами штурха.

Чорт бачить, що біда, та хода!

Прибіга додому, а з його сміються і з дому проганяють, що два рази баба обманула, а на третій ще й побила.

Той чорт тоді й пішов геть.

Ходив, ходив голодний дні зо три. Зайшов на степ, а чоловік пеньки корчував. Чорт зробився чоловіком і каже:

— Здоров, чоловіче! Чи даси мені хоть повечерять, як я тобі поможу пеньків корчувати?

— Дам,— каже.

Чорт так корчує, що геть усі пеньки повиривав до вечора.

Приїжджає чоловік з чортом (не зна чоловік, що то чорт). Випріг коня, пішов з ним у хату, жінка насипала там борщу, ріже хліб.

Діти кажуть:

— І я їсти хочу, і я їсти хочу!

А той чоловік і каже:

— Чорта з'їжте!

Той чорт з хати! (От пообідав, якраз!)

Москаль у пеклі

Був собі одставний москаль, і пішов він на той світ. Ходить-ходить — нігде йому нема пристання. Аж приходить він до пекла,— аж там чортів такого багатько.

Він зараз по-московськи й кричить:

— Тьху, пропасть! Нечистий дух как смердить!

Чорти на його кричать:

— Іди собі... Чого ти хочеш? Тут не можна бути тобі!

Москаль каже:

— Пождіть, дайте мені тут у вас порозкладатись.

Забиває він кілочки по стінах та й каже:

— Це на рамець, це на муніцію, а це — на шинель, а це — на ружжо!

Ну, повішав він усе та й питається:

— Що це таке?

А чорти кажуть:

— Пекло.

— Ну, хорошо, що тепло. А що то,— говорить,— кипить?

— Душі.

— Ну, слава богу, що є галуші. Дайте ложку.

Дали йому ложку, а він як почав їх троцтити. Чорти розсердилися, та давай на його кричать:

— Що ти робиш? Іди собі звідси!

А він каже:

— Ну, ходім на двір, перш покажете мені, в яку дорогу йти.

Чорти повиходили всі з пекла, а він взяв та й зачинився та й не пуска їх.

Чорти замерзли та так кричать-плачуть, а іде баба та питається:

— Чого ви плачете?

— Москаль прийшов у пекло, зачинився та й нас не пускає.

— А, дурні. Не знаєте, що зробити. Ось де є собака, візьміть, здеріть шкуру, зробіть барабан та забарабаньте, то він вийде!

Чорти зраділи та за собаку.

Облупили його, зробили барабан — тр-р-р!

Москаль кричить:

— Ох, у поход пора!

Взяв убрався та й пішов, чорти убігли та й зачинились.

Москаль вийшов надвір, дивиться — нема нічого.

— О, піддурили, бісові сини!

Та й пішов собі далше, лучче шукати.

Панська політика

В одному панському селі був собі піп. І такий же то убогий той піп, що не то що й шматка свого поля не має!

Звісно: у селян що візьмеш? Як гривню, а як дві, то й добре. З їх і пан добре драв...

Випросив той піп у пана нивку поля, засіває та з того й живе: ні руги немає, нічого... Сказано: бідна церковиця у панському селі.

От одного разу посіяв батюшка на тій нивці гречку — і вродила йому така гречка, що на все поле! Панську блискавка пропалила, а його рядком — та як перемита! Піп радіє: «Спасибі богу, буде що їсти, попаде!».

Покликав людей — люде послухали — звісно, попа вже всяке послуха, — зібрали ту гречку, перевезли у стіжок, на току склали. Піп не налюбую та тою гречкою!

Аж увечері кличе пан попа до себе в гості. Приходить піп до пана — аж там такий заїзд — псвен

двір! Як увійшов у горниці — аж там панів, панів, що й греблю було б загатить!

Пан того попа вітає:

— Ну що, батюшко, як ваш хліб? — розпитує.

— З вашої, — каже, — пане, ласки, дякувати богові милосердному, гречка уродила гарна!

— Ну, слава богу, слава богу!

Піднявся там бенкет: танцюють, у карти гуляють, п'ють...

Тільки піп чує: пани знай плещуть язиками про якусь політику. Слухав він, слухав — ніяк не догадається, що воно таке.

Подали вечерю, посідали, повечеряли, піп подякував панові і пішов додому уже опівночі.

Устає вранці, та зараз на тік — аж дивиться: на току стоїть гречка, така посмалена та плюскла, що й зерна путнього не вибереш, а його гречки й нема!

Де, де гречка? Нема! Він — до попаді:

— Оце так, попаде! Хтось нашу гречку забрав, а нам привезено такої, що боже мій! Ані зерна... Що тепер його й робить на світі?

Журились-журились, думали-думали, а далі попада й каже:

— Піди панові пожалійся: вже не хто, як його люде забрали!

От піп і пішов. Йде по вулиці та у кожен двір заглядає, чи не нагледить де своєї гречки. Так нема!

От він доходить до пана — зирк на панський тік! Аж його гречка стоїть у стіжку зложено...

Піп і здивувався: «Що його робить? Як його панові сказати, що він гречку покрав? Ще й з прихода прожене!»

Думав-думав, стоячи під двором, а потім махнув рукою: «Що буде!..» Та й пішов у горниці до пана.

Приходить у горниці:

— Здорові були, пане!

Уклонився.

— А! Здрастуйте, батюшко. Садіця...

— Не до сидні мені, пане!

— Що ж вам треба? — пита пан.

— Прийшов,— каже,— до вас, пане, розпитаться: чую я,— каже,— вчора пани знай поносять якусь політику... Чи ви не знаєте, пане, що то воно таке — та політика?

— Гм! — каже пан, здвигнувши плечима.— Знаю, як не знать!

— Скажіть же, пане, будь ласка, й мені.

— Це,— каже пан,— як що обіцяєш дати там, або що (бо одказати соромно) дати не хочеться, то там видумаєш що-небудь. От і політика!

— То цебто, пане, брехня по-нашому?

— Маєш... обход такої! — каже пан.

— Обход?! Цебто, пане, як дасть хто-небудь нивку, то потім побачить, що на тій ниві бог уродив хліб добрий, та він візьме, та той хороший хліб собі поперевозить, а тому перевезе абиякого. То це б то політика?

— Політика!

— Бач!.. Оце спасибі, що сказали! Тепер і я знаю, що то за панська політика.

Та й пішов собі з горниць.

Приходить додому, попадає питає:

— Ну що, не найшов гречки?

— Найшов,— каже.

— А панові пожалівсь?

— Як же мені жаліться, коли сам пан гречку забрав.

Попадає як узяла плакати, як узяла лаяти!

— Ми убогі, та того не зробим, а він пан, дука, та покрав нашу гречку!

А піп їй каже:

— Не плач, жінко! Ми убогі, та не зробим цьо-

го, бо ми не знаємо панської політики, а пани у ній кохаються.

Пожирились вони трохи та й полягали спать. Коли на другий день прокидаються — глянули на тік: аж знову їх гречка стоїть, як і стояла, у стіжок зложена!

— Оце бач, попаде,— панська політика! — каже піп.

Про ченця

Десь у одному монастирі — от так як би в Дубнах абощо — був собі чернець. І такий же то богомільний та пісниковий чернець, тільки поклони б'є та богу молиться... сказано: живий до бога лізе!.. А товстий такий, як груба...

От раз у піст, на першім там тижні, чи що, сидить він у себе в келійці, читає боже слово. От читає — та й забажалось йому скоромини... Так заманулося, так — що пробі! А в піст, звісно, де ти в монастирі скоромини візьмеш?.. От він нудився-нудився, а далі й думає: «Може, од масниці що-небудь зосталося,— пошукаю». Та й поліз у шафку. (А в них у кожного в келійці є шафка, там у них усього, чого душа забажає: і напйтків, і наїдків...) Коли туди — аж там яйце. Він так зрадив, наче свяченої паски з'їв на великдень! «Ну що ж? — думає.— Як його сире яйце їсти?» А зварити ніде. Він і надумав: «Спечу на свічці!» Узяв вирвав з голови волосинку, перепоясав те яйце,— давай пекти... Тільки що на свічку, а двері — рип: входить ігумен... (А ігумен у них був чоловік дуже побожний.) Як побачив, що таке в піст чернець робить, то аж відскочив: своїм очам не вірить! А далі:

— Калугирю,— каже,— що це ти робиш?

А той і не чує...

— Калугирю, калугирю!..

Той глянув, аж ігумен...

— Що це ти робиш?

— Попутав,— каже,— отче ігумен, лукавий попутав!..

— Що ж ти це робиш, богоотступнику? — каже ігумен.— Признавайся!..

— Яйце печу, святий отче, яйце... Він мене підвів,— бодай йому ні дна ні покришки,— він показав, як і пекти...

А чорт з-за комина різки виткнув:

— Та брешеш,— каже: я оце сам учусь в тебе, як його пекти!

— Ну-ну, мовчи, бісів сину,— каже чернець,— коли тебе не питають...

Біда

Був то один піп багатий, і не мав він дітей, тільки одного сина. І він змаленьку ніц не робив. Як дійшов до кільконадцяти літ — дав його до школи, вивчився той читати і писати, та й потому піп його оженив, і zostався на місці тата, в тій самій парафії, бо батько помер. От він собі думає, що то люди говорять, що то їм біда, а я зріс, оженився і жодної біди на світі не знав. Взяв він, сказав собі зробити стовп і закопати на тракті, і на тім слупі написав з одного боку версти, а з другого боку — таблицю прибав і написав так: що відколи жиє, зріс, оженився, і жодної біди не знав.

Але іде цар, дивиться: з одного боку написано версти, а з другого боку таблиця прибита. Так він повідає до кучера. А той скочив з карети і читає. Перечитав, взяв на замітку, сів і поїхав. Приїжджає додому, казав зараз попа витребувати до себе. Але не так то було живо, може, в місяць,

а може, в два,— приїжджає піп до царя. Переночував, на другий день рано, вже піп постигає, наступив час дванадцятий, вже піп до царя приступає:

— Здрастуйте, ваше імператорське величство!

Цар відповідає:

— Здоров! Ну, що ж ти скажеш?

— Не знаю, чого ваше імператорське величство мене потребують.

Цар тоді говорить:

— Ти зріс і оженився і жодної біди не знав?

Піп:

— Я, ваше імператорське величство.

— Яким то образом? — цар говорить.

Піпповідає:

— А таким, що мій отець був багатий і як був при нім, то й біди ніякої не знав, а потому отець помер, усе своє багатство мені залишив і попом мене зробив, і тепер же мені жодної біди нема.

Цар тоді розсердився і говорить:

— Я царством управляю, чого ж і я біду знаю?

І каже:

— Ну, я тобі загадаю три загадки, як ти їх відгадаєш, то буде тобі то прощено, а як не відгадаєш, то голова з плеч!

І дав йому строк на три доби і каже:

— Ти маєш відгадати мені, чи вище від землі до небес, чи в землю глибше, скільки на небі зір і що я думаю?

Пішов піп на квартиру і на квартирі сидить і дума, та не може надумати, який би відповідь дати на ті загадки. Пришов строк іти вже з відповідом, зібрався він, іде. Приходить до царського дому, дивиться — стоїть на часах москаль. Він питається москаля:

— Чи є цар?

І так дуже засумувавсь. Але той москаль дивиться, що так піп засумувавсь, питається його:
— Чого ти так засумувавсь?

А піп каже:

— Та й що говорити, ти мені нічого не можеш!

Але взяв йому розказав, про що його цар зазвав і які йому загадки дав. Тоді москаль повідає:

— Батюшко, скиньте свій одяг, візьміть мій на себе і стійте на моїм місці, а я піду до царя відгадувати загадки.

Помінялися вони одягом, і москаль пішов до царя, а піп став на москалевім місці. Приходить москаль до царя.

— Здрастуйте, ваше імператорське величство!

Цар говорить:

— Здоров! Ну що? Одгадав загадки?

— Одгадав,— говорить москаль.

Цар питається:

— Ну скажи, чи вище до небес, чи глибше вниз, в землю?

— Ні, ваше імператорське величство, вниз глибше! — говорить москаль.

— Чому ж глибше? — цар питається.

— Тому, що як мій прадід, дід, отець, мати, сестри і брат, як туди пішли, то й до сих пір нема, а в небесах як барабанить, то тут усе чути.

— Ну, то скажи, скільки зізд на небі?

Москаль вийма цілу в'язку шерсті, наголоної зі шкур, і говорить:

— Извольте подивиться, ваше імператорське величство!

Цар говорить:

— А ти вірно пощитав?

— Извольте провірить,— москаль говорить.

- Ну, а тепер скажи, що я думаю?
- Царю, ти думаєш, що я піп; ні, я солдат.
- А піп де?
- На моїм місці став.

Тоді цар дав москалеві відставку, а піп служив на його місці, доки не вислужив літ.

Піп на казанні

А то раз якийсь піп дуже не любив казання говорити. То одної неділі виходить на казальницю, так каже:

— Мої милі парафіяни, а знаєте, о чім я вам нині буду казання казати?

— Ні, не знаємо,— кажуть люди.

— Га, коли ви не знаєте, то й я не знаю,— каже піп та й зліз із казальниці.

На другу неділю знов піп на казальницю.

— Мої милі парафіяни, а знаєте, о чім я вам нині буду казати казання?

— Знаємо,— кажуть люди.

— Ну коли знаєте, то нема вам що й казати. Рцем всі от всея душі!..

Приходиться на третю неділю, вже собі люди міркують, якби то його зайти? Змовилися собі... Вилазить піп на казальницю.

— Мої милі парафіяни, а знаєте, о чім я вам нині буду казати казання?

То єдна половина людей у церкві каже: «Знаємо», а друга каже: «Не знаємо».

— Так? — каже піп. — Ну, то добре. Най ті, що знають, та скажуть тим, що не знають. Благоденствіє господнє на всіх вас!

Та й уже було по казанню.

Брехня

Захворів десь якийсь-то цар та й наказує усім панам, усім мужикам, усім міщанам, щоб заходились його розважать та брехні казати, та такої, щоб у ній і словечка правди не було. От пани що не збрешуть, так один одному завидує, та і кажуть, хоч яка там брехня, що то правда. От обіскався один мужик.

— Я,— каже,— можу.

— Ну, бреши.

— Як жили ми,— каже,— ще з батьком та хазяйнували, так була у нас нива за тридцять верст од нашої оселі, а одного году та така добра пшениця зародила, одразу поспіла і сиплеться. А нас у батька було семеро братів; як пішли ж ми косить, а хліба і забули взяти, та косили безпересталь сім день і сім ночей, не ївши й не пивши; а як прийшла неділя, ми додому — вечеряти. Прийшли, а саме мати таких гарячих галушок подали. От посідали ми коло порога, а там та лежав у нас камінь. Я як сів на той камінь, як ухватив галушку, так вона крізь мене і проскочила, та ще і крізь той камінь пройшла, та аж на сім сажнів у землю ввійшла!

Тут пани зараз:

— Це,— кажуть,— може бути: сім день чоловік виживе, не ївши; а що камінь галушка проняла, то, може, він млиновий; це,— кажуть,— ще не брехня.

От на другий день звуть його знову брехні казати.

— Я,— каже мужик,— як почав сам хазяйнувати, так усе ходив на охоту, та був у мене такий хорт, що я його ніколи не годував. От раз поїхав я з ним на охоту та й зігнав зайця, тюкнув на хорта, хорт за ним; як догнав же, так і ковтнув: тільки задні ніжки трошки видно.

Я тоді з коня та за хорта: як устроїв йому руку у рот, так і вивернув, як рукавицю, та після того ще сім год з тим хортом полював.

Пани вп'ять:

— Це,— кажуть,— не брехня; це все може статись.

Звісно, панів заavidки беруть, що як же мугир та покрива їх перед царем. Почали царя розбалакувати, почали розбалакувати, та й завірили, що це правда.

От і на третій день іде він до царя. Цар сидить, а коло його увесь чин, генерали, сенатори усі. От мужик і каже:

— Як хазяйнували ми з батьком, так оцей пан позичав у нас сто тисяч, а оцей — п'ятдесят, а цей десять,— та так на усіх по йменню зве і гроші вищитує.

Цар і пита.

А панам же сором сказати, що мужик краще за них збрехав, та:

— Правда, правда.

— А коли правда, то й заплатіть.

Треба їм платити. Той забрав гроші, та ще і цар йому щось дав, та й пішов собі.

Стрижено! Стрижено!

Їхав чоловік з жінкою полем. Було це літом, саме о ту пору, як на полі так хороше, так весело та любо, що й додому не хочеться. Їхали вони доріжкою поміж пашнею. Кобила тюпає собі помаленьку, а лоша попереду — вскубне трохи травиці, зробить вибрика та й далі. Дивиться чоловік — хтось на ниві ячмінь покосив.

— Дивись,— каже,— жінко, вже й ячмінь покосено.

А жінка каже:

— Стрижено.

Були вони в кума в гостях, так ще там жінка чогось розприндилась. Чоловік подививсь на неї та й каже:

— Оп'ять?

А вона зкопилила писк та й одвітує:

— Оп'ять.

— Жінко,— став він ізнов казати,— мовчи, коли хоч!..

— Чого я буду мовчати?

— А чого ж ти перечиш: стрижено, коли воно кошено.

А вона ізнов:

— Ні, стрижено!

— Ой, та будеш бита, кажуть тобі: кошено!

— Стрижено!

Чоловік зупинив кобилу. Зліз він з воза та й питає, держачи батіг наготові:

— Чи кошено?

— Стрижено!

— Злізь з воза! — гримнув на неї чоловік.

А вона:

— Не злізу!

— Геть з воза, кажуть тобі!

— Не злізу я з воза... чого я злізу?

— Злазь, тоді побачимо, чи кошено!

А вона ізнов:

— Стрижено!

— Брешеш, кошено! — закричав чоловік та й почав її чустрить батогом. Чустрить та приговорує:

— Кажуть тобі: кошено! Кажуть тобі: кошено!

Бісова баба аж пищить під батогом та знай своє грає:

— Стрижено! Стрижено!

Кобила, почувши, як чоловік трактує батогом свою жінку, стала комизиться, трохи воза не

перекинула; побігла б, так хазяїн в одній руці віжки держить. Бачить чоловік, що з цього дива не буде пива, сів на віз та й поїхав далі.

— Ось постривай,— каже,— приїдемо до господи, буде в мене кошено!

— Стрижено!

— Буде й кошено!

— Стрижено!

— Постривай! Постривай! Буде й кошено!

Приїхали додому. Став питать чоловік жінку:

— Чи кошено?

А вона ізнов:

— Стрижено!

Піймав він її за космаки та й потаскав до комори.

— Кажи, чи кошено?

— Стрижено!

Роздяг він її, прив'язав до стовпа та й почав частувати батогом. Бив, бив, а потім питає:

— А що, чи кошено?

А жінка ізнов своє:

— Стрижено!

— Ось постой же! — каже їй чоловік.— Я тебе, проклятущу бабу, втоплю! — та й потяг її до річки. А річка була недалечко, зараз на городі.

Привів до берега, питає:

— Кажи, що кошено, бо втоплю!

А вона:

— Стрижено!

Він її шубовть у воду!.. Подержав трохи в воді, витяг, питає:

— А що, чи й тепер стрижено?

— Стрижено!

Він її ізнов у воду... От-от пропаде дурна баба... аж бульбашки стала пускати, а ще таки підняла з води руку та й стала виробляти

пальцями так, наче кравець ножицями ріже, цеб-то: стрижено, стрижено!

Бачить чоловік, що ніяк не здолати завзятої баби, витяг її з води та й плюнув.

Докучливі казки

Просивсь подорожній чоловік зимою, де б переночувати, та де не проситься, усе заставляють казки казати. Усю слободу обійшов, а далі і дума: «Дай скажу, що знаю». Сказав, що знає, його зараз і пустили. Дали повечеряти:

— Ну, тепер кажи казки.

— Тільки,— каже,— не перебивайте, а то хто переб'є, тому й доказувати.

— Добре,— кажуть.

От він і почав:

— Ходив я, ходив, та прийшов у вашу слободу, став на ніч проситись, аж ніде не пускають.

Проказав це, та знов:

— Ходив я, ходив...

А тоді господиня слухала-слухала, та й каже:

— Що це ти все одної та одної? Кажи ще другу.

— Е, тітко, ви перебили — вам і доказувати.

Та і почала:

— Носив десь кат гостя, носив, та й до нас за-ніс. Носив десь кат гостя...

А дочка:

— Та годі вам, мамо, вже скоро світ.

— Е, ти перебила, тобі й доказувати!

— Та що, мені спати хочеться.

Та як засперечались, та до світа сперечались, а той чоловік виспавсь та й пішов.

Як солдат із зуба борони юшку варив

Один солдат та стояв на пості у дуже скупій баби. Трудненько доводилось солдатіві добувати собі кожен окраєць хліба, а що вже про варену страву, то він і забув, яка вона на смак. Занудився він зовсім на тих бабиних сухарях з водою і почав крутити головою, що б таке вигадати, щоб і себе вдовольнити, і баби не прогнівити? Солдатики хитрі на всякі видумки, бо голод — не тітка, знайшов він старого, заіржавленого зуба від колишньої борони, приніс до хати та почав стругати та мити, щоб баба бачила, та все з примовою: «Оце буде юшка, так юшка! І курятини не треба! Дозвольте, бабко, горня і води!»

Баба, зацікавлена, дала горня і, наливши зуб від борони водою, приставила до жару.

Кипить, аж весело дивитись! А солдат все пробує та хвалить:

— От буде юшка, так юшка! Дозвольте, бабко, дрібок солі!

Дала баба дрібок солі. Згодом солдат просить ще й пшона трохи.

Дала баба пшона, бо то ж цікава штука, яка то юшка вийде з боронячого зуба.

Згодом просить солдат кілька картоплинок... і цибулю.

Дала баба і те.

— От коли б, бабусенько, ще й сала шматочок!

Дала баба і сала, бо то ж дуже цікава і нечувана штука — юшка з боронячого зуба!

А коли вже зуб добре уварився, що вже пшоно і цибуля розкипіли, то солдатик вийняв його з горнятка і, сказавши, що він ще не на один раз згодиться, поклав обережно на полицю.

А юшка була нічого собі і така на смак, неначе й не із зуба від борони варена!

КОРОТКІ БІБЛІОГРАФІЧНІ ДОВІДКИ

БАРВІНОК ГАННА (літ. псевдонім Білозерської-Куліш Олександри Михайлівни, дружини П. О. Куліша; 1828—1911), українська письменниця, етнограф і фольклористка, перу якої належать оповідання з життя селян, літературні обробки фольклорних творів та народно-поетичні й етнографічні записи.

ВЕРХРАТСЬКИЙ Іван Григорович (1846—1919) — український письменник, філолог, природознавець, записувач фольклору, автор перекладів ліричних віршів, досліджень з історії української мови, підручників із зоології, ботаніки, мінералогії.

ВОВЧОК МАРКО (літ. псевдонім Вілінської Марії Олександрівни, по чоловікові — Маркович; 1833—1907) — видатна українська письменниця, перекладачка, фольклористка, збирачка українських народних пісень, прислів'їв і приказок, легенд, переказів, казок.

ГЛІБОВ Леонід Іванович (1827—1893) — видатний український байкар, поет-лірик, автор численних творів для дітей, записувач народної творчості. Поезія Глібова Л. І. «Журба» покладена композитором М. Лисенком на музику, стала народною піснею «Стоїть гора високая...»

ГРІНЧЕНКО Борис Дмитрович (літ. псевдонім Василь Чайченко, 1863—1910) — видатний український письменник, прозаїк, поет, драматург, учений-мовознавець, педагог, етнограф, фольклорист, укладач знаменитого «Словника української мови», тритомного зібрання «Етнографічні матеріали, зібрані в Чернігівській і сусідніх з нею губерніях», до якого увійшло багато казок, легенд, замовлянь, прикмет, прислів'їв і приказок, анекдотів тощо.

ГОЛОВАЦЬКИЙ Іван Федорович (1814—1899) — український письменник, громадський діяч, журналіст, головний упорядник літературно-фольклористичного альманаху «Вінок русинам на обжинки».

ГОЛОВАЦЬКИЙ Яків Федорович (літ. псевдонім Балагур Яцько, 1814—1888) — український письменник, перекладач, мовознавець, етнограф, фольклорист, історик, один з видавців альманаху «Вінок русинам на обжинки», упорядник збірників народних пісень «Народні пісні Галицької та Угорської Русі».

ДРАГОМАНОВ Михайло Петрович (1841—1895) — видатний письменник-публіцист, філософ, фольклорист, автор численних літературознавчих та історичних досліджень, фольклористичних розвідок. Йому належать видання «Історичних пісень українського народу», «Малоруських народних легенд та оповідань», «Розвідки про українську народну словесність і письменство». Драгоманов М. П. — брат Олени Пчілки, дядько Лесі Українки.

ЄФРЕМОВ Петро Олександрович (літ. псевдонім Юноша, 1883 — рік смерті невідомий; брат письменника Сергія Єфремова) — український літературознавець, критик, видавець, редактор журналу «Зоря». Перу Єфремова належать дослідження творчості Т. Шевченка, М. Драгоманова, М. Костомарова, І. Карпенка-Карого та ін., літературні обробки казок зі збірників В. Гнатюка, Б. Грінченка.

КОСТОМАРОВ Микола Іванович (1817—1885) — відомий діяч української та російської культури — письменник, критик, публіцист, історик і фольклорист. Його перу належать поезії, проза, п'єси, написані за народними переказами, легендами, казками («Сава Чалий» «Переяславська ніч», «Загадка» та ін.), записи та публікації народних пісень, казок, легенд. За висловом М. Добролюбова — «один із кращих знавців української мови й писемності».

КРУШЕЛЬНИЦЬКИЙ Антін Володиславович (1878—1941) — український письменник, критик, журналіст, автор збірок оповідань, повістей тощо. Збирав фольклор, упорядковував казки народів світу, українські казки.

КУЛІШ Пантелеймон Олександрович (1819—1897) — видатний український письменник, критик, історик, етнограф, фольклорист, автор численних прозових та поетичних творів, першого українського історичного роману «Чорна рада», видавець творчості Т. Г. Шевченка, історичних і фольклорних матеріалів — «Записки про Південну Русь», «Українські народні легенди» тощо.

МАКСИМОВИЧ Михайло Олександрович (1804—1873) — видатний український вчений-природознавець, філософ, історик, літературознавець, критик, публіцист, фольклорист. Був першим ректором Київського університету (1834). Збірники пісень М. О. Максимовича «Малоросійські пісні», «Українські народні пісні» та ін. поклали початок українській фольклористиці.

МАНЖУРА Іван Іванович (літ. псевдонім Іван Калічка; 1851—1893) — український поет, перекладач, фольклорист, етнограф, автор відомої поеми-казки «Трьомсинбогатир», соціальної лірики «Степові думи та співи», «Над Дніпром» тощо. Він опублікував дві збірки фольклору, зібрані ним на Слобожанщині, куди увійшло чимало казок.

МАРКОВИЧ Опанас Васильович (1822—1867) — чоловік Марка Вовчка, український фольклорист, етнограф, автор історичних літературних розвідок, музикознавчих праць.

МИРНИЙ Панас (Рудченко Панас Якович; 1849—1920) — автор прозових, драматичних та поетичних творів, за висловом І. Франка «найвидатніший український повістяр», перекладач, збирач народних пісень, легенд, казок, етнографічних матеріалів. Казки його значною мірою увійшли до видання «Народні південноруські казки» (Вип. I—II, 1869—1870 рр.)

МОРДОВЕЦЬ (Мордовцев) Данило Лукич (1830—1905) — український та російський письменник, автор романів, повістей, поезій з історичного життя України та Росії, перекладач, записувач і публікатор народних казок.

НОМИС М. (літ. псевдонім Симонова Матвія Терентійовича; 1823—1901) — український письменник, фольклорист, етнограф, педагог, автор оповідань, історико-літературних нарисів, видавець прислів'їв і приказок, збирач і публікатор різних творів фольклору, зокрема й казок.

ПЧІЛКА Олена (Драгоманова Ольга Петрівна, в одруженні — Косач, сестра Драгоманова М. П., мати Лесі Українки; 1849—1930) — українська письменниця — прозаїк, поет, драматург, перекладач, літературний критик, фольклорист, з 1927 р. чл.-кор. АН УРСР, автор етнографічних праць «Українські узори», «Український орнамент», видавець журналу для дітей «Молода Україна», в якому друкувала народні казки. Казки в публікаціях Олени Пчілки знаходимо і в дитячому тижневику «Дзвінок».

РУДАНСЬКИЙ Степан Васильович (1834—1873) — видатний український поет, на думку І. Франка один із найталановитіших письменників пошевченківського часу, автор «Співомовок», численних сатиричних віршів, ліричних творів, поем, перекладач, збирач пісень, анекдотів, легенд і казок. Поезія С. Руданського «Повій, вітре, на Вкраїну» стала народною піснею. Фольклорні його записи головним чином опубліковані у виданнях «Казки та оповідання з Поділля» (К., 1928), «Малоросійські народні легенди й оповідання» М. Драгоманова (1876).

РУДЧЕНКО Іван Якович (літ. псевдонім Іван Білик; 1845—1905) — український письменник, критик, перекладач, фольклорист, брат Панаса Мирного, один із авторів роману «Хіба ревуть воли, як ясла повні», видавець першого наукового збірника «Народні південноруські казки» (Вип. I—II, 1869—1870) та «Чумацьких народних пісень».

ТОБІЛЕВИЧ Софія Віталіївна (1860—1953) — українська письменниця, перекладач, збирачка народної творчості, актриса, дружина Карпенка-Карого — І. К. Тобілевича. Відома як співавтор драматичних творів, які писала з чоловіком, полум'яна пропагандистка української народної пісні, записувачка прислів'їв та приказок, легенд, анекдотів, казок.

УКРАЇНКА Леся (літ. псевдонім Косач Лариси Петрівни; 1871—1913) — велика українська поетеса, прозаїк, драматург, перекладач, публіцист, автор видатних поетичних і драматичних творів, зокрема написаної за мотивами українського фольклору драми-феєрії «Лісова пісня». Леся Українка записала і видала для дітей збірку «Детские игры, песни и сказки Ковельского, Луцкого и Новоград-Вольнского уездов Волынской губ.» (Дитячі ігри, пісні й казки. Зібрала Косач Л., у голос записав Квітка К.), — Київ, 1903. Її перу належить багато записів українських народних пісень.

ФРАНКО Іван Якович (1856—1916) — великий український письменник, вчений, громадський і політичний діяч — автор видатних поем «Похорон», «Мойсей», «Смерть Каїна», «Іван Вишенський», повісті «Борислав сміється», драми «Украдене щастя», чудових ліричних творів, перекладів, науково-критичних, історичних праць тощо. І. Франко одним із перших в українській літературі звернувся до обробки казок ірано-арабсько-персидського циклу («Тисяча й одна ніч») — збірка «Коли ще звірі говорили» — та до європейського сюжету про лиса — «Фарбований лис», «Лис Микита», залучивши до цього широкий український фольклорний матеріал. Він записував та видавав українські народні пісні, легенди, казки та ін.

ЧУБИНСЬКИЙ Павло Платонович (1839—1884) — український письменник, автор численних поетичних творів, історичних та юридичних наукових праць, етнограф, фольклорист. В 1869—1870 рр. очолював фольклористично-ет-

нографічну експедицію на Україні, в Білорусії, Молдавії (детальніше про нього читай у передмові).

ШИШАЦЬКИЙ-ІЛЛІЧ Олександр Васильович (1828—1859) — український поет, фольклорист, етнограф, редактор «Черниговских губернских ведомостей» (1854—1859), в яких опублікував багато фольклорних матеріалів. Він є автором збірок поезій «Українська квітка», видавцем «Сборника малороссийских пословиц и поговорок», дослідником фольклору та етнографії.

ШУХЕВИЧ Володимир Осипович (1849—1915) — український письменник, видавець журналу-двоготижневика «Дзвінок» (письмо ілюстроване для дітей і молодіжі, 1890—1914), автор численних фольклорних публікацій у цьому виданні та оповідей про життя видатних людей на Україні, відомий етнограф і фольклорист. Його перу належить видання «Гуцульщина» (ч. 1—5, 1899—1908), в якому подана фольклорно-етнографічна характеристика гуцулів.

ПРИМІТКИ

Кожна казка даного збірника супроводжується приміткою, в якій вказується друковане джерело та ім'я інформатора, час і місце запису твору (якщо такі дані збереглися до нашого часу). Для стислості викладу інформації застосовуються такі умовні скорочення:

- Афанасьєв** — Народные русские сказки А. Н. Афанасьева: В 3 т. Издание подгот. Л. Г. Бараг и Н. В. Новиков.— М., 1984.— Т. I—III.
- Березовський** — Казки про тварин / Упоряд., вступ. стаття та приміт. І. П. Березовського.— К., 1979.
- Гнатюк** — Українські народні байки: Звірний епос. Зібр. Володимир Гнатюк // Етнографічний зб.— 1916.— Т. XXXVII—XXXVIII.
- Головацький** — Вінок русинам на обжинки / Уплів Іван Б. Ф. Головацький.— Ч. II.— Відень, 1847.
- Грінченко, I, II** — Грінченко Б. Д. Этнографические материалы, собранные в Черниговской и соседних с ней губерниях.— Вып. I.— Чернигов, 1895; Вып. II.— Чернигов, 1897.
- Грінченко, 1901** — Грінченко Б. Д. Из уст народа: Малорусские рассказы.— Чернигов, 1901.
- Грінченко, 1907** — Українські народні казки, вибрані для дітей / Упоряд. Б. Грінченко.— К., 1907.
- Дзвінок** — Дзвінок: Письмо ілюстроване для дітей і молодіжі.— Львів, 1890—1913.

- Драгоманов** — Малорусские народные предания и рассказы / Свод Михаила Драгоманова.— К., 1876.
- Друг** — Друг: Львів. журнал.— 1876.
- ЖСл** — Житє і Слово: Вісник літ., історії і фольклору / За ред. І. Франка.— Львів, 1894—1897.
- ІЛ. ф.** — Відділ рукописів Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР, фонди.
- ІМФЕ ф.** — Відділ рукописів Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського АН УРСР, фонди.
- Крушельницький** — Павло Чубинський: Укр. нар. казки / В редакції Антона Крушельницького.— Київ — Відень — Львів.— Т. 2.
- Куліш** — Записки о Южной Руси/Издал П. Кулиш.— Т. 2.— С.-Пб., 1857.
- Леся Українка** — Леся Українка: Збір. творів: У 12 т.— К., 1977.— Т. 9.
- Манжура** — Сказки, пословицы и т. п., записанные в Екатеринославской и Харьковской губерниях И. И. Манжу-рою: Сб. Харьков, ист.-филол. об-ва.— Т. II.— Вып. 2.— Харь-ков, 1890.
- МВ та ОМ** — Фольклорні записи Марка Вовчка та Опанаса Марковича / Атрибуція автографів, упоряд., передм. і приміт. О. І Дея.— К., 1983.
- Мордовець** — Малорусский литературный сборник/Издал Д. Мордовцев.— Сара-тов, 1859.
- МУ** — Молода Україна: Часопис для дітей старшого і меншого віку.— К., 1908—1914.

- Рудченко, І, ІІ** — Народные южнорусские сказки/ Издал И. Рудченко.— Вып. І.— 1869; Вып. ІІ.— 1870.
- Україна сміється** — Україна сміється: Сатира та гумор: В 3 т.— Т. І.— Народна сатира та гумор дожовтневого періоду/Упоряд. Ф. І. Лавров та І. П. Березовський.— К., 1960.
- Чубинський** — Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край... / Материалы и исследования, собранные д. чл. П. П. Чубинским.— Т. ІІ.— Малорусские сказки.— С.-Пб., 1878.
- Шухевич** — Гуцульщина: П'ята часть/Напис. проф. В. Шухевич.— Львів, 1908.
- Юноша** — Лисичка-сестричка й кум лис: Народні байки. / Упоряд. В. Юноша / Єфремов П.— Вид-во Катеринослав. союзу споживчих товариств, 1920.

КАЗКИ ПРО ТВАРИН

- Казка про котика і півника,** — Почута на Волині в дитинстві і по пам'яті записана Лесею Українкою. Вперше надруковано у зб.: Дет. игры, песни и сказки Ковельского, Луцкого и Новгород-Волынского уездов Волынской губернии / Собр. Ларисой Косач.— К., 1902 // Леся Українка.
- Лисиця та кіт.** — Зап. у Пирятинському пов. Полтавської губ.//Рудченко, І.
- Лисичка-сестричка і вовк-панібрат.** — Зап. І. Рудченко у м. Полтаві// Рудченко, ІІ.

- Про козу-дерезу.** — Зап. В. Криницький у с. Гнідине Остерського пов. Чернігівської губ. // Чубинський.
- Солом'яний бичок.** — Зап. у Зіньківському пов. Полтавської губ. // Рудченко, П.
- Козел і баран.** — Зап. на хут. Миколаївка Борозенського пов. Чернігівської губ. // Рудченко, І.
- Мурашок сильніший від орла.** — Зап. В. Шухевич від М. Ковбчука в с. Яворів Косівського пов. на Гуцульщині // Шухевич.
- Лисиччина учта.** — Опубл. Оленою Пчілкою /МУ.— 1910.— № 6.
- Ворона й рак.** — Опубл. Оленою Пчілкою з приміт.: Переказала Бабуся // МУ.— 1909.— № 9.
- Бідний вовк.** — Зап. в Гадяцькому пов. Полтавської губ. // Рудченко, І.
- Лисове серце.** — Публ. П. Єфремова /псевдонім Юноша / із Етнографічних матеріалів з Угорської Русі В. Гнатюка // Юноша.
- Як лис вовкові масло показав.** — Публ. П. Єфремова із Етнографічних матеріалів з Угорської Русі В. Гнатюка // Юноша.
- Совині діти.** — Зап. С. Тобілевич // ІМЕ, ф. 8— 4/330.
- Мишача рада.** — Опубл. Оленою Пчілкою. з приміт.: Переказала О. К. // МУ.— 1914.— № 1.
- Лисичка в суддях.** — Опубл. Оленою Пчілкою за підпис.: Переказала Бабуся в журн. «Дзвінок». Ця ж казка під назвою «Лисичка-суддя» опубл. Варварою Чередниченко у зб. «Перша в'язочка бубликів»: Збірник казок: Тварини/Упоряд. В. Чередниченко.— К., 1921 // МУ.— 1910.— № 5.

- Як півник до моря —** Зап. І. Манжура в с. Трьомсинівка
по воду ходив. Олександрівського пов. Катерино-
славської губ.//Манжура.
- Довгомудик.** — Зап. І. Манжура в с. Вільшана
Богодухівського пов. Харківської
губ.//Манжура.
- Рукавичка.** — Зап. П. Рудченко/Панас Мирний/
в м. Миргороді Полтавської губ.//
Рудченко, П.
- Колобок.** — Зап. у м. Миргороді Полтавської
губ. // Рудченко, П.
- Дід, баба і курочка-
рябушечка.** — Зап. у м. Борисполі Переяслав-
ського пов. Полтавської губ. //
Чубинський.
- Лисичка, тиківка,
скрипка та капкан.** — Зап. І. Манжурою в с. Олексіїв-
ці Олександрівського пов. Катери-
нославської губ./Манжура.
- Як лисиця з вовком —** Публ. П. Єфремова з Етнографіч-
їла м'ясо та них матеріалів Чернігівської і су-
в монастирі ви- сідніх з нею губерній.— Вип. II.//
свячувалася. Юноша.
- Як лисичка Івана —** Зап. І. Рудченко у Миргородсько-
баштанника зробила му пов. Полтавської губ.//Руд-
царевичем. ченко, П.

ЧАРІВНІ КАЗКИ

- Телесик.** — Зап. у м. Гадячі // Рудченко, П.
- Кривенька уточка.** — Зап. Ганна Барвінок//Друг.—
1890.— № 9.
- Царівна-жаба.** — Зап. у м. Гадячі на Полтавщині //
Рудченко, І.
- Чабанець.** — Зап. І. Манжура в с. Біляївка
Олександрівського пов. Катерино-
славської губ.//Манжура.

- Покотигорошко.** — Казка подана О. Максимовичем О. Афанасьєву — видавцю рос. нар. казок // Афанасьєв, т. I.
- Про золоту гору.** — Зап. П. Чубинський на Волині // Чубинський.
- Іван Богданець.** — Зап. П. Чубинський у с. Млієві Черкаського пов. на Київщині. Літ. обробка А. Крушельницького//Крушельницький.
- Ох.** — Зап. П. Чубинський у Волинській губ. // Чубинський.
- Яйце-райце.** — Зап. в Уманському пов. на Київщині//Рудченко, I.
- Юрза-Мурза і стрілець-молодець.** — Зап. Савченко в с. Солов'ївці Радомисьького пов. Київської губ. // Чубинський.
- Видимо й Невидимо.** — Зап. I. Манжура в Олександрівському пов. Катеринославської губ.//Манжура.
- Летючий корабель.** — Зап. I. Рудченко у м. Гадячі на Полтавщині//Рудченко, II.
- Нещасний Данило.** — Зап. I. Манжура у слоб. Олексіївка Олександрівського пов.//Драгоманов.
- Іван-царевич і залізний вовк.** — Зап. Я. Новицький зі слів учня К. Козловського у с. Ольгінське Маріупольського пов. // Драгоманов.
- Про жар-птицю та вовка.** — Зап. Залобовський в Лебединському пов. Харківської губ.//Чубинський.
- Про царенка Йвана і чортову дочку.** — Зап. М. Номис у С.-Петербурзі («од дівчини з Канева»), передрук. з «Чернігівського листка».—1862, № 33—34//Рудченко, I.

- Змій.** — Зап. О. Шишацький-Ілліч. Надрук. в «Черніговських губернських ведомостях», 1858 р. // Рудченко, І.
- Зміїв перстень, котик і собачка.** — Автограф Марка Вовчка/Бібліотека АН СРСР, збірка Рудченка, ф. 60, од зб. II, XVIII//МВ та ОМ.
- Казка про солов'я-розбійника і про сліпого царевича.** — Зап. Л. Жемчужниковим від Онопрія Левченка з Пирятинського пов. на Полтавщині/Куліш.
- Казка про убиту сестру та калинову дудку.** — Зап. Л. Жемчужников на Полтавщині//Куліш.
- Кобиляча голова.** — Зап. від дівчини із с. Сар Гадяцького пов. на Полтавщині//Рудченко, ІІ.
- Казка про гоніння — мачухи.** — Зап. Л. Жемчужников на Полтавщині//Куліш.
- Казка про красуню і злу бабу.** — Зап. Л. Жемчужников на Пирятинщині Полтавської губ. від 14-річної дівчинки Химки. // Куліш.
- Казка про королеву Катерину.** — Зап. І. Мордовцев для М. Костомарова по пам'яті у слоб. Данилівці / Війську Донському // Мордовець.
- Залізний вовк.** — Зап. І. Новицький в с. Якимівці Таращанського пов. Київської губ.//Рудченко, ІІ.

СОЦІАЛЬНО-ПОБУТОВІ КАЗКИ

- Ріпка.** — Оубл. з приміт.: Стара казка, по-новому розповів І. Франко // Дзвінок.— 1891.— № 21.

- Три бажання.** — Зап. С. Тобілевич // ІМФЕ, ф. 8—4/380.
- Про клад.** — Зап. П. Чубинський у с. Телянці Уманського пов. Київської губ.// Чубинський.
- Торби.** — Зап. М. Костомаров. Передрук. з «Молодика», 1843, ч. 2. // Рудченко, П.
- Парубок і чорт.** — Зап. І. Рудченко в Пириятинському пов. Полтавської губ. // Рудченко, І.
- Як бідняк чорта обдував.** — Публ. за фольклорно-етнограф. матеріалами Б. Грінченка//Грінченко, І.
- Походження крота.** — Зап. С. Руданський на Поділлі // Драгоманов.
- Чортова матір.** — Зап. В. Кравченко від Г. Хришила в Чигиринському пов.//Грінченко, П.
- Два брати.** — Зап. Б. Грінченко в с. Нижня Сироватка Сумського пов.//Грінченко, П.
- Казка про жадного чоловіка та гадюку.** — Опубл. Оленою Пчілкою за підписом: О. Колодяжинська//Дзвінок.— 1912.— № 40.
- Правда і Неправда.** — Зап. в м. Батурині Конотопського пов. Чернігівської губ.//Рудченко, П.
- Про правду і кривду.** — Зап. у слоб. Липецька Харківської губ. // Чубинський.
- Чоботи.** — Зап. у Васильківському пов. Київської губ. // Рудченко, П.
- Ківиш лиха.** — Опубл. Б. Грінченком // Грінченко, 1907.
- Гостинець батькові.** — Опубл. Б. Грінченком//Грінченко, 1907.

- Бідна вдова з сином** — Зап. П. Чубинський на Курци-
удовиченком.
- Семиліточка.** — Зап. О. Маркович на Борзнян-
щині. Казка знаходиться у зібр.
І. Рудченка/Бібліотека АН СРСР,
ф. 60, од. зб. П, XVII//МВ і ОМ.
- Кому зозуля**
накувала? — Зап. П. Чубинський у XIX ст.//Чу-
бинський.
- Пани, Хома і**
гуска. — Зап. С. Тобілевич // ІМФЕ, ф. 8—
4/330.
- Ножик.** — Зап. С. Тобілевич // ІМФЕ, ф. 8—
4/330.
- Вчений вовк.** Зап. І. Манжура в с. Мануйлівці
Новомосковського пов. на Катери-
нославщині/Манжура.
- Дурні чорти та хит-** — Зап. В. Кравченко від Л. Зіневи-
рий наймит. ча//Грінченко, II
- Коза.** — Зап. Б. Грінченко в с. Нижня Си-
роватка Сумського пов.//Грін-
ченко, I.
- Як чоловік людей ко-** — Зап. І. Манжура в с. Олексіївка
лись дурив. Олександрівського пов. Катерино-
славської губ.//Манжура.
- Як баба чорта** — Зап. В. Кравченко від В. Короб-
дурила. ки в с. Івковець Чигиринського
пов.//Грінченко, II.
- Москаль у пеклі.** — Зап. А. Петруняка в м. Києві //
Рудченко, I.
- Панська політика.** — Зап. в м. Гадячі Полтавської
губ.//Рудченко, II.
- Про ченця.** — Зап. в м. Миргороді Полтавської
губ.//Радченко, I.
- Біда.** — Зап. П. Чубинський в XIX ст. //
Чубинський.

- Піп на казанні.** — Зап. І. Франко в с. Батятичі Жовківського пов.//Україна сміється.
- Брехня.** — Зап. І. Манжура в с. Покровському Олександрівського пов. Катеринославської губ.//Манжура.
- Стрижено! Стрижено!** — Зап. Л. Глібов у Полтавській губ.//Грінченко, 1901.
- Докучливі казки.** — Зап. І. Манжура на Катеринославщині//Манжура.
- Як солдат із зуба борони юшку варив.** — Зап. С. Тобілевич // ІМФЕ, ф. 8—4/330

СЛОВНИК

рідковживаних та діалектних слів

богатир	— тут: багатій
барилко	— невеличка дерев'яна опукла посудина з двома денцями
беркіць	— тут: перекинувся, впав
берлин	— карета
бовдур	— димар
вітряки мелеш	— тут: вітряки крутиш
в одній мірі	— тут: однаково
воліки	— мотузки, якими зав'язують пости
гамані	— шкіряна сумка, торбинка (для грошей, тютюну)
горниця	— світлиця
гребінь	— високий дерев'яний стояк із зубцями, на який насаджується пряжа
греміданський обід	— тут: бучний бенкет
двораки	— слуги при дворі
день поля	— давня міра площі
днище	— тут: дошка, в яку закладають гребінь при прядінні ниток
довгомудик	— тхір
допіро	— тут: щойно
духом	— враз
жемчуг	— перли
живо	— швидко
жолоб	— корито для корму коней

зіновать	— рокитник (чагарникова рослина)
ігрець	— тут: вихор
ка́йстра	— тайстра, торбина
калугирь	— чернець
каплиця	— невеличка споруда без вівтаря для молитов
каришувала	— лаяла, докоряла
кгавенята	— гавенята
кганок	— ганок
кінь-виноходець	— кінь, який біжить інохіддю (однохіддю) — іноходець (інохідь — біг коня, при якому він ступає спершу обома правими ногами, а потім обома лівими)
ковтунуватий	— той, у кого шерсть збита в жмути, ковтунами
куражка	— кашкет
личко	— стрічка із внутрішньої частини кори листяного дерева
лучилось	— тут: трапилось
малпа	— мавпа
мокрець	— тут: мокре дерево
москаль	— так на Україні називали солдат царської армії
на часах	— тут: на варті
нероботне залізо	— тут: леміш, яким вже не користуються.
ніц	— нічого
обіскавсь	— знайшовся
обора	— відгороджена частина подвір'я для худоби
обпатрити	— обскубити
опушка	— хутряне оздоблення країв верхнього одягу
парня	— лазня
патериця	— тут: жезл священнослужителя
перечув	— почув
пісельників	— співців

покорм	— тут: материнське молоко
покрасніла	— почервоніла
постигає	— тут: спішить
постигли	— тут: були готові
почіночок	— пряжа, намотана на веретено або знята з веретена
проглинати	— проковтнути
пундики	— печиво
рєтязь	— ланцюг
рундук	— ганок
скребти	
(скромадити) моркву	— тут: лаяти, бурчати
скряботушка	— шкряботушка
слуп	— стовп
страмлять	— соромлять
стьожка	— стрічка
сутки	— доба
тороки	— торби
увертілась	— обгорнулася
упирював	— тут: упирався, показував норов (образно: «пив кров»)
чистити	— тут: лупцювати
чужа земля	— тут: образ ворога
хохітва	— стрепет, степовий птах
ятки	— легка тимчасова будівля, тут: для торгівлі

Зміст

Дунаєвська Лідія. Золота криниця	5
--	---

Казки про тварин

Казка про котика та півника	16
Лисиця та кіт	18
Лисичка-сестричка і вовк-панібрат	21
Про козу-дерезу	25
Солом'яний бичок	27
Козел і баран	32
Мурашок сильніший від орла	33
Лисиччина учта	34
Ворона й рак (<i>народна приповідка</i>)	35
Бідний вовк	36
Лисове серце	41
Як лис вовкові масло показав	42
Совині діти	43
Мишача рада	43
Лисичка в суддях	44
Як півник до моря по воду ходив	45
Довгомудик	47
Рукавичка	49
Колобок	50
Дід, баба і курочка-рябушечка	52
Лисичка, тиковка, скрипка та капкан	54
Як лисиця з вовком їла м'ясо та в монастирі висвячувалася	55
Як лисичка Івана баштанника зробила царевичем	57

Чарівні казки

Телесик	62
Кривенька уточка	68
Царівна-жаба	71
Чабанець	81
Покотигорошко	83
Про золоту гору	88

Іван Богданець	94
Ох	109
Яйце-райце	114
Юрза-Мурза і стрілець-молодець	125
Видимо й Невидимо	130
Летючий корабель	133
Нещасний Данило	144
Іван-царевич і залізний вовк	151
Про жар-птицю та вовка	156
Про царенка Йвана і чортову дочку	161
Змій	177
Змійв перстень, котик і собачка	186
Казка про солов'я-розбійника і про сліпого царевича	193
Казка про убиту сестру та калинову дудку	203
Кобиляча голова	206
Казка про гоніння мачухи	208
Казка про красуню і злу бабу	212
Казка про королеву Катерину	214
Залізний вовк	220

Соціально-побутові казки

Ріпка	226
Три бажання	228
Про клад	230
Торби	232
Парубок і чорт	236
Як бідняк чорта обдунив	237
Походження крота	240
Чортова матір	241
Два брати	243
Про жадного чоловіка та про гадюку	245
Правда і Неправда	246
Про правду і кривду	249
Чоботи	255
Ківш лиха	256
Гостинець батькові	259
Бідна вдова з сином удовиченком	259
Семиліточка	265
Кому зозуля накувала?	269
Пани, Хома і гуска	271
Ножик	271
Вчений вовк	272
Дурні чорти та хитрий наймит	272
Коза	277

Як чоловік людей колись душив	278
Як баба чорта дурила	280
Москаль у пеклі	283
Панська політика	284
Про ченця	287
Біда	288
Піп на казанні	291
Брехня	292
Стрижено! Стрижено!	293
Докучливі казки	296
Як солдат із зуба борони юшку варив	297
 Короткі бібліографічні довідки	 298
Примітки	304
Словник рідковживаних та діалектних слів	314

СЕМІЛІТОЧКА

Українські народні казки
в записах і публікаціях
писателів ХІХ — поч. ХХ в.

(На українському мові)
Для молодшого і середнього
школьного віку

Художник
Музика *Константин Александрович*
Складання, передисловіє і примічання
кандидата філологічних наук
Дунаєвської Лидії Францівни

Київ «Всеселка»

Завідуюча редакцією «Підліток»
Т. І. Конончук
Художній редактор *В. Ю. Тернавський*
Технічний редактор *К. П. Дворська*
Коректори *Т. К. Дорохова, В. Д. Бондар*

ИБ № 5218

Здано на виробництво 05.03.90. Підписано до друку 26.06.90. Формат
84×108/32. Папір друкарський № 2. Гарнітура бодоні. Друк високий. Умови.
друк. арк. 16,80+вкл.(0,42)=17,22. Умовн. фарб.-відб. 18,90. Обл.-вил арк.
13,51+вкл. (0,43)=13,94. Тираж 1 000 000 пр. (2-й завод 250 001—
500 000 пр.). Зам. 0—922. Ціна 75 к.

Ордена Дружби народів видавництво «Всеселка»,
252655, МСП, Мельникова, 63.

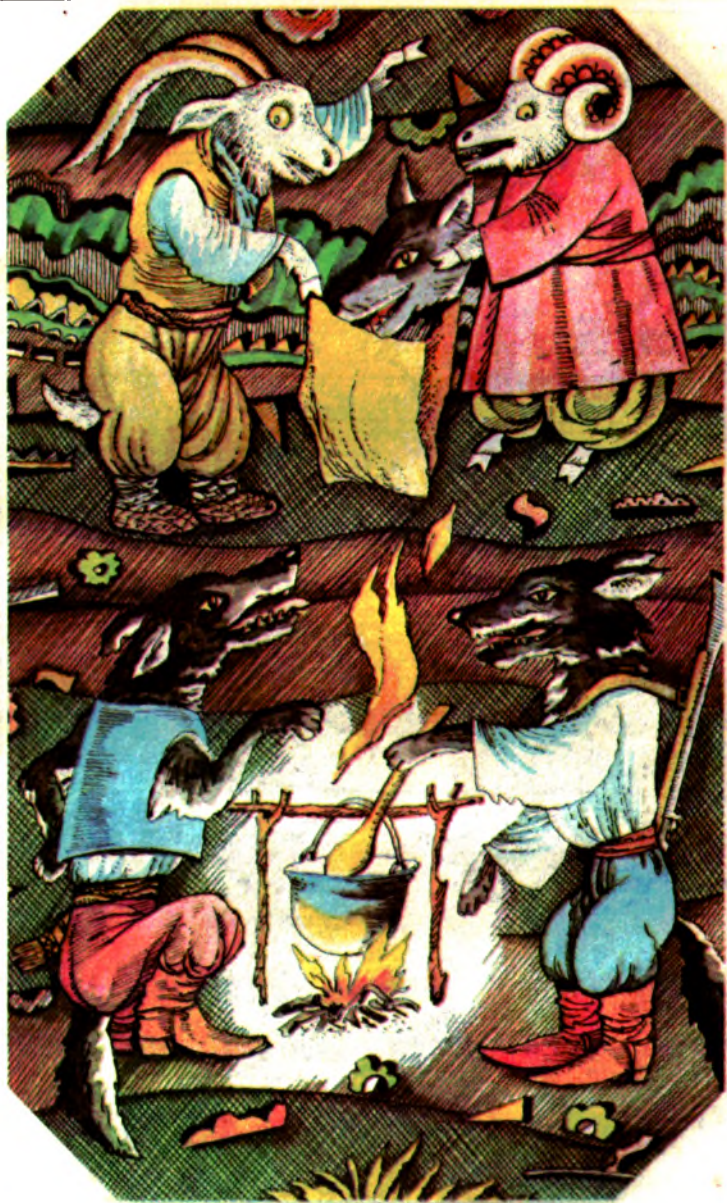
Головне підприємство республіканського
виробничого об'єднання «Поліграфкнига».
252057, Київ-57, Довженка, 3.

С30 Семіліточка: Укр. нар. казки у записах та публ. письменників ХІХ — поч. ХХ століття: Для мол. та серед. шк. віку / [Упоряд., передм. і приміт. Л. Ф. Дунаєвської]; Худож. К. О. Музика. — К.: Веселка, 1990. — 319 с.: іл. ISBN 5-301-00655-X (2-й з-д)

Особливість і цінність цього видання полягає в тому, що збірка складають найяскравіші записи та публікації українських народних казок, зроблені українськими письменниками ХІХ — поч. ХХ століття. Його сторінки несуть живий аромат, живі барви розмовної стихії різних регіонів України того часу.

С 4803640104—233
М206(04)—90 87.90.

ББК 84.2

«Козел і баран»

«Мишача рода»

«Колобок»

«Яйце-райце»

«Про солов'я-розбійника і про сліпого царевича»

«Кобыляча голова»

«Три бажання»

«Семиліточка»